

Szegedi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

BÉCS SZEREPE MUNKÁCSY MIHÁLY ÉLETÉBEN

egyetemi doktori értekezés

Készítette: Polenyák Ivett

Témavezető: Dr. Deák Ágnes

PhD., egyetemi docens

Szeged, 2014

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	4
1. MUNKÁCSY MIHÁLY CSALÁDI HÁTTERE	12
1.1 MUNKÁCSY MIHÁLY CSALÁDJA AZ 1820 – 1840-ES ÉVEK KÖZÖTT	12
1.2 AZ 1848-AS FORRADALOM SZEREPE A LIEB CSALÁD ÉLETÉBEN	17
1.3 MUNKÁCSY MIHÁLY CSALÁDJA EREDETÉNEK ÚJABB LEHETSÉGES MAGYARÁZATA.....	20
2 ESZMÉLET, AVAGY A MAGYAR MŰVÉSZET INTÉZMÉNYES KERETEINEK KIALAKULÁSA ÉS MUNKÁCSY MIHÁLY PÁLYAKEZDÉSE	24
2.1 AZ ELSŐ POLGÁRI DOMINANCIÁVAL FORMÁLÓDOTT MŰVÉSZETI EGYESÜLETEK EURÓPA HORIZONTJÁN	26
2.1.1 <i>Az előfutárok</i>	26
2.2 A MONARCHIA KÉT NAGY MŰVÉSZETI EGYLETE: A BÉCSI MŰVÉSZETI EGYLET ÉS A PESTI MŰEGYLET	30
2.2.1 <i>A Bécsi Művészeti Egylet</i>	30
2.2.2 <i>A Pesti Műegylet: Az első magyar művészeti egyesület megalakulásához vezető út</i>	35
2.3 A MAGYAR MŰVÉSZETI INTÉZMÉNYEK SAJÁTOSSÁGAI	41
2.4 MUNKÁCSY MIHÁLY ÉS AZ 1860-AS ÉVEK MŰVÉSZETI EGYLETEI	46
3. BÉCS ÉS KARL RAHL SZEREPE	50
3.1 A BÉCSI KÉPZŐMŰVÉSZETI AKADEμία ÉS KARL RAHL MAGÁNISKOLÁJA	50
3.1.1 <i>Karl Rahl szerepe a magyar és osztrák művészetben</i>	51
3.1.2 <i>Karl Rahl Professzor</i>	52
3.1.3 <i>A provizórium első hat hónapja a Bécsi Akadémián (1850-1851)</i>	58
3.1.4 <i>Karl Rahl legtehetségesebb magyar tanítványai: Than Mór és Lotz Károly</i>	60
3.2 KARL RAHL UTOLSÓ MAGYAR TANÍTVÁNYA: MUNKÁCSY MIHÁLY	64
3.2.1 <i>Rahl professzor tanításainak hatása Munkácsy Mihályra</i>	64
3.2.2 <i>Rahl aláfestési technikája, a „grau in grau“, és ennek hatása Munkácsy festészetére</i>	69
3.2.3 <i>A „Pesti Rahlianerek“</i>	70
3.2.4 <i>A Bécsi Képzőművészeti Akadémia 1864–1865 között.</i>	73
3.4 KARL RAHL ÉS MUNKÁCSY MIHÁLY KAPCSOLATA	74
3.5 MUNKÁCSY MIHÁLY BÉCSBEN (1864–1865)	76
3.6 AZ 1865-ÖS BÉCSI FARSANG	80
3.7 A BÉCSI KÉPZŐMŰVÉSZETI AKADEμία 1865-BEN	83
3.7.1 <i>A Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő osztálya</i>	83
3.7.2 <i>Bécsi művészet 1865-ben</i>	87
3.7.3 <i>Az 1865-ös bécsi művészeti kiállítások</i>	89
3.8 MUNKÁCSY MIHÁLY BÉCSBŐL VALÓ TÁVOZÁSÁNAK OKAIRÓL	92
4 LUDWIG KNAUS	97
4.1 LUDWIG KNAUS MŰVÉSZETÉNEK SÚLYA MUNKÁCSY MIHÁLY ÚTKERESÉSÉBEN	97
4.2 A KIEGYEZÉS ÉS ANNAK POZITÍV HATÁSAI A MAGYAR MŰVÉSZETI ÉLETRE	100
4.3 A MÜNCHENI MŰVÉSZEK HATÁSA MUNKÁCSY MŰVÉSZETÉRE	103
4.4 A DÜSSELDORFI MŰVÉSZAKADEμία, AVAGY LUDWIG KNAUS NYOMÁBAN	104
4.5 AZ ÁTTÖRÉS: „SIRALOMHÁZ“–1869.....	107

5. MUNKÁCSY MIHÁLY ÉS A KORABELI MAGYAR FESTŐELIT AZ 1873-AS BÉCSI VILÁGKIÁLLÍTÁSON -----111

5.1 A MŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS ÁLTALÁNOS PROBLÉMÁI.....	116
5.1.1 <i>A Művészeti Csarnok avagy a Kunsthalle felosztása</i>	117
5.2 MAGYARORSZÁG ELSŐ ÖNÁLLÓ VILÁGKIÁLLÍTÁSI SZEREPLÉSE.....	120
5.3 A MAGYAR „FESTŐELIT” ELSŐ KÖZÖS FELLÉPÉSE.....	127
5.4 DÍJAK A KORTÁRS KÉPZŐMŰVÉSZETEK CSOPORTJÁBAN	138
5.5 MUNKÁCSY MIHÁLY MŰVÉSZETÉNEK ELISMERÉSE A FERENC JÓZSEF REND TÜKRÉBEN.....	143

6. MUNKÁCSY MIHÁLY AVAGY MŰVÉSZI HÍRNÉV ÉS NEMESSÉG -----145

7 A KUNSTHISTORISCHES MUSEUM KUPOLAKÉPE -----152

8. ÖSSZEFOGLALÁS -----157

BIBLIOGRÁFIA -----159

LEVÉLTÁRI ANYAGOK	159
MÁSODLAGOS FORRÁSOK	177
SAJÁT PUBLIKÁCIÓK.....	187

Bevezetés

A dolgozat az úgynevezett New Art History és a New Cultural History megközelítéseknek megfelelően igyekszik a választott témát megvizsgálni. Munkácsy Mihály pályakezdését a dolgozat a magyar művészettörténet-írásban érzékelhető paradigmaváltás¹ szellemében új kontextusba helyezi. A disszertáció párhuzamba állítja Munkácsy Mihály pályakezdését a magyar művészeti élet kiteljesedésével is. Az új megközelítés szellemében közgazdaságtani és társadalomtörténeti aspektusokból közelítjük meg a kutatott anyagot és a történelmi kontextus fontosságát helyezi a disszertáció fókuszába.

A témaválasztást indokolja, hogy Munkácsy Mihály művészeti pályakezdéséről, azaz első bécsi akadémiai tanulmányairól, az 1864–1865-ben Bécsben töltött időszakáról a Munkácsy irodalomban nem található részletes, ezen időszakot feltáró munka. Mindezt egy alapos, három éves kutatómunka alapozott meg, részben Bécsben (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wiener Stadt- und Landesarchiv, Wiener Stadt- und Landesbibliothek, Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien), részben Budapesten (Magyar Nemzeti Galéria, Magyar Országos Levéltár, Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézete és az Országos Széchényi Könyvtár). Ezen hiányos fejezet pótlását a Munkácsy irodalom kiegészítésén túl az a fontos magyar művészettörténeti tény is indokolja, hogy Munkácsy Mihály személyében az első világhírnévre szert tett magyar festőművész lépett az európai művészvilág porondjára.

Személyében az európai, valamint az amerikai művészvilág elsőként ismerhetett meg egy magyar festőt, akinek művészetén keresztül a világ tudomást szerezhetett a magyar nemzeti kultúra létezéséről. Művészete magába ötvözte korábbi mestereinek tanítását, hivatástudatát, munkájuk szeretetét. Munkácsy művészeti karrierje a maga nemében egyedülálló, hiszen édesapja 1844-ben bekövetkezett halála után egészen 15 éves koráig mint asztalosinas tengette életét. A művészet iránti felelőssége, majd annak első

---

¹Lipták Dorottya, Sinkó Katalin, Sármány-Parsons Ilona és Szívós Erika munkáiban is érzékelhetőek a magyar művészettörténet új irányvonalai.

lépcsőfokaira való fellépése Szamosy Eleknek köszönhető. „Self-made-man”-nek nem nevezhetjük, hiszen a művészet oly magas szintű fokát, amit elért, azt pártfogói és tanítói segítségével nélkül sohasem sikerült volna meghódítani. Szamosy Elek a honvédfestőként is aposztrofált magyar festő a bécsi Karl Rahl által vezetett festőiskolában magába szívott tapasztalatok alapján, amely a régi reneszánsz korok tanítási modelljéig nyúlik vissza, a felszínre segíthette Munkácsy személyében az ún. „*Naturtalent*” kibontakozását. Ez a rahli tanítási módszer helyességének teljes győzelmét jelentette Munkácsy Mihály személyében. A Magyar Művészeti Egylet Szamosy ajánlására pedig a pártfogásába vette a fiatal festőnövendéket, majd első mesterén kívül az egykori magyar Rahlianerek², Than Mór és Lotz Károly mint a korszak híres magyar festői biztosították támogatásukról. A Magyar Művészeti Egylet pártolói közösen összefogva első képeit eladását lehetővé téve hozzájárultak ahhoz, hogy a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára beiratkozzon és intézményes keretek között folytathassa tanulmányait.

Bécsi tanulmányéve alatt a festészet alapismereteit az Akadémián és Karl Rahl magániskolájában sajátította el. A velencei iskola Rahl által ötvözött aláfestési módszerét itt ismerte meg. A Bécsben kiállított Ludwig Knaus által festett genre képnek köszönhetően (Szemfényvesztő) a német festő vonzáskörébe került. Kedves bécsi professzorának halála után művészeti útkeresése Knaus nyomán a Münchener Akadémiára vezette. Követve elhatározását és Knaust, München után Düsseldorfba tette át székhelyét, hogy személyesen a mestertől tanulhasson. A rahli tanítási módszer segítségével felszínre hozott östehetség az akadémiák szabályai szabta keretek között a saját útját járta, de a megszabott és már keretek közé szorított zseni 1870-ben a Párizsi Szalonban kiállított festményével a párizsi kritikusok, valamint művésztársai elismerését is kivívta. Aranyéremmel kitüntetett képe művészeti hírnevének megalapozását jelentette. Az 1873-as bécsi világkiállításon már a magyar festőelit tagjaként állította ki festményeit.

---

²A szerző munkájában szerepel első ízben ez a meghatározás: Polenyák, Ivett (2011), Munkácsy Mihály, avagy művészi hírnév és nemesség, in Antos B., Tamás Á. eds. (2011), Szemelvények ötszáz év magyar történelméből, Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

Európa legnagyobb és legismertebb kiállítótermei nyíltak meg a fiatal magyar művész művei előtt, amelyek többnyire már a festő műtermében vevőre találtak. Az Osztrák–Magyar Monarchia sem vonta ki magát a festő nagyrabecsüléséből. Amit mi sem bizonyít jobban, mint a Munkácsy Mihálynak adományozott magyar nemesség teljesen szokatlan, az adományozási szabályoktól merőben eltérő adományozási módja³. Bécsben élete folyamán többször megfordul majd, és 1886–1887-ben egy császári megbízatásnak köszönhetően a Bécsi Képzőművészeti Múzeum (Kunsthistorisches Museum) egyik kupolájába festi meg annak egyik mennyezetképét: A Renaissance Apotheozisát.

Jóllehet Munkácsy Mihály életéről már több monográfia íródott, de a bécsi pályakezdő korszakának feldolgozása illetve e korszak a festő jövőjére gyakorolt hatásainak elemzése nélkül. Jelen munka részben ezt a hiányt igyekszik pótolni és felhívni a figyelmet az ezeddig a Munkácsy irodalomban többnyire egy–egy bekezdésre leszűkített Karl Rahl bécsi professzor és festő kimagasló jelentőségére Munkácsy művészeti pályafutásában. Rahl hatása nem csak közvetlenül, hanem tanítványai, a magyar Rahlianerek tanításain keresztül, útmutatásuk segítségével nagy mértékben érezte hatását, akár Rahl tanítási módszerét, akár aláfestési technikáját tekintve, amelyhez Munkácsy Mihály egy életen át hű maradt.

Jelen munka fő célja a Munkácsy irodalom jelentős kiegészítése. A Munkácsy irodalom, illetve több információ helyességének pontos forrásokkal való alátámasztására, helyenként datálására is sor került. Információ hiányában jórészt anekdotákra épülő, tényeknek hitt tévedések tisztázására is törekedtünk. Ezeddig publikálatlan leveleket ismerttetünk és elemzünk.

A disszertáció súlypontja tehát egy mélyreható és összegző művelődéstörténeti vizsgálat a korabeli források (az osztrák és magyar levéltári iratok, korabeli sajtótermékek, valamint a Munkácsról írott első német nyelvű monográfia) segítségével. Az eddigi Munkácsy monográfiákat áttekintve nem kerülhető meg az a tény, hogy ezek a munkák

---

³Polenýák Ivett (2011), Munkácsy Mihály, avagy művészi hírnév és nemesség, in Antos B., Tamás Á. eds. (2011), Szemelvények ötszáz év magyar történelméből, Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

a művész nagy korszakaira koncentráltak (Düsseldorf, Párizs, Luxembourg). Ezen háttérinformációk tükrében teljesen megalapozott jelen munka azon törekvése, hogy immár a teljesség igényével (a rendelkezésre álló és eddig felhasználatlan források segítségével) próbáljuk meg áttekinteni a művész pályafutása szempontjából mérföldkőnek tekinthető első bécsi évet. Melyek voltak Munkácsy mozgatórugói művészeti pályájának kezdetén? Mi motiválta a fiatal embert? Milyen képeket láthatott Bécs kiállítótermeiben? Kikkel barátkozott? Mely személyek gyakoroltak nagy hatást a kibontakozó tehetségre? Milyen motiváció hatására indult el Münchenbe, majd Düsseldorfba?

A disszertáció első fejezete azon kérdésre keresi a választ, hogy Munkácsy Mihály családja milyen anyagi körülmények között élt, azaz családi háttértörténetét taglalja. A festő önéletrajzi könyvének segítségével és édesapja jövedelmének pontos feltérképezésével feltárjuk, hogy a család az akkori viszonyokat figyelembe véve valóban jó körülmények között élt. Majd ennek alapján, tekintve a 19. századi magyar társadalmi rétegeket, a családot besoroljuk a társadalmi hierarchiában. A relatív jólétnek az apa halála utáni megszűnése így valóban elementáris erővel hatott a még gyermek Munkácsyra. Az új élethelyzet a sok nyomorúság mellett pozitívumokat is rejtett magában a festő jövőbeni realista stílusban alkotott festményei témájában is visszavisszaköszönve.

Az 1873-ban megrendezett bécsi világkiállítás alkalmával hazafias érzelmei igazi megmérettetésre kerültek, hiszen a festő élt az alkalom adta lehetőséggel, s munkáit a magyar szekcióban állíttatta ki, érdemével nemcsak a magyar éremtáblázatot, hanem egyben az akkori magyar festőelit tagjainak csekély létszámát is gazdagítva. Munkácsy patriotizmusának forrását a festő gyermekkori visszaemlékezéseiben, valamint korai művészeti korszakában és a család hátterén túl a liberális eszméket valló tanítóiban kell keresnünk. Első jelentős tanítója, az egykori negyvennyolcas festőként is emlegetett magyar Rahlianer. Hatással volt rá Szamossy Elek, majd lelkes pesti liberális pártfogója, Ligeti Antal, illetve Than Mór és Lotz Károly.

A Bécsi Akadémiára kerülve Munkácsy Mihálynak beszélnie kellett németül. A kortársak szerint elég csekély nyelvismerettel rendelkezett. Mindez viszonyítás kérdése,

hiszen egyértelmű az, hogy egy magyar nemesi családban nevelkedett művésszel összehasonlítva, akit gyermekkorra hajnalától anyanyelvű vagy képzett házitánítók segítettek a német nyelv megfelelő szintű elsajátításában is, Munkácsy Mihály nyelvismerete természetesen nem vehette fel a versenyt. Ennek ellenére a dolgozat nem felejtkezik meg a család német eredetéről sem. F. Walter Ilges, Munkácsy egykori rokona és személyes jó barátja, aki a festőről a leghitelesebb monográfiát írta meg. E monográfia és az abban közzétett családi levelezés segítségével tisztázzuk ezt a kérdést. A könyv szövege német gót betűvel íródott, ami a magyar monográfiaírókat akadályozta a forrás felhasználását. Művében a szerző Munkácsy nyomán a család bajor eredetéről is ír. Ezen tények más bizonyítékokkal együtt (Munkácsy édesanyjának a magyar monográfiákban nem idézett levelei kerültek jelen dolgozatban elemzésre) a festő megfelelő szintű német nyelvtudását tárják elénk. Mindez arra a téves hipotézisre is ráirányítja a figyelmet, ami szerint a festő családjának gyökerei Felső-Magyarországon keresendők.

Munkácsy Mihály életében a Magyar Művészeti Egyletnek döntő jelentősége volt. Életútja korai szakaszára ezen intézmény léte, illetve egy magyar művészeti akadémia hiánya nyomta rá bélyegét, ami indokolta tette egy, a magyar művészeti élettel, illetve a Magyar Művészeti Egylet születésével foglalkozó alfejezet megírását. Az alfejezet áttekinti a korabeli, főleg német művészeti egyletek születését, majd a magyar és a bécsi művészeti egylet megszületésének körülményeit párhuzamba állítva érzékelteti a magyar kulturális viszonyok nagyfokú elmaradottságát. Ezen elmaradás miéértjére keresve a választ több érdekes tényre hívjuk fel a figyelmet. Az Oesterreichisch-Ungarische Revue egy korabeli cikkében közölt dátum alapján pontosítjuk a Magyar Művészeti Egylet születésének dátumát, valamint a Magyar Művészeti Egylet részvényadatai segítségével a hazai közönség művészetek irányában táplált érdeklődését szemléltetjük egy diagram segítségével.

A Magyar Művészeti Egylet mellett Munkácsy Mihály első megrendelői is középpontba kerülnek, akiknek támogató jellegű képvásárlásai a fiatal festő számára létfontosságúak voltak. A disszertáció ebből kiinduló alfejezete ezeknek a vásárlási szokásoknak a vizsgálatával foglalkozik. Melyek voltak a motivációs tényezők? Kiktől vásároltak? Hatással volt-e a Bécs szalonjaiban uralkodó divat a magyar arisztokrácia vásárlási

szokásaira? Hogyan tekintettek a gyenge lábakon álló, intézményesített művészeti oktatást nélkülöző magyar művészekre? A feltörekvő meggazdagodott rétegek követték-e a magyar arisztokrácia többnyire *ad hoc* művészetpártolását és vásárlási szokásait?

A disszertáció harmadik fejezete Szamossy Elek festőművész szerepének méltatására helyezi a súlypontot. Megállapítható, hogy Szamossy Elek személyén keresztül Munkácsy a kor egyik legkorszerűbb, Karl Rahl által is közvetített tanítási módszerében részesült, amit Szamossy még Rahl ateliéjében szívott magába. Munkácsy első mestere leszámítva a Rahl mesternél töltött tanulmányait egész életében megmaradt autodidaktának, így az általa közvetített tanítási módszer Munkácsy Szamossy mester tanítási óráira való visszaemlékezéseinek tanúbizonysága szerint is a rahli útmutatást követte. Ez a módszer, áttekintve a Bécsi Akadémia történetét, az intézmény által is hivatalosan elismert tanítási módszerre lépett elő. A realizmus későbbi nagy magyar festője hírnevének csúcspontján tudatában lévén öreg mestere munkája fontosságának, 1882. február 21-én a következőképpen fejezte ki köszönetét: „Szamossy korábban felismerte tehetségemet, mint saját magam, így neki köszönhetem azt, akivé lettem.”⁴ Az egykori Rahlianer segítségével keresztül a bécsi tapasztalatok első hullámainak vetületei így már Munkácsy korai pályakezdő szakaszában is jelen voltak.

Karl Rahl szerepének fontossága a magyar festőművészet történetében nem hagyható figyelmen kívül, hiszen a kor magyar festőelitjének egy jelentős része alapozta meg tudását annak bécsi magániskolájában. Rahl aláfestési módszerével szintén Szamossy ateliéjében ismerkedett meg, amiről önéletrajzi írásában is beszámol. F. Walter Ilges munkája tovább pontosítja ezt a kijelentést. Rahl tanítványainak további érdeme, hogy az ő közreműködésükkel honosodhatott meg a monumentális magyar falképfestészet, illetve rájuk is jelentős mértékben alapozva teremtődött meg a hazai magasabb színvonalú festőművészet. A bécsi világkiállításon kitüntetett festők csoportjában megtalálhatók Rahl legkiemelkedőbb egykori magyar tanítványainak munkái, így

---

⁴Ilges, F. Walter (1899), M. Von Munkacsy. 27.o. „Szamossy, der mein Talent früher erkannte, als ich selbst, ihm verdanke ich, was ich geworden bin!”

Munkácsy Mihály festményei is, amelyeknek is köszönhetően a magyar éremtáblázat tovább gazdagodott.

A Bécsi Képzőművészeti Akadémián folytatott kutatómunka során az is kiderült, hogy Munkácsy sohasem volt az Akadémián Karl Rahl tanítványa, ahogy ez a Munkácsy monográfiákban olvasható. Valójában az Akadémia előkészítő osztályának (Vorbereitungsschule) volt a hallgatója. Az eddig elfogadott nézetnek ellentmondva az akadémiai beiratkozási papirokban az olvasható, hogy az előkészítő osztályban Carl Wurzinger professzor oktatásában részesült. Tehát sem Joseph von Führichnek, sem Theodor Franz Zimmermann-nak nem volt a tanítványa, ahogy ezt a szakirodalom állítja. Rahl professzorral pedig annak magániskolájában került szorosabb kapcsolatba, amiről August Georg Mayer, egykori Rahlianer visszaemlékezése alapján derült ki. Munkácsy ugyanis azon diákok között szerepelt, akik halott professzoruk koporsóját vitték utolsó útjára 1865-ben. E megtiszteltetésben csak Rahl legkedvesebb tanítványai részesülhettek. Ez alapján egyértelművé válik, hogy valóban szoros ismeretségben állt a mesterrel és valóban Karl Rahl magániskolájában tanult.

Bécsben töltött első akadémiai éve alatt Munkácsy Mihály életének egyik legboldogabb időszakot töltötte, amelyről szívesen nosztalgiazik jelen munkában idézett leveleiben, ellentmondva ezzel annak az állításnak, mely szerint a fiatal művész keserűen tengette napjait a császárvárosban. Unokahúgaihoz íródott levelei szöges ellentétben állnak ezzel a állítással. A valóság az, hogy Munkácsy gazdag barátainak köszönhetően Bécs 1865-ös farsangjának báli szezonját végigmulatta.

A Bécsi Képzőművészeti Akadémiáról való távozásának oka pedig nem a pénztelenség volt, ahogy ezt a Munkácsy irodalom állítja. Munkácsy Mihály bécsi akadémiai papirjaiban ugyanis az olvasható, hogy beiratkozott az aktuális félévre, de 1865. július 17-én törölték az akadémiai tanulók névsorából. További pontosítást jelentenek még azok a Ligeti Antalhoz íródott levelek, amelyek analizálása után egyértelműen kiderül, hogy a festő Ludwig Knaus egy kiállított, Szemfényvesztő (Gaukler) című festményét látva és eképpen Knaus hatása alá kerülve semmiképpen nem akart a Bécsi Képzőművészeti Akadémián maradni.

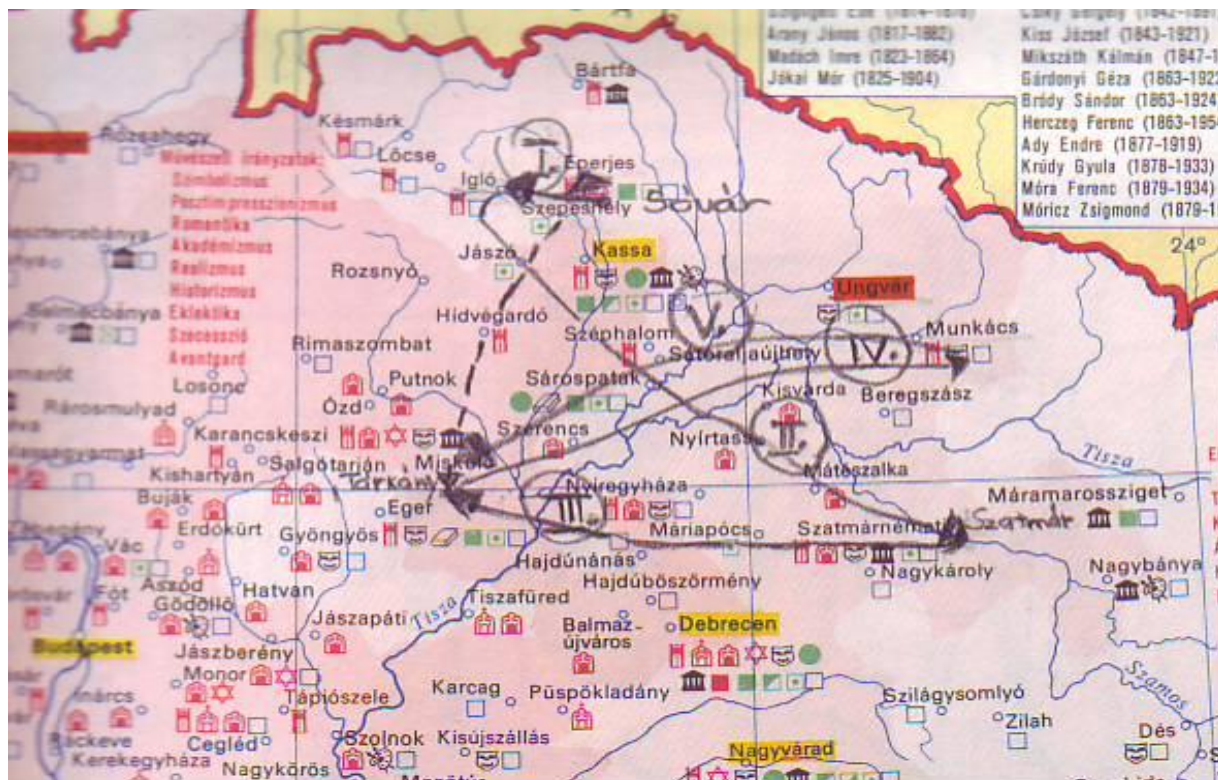
Karl Rahl halála után pedig senki nem marasztalhatta tovább. Ligetihez íródott leveleiben kiderül többek között, hogy Munkácsy ajánlólevelet kért Knaushoz, de miután a német festő Münchent elhagyja, az erről értesülő Munkácsy csak hosszas rábeszélés után szánta rá magát tanulmányainak a Müncheni Akadémián való folytatására. Továbbra sem tett le a Knaus mellett való tanulás szándékáról, ami Düsseldorfba való utazásának mozgatórugója volt. Tehát Ludwig Knaus szerepe Munkácsy leveleinek elemzése nyomán hangsúlyosabb, döntőbb jelentőséggel bír a fiatal művész pályaépítő éveiben, mint az feltételezhető volt. A dolgozat utolsó fejezete Munkácsy Mihály és a bécsi császári udvar kapcsolatát világítja meg, fókuszba állítva azon kitüntetések, amelyekkel a fiatal magyar művész munkáját honorálták. Ezzel is emléket állítva annak Bécsben töltött rövid, ám meghatározó időszakának.

1. Munkácsy Mihály családi háttere

1.1 Munkácsy Mihály családja az 1820 – 1840-es évek között

Munkácsy Mihály, anyakönyve szerint Lieb Mihály Leó⁵, német nyelvű, polgári családba született. Születésekor (1844) édesapja (Lieb Mihály) Miskolc városában dolgozott sóhivatalnokként.⁶ A család az apa munkája következtében gyakran váltogatta a lakhelyét, amit az alábbi térkép szemléltet.

1.ábra. Lieb Mihály munkahelyének állomásai 1815 és 1848 között

⁵Munkácsy Mihály keresztlevele szerint Lieb Michael Leo. Helytelenül közli: Bakó Zsuzsanna (2012), Munkácsy, Magic & Mystery. 8.o.

⁶A sómonopóliumról, sóregáléről lásd bővebben: Bán Péter (1989), Magyar Történelmi Fogalomtár, 154.o.

Forrás: Magyar Történelmi Atlasz (1984), Kartográfiai Vállalat. Budapest.

Munkácsy Mihály családjának életszínvonala szorosan összekapcsolódott az apa sóhivatalbeli szakmai elismerésével. Az apa sóhivatalbeli munkája 1815. Március 11-én vette kezdetét. Munkácsy Mihály nagypjának hűséges szolgálati elismeréseként egykor sóhivatalnoki posztot töltött be Sóvárra kerülhetett gyakornoknak.⁷A fizetése évente 90 forint volt, amihez 3 öl fa, 75 font só és ingyenesen biztosított szolgálati lakás tartozott.⁸

Munkája elismeréseként 1821-ben a sóhivatalbeli hierarchia legalsó posztjára emelték gyakornoki posztjáról, így mint felvigyázó dolgozott tovább. Állandó jövedelme már lehetővé tette, hogy családot alapítson. 1821. szeptember 4-én feleségül vette a polgári családból származó Jelinek Annát.⁹ 1823. február 23-án a sóvári sóhivatal írnokává léptették elő. Fizetése 144 forintot, 4 öl fát, 125 font sójővedelemet és ingyenes lakhatást biztosított családjának.¹⁰ 1829-ben az iglói sóhivatalban már mázsálóként tartják számon.¹¹Három évvel később, 1832-ben Szatmárra rendelik, ahol mázsáló mesteri posztot töltött be.¹²

---

⁷Czeglédi (1975), 254. o./21.-OL. Salinaria 7375/1815.: „Kinevezés Lieb Mihály részére. Nevezettnek a sóvári sófőhivatal javaslatára és édesapja hűséges szolgálatait az említett főhivatalnál figyelembe véve, a megkérelmezett fizetés nélküli gyakorlatát megengedték, és ezt azzal a kiegészítéssel tudatja vele, hogy szolgálati esküje letétele és a titkos egyesülések miatt előírt (Revers) kiállítás után minden szolgálatával tegye hasznossá magát, és a későbbi ajánlás céljából tegyen tanúságot a szükséges gyártási ismeretek megszerzéséről, valamint szolgálatkészségéről is nyújtson látható bizonyítékot, és nyerje el fölötteseinek megalégedését.”

⁸Czeglédi Imre (1975), 254.o /22.-OL. Salinaria. 14063, 17436, 33513/1821.

⁹Czeglédi (1975), 254.o. /22.-OL. Salinaria. 14063, 17436, 33513/1821.

¹⁰Uo. OL. Salinaria 254.o./4396/1823.

¹¹Uo. 255.o. / 30.-OL. Salinaria. 41310/ 1829

¹²Uo. 255.o. / 33.-OL. Salinaria. 14420/ 1832

1834. január 22-én Tárkányba helyezi a hivatal. Itt már mázsálómesteri ellenőrként dolgozott. Fizetése 350 forint volt, amihez 220 font sójövedelem és ingyenes lakhatás járt.¹³

Ha Munkácsy édesapjának a fizetését a megadott adatok alapján összehasonlítjuk az akkori sóbeszedő tárkányi fizetésével, (500 forint és 250 font sójövedelemet, valamint a hivatal által biztosított ingyenes lakhatást jelentett), akkor Munkácsy édesapjának jövedelme semmiképpen sem nevezhető alacsonynak. Igaz, hogy ezen hivatal elfoglalásakor nem csak a szokásos szolgálati esküt kellett letennie, hanem kaucióként egész éves jövedelmét is letétbe kellett helyeznie. 1835-ben az eperjesi sóhivatalban már ellenőrként dolgozott. Hivatali előléptetését egyedül felesége halála árnyékolta be 1835. október 19-én.¹⁴

1837-ben, Munkácsra áttelepedve, fizetése 400 forintot és 175 font só jövedelmet tett ki.¹⁵ 1838-ban Ungvárra irányították, ahol a sóhivatalban elérhető legmagasabb tisztségre emelték: sóbeszedő lett. A fizetése nem emelkedett forintban (400 Ft.), de a sójövedelmének nagysága 200 fontot tett ki.¹⁶ 1839-ben újra megházasodott (a házassági anyakönyvi kivonat nem fellelhető.) Reök Ceciliát, Munkácsy Mihály édesanyját, vette feleségül. A család három évet töltött Ungváron. 1841-ben a hivatal újra Munkácsra rendeli, ahol a fizetése 100 forinttal emelkedett. Hét évig laktak a városban.¹⁷

1848 őszén Miskolcra rendelik. A fizetése ekkor már 600 forint volt, amelyhez a korábbi sójövedelem és a megszokott juttatások jártak.¹⁸ Lieb Mihálynak huszonhárom évébe került, hogy a sóhivatalban elérhető legmagasabb pozícióba kerüljön. Jövedelmének ezzel párhuzamban való emelkedését a 2. ábra szemlélteti.

---

¹³Uo. 255. o. / 34.-OL. Salinaria. 4011/ 1834.

¹⁴Uo. 255.o. / 35.-OL. Salinaria. 36182/ 1835

¹⁵Uo. 255-256. o. / 37.-OL. Salinaria. 12234, 18897/1837

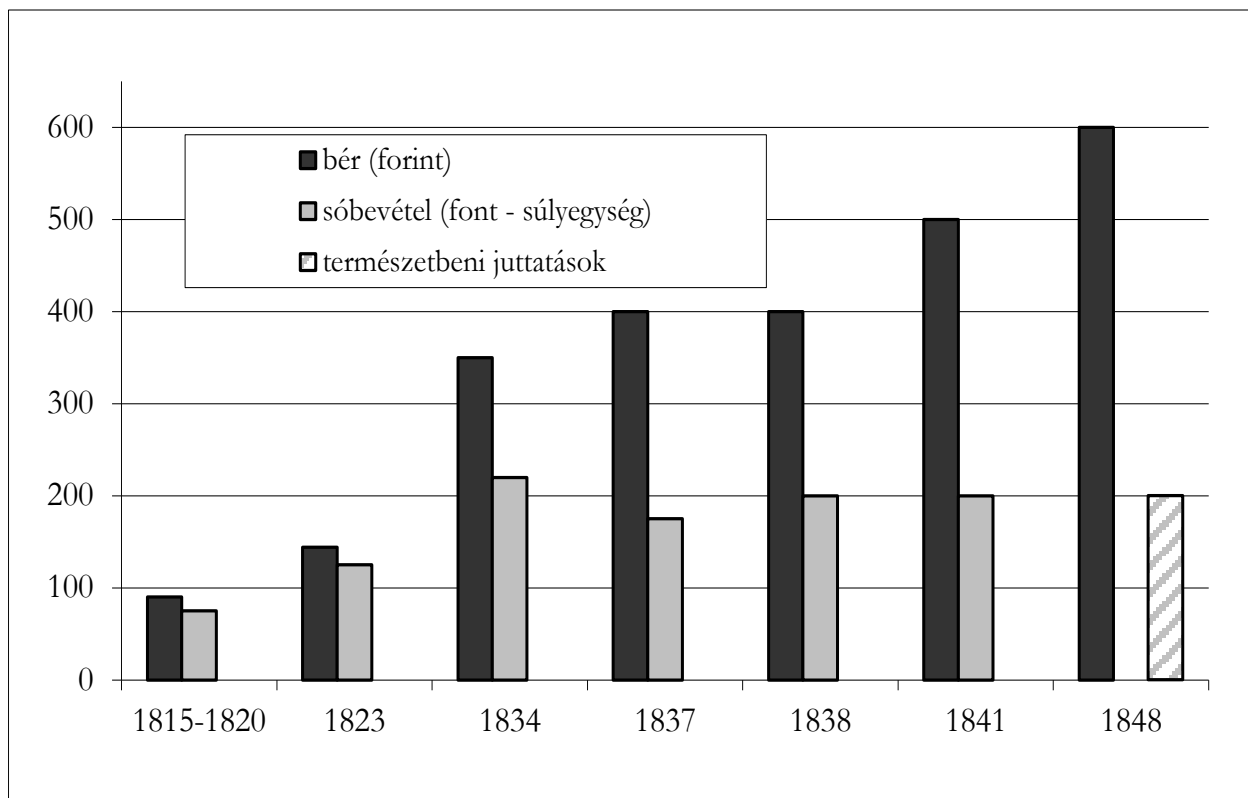
¹⁶Uo. 256.o. /38.-OL. Salinaria. 37144, 40871/ 1838

¹⁷Uo. 256.o./40. -OL. Salinaria 31689, 43447/ 1841

¹⁸Uo. 258.o. OL H szekcio 1848-i pénzügyminiszériumi iratok. H 24. 23261/1848. Lieb Mihály.

Munkácsy Mihály édesapjának fizetése a szakmájában eltöltött évekkel egyenes arányban nőtt.

2. ábra Lieb Mihály só kamarai hivatalnok jövedelme 1815 és 1848 között

Forrás: Czeglédi Imre (1975), 258.o. A diagramm összeállítása Lieb Mihály 11 szakaszra bontható szakmai életútja alapján készült.

Jövedelmének alakulása alapján megállapítható, hogy családjá számára relatív jólétet tudott biztosítani. Helytelen az az állítás, hogy a család vagyontalan és szegény volt.¹⁹ 1844-ben mindez (Munkácsy Mihály születése körül) csaknem elérhette az 1848-ban kapott bevétel nagyságát. Ha ehhez még hozzáadjuk a Munkácsy által kérelmezett trafik utáni örökségrészt, vagyis az ekkor még a trafikból származtatható hasznot, akkor érzékelhetővé válik a korabeli polgári család életszínvonala. Bizonyítékként

¹⁹Farkas Zoltán (1941), Munkácsy Mihály, 23., 36.o., Zádor Anna ed. (1962), Magyar Művészet 1800-1945, In.: Végvári Lajos (1983), Munkácsy Mihály, 219.o., Farkas Zoltán (1943), Munkácsy Mihály, 6.o., Végvári Lajos (1958), Munkácsy Mihály élete és művei, Végvári Lajos (1955), Munkácsy Mihály.

szerepeltethető továbbá Munkácsy visszaemlékezéseiben²⁰ található kijelentései, melyek egy jó módú polgárcsalád képét tárják elénk.^{21,22,23,24}

A festő visszaemlékezéseit a Munkácsy irodalom nagyvonalúan kezelte, hiszen még a téma híres kutatója, Végváry Lajos is az eredeti visszaemlékezés ide vágó részletét nem szó szerint, hanem leegyszerűsítve adja közre.²⁵ Munkácsy visszaemlékezéseiből

---

²⁰Michael von Munkácsy (1897), *Erinnerungen. Die Kindheit. Mit einem Vorwort von Boyer d'Agen*, Autorisierte Übersetzung aus dem Französischen von F. Walter Ilges. F. Fontane & Co., Berlin. Munkácsy, Mihály (1897), *Souvenirs: L'enfance*, préface par Boyer D'Agen, Callman Lévy, Paris. Munkácsy Mihály (1950), *Emlékeim*. Hungária, Budapest.

²¹Munkácsy Mihály (1950), *Emlékeim*. Hungária, Budapest. 20. o.: „Szenvedélyesen vágytam egy pipa után: szép, kiszívott pipa volt, apám monogrammjával. Ott állt az állványon, ahol apám–akinek ez volt a kedvtelése – a többi különböző nagyságú és formájú pipát tartotta. Úgy voltak rendbe rakva, mint az orgonasípok: elől a rövidszárúak, körülbelül 25 centiméter hosszúságban, aztán a nagyok, nagyobbak egész két méterig. [...] a szép, formás tajtékpipa [...] színe, mint a tejeskávé. A széle barnulni kezdett: micsoda színpompá! Vajjon nem ez ébresztette fel bennem először a művészt?“

²²Munkácsy (1950), 22.o.: „Apám szobájában [...] nagyon szép metszet lógott a falon, egy lovat ábrázolt.“

²³Munkácsy (1950), 23.o.: „Szegény apámnak az volt a célja, hogy komoly nevelést adjon valamennyiünknek. Sajnos ezt a munkát nem tudta befejezni.“

²⁴Munkácsy (1950), 24.o.: „A parasztház egyszerűsége nagyon nyugtalanított. Mindent gyorsan szemügyre vettem s bekerültem nagybátyám dolgozószobájába [...]. Ó! Micsoda öröm pompára való éhségemnek! Hiszen én a gazdagságot kerestem! Mint oázis a sivatagban, olyan üdítően csillogott felém egy gyönyörű levélnyomó. Végre megynugodtam, mégsem vagyunk nagyon szegények. A levélnyomó biztosan drága, értékes darab. Hízelt a húságomnak és a büszkeségemnek! Bevallom nagyon boldog voltam, hogy nagybátyámnak ilyen kincse van és kezdtem kibékülni a sorsommal.“

²⁵Végvári Lajos (1983), *Munkácsy Mihály 1844–1900. Képzőművészeti Kiadó, Budapest*. 10.o.: „Hat éves lehettem, emlékszem arra a leküzdhetetlen vágyra, hogy egy nagy pipám legyen, kissé kiszívott, mely atyám nevének kezdőbetűivel szobájában egy állványra volt helyezve... szenvedelmesen vágytam erre a tajtékpipára, tejeskávé színe volt, pereme barnulni kezdett, milyen gyönyörű színe volt! Nem volt e vajon ez az első benyomásom, amely felébresztette bennem művészi érzékemet, mert nem azért kívántam meg, hogy szívjam, nem voltam dohányos, tehát formája és színe csábított el, és valóban felismerek ebben két dolgot, mely legjobban kifejeződött bennem, a színesség megérzését és a kerekdedség kedvelését... Nem voltam csodagyerek, aki hatéves korában már remekműveket alkot. Firkálgattam, ha meg tudtam kaparintani egy ceruzát.“

kiderül többek között, hogy a gyerekeknek valóban a polgári szinthez megfelelő neveltetésben volt részük. Ennek keretében a magyar mellett a francia nyelvre is hangsúlyt fektettek.²⁶ Munkácsy sógora, Zsilinszky Mihály a „Magyar Szalon” hasábjain cikksorozatot jelentetett meg a festő életéről.²⁷ Érdekes adalékként említi meg, hogy a Lieb-ház az „intelligens” emberek összejöveteleinek központja volt.²⁸ Az édesanyját pedig szellemes háziasszonyként írja le, akinek „előkelő modora a francia salonokra emlékeztet.”²⁹ A szerző kiemeli, hogy Munkácsy édesanyja gyermekei nevelésére nagy gondot fordított: „Segítségül tartott maga mellett nyelvmestereket és nevelőnőt.”³⁰

1.2 Az 1848-as forradalom szerepe a Lieb család életében

A sóhivatalbeli tisztség betöltésének mindenkori feltétele volt a fennálló hatalom iránti megkérdőjelezhetetlen hűség. Lieb Mihály lojalitását az 1848 márciusi események iránti rokonszenv kérdőjelezhetette meg. A forradalom ugyanis megteremtette a nemzetiségek számára azt a lehetőséget, hogy a magyarokkal sorsközösséget formáljanak. Maga Munkácsy Mihály a visszaemlékezéseiben is méltatja apjának a forradalommal való rokonszenvét, melynek köszönhetően fogságba került.³¹

---

²⁶Munkácsy (1897), 6.o.

²⁷Magyar Salon (1886), V. kötet, 6. szám. ed.:Fekete József, Hevesi József. Zsilinszky Mihály: Munkácsy Gyerekkorából.

²⁸ Magyar Salon (1886), V. kötet, 6. szám. 259.o.

²⁹Magyar Salon (1886), V. kötet, 6. szám. 259.o.

³⁰Magyar Salon (1886), V. kötet, 6. szám. 260.o.

³¹Munkácsy (1950), 18.o. „Az országban vér folyt és szegény apám is sokat szenvedett: polgári kötelessége visszatartotta Miskolcon és nagyon nyugtalanította családja sorsa, amely nem érezhette magát biztonságban. [...] Apámat Miskolcon elfogta az ellenség, börtönbe került és a fogságban megbetegedett.”

1848. május 12-én Lieb Mihály tagja lett a forradalom alatt megalakított Közrend Bizottságnak. Naponta vett részt ennek ülésein. Ezen forradalmi szereplése miatt Kufstein börtönében is raboskodott.³² Miután kiszabadult, állását is elveszítette, ami a család életszínvonalának csökkenéséhez vezetett. A szabadulása után szeretne volna az erkölcsi és politikai magatartását tisztázni, melyről az alábbi 1849-ből származó Munkács városában kelt jegyzőkönyv is tanúskodik.³³

E szerint: „Mi ezen kérelemnek engedve ezennel bizonyítjuk, hogy mi T. Lieb Mihály urat, ki mint kamarai só pénztárnok több évekig lakott városunkban oly egyénnek ismertük, kinek politikai egész életét hivatalos szigorú eljárás s szeplőtlen erkölcsű jellem bélyegezvé a közelebb tartott forradalmi viszonyokban nem csak, hogy soha legkisebb részt nem vett, sőt minden maga viseletéből az uralkodó ház, a felséges cs. és király iránti tántoríthatatlan mély tisztelet és jobbagyi hűség látszatott szembe tűnőleg tündöklenni.“ Az apa még-e tanúsítványnak köszönhetően sem nyerte vissza a hivatal bizalmát és hivatalnokként nem tudott alkalmazást nyerni.

---

³²Sas Andor (1927), Szabadalmas Munkács levéltára. 98–101.o.

³³Sas (1927), 98–101.o. „1849.–ki szept. 27.-én Gáthy Sámuel főbíró, Láng Vitus jelenlétükben tartott tanácsülésben:

13. / Lieb Mihály jelenlegi miskolci lakos, kamarai só pénztárnok eziránt keresvén meg személyesen a Tanácsot, „ hogy részére itt lakta alatt tanusított politikai életéről s erkölcsi magaviseletéről hiteles alakbani bizonyíték adatnék.

14./ A jegyző jelentvén , hogy a fenttebbeni bizonyítékot elkészítvén, a tartalma a következő: Mi szabadalmas Munkács város főbírája s tanácsnoki adjuk tudtul, hogy midőn mai napon hatósági dolgaink az városi polgárság ügyei intézkedésével foglalkozánk s rendes városi polgárság ügyei intézkedésével foglalkozánk s rendes tanácsulést tartánk, ugyanakkor személyesen megkeresvén bennünket Tettes Lieb Mihály ur és azon kérelemmel járult hozzánk, hogy itt lakása alatt tanusított politikai életéről s erkölcsi megaviseletéről részére hiteles alakban bizonyítékot adnánk: Mi ezen kérelemnek engedve ezennel bizonyítjuk, hogy mi T. Lieb Mihály urat , ki mint kamarai só pénztárnok több évekig lakott városunkban oly egyénnek ismertük, kinek politikai egész életét hivatalos szigorú eljárás s szeplőtlen erkölcsű jellem bélyegezvé a közelebb tartott forradalmi viszonyokban nem csak, hogy soha legkisebb részt nem vett, sőt minden maga viseletéből az uralkodó ház, a felséges cs. És király iránti tántoríthatatlan mély tisztelet és jobbagyi hűség látszatott szembe tűnőleg tündöklenni. Stb... Aláírások.“

A nemzetiségek a forradalomnak köszönhetően sorsközösséget élhettek át a magyarokkal.³⁴ Az asszimiláció szép példájául szolgál Lieb Mihály családja is.³⁵ A beilleszkedés feltétele elsősorban a magyar nyelv elsajátítása volt. Gyermekei taníttatására az apa nagy hangsúlyt fektetett.³⁶ Ugyanakkor a magyar nyelv mellett a franciát is fontosnak tartotta. Munkácsy visszaemlékezései az apa gyermekei nevelésének irányában mutatott elhivatottságát tükrözik vissza.^{37,38}

A Munkácsy irodalom gerincét képező Végvári Lajos³⁹ által írt művek arról győzik meg az olvasót, hogy a később híressé vált festő gyermekkorában kizárólag magyarul beszélt és értett. Ennek alátámasztására közli, hogy az asszimilációnak köszönhetően nem volt jelentősége annak, hogy német eredetű volt a családja. Munkácsy visszaemlékezései és a Magyar Nemzeti Galériában őrzött német és francia nyelven íródott levelek ennek ellenkezőjéről tesznek tanúbizonyságot.

A festő német nyelvtudásával összefüggő további bizonyíték Ligeti Antallal való levelezése, amelyben a bécsi akadémiai tanulmányainak előkészítéséről szóló részeiben egyszer sem merül fel a német nyelv problémája. Mindezt tovább erősíti az a tény, hogy a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára való beiratkozási papírok alapján, a beiratkozáshoz szükséges 2 gimnáziumi osztályáról tanúskodó bizonyítvány szerint Munkácsy igenis beszét és értett németül. Gimnáziumi szintű tudást csak családi körben tudott elsajátítani, mivel nem járhatott iskolába édesapja korán bekövetkezett halála miatt. A gyerekek további nevelését az anya látta el, aki anyanyelvét tekintve német polgári családból származott.

---

³⁴Pukánszky Béla (2000), Német Polgárság Magyar Földön. Kisebbségkutatás Könyvek. 32.o.

³⁵Pukánszky Béla (2006), Pukánszky több hasonló utat bejárt német ajkú családot ismertet.

³⁶A gyerekek nevelésére egy nevelő és egy pesztonka ügyelt.

³⁷Munkácsy (1897), 6.o. : „[...] Szerencsére éppen ekkor lépett ki az udvarra a francia tanárunk.”

³⁸Munkácsy (1897), 7.o.: „Nevelőnk a házban lakott és egy pillanatra sem tévesztett bennünket szem elől.”

³⁹Végvári Lajos (1958), Munkácsy Mihály élete és művei.

A család német nyelvi szintjéről tanúskodik továbbá az az F. Walter Ilges monográfiájának köszönhetően fennmaradt, Reök Cecíliától, a festő édesanyjától származó levél, melyet 1848. február 6-án írt sógornőjének, Reök Júliának.⁴⁰ A levél hibátlan irodalmi németiséggel íródott. Tartalmát tekintve egy művelt és gyermekszerető anya képe bontakozik ki az olvasó előtt, aki sok kedvességgel és szeretettel ír családjáról.⁴¹ Az anya leveléből továbbá az is napvilágra kerül, hogy Lieb Mihály hiába pályázott a pesti sóhivatal kontrollnoki állására.⁴²

Édesanyja,⁴³ majd édesapja halála⁴⁴ után Munkácsy Mihály nevelését anyai nagybátyja, Reök István⁴⁵ látta el. Az elszegényedett, de foglalkozását tekintve ügyvéd a szabadságharc idején betöltött titkári funkciója⁴⁶ miatt eredeti hivatását nem folytathatta. Foglalkozása miatt a német nyelv precíz tudása elengedhetetlen volt.⁴⁷ A fiú így családi körben is megtanulhatott németül.

1.3 Munkácsy Mihály családja eredetének újabb lehetséges magyarázata

---

⁴⁰F. Walter Ilges (1899), M. von Munkacsy. 11-12.o.

⁴¹F. Walter Ilges (1899), 12.o.

⁴²F. Walter Ilges (1899), 12.o.: „[...] mein Misi ist um die Pester Kontrollerstelle eingekommen, es ist aber auch das schon vereitelt, so wie uns überhaupt das Glück wenig hold ist.“

⁴³Reök Cecília, 1850.január 12.-én halt meg.

⁴⁴Lieb Mihály(1800 -1852)

⁴⁵Reök István (1816-1877)

⁴⁶Ceglédi Imre (1975), Munkácsy Békéscsabán. 1848 májusától Klauzál Gábor kereskedelemügyi miniszter titkára volt. In.: Polner Lajos jelentése a BML Békéscsabai főszolgabírói iratok I/1853. sz.

⁴⁷Ceglédi Imre (1975), Munkácsy Békéscsabán. In.: Polner Lajos jelentése a BML Békéscsabai főszolgabírói iratok I/1853. sz. alatt szerepel.: „Műveltsége pedig és képzettsége minden tekintetben kitűnő, beszéli a magyar országi szokásban lévő 4 nyelveket s francziául is ért.”

Munkácsy Mihály családjának eredete a Munkácsy kutatók számára máig az egyik legvitatottabb kérdéskörbe tartozik. Ez az irodalmat áttekintve a következő konklúzió vonható le: az írók a festő családjának atyai és anyai ágát vizsgálva egyetértenek abban, hogy mindkettő német eredetű. Lyka Károly szerint a család már a 18. században, pontosabban 1731-ben a Királyi Magyarország területén élt és nagymértékben asszimilálódott, amit az apa 1848-as magatartása is alátámaszt.⁴⁸ A vitás kérdés alapvetően abból adódik, hogy a család Európa mely német nyelvű területéről származhat. Néhány író tudni véli, hogy a Lieb família bajor földről eredeteztethető, ezt képviseli például Székely András⁴⁹ vagy Ónodi Magdolna.⁵⁰

Ónodi Magdolna szerint Munkácsy édesapja felmenői a 18. században költöztek a Felvidékre, amit azzal bizonyít, hogy a Felvidéken fellelhető Lieb család több tagja valamely művészeti ágban tehetséget tudott felmutatni. „A Munkácsy őseinek a családi följegyzéseit tartalmazó kódex, amely a bártfai városház levéltárából maradt ránk, annyival is inkább érdekes, mert fölvilágosít arról, mint származott át a mester családja külföldről hazánkba, s olyan adatokat is tartalmaz, amelyek arra vetnek fényt, hogy a Lieb családban nem Munkácsyban nyilvánult először a művészet iránt való hajlandóság.”⁵¹

Az állítás gyenge pontja azonban az az alapvető tény, hogy a családfa Munkácsy családjával kapcsolatba hozott ága hiányos. Maga az író is lejegyzí, hogy Munkácsy Mihály édesapjának a megnevezett felvidéki Lieb családhoz köthető anyakönyvi adata nem lelhető fel: „Ugyanez a Lieb 1779-ben a bártfai plébánostól bizonyítványt kap, hogy felesége a Sáros megyei Frieska nevű faluban halt meg, ahol a görög katolikus pap temette el, s így ismét szabadon nősült, de csak később, mert ennek az 1785-ben az öreg Lieb hagyatékából a bártfai városház levéltárába került kódexben nincs nyoma. Ha volt is több fia, minden valószínűség szerint György János József, a Bliha Mária Annától

---

⁴⁸Lyka Károly (1964), 6.o.

⁴⁹Székely András (1979), 7.o.

⁵⁰Bakó, Kürti és Ónodi Magdolna (2005), Munkácsy, 16.o.: „Der erste Lieb, János Károly Ferenc war 1639 Stiftsekretär des bayerischen Kurfürsten [...]“

⁵¹Bakó, Kürti és Ónodi (2005), 15.o.

1770-ben született fiú volt Lieb Leó Mihály apja, aki, dédapjához hasonlóan, kincstári sőtiszt volt. [...] Lieb Leó Mihály szüleinek a nevét az okmány nem tartalmazza, de a bártfai hagyományon kívül az a körülmény is valószínűvé teszi a bártfai családjával való kapcsolatát, hogy írója és Munkácsy apja, valamint minden valószínűség szerint nagyapja is egyazon hivatalt viselte.”⁵²

Az Ónody tanulmány Czeglédi munkáját is megpróbálja felhasználni hipotézisének alátámasztásához, de ez is eredménytelen. Czeglédi Imre ugyanis munkáját a következő beismeréssel zárja: „A tanulmányban Lieb Imrénél közölt bánáti sóhivatalnokot csak a név-és foglalkozásazonosság alapján „azonosítottam“ a Lieb családdal, s nem anyakönyvek alapján, így a személy azonossága csak feltételezett.”⁵³ Czeglédi Imre kutatásait lektora Széphelyi F. György nagyra méltatja, de az író munkáját nem tartja közlésre érdemesnek, mivel az eredeti célját, azaz a Lieb család Felvidékről való származásának egyértelmű bizonyítását nem érte el.⁵⁴

A magyar kutatók egyáltalán nem vagy csak a közölt képek miatt tesznek említést F. Walter Ilges Munkácsyról írt monográfiájáról. A monográfia értékességét azonban előtérbe helyezi Munkácsynak az íróval folytatott személyes beszélgetései. A festő visszaemlékezései a családi szájhagyományhoz nyúlnak vissza, ami alapján a Lieb család Tirolból származik. Az 1848-as forradalom és szabadságharc alatt tűnhettek el az ezt alátámasztó anyakönyvek. A családi tradíció azonban úgy tartotta, hogy a Liebek Tirolból települtek Magyarországra, és eredetileg az ausztriai Lilienfeld településhez köthető a Lieb családnév.”⁵⁵

---

⁵²Bakó Zsuzsanna, Kürti Katalin és Ónody Magdolna (2005), 17.o.

⁵³Czeglédi Imre (1975), 270.o.

⁵⁴Széphelyi (1977), :“ [...] A szerző alapos, gondos levéltári kutatásai minden igyekezet dacára sem tudták a hipotézis helyességét bizonyítani – igaz, végérvényesen sem. [...] Sajnálatos, hogy a negatív eredmény a tanulmány adatait számunkra szükségszerűen partikuláris jelentőségűvé teszi [...]” Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézete MKCS C-I-92/3 (1-2)

⁵⁵Ilges (1899), 10.o. „[...] Lieb von Lilienfeld heißen haben. Die Wahrscheinlichkeit einer solchen Einwanderung ist ziemlich groß, (vergl. u. a. Dr. Quitzmann, Reisebriefe, Stuttgart 1850, 51. o. : „Die

F. Walter Ilges hipotézisének megfellebezhetetlen előnye a fentebb megnevezett állításokkal szemben, hogy közléseiben még közvetlenül a festő szóbeli kijelentéseire hivatkozhatott. Művében a nemesi származás kérdésével is foglalkozott. Sziléziában és bajor földön is fellelhető egy–egy nemes Lieb családnév, de Lilienfeld és Szilézia is fel tud mutatni ugyanúgy egy nemes Lieb familiát. A közvetlen származás bizonyítékának hiányában azonban Munkácsy egyik nemesi családhoz való kötődése sem bizonyítható. Mindez egy jövőbeni komoly kutatási munka alapját képezhetné. A Lieb család nemesi címerében található egy ezüst talpas kereszt (Tatzenkreuz), melyet négy ezüst golyó vesz körül fekete mezőben, a sisakon pedig összezárt, jobbra néző szárnyakkal. Mindez egy német polgári származásra feltételezésére adhat okot. A talpas kereszt egyedül az alábbi német családoknál fordul elő: Volz, Friedrich, Baltzer, Kunad, Bodel, Ehrmans, Kerig, ugyanúgy megtalálható az Oberhuser és Hermann polgári családoknál is. A zsidó származást azonban az író teljes mértékben kizárja.⁵⁶

[...] Mégha a családfája a szép Tirolba vezethető is vissza, Munkácsy mind művészetében, mind pedig világnézeteiben igazi magyar volt.⁵⁷ A legerősebb és mind a mai napig nem méltatott tény azonban az, hogy maga a festő, Munkácsy Mihály, követve a családi tradíciót, Tirolból eredeztette apai ágát.⁵⁸

---

westlichen Komitate Ungarns haben überhaupt einen mehr deutschen Charakter. [...] „Aufnahme schwäbischer, österreichischer und steirischer Kolonisten ist die Ursache dieser Erscheinung.“

⁵⁶Ilges (1899), 10–11.o. :So viel ist auf jeden Fall aber sicher, daß auch nicht der kleinste Hinweis auf jüdische Abstammung deutet, kaum der Name denn Lieb kommt in echt deutschen Bürger- und Bauernfamilien schon früh vor, in Heilbronn lebte z. B. zur Zeit des großen Bauernkrieges, also im Anfange des XVI. Jahrhunderts eine Bürgerin Anna Lieb (Vergl. Zimmermann, Geschichte des großen Bauernkrieges, Stuttgart 1856, Bd. II. 19.o.

⁵⁷Ilges (1899), 10–11.o. „[...] Munkacsy ist selbst, wenn sein Stammbaum ins schöne Land Tirol zurückzuführen sollte, sowohl in seiner Kunst wie in seinen Anschauungen ein echter Ungar.“

⁵⁸Ilges (1899), 10–11.o.

2 Eszmélet, avagy a magyar művészet intézményes kereteinek kialakulása és Munkácsy Mihály pályakezdése

A magyar művészet intézményes kereteinek a kialakulása, majd nagy léptekkel való felzárkózása, intenzívvé válása időben egybeesik Munkácsy pályakezdésével. Magyarországon még a 19. század ötvenes és hatvanas éveiben sem teremődtek meg egy művészeti akadémia megalapításának a feltételei. Bár a Marastoni Jakab⁵⁹ által alapított első magyar festészeti akadémia (1845-1860) megpróbálta a hiányt pótolni, de ez a megfelelő állami támogatás nélkül nem lehetett életképes.⁶⁰

Azoknak a fiatal művészet terén tehetséges fiataloknak, akik elhivatottságot éreztek valamely művészeti ág iránt, csak külföldi művészeti tanintézményekben bővíthették ismereteiket.⁶¹ Akár a legközelebb fekvő Bécsi Művészeti Akadémiára, akár a távolabbi német vagy francia művészeti intézményekre esett a választásuk, óriási hátrányt kellett ledolgozniuk. Az ezidőben már működő magyarországi Pesti Műegyletnek (1839-1868)⁶² a kiállítási anyagát nagyon behatárolt keretek közül kellett kiválogatnia. Magyar művésztől származó nívós anyaggal szinte nem is számolhattak. Kiállításai a külföldi, elsősorban osztrák, bécsi festők műveinek teremtettek eladási lehetőségeket. A Bécsi Művészeti Egylet kiállítóinak műveit összehasonlítva a Pesti Műegylet kiállított anyagával szembetűnő a színvonalbeli különbség, hiszen a külföldi kiállító művészek a

---

⁵⁹Marastoni Jakab (1804-1860), Olaszországban tanult festő. Életképei, portréi révén elismert művész. Vezetője és alapítója az első magyar festőakadémiának. In: Zádor Anna ed. (1962), Magyar művészet 1800–1945. 76-77.o.

⁶⁰Rabinovsky Máriusz (1952) A művészeti oktatás kezdetei Magyarországon. In: A Magyar Művészeti Munkaközösség Évkönyve 1951. Budapest, 67.o.

⁶¹A művészeti akadémiákon tovább tanulni vágyók elsősorban a bécsit, a münchenit, düsseldorfi és párizsi akadémiákat keresték fel.

⁶²A Pesti Műegyletet 1839-ben alapították. 1868-ban beolvadt az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatba. In: Zádor Anna ed. (1962), 77.o.

magyar kiállításon nem a legszínvonalasabb munkáikkal képviseltették magukat. A Bécsi Képzőművészeti Akadémiáról kikerült, a korabeli nyugat-európai színvonalnak megfelelő anyagból azonban a Bécsi Művészeti Egylet tekintélyes kiállítást állíthatott össze.

Munkácsy Mihály művészeti tehetsége pártfogók nélkül nem tudott volna kibontakozni (a festő 1864-ig semmilyen művészeti akadémiai oktatásban nem részesült.). Mint ahogy erős támogatottság hiányában a magyar intézményes művészeti nevelés is életképtelen maradt volna. A magyar művészet lelkes pártfogóinak, mecénásainak⁶³ köszönhetően mindkettő gyors és ugrásszerű fejlődésen ment keresztül, ami idővel széles körben érezte hatását. A magyar kultúra és művészet felkarolásának ügye a reformkorban került szélesebb társadalmi körben terítékre, erős polgárság híján a felvilágosult arisztokrácia, a nemesség és a nagypolgárság révén. Ezen nemzeti ügynek tekintett támogatás több kulturális intézmény életre hívásában is megnyilvánult. Ennek a felívelő periódusnak az 1848-as forradalom és szabadságharc vetett véget. Így az 1850-es és 1860-as években a fejlődés megtorpant, mert ezek a felvilágosult rétegek, részben a szabadságharcos múltjuknak, részben az abszolutizmus éveinek köszönhetően háttérbe szorultak. Az abszolutizmus dacára a magyar kultúra ápolása hazafias kötelességként élt a magyar társadalom különböző rétegeiben, más és más formában megnyilvánulva. Az adományozni kívánók egy olyan alkalmat teremtettek, ahol a honi művészet felkarolásának ügyében saját elfolytott nemzeti érzéseiknek is teret teremtettek. A magyar kultúra ápolását sokan érezték a kötelességüknek. Mindez megnyilvánult a mecénási szerepkör magukra vállalásában. Nekik köszönhető anyagi támogatás fejében a nem nemesi származású, ám a művészet terén tehetséges ifjak kezdhették meg tanulmányaikat külföldi akadémiákon.^{64,65,66}

---

⁶³Sinkó Katalin (1981), A Magyar műgyűjtés 1850 után – a magángyűjteményi kiállítások tükrében. In: Válogatás magyar magángyűjteményekből. Kiállítási katalógus. Magyar Nemzeti Galéria. Budapest, 1981. október–november, 11- 29.o

⁶⁴Végvári Lajos (1958), Munkácsy Mihály élete és művei.

⁶⁵Végvári (1958), 32.o. Idézi.: Léderer–Farkas Gy., Az asszimiláció a magyar irodalomban. Bp. 1938., 36.o. “[...] Elsősorban a tökések és a velük szövetséges főnemesség egy része–az iparmágánások–a

2.1 Az első polgári dominanciával formálódott művészeti egyesületek Európa horizontján

2.1.1 Az előfutárok⁶⁷

Ezen alfejezet arra a fontos problémára⁶⁸ helyezi a hangsúlyt, hogy Európában melyek voltak azok a Pesti Műegylet⁶⁹ megalapításakor már létező és zömmel a polgárság részvételével megalakult művészeti vagy a művelődés terén fontos szerepet játszó egyletek és egyesületek, amelyek befolyásolhatták ennek működését. Munkácsy Mihály

---

kiegyezés igazi előkészítői, megtagadják a 48-as eszméket, vagy ha néha felemlítik is, az már csak politikai alku és nem meggyőződés dolga. [...] Ezek a nemzeti érdekektől távolálló osztályok és rétegek lényegében a gyarmatosítás új formáját készítik elő: a kiegyezés – a magyar „függetlenség” helyreállítása–lényegében nem más, mint olyan helyzet teremtése, amelyben a magyar államiság konjunktúrális lehetőségeit a legkedvezőbben kihasználhatják. Ez az új vezető csoport tehát másképpen gondolkozott a haza sorsáról, mint Reök István és a vidéki kisnemesek. Az áldozatos hazaszeretet helyett a maguk egyéni hasznának minél jobb biztosítása irányította tetteiket. Ez határozta meg a művelődés dolgaiban, s így a képzőművészet terén is állásfoglalásukat. Már nem vállaltak olyan áldozatokat, mint a reformkor idején“

⁶⁶Gosztonyi Ferenc (ed) (2005), Munkácsy a nagyvilágban. A tanulmánykötet bibliográfiáját tekintve pedig látható Végváry munkáinak a hangsúlyos volta. 245.o.

⁶⁷Polenýák Ivett (2010), Die Rolle des Mäzenatentums im Spiegel der österreichischen und ungarischen Kunstvereine im 19. Jahrhundert. Die englischen und deutschen Vorläufer.466-468.o. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe, Prague.

⁶⁸Az első művészeti pártoló egyesületek Angliában kerültek megalapításra a magyar művészettörténeti szakirodalom Zürich, Nürnberg, Prága és Berlin szerepét hangsúlyozza. Sinkó, Katalin (1995), A művészi siker anatómiája 1840–1900. In: Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században. 18.o.

⁶⁹Szvoboda Dománszky Gabriella (2001), A Pesti Műegylet története. Budapesti Negyed, 2001. 2-3. szám. 65-91.o.

pályakezdése ugyanis szorosan összefonódik a Pesti Műegylet megalapításával, az első fiatal, tehetséges és már a nyugat-európai színvonalnak megfelelő magyar művésznemzedék megjelenésével.

Ezen felvilágosult eszmei áramlásnak az első állomásai Anglia nagyvárosai voltak, elnyerve a városok polgárságának rokonszenvét és támogatását. A megalakult angliai művészeti egyesületek tekintélyüket pártfogóik révén is növelték. Kiemelkedő ezek közül a Londonban 1733-ban megalapított „Society of Dilettanti” egyesület, melynek életre hívása felvilágosult eszméken alapult és nemesi patrónus támogatását élvezte.⁷⁰

A művészeti egyesületek megalapításában az első úttörő az 1727-ben Birmingham-ben alapított „Society of Arts and Manufactures.”⁷¹ Négy évvel később, 1731-ben a „Royal Dublin Society,” majd az 1754-től működő Society of Arts megjelenése követte. Az angliai alapítások német kezdeményezéseknek nyitottak utat, például a hamburgi „patriotische Gesellschaft zur Beförderung der Künste und nützlichen Gewerbe” művészeti egyesületnek (1765).⁷²

1787-ben egy zürichi művészeti, majd négy évvel később egy nürnbergi egyesület a „Verein für Künstler und Kunstfreunde” kezdte meg a működését. Az alapítások sorában Prága következett, ahol egy nemesi kezdeményezés keretében került sor egy „exklusive Zusammenschluß der patriotischen Kunstfreunde” azaz egy Exkluzív

---

⁷⁰Birgit Biedermann (2001), 19.o. Zit.: Nipperdey (1972), Zu dem Verhältnis von Adel und Bürgertum zu den Assoziationen und ihr Zusammentreffen innerhalb dieser Organisationen. : „Die Selbstorganisation der Bürger in Assoziationen und Gesellschaften sollte hier Abhilfe schaffen. Dabei darf keinesfalls davon ausgegangen werden, dass diese Gründungen sich im Sinne revolutionärer Initiativen gegen Landesherren und Regierungen richteten. Ganz den Ideen der Aufklärung verpflichtet, bezogen sie oftmals den Adel mit ein oder sie standen sogar unter fürstlichem Patronat.

Besonders bei den frühen Gründungen waren exklusive Vereinigungen des gehobenen Bürgertums oder des Adels. So z.B. die 1733 gegründete „Society of Dilettanti” in London, deren Mitglieder bis auf wenige Ausnahmen den Adelhäusern entstammten.“

⁷¹Gerlach Peter (1994), Vom realen Nutzen idealer Bilder, Kunstmarkt und Kunstvereine. 112.o.

⁷²Sinkó Katalin (1995), 18.o.

Patrióta Műbarátok Egyesület létrehozására.⁷³ A hamburgi egyesület 1767-től szervezett kiállításokat. A képzőművészek között díjakat sorsoltak ki.⁷⁴ A korai alapítások közül kiemelkedik a londoni (1754) „Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce”, ami ugyancsak a belföldi képzőművészek támogatására alapított díjakat. Történelmi témában alkotó festőművészek, szobrászok, és építészek terவrajzaira, továbbá kiállítások szervezésére adományozták. Ez a brit intézmény volt az első olyan angol műbarátok által létrehozott egyesület, amely kizárólag a hazai, fiatal művészgenerációt támogatta.⁷⁵

Az első európai művészeti egyesületeket tehát már a tizennyolcadik században megalapították és nem a tizenkilencedik századhoz kötődnek, ahogy ez a magyar szakirodalomban olvasható.⁷⁶ A Pesti Műegylet megalapításában azok a közép-európai művészegyletek domináltak, amelyek a földrajzi közelségük miatt ennek szomszédságában voltak. Ezek külföldi kapcsolataik révén távolabbi művészeti egyesületek működését, illetve az ezek fennállását szavatoló tapasztalatokat is közvetítették. Az 1765-ben alapított hamburgi patrióta egyesület, (Die Hamburgische patriotische Gesellschaft zur Beförderung der Künste und nützlichen Gewerbe) alapítása Biedermann kutatásai alapján egyértelműen londoni példa alapján történt. Az írónt idézve: A hamburgi patrióta egyesület 1765-bel alakult meg londoni minta alapján.

---

⁷³Reising (1994), 112.o. , Zit.: Geschichte der Gesellschaft zusammengeschrieben von Johann Heinrich Meyer, 1787 – 1809. Ms. Kunsthau Zürich, Sig. AG. 169, 4f.o.

⁷⁴Biedermann (2001), 20.o.

⁷⁵Biedermann (2001), 30. o.: „Die 1754 ebenfalls in London entstandene „Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce” kombinierte die einheimische Gewerbeförderung mit der Vergabe der Preisen für Historienbilder, Skulpturen und Architekturzeichnungen sowie der Organisation von Ausstellungen. [...] Die „Britisch Institution“ war hingehen der erste Zusammenschluß von Kunstfreunden, der sich nahezu ausschließlich um die Förderung der zeitgenössischen Künstler kümmerte.“

⁷⁶Szvoboda Dománszky Gabriella (2001/2 - 3), 32–33.o.

Közép-Európában a polgári összefogás ezen fajtájának első példái közé tartozik és később további alapításoknál példaképül szolgált⁷⁷

A Magyar Műegylet megalapításának fontos előzményeként tekinthető a Nemzeti Képcsarnokot Létesítő Egylet megalakulása, ami legfontosabb céljának a magyar festészetet támogatását tekintette. Alapító tagjaiank létszáma meghaladta a százat. Az 1845-ben létrejött Nemzeti Galéria, időről-időre gazdagodó gyűjteménye révén, pedig lehetővé tette, hogy a fiatal magyar tehetséges művészgeneráció a festmények másolása révén (ezernyolcázás évek negyvenes, ötvenes éveitől) bővíthesse tudását. Munkácsy Mihály ugyancsak élt ezzel a lehetőséggel mielőtt 1864-ben beiratkozott volna a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára.

A Nemzeti Galéria alapítóinak névsorát áttekintve szembetűnő, hogy a magyar arisztokrácia csekély számban képviseltette magát.⁷⁸ A magyar arisztokraták többsége tehát a művészet területén az esetek többségében mint laikus műgyűjtő volt jelen, ami Biedermann kutatásait is tekintve nem volt kirívó jelenség a tizenkilencedik század európai nemességének körében. Az angliai példát további útmutatóként tekintve a műkereskedelmi érdeklődés ebben a korai művészettörténeti periódusban többnyire az antik és középkori műtárgyak irányában volt élénk.⁷⁹

---

⁷⁷Biedermann (2001), 20. o. „[...] 1765 wird nach Londoner Vorbild die Hamburgische patriotische Gesellschaft zur Beförderung der Künste und nützlichen Gewerbe gegründet. Sie zählt zu den frühen Beispielen bürgerlicher Zusammenschlüsse dieser Art in Mitteleuropa und wurde zum Vorbild für weitere Gründungen.“

⁷⁸Magyar Művészet (1821.) VI., 590.o.

⁷⁹Biedermann (2001), 30.o.

2.2 A Monarchia két nagy művészeti egylete: a Bécsi Művészeti Egylet és a Pesti Műegylet

2.3.1 A Bécsi Művészeti Egylet^{80,81}

A Habsburg Birodalom központjául szolgáló Bécs művészeti életének intézményes oktatási keretei a tizennyolcadik századra nyúlnak vissza. Egy művészeti oktatási intézmény megalapításának igénye már Mária Terézia uralkodása alatt felbukkant és uralkodói támogatással valósult meg. 1768-ban nyitotta meg kapuit a Császári és Királyi Szabad Rézmetsző Akadémia, „K. K. freie Kupferstecherakademie“ amelynek az uralkodónő különleges kiváltságokat adományozott. 1812-ben az intézményt újjászervezték Osztrák Császári Egyesített Képzőművészeti Akadémiára. 1848 után az újonnan megalapított Vallás- és Oktatási Minisztérium igazgatta, majd 1860 után az egyik állam-minisztérium irányítása alá került.⁸²

Az első osztrák művészeti egylet, a Bécsi Művészeti Egylet („Verein zur Beförderung der bildenden Künste“) 1831-ben alakult meg.⁸³ Két szekcióra bomlott. Az első a

---

⁸⁰A bécsi művészeti egyletek története a magyar művészeti szakirodalomban hiányos. A szerző Wladimir Aichelburg (1986), *Das Wiener Künstlerhaus* című könyvének kézirata és annak szíves közlései alapján dolgozta fel az adatokat és információkat.

⁸¹Polenyák Ivett (2010), 469-470.o.

⁸²Oesterreichische-Ungarische Revue (1865), *Kunst und Kunstvereine in Wien*. III. Jg., IV. Bd. 245.o.: „Die ersten wichtigen Schritte im Bereich des Kunstunterrichtes geschahen schon unter der Herrschaft von Maria Theresia, die die „k. k. freie Kupferstecherakademie“ im Jahr 1768 besondere Statuten schenkte. Später, 1812, wurde dieses Institut reorganisiert und unter dem Namen „Österreichisch-Kaiserliche Akademie der vereinigten bildenden Künste“ dem Ministerium der „auswärtigen Angelegenheiten“ untergeordnet. Nach 1848 wurde es in das neu errichtete Ministerium für Cultus und Unterricht verlegt. Nach dessen Aufhebung im Jahre 1860 übernahm es das Staatsministerium.“

⁸³August Schaeffer (1917), *50 Jahre Wiener Künstler-Genossenschaft unter Kaiser Franz Joseph I*, 1.o. Kézirat. Wladimir Aichelburg közreműködésének köszönhetően dolgozhatott belőle a szerző. Wiener Stadt und Landesarchiv.

festészetre, a második a monumentális műtárgyak alkotására koncentrált.⁸⁴ Az ötvenes években az osztrák művészeti egyesületek száma már háromra emelkedett. Az Albrecht Dürer Egyesület („Albrecht Dürer Verein“, 1845) és az Egyetértés („Eintracht“, 1857) az elsőként megalapított egyesületből („Beförderung der bildenden Künste“) vált ki.⁸⁵ Az Albrecht Dürer Egyesület 1845-ben alakult. A már meglévő egyesületektől az különböztette meg, hogy az Itáliából hazatért osztrák professzornak, Heinrich Schwemmingernak köszönhetően az itáliai művészeti egyletek szellemében kezdett el munkálkodni, felismerve azt, hogy milyen fontos szerepe van a művészek egymás közötti kapcsolatának, véleménycseréjének, aminek teret kell biztosítani. Ezért ezt az itáliai egyesületi formáknak megfelelően alakította át.⁸⁶ Az Eintracht megalapítása után egy évvel később a két egyesület már együttműködött egymással. Idővel az osztrák egyesületek összeolvadtak. Így alakult meg 1961. Április 29-en a Bécsi Képzőművészek Társasága (die Genossenschaft der bildenden Künstler Wiens).⁸⁷

A Bécsi Művészeti Egylet által rendezett kiállítások főleg az Akadémiáról kikerülő műtárgyakra épült. A kiállítások többek között azt a célt is szolgálták, hogy az egyesület tagjai között megrendezett sorsolások (Lotterie) révén piacot teremtsenek a hazai osztrák művészeknek. Bécsi Művészeti Egylet által rendezett kiállítások egészen az 1850-es évekig rendszertelenek voltak. Az ezt követő években változás következett be az egyesület életében, ami külföldi művészeti egyesületekkel kialakított kapcsolatoknak volt köszönhető. 1857-ben az Egyesület a Stuttgartban rendezett második német

---

⁸⁴Schaeffer (1917), 1.o.: „Der „Mutternverein“ wurde später in zwei Sektionen gegliedert: die erste Sektion konzentrierte sich auf die Malerei, die zweite Sektion war für die Hervorrufung monumentaler Kunstwerke zuständig.“

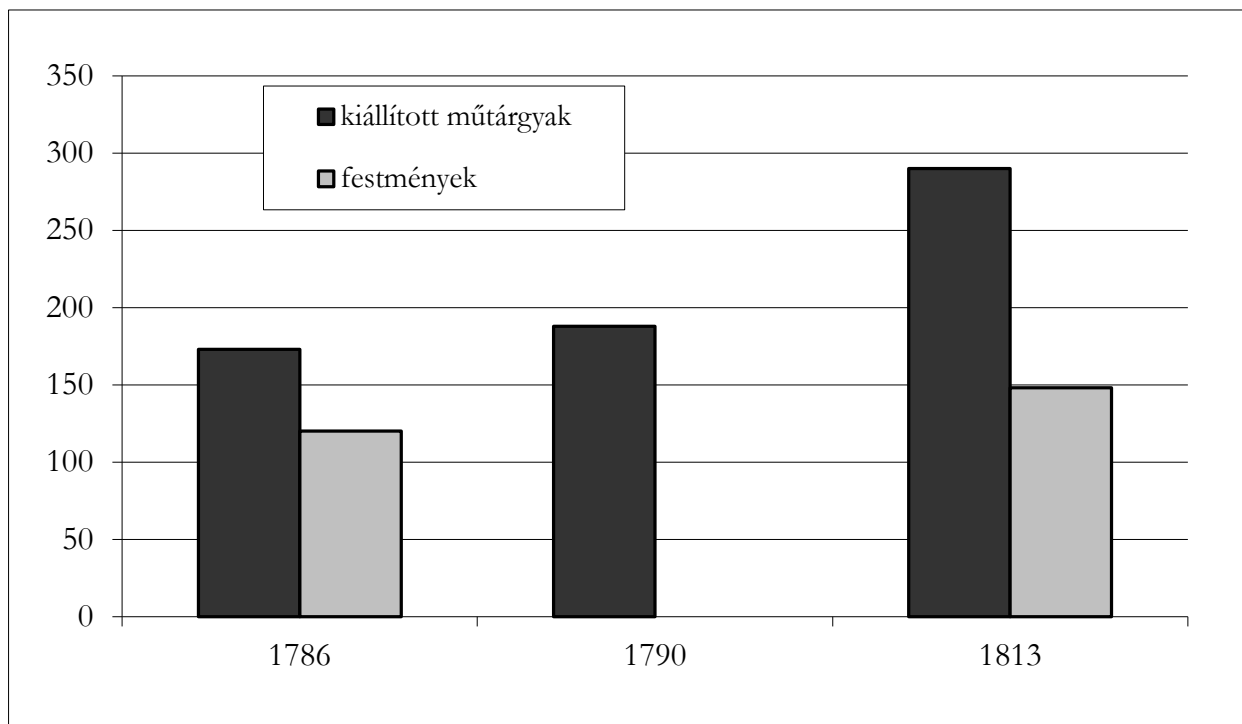
⁸⁵Schaeffer (1917), 3.o. : „Diese drei genannten Vereine waren so ziemlich an und auf der bildenden Künstler Wiens, eine den künstlerischen sowie materiellen Interessen der nachwachsenden österreichischen Künstler schar dienende Vereinigung bestand somit nicht und als nun vollends der heimische Kunsthandel, der bisher vorzüglich die Altwiener gepflegt hatte, sich den Ausländern zuwendete und auch das Publikum der neuen Geschmacksrichtung folgte, drängten die Ereignisse in jeder Beziehung zu einer Vereinigung der jungen Künstler Wiens.“

⁸⁶Schaeffer (1917), 3.o.

⁸⁷Wladimir Aichelburg, Das Wiener Künstlerhaus 1861- 1986. 125 Jahre in Bilddokumenten, 28.o.

művésztalálkozón és a Nürnbergben megrendezett történelmi művészet egyesületeinek a találkozóján részt vett, s elhatározták, hogy 1858-ban Münchenben a német közös történelmi művészeti kiállításon is részt fognak venni.⁸⁸

3. ábra A Bécsi Művészeti Egylet kiállított műtárgyainak és festményeinek száma

Forrás: Oesterreichisch-Ungarische Revue (1865), III. évf., IV. kötet. Kunst und Kunstvereine in Wien. 245.o.

Az 1850-es évek végén láthatóan felélénkültek és széles körben kiépültek az egyesület kapcsolatai külföldi, elsősorban német művészeti egyesületekkel, aminek következtében a művészegylet rendezte kiállítások nemzetközi színezetet nyertek. A támogatóiknak köszönhetően az egyesület évről-évre közre adta egy-egy hazai művész munkáját másolat formájában. Az „Eintracht“ név alatt 1857-ben alakult újabb művészeti

⁸⁸Schaeffer (1917), 5.o.: „Im Jahr 1857 trat der Wiener Verein der zweiten deutschen Künstlerversammlung in Stuttgart und der Delegiertenversammlung des Vereines für historische Kunst in Nürnberg bei und 1858 schloss er sich der deutschen allgemeinen und historischen Kunstausstellung in München an.“

egyesület. Alapítói névsorában találjuk a már többször idézett August Schaeffer nevét is, akinek kiadatlan munkájából vált számomra lehetségessé pontos képet alkotni és rekonstruálni a bécsi művészeti egyesületek létrejöttének történetét. Az egyesület megalakulása után egy bécsi művészalbumot jelentetett meg.⁸⁹ Az új egyesület népszerűségét jelzi támogató tagjainak növekvő száma, ami egy év leforgása alatt már 1500 főre emelkedett.⁹⁰ Elődei példáját követve különböző külföldi egyesületekkel építettek ki kapcsolatokat. Tagjai Stuttgartban a második német, majd 1857-ben a Nürnbergben megrendezett történelmi művészet egyesületeinek a találkozóján is jelen voltak. Az elküldött képek között megtalálható volt egy Markó Károly által festett festmény is „Einige ideale Landschaften“ címmel. A magyar történelemhez kapcsolódott az a Peter Kraft által festett kép, ami Zrínyi utolsó kirohanását ábrázolta. Az osztrák művészek kiállított munkái gyorsan a látogató közönség figyelmének a középpontjába kerültek. Sikerüknek köszönhetően néhány osztrák művész az Össznémet Művészeti Egyesület tagjává válhatott. Egy évvel később 1858-ban együttműködésre lépett az Albrecht Dürer Egyesület és az Egyetértés. Felléptüknek köszönhetően a külföldi kiállításokhoz (például 1858-ban Münchenben a német közös történelmi művészeti kiállítás) a későbbiekben a Bécsi Képzőművészeti Akadémia és a Belvedere Galéria is csatlakozott.

Ezen tapasztalatoknak köszönhetően 1861. április 29-én Bécs képzőművészeinek a közössége névvel, die „Genossenschaft“⁹¹ új egyesület látott napvilágot. Az alapító okirata 142 tag⁹² nevét tartalmazza. Ez a művészeti közösség már megalapításának kezdetétől a Habsburg-udvar támogatását élvezhette, ami több tétben is megnyilvánult. Először is a „Genossenschaft“ tíz évre adómentességet kapott,⁹³ majd később, 1864. április 12.-én

---

⁸⁹Wladimir Aichelburg (1986), Das Wiener Künstlerhaus 1861–1986. 125 Jahre in Bilddokumenten. 11.o.

⁹⁰Schaeffer (1917), 5.o.

⁹¹Wladimir Aichelburg (1986), 7.o.

⁹²Schaeffer (1917), 7.o.

⁹³Schaeffer (1917), 21.o.

145.325 forint összeg támogatásban részesült a Habsburg udvar, az arisztokrácia és a polgárság részéről.⁹⁴

Ha részletesen megvizsgáljuk az egyesület kiállításainak a későbbiekben helytadó Künstlerhaus⁹⁵ támogatóinak a névsorát, akkor a következő prominens lista állítható össze. A császár 60000 forintot, a császárné 3000 forintot, Mexikó császára, azaz Miksa főherceg 4500 forintot adományozott. A főhercegek közül Károly Ferenc, Lajos Károly, József Lajos, Albrecht és Vilmos személyenként 3000 forint adománnyal járult hozzá a Művészház megnyitásához. Coburg hercege 4000 forint, Vinzenz Auersperg és gróf Bouquoy 3000 forintnyi összeget szánt erre a célra. Az osztrák nagypolgári családok, vetekedve az arisztokraták által felajánlott támogatásokkal, ugyancsak nagy pénzbeli felajánlásokat tettek. Például Nicolaus Dumba, Anton Fischer von Ankern vagy Philipp Haas 3000 forintot ajánlottak a Bécsi Művészház támogatására.⁹⁶ Kiemelkedő még magyar szempontból a Batthány család adománya, ami az ugyancsak arisztokrata Lichtenstein, Schwarzenberg vagy a Kinsky családok által megajánlott 3000 forinttal megegyezett.⁹⁷

Az egyház ugyancsak képviseltette magát a támogatók táborában. A melki, a klosteri-neuburgi és a schotteni apátság mellett a kolostorok is (Zwettl, Geres, Seitenstätten és Herzogenburg) is fellelhetők az adományozók listán. Összefogásuk nem kevesebb mint 3000 forintot eredményezett.⁹⁸ Maga a Bécsi Művészeti Akadémia, az Osztrák Művészeti Egyesület 3000 forintot, valamint a Képzőművészeti Egyesület is adományozott 27.150 forintot a Művészház építésére. Az alapítók összesen 145. 925 forintot gyűjtöttek össze.⁹⁹ A londoni világkiállításon a „Genossenschaft” művészeinek

---

⁹⁴Schaeffer (1917), 21.o.

⁹⁵1865-1868 között építették fel Bécs első kerületében az épületet. Megnyitásától 2013-ig képzőművészeti kiállításoknak adott helyet.

⁹⁶Julius, Mirko und Gerstenbrand, Alfred (1965), 9–10.o.

⁹⁷Schaeffer (1917), 21.o.

⁹⁸Schaeffer (1917), 21.o.

⁹⁹Schaeffer (1917), 22.o.

alkotásai is szerepeltek, amelyek között megtalálható volt Karl Rahl bécsi festőművész, valamint Than Mór festményei is.

2.3.2 A Pesti Műegylet: Az első magyar művészeti egyesület megalakulásához vezető út¹⁰⁰

Mária Terézia uralkodása alatt a magyar képzőművészet ügye a Királyi Magyarországon összehasonlítva az uralkodóház ennek támogatására, felkarolására tett ausztriai lépéseivel nagyon gyenge lábakon állt.¹⁰¹ Természetesen a magyar arisztokráta és a felvilágosultabb polgári rétegek műveltségüknek köszönhetően tisztában voltak azzal, hogy a művészeti ismeretek elsajátítására, kibővítésére az ezt szolgáló intézmények, egyletek megalapítására nagy szükség lenne. Megelőzve a reformkori kezdeményezéseket, a Magyar Művészeti Akadémia megalapításának igénye már 1794-ben felbukkant¹⁰², de tekintve a bécsi alapítás dátumát, így is huszonhárom éves késéssel jelentkezett. A megvalósításban a megkésettség még nagyobb volt, hiszen míg Mária Terézia 1768-ban Bécsben már különleges kiváltságokkal segítette elő a Bécsi Akadémia működését, addig a Magyar Királyi Országos Mintarajztanoda és

---

¹⁰⁰Polenyák Ivett (2010), 471 -475.o.

¹⁰¹Lyka ed. (1902), Művészet, I. évf., 3. kötet. : „[...] még a leggazdagabb főnemeseik sem igen törekedtek akkor képekre, így a dúsgazdag Grassalkovich Antal még illatos vizekkel táplált szökőkutat is csináltatott kertjében, lehozatta Gödöllőre a bécsi udvari theatrum énekeseit, de egyetlenegy kép sem függött a termekben. Ezen Mária Terézia, mikor látogatóba járt az őt fejedelmi fényvel fogadó nagy úrnál, meg is ütközött.–De kedves grófom, nem veszi észre mennyire hiányoznak önnél a képek? Mondta a királynő.

Az udvarias gróf azonban úgy vágta ki magát, hogy nem lévén meg uralkodójának a képe, más képet előbb házába hozni méltatlannak tartotta. A bók annyira megtetszett Mária Teréziának, hogy hazatérve Bécsbe úgy a saját, mint Lotharingiai Ferenc arcképét is megküldte Grassalkovichnak.“

¹⁰²Schauff Nepomuk János (1794), Allgemeine Begriffe von Künsten und Künstlern angewendet auf die bildende Künste. Pozsony.

Rajztanárképezde¹⁰³ csak százhárom éves késéssel, 1871-től kezdhette meg a működését. Ennek ellenére a magyar kezdeményezések története igen hosszú.

Schauff Nepomuk János^{104,105} 1804-ben egy felhívást tett közzé a „Zeitschrift von und für Ungarn“ című lapban, amelyben a magyar művészet ügyének felkarolására és intézményesítéséért emelt szót, és ennek első lépéseként egy múzeum felállítását szorgalmazta.¹⁰⁶ A Tudományos Gyűjtemény cikkei mutatják, hogy a korszak felvilágosult gondolkodóit foglalkoztatta a nemzeti képzőművészet ügye, annak megfelelő szintre való felemelése, amit a nemzeti kulturális felemelkedés részeként tekintettek.

Hesz János Mihály¹⁰⁷, aki Bécsben tanárként és képzőművészként egyaránt dolgozott, 1820-ban kiadott munkájában egy magyar művészeti akadémia megalapításának szükségességéről ír. Ezen intézmény tanrendjét a már meglévő és működő Bécsi Akadémia szabályzatával és tervezetével összhangban készítette el. Ferenczi István¹⁰⁸ 1836-ban egy szobrászati iskola tervezetét terjesztette be a pozsonyi országgyűlés elé, de terve visszhang nélkül maradt. Ennek ellenére a lelkes művészetpártoló Bécsbe utazott, és a királyi udvarhoz folyamodott támogatásért, de eredménytelenül távozott az udvarból.¹⁰⁹

---

¹⁰³Szabó László (1989), A művészeti oktatás kérdése Magyarországon a 19. század elején. *Ars Hungarica*, 1989, 2. szám. 133-146., Blaskóné Majkó Katalin, Szőke Annamária ed. (2002), A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest.

¹⁰⁴Schauff Napomuk János (1757–1827), festő, rézmetsző, műkereskedő. Pozsonyban általános iskolai tanár volt. Cikkei jelentek meg a pozsonyi múzeumok évkönyvében és a Magyarországiért és Magyarországról című folyóiratban.

¹⁰⁵Zádor Anna ed. (1962), *Magyar Művészet 1800-1945. A magyarországi művészet a XIX. század első felében. A nemzeti művészet kezdetei.* 76.o.

¹⁰⁶Tudományos Gyűjtemény (1821), X., 68-69.o.

¹⁰⁷Mihály János Hesz (1768–1833), festő és rézmetsző. Marastoni pesti iskolájában, majd Bécsben tanult.

¹⁰⁸Ferenczy István (1792-1856), szobrász. In: Zádor Anna ed. (1962), *A magyarországi művészet a XIX. század első felében. A nemzeti művészet kezdetei.* 76.o., 488.o.

¹⁰⁹Lyka Károly (1922), *A táblabíró világ művészete: Magyar művészet 1800–1850.* 169.o.

Joó János¹¹⁰ 1841-ben Széchenyi Istvánhoz írt levelében javaslatot tett egy művészeti egyesület létrehozására a magyar művészet támogatásának érdekében.^{111,112} Novák Dániel 1835-ben a művészeti problematikáját úgy fogalmazta meg, hogy mindaddig, amíg a hazának művészeti akadémiaja nincs, addig a képzőművészet még száz évig feltöretlen vidék, ugar marad.¹¹³ Az idézett szövegek azt is világossá teszik, hogy Bécsnek nagyon fontos, példaadó szerep jutott. Hesz János Mihály¹¹⁴ 1820-ban benyújtott petíciójának részleteiben való vizsgálata alapján a következő megállapításokat tehetjük: Hesz a megalapítandó Akadémia finansziális támogatását is részletesen kifejtette, ebben a magyar arisztokráciának meghatározó szerepet szánt. Az akadémia megalapítására adományok útján egy alapítvány létrehozását szorgalmazta. Az államnak nem szánt meghatározó szerepet, egyedül az akadémia számára szükséges épület adományozását kérte volna az uralkodótól. A művészeti intézmény igazgatói posztját a saját maga számára tartotta fenn, amelynek vezetését mindennemű fizetség nélkül vállalta volna. Sajnos a kezdeményezés támogatottság hiányában nem valósult meg. A bécsi és a magyar művészeti egyesület alapításának dátuma között a magyar művészeti élet területén megmutatkozó nagy elmaradottság ellenére csupán nyolc év volt a különbség. Ennek az elmaradottságnak a tükrében a magyar kezdeményezés a bécsi viszonyokat tekintve kisebb csodaként is felfogható.

Lyka Károly^{115,116} kutatásai nyomán a Magyar Művészeti Egyesület megalapításának dátumát 1840-re teszi. Ennek ellentmond az Oesterreichisch–Ungarische Revue által

---

¹¹⁰Joó János (1807–1874), az Egri érseki Gimnázium rajztanára, világi pap aki a gimnázium könyvnyomdájának a vezetője is volt.

¹¹¹Lyka Károly (1841), Művészet III., 103.o.

¹¹²Zádor Anna ed. (1962), Magyar Művészet 1800-1945. A magyarországi művészet a XIX.század első felében. A nemzeti művészet kezdetei. 76.o.

¹¹³Lyka Károly (1835), Művészet XI. 130.o.

¹¹⁴Hesz János Mihály (1768–1830), festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 76. o., 489.o.

¹¹⁵Lyka Károly (1942), Nemzeti Romantika. Magyar Művészet, 1850–1867., 20.o.

¹¹⁶Révész Emese (2005), A magyar historizmus, A polgári és állami műpártolás új formái. 49-50.o.

közölt napot is közlő dátum, ami 1839. szeptember 9-ét jelöli meg.^{117,118} Az alapító tagok között, akik felismerték ennek a kulturális intézmény életrehívásának a fontosságát, azokkal az alábbi nevekkel találkozhatunk, akik a magyar művészet élet intézményes kereteinek a megteremtésében fontos szerepet vállaltak: Eötvös József, Lukács Móríc, a pesti egyetem esztétika professzora, Schedius Lajos, Dr. Eckstein Frigyes, Grimm Vince, Gróf Serényi Lajos és Trefort Ágoston. Megalapítása nemcsak a magyar élő művészet nyilvános fórumaként, hanem a kortárs európai, főleg osztrák és német művészetek bemutatásának is teret engedett. A domináns osztrák példa mellett¹¹⁹ meg kell említenünk, hogy a prágai művészeti egyesület alapítása sem hagyhatta minden visszhang nélkül a magyar művészeti egyesületet.¹²⁰ 1839. november 10-én hivatali úton is engedélyezték az egyesület működését. Trefort Ágostont választották meg az elnökének, Szalay Lászlót a titkárának, Grimm Vincét pedig pénztárosának.¹²¹

Bayer József 1904-ben írt cikke¹²² Frankenburg Adolf¹²³ és Gerandó Ágost¹²⁴ publicisták írásai nyomán formált véleményt a Pesti Műegylet működéséről. Ezek alapján elítélően nyilatkozik annak a művészeti életben betöltött szerepéről, nem

---

¹¹⁷Oesterreichisch–Ungarische Revue 1865.Kunst und Kunstvereine in Ungarn. III. évf., V. kötet., 231.o.

¹¹⁸Zádor Anna ed. (1962), 77.o.

¹¹⁹Schaeffer (1917), 3.o.

¹²⁰Oesterreichisch–Ungarische Revue (1865), III. évf., V. kötet, 233. o.: „Ein Ausfluss dieses Geistes war in Ungarn wie in Böhmen die fast gleichzeitige Stiftung eines Kunstvereines. Den ersten Anlass zur Gründung eines solchen in Pest hat offenbare die Entstehung der Kunstvereine in Wien und Böhmen gegeben.“

¹²¹Oesterreichisch–Ungarische Revue 1865.Kunst und Kunstvereine in Ungarn.III. évf., V. kötet, 233.o.

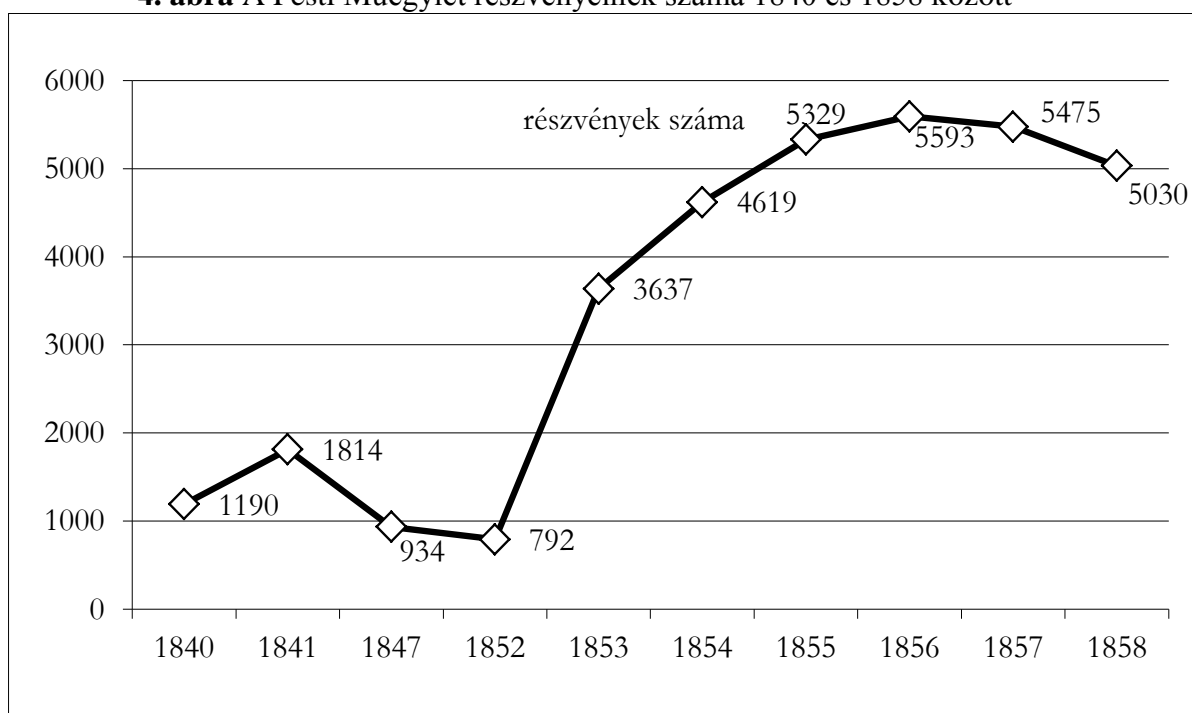
¹²²Lyka Károly (1904), Művészet, III. évf., 3. szám, Bayer József: A Pesti Műegylet kezdeményezői és első megtámadói. 170-176.o.: „Sajnos, mindkét felfogásnak az a végső eredménye, hogy a Pesti Műegylet egy időelőtti, művészi nevelésre képtelen, céljai iránt tisztában nem lévő, nemzeti erős érzület dolgában joggal kifogásolható, oly dilettáns jellegű társaság, mely többet ártott, mint használt megalakulásával.“

¹²³Frankenburg Adolf (1811-1884), humanista és emlékiró, az MTA levelező, a Kisfaludy Társaság rendes és a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagja.

¹²⁴Auguste de Gérando (1819–1849) francia esszéíró, földbirtokos, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja.

méltányolva az Egylet körülményeit és lehetőségeit. A magyar közéletben betöltött szerepe ezzel ellentétben pozitív visszhangra talált, a művészet a köztudatban is kezdte megtalálni a helyét, amit a támogatók növekvő száma is hivatott alátámasztani. A Pesti Műegylet fenntartását és működését biztosító részvényeseinek számbeli változását az Oesterreichisch-Ungarische Revue közzétett adatai alapján megrajzolt ábra mutatja.¹²⁵

4. ábra A Pesti Műegylet részvényeinek száma 1840 és 1858 között

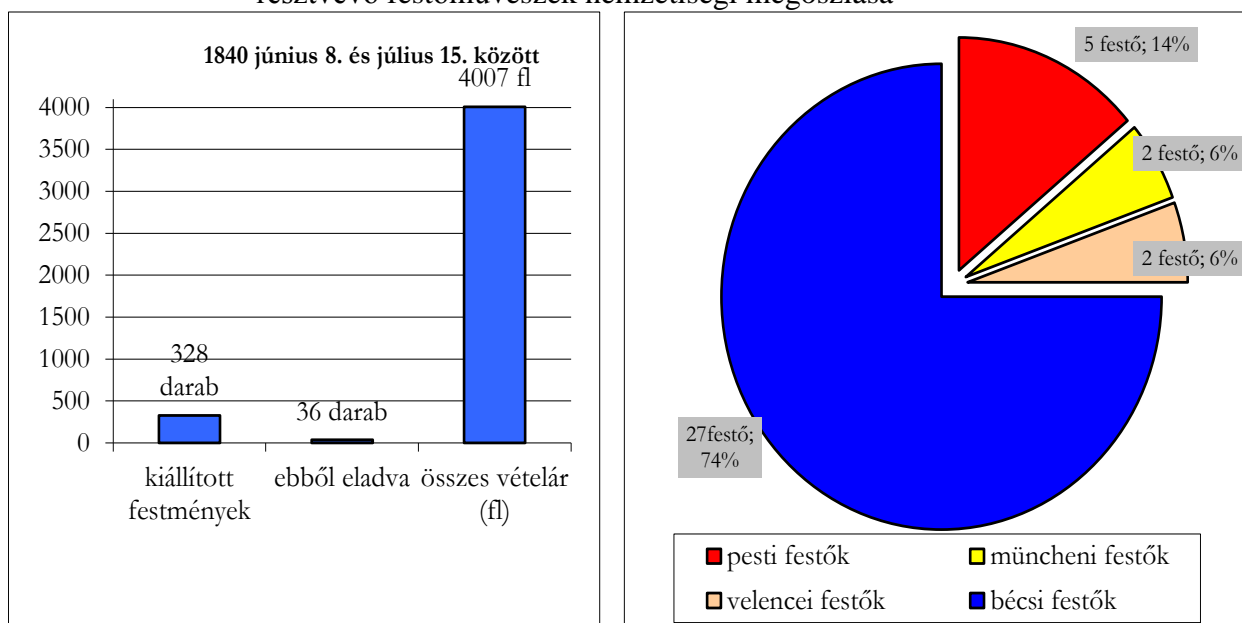

Forrás: Oesterreichisch-Ungarische Revue (1865), Kunst und Kunstverein in Ungarn. 3(5), 231.o.

1840-ben az egylet pártolóinak jóvoltából az eladott részvények száma 1190-re nőtt és az 1840-es évekig relatíve stabilnak mutatkozott. A század végére jelentős gyarapodás figyelhető meg, így 1856-ra már 5500 részvényessel számolhattak. Az eladott részvények növekvő számával párhuzamban megállapítható, hogy a magyar közönség érdeklődése a művészet irányába nőtt, kulturális igénye kiszélesedett.

¹²⁵Polenyák Ivett (2010), Die Rolle des Mäzenatentums in Österreich-Ungarn im Spiegel der Kunstvereine, in: Hlavacka, M., Pokorná, M., T.W. Pavlíček (eds): Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe. The Institute of History Prague, Prága.

5. ábra A Pesti Műegylet első kiállításán kiállított és eladott festmények aránya és a résztvevő festőművészek nemzetiségi megoszlása

Forrás: Oesterreichisch–Ungarische Revue (1865), Kunst und Kunstvereine in Ungarn. 3(5), 231. o.

A Pesti Műegylet első kiállításai nem állandó kiállítások voltak. A Műegylet 1940 júniusban¹²⁶ szervezte az első nyilvános kiállítását. A 36 kiállított kép közül öt volt magyar művész alkotása. A festmények zömét osztrák festette. Ezek a számok azt mutatják, hogy a kiállítás nem volt túl nemzetközi.¹²⁷

A hazafiasság hiányát gyakran kritizálták: a Műegylet bécsi festőket hívott meg a kiállításaira. Noha nem legjobb képeiket állították ki, ezen festők képzetebbek voltak magyar társaiknál. Néhány, a Bécsi Akadémián tanuló festő volt a kivétel.¹²⁸ A Műegylet ezzel nagyon is tisztában volt. A Műegylet nem helyettesíthette az

¹²⁶ Oesterreichisch–Ungarische Revue 1865. Kunst und Kunstvereine in Ungarn. III.Jg., V. Bd., p. 233.

¹²⁷ Polenyák, Ivett (2012), The Influence of the Venetian School on the development of Hungarian painting arts, as intermediated, in: Conference proceedings, International Institute of Social and Economic Sciences, Palermo, Sicily, 2012, április 15-18. ISBN: 978-80-905241-0-1.

¹²⁸ They were Károly Markó, József Borsos, Albert Tikos, Szale, Károly Lajos Libay and Miklós Barabás.

intézményesített művészeti képzést. Csupán művészeti iránymutatással szolgálhatott. A Műegylet kritika érte amiatt is, ahogyan a festményeket vásárolta: a megvásárolt képeket a részvényesek között sorsolták ki. Noha ez biztosította a pénzügyi túlélését, gyakran elhangzott az az érv, miszerint a lehető legtöbb festményt akarta megvásárolni a lehető legalacsonyabb áron.

De mit is jelentett a képek vásárlása? A képek megvásárlása és kisorsolása valójában a kultúrát és művészeteket a magyar társadalom szélesebb köreiben népszerűsítette. Ez egyben a Műegylet részvénytulajdonosainak a számának az emelkedését is jelentette. A korabeli sajtó és a jelenkori szakirodalom általában megelégedik arról a tényről, hogy a Műegylet támogatta a Magyar Nemzeti Galériát.¹²⁹ Ezért nehéz elfogadni azt az érvelést, hogy a Műegylet negatív hatással volt a magyar kulturális életre.

2.3 A magyar művészeti intézmények sajátosságai

A magyar művészeti intézmények közül a Magyar Állami Képtár - Nemzeti Képcsarnok¹³⁰ megalakulása is sajátos vonásokat hordozott. Ezek közül a leghangsúlyosabb, ami más, nyugat-európai állami képtáraktól megkülönböztette az volt, hogy magángyűjteményekből (például Pyrker János László esztergomi érsek gyűjteménye¹³¹), adományokból jött létre.^{132,133}

---

¹²⁹ Oesterreichisch–Ungarische Revue (1865), 233. o.: „az éves bevételekből 400 forintot félre kellett tenni (...) amit kamataival együtt a Nemzeti Galériának kellett adományozni“

¹³⁰ 1851-ben nyílt meg. Anyagát az 1845-ben megalakult Nemzeti Képcsarnokot Alapító Egyesület vetette meg, akik magyar művészek alkotásait vásárolták meg: Barabás Miklós, Ligeti Antal, Kiss Bálint, Brodszky Sándor.

¹³¹ Révész Emese (2005), A magyar historizmus. A polgári és állami műpártolás új formái. 45-46.o.

¹³² Szvoboda Dománszky Gabriella (1999), 90.o.: „A magyar állami képtár - eltérően a nagy európai alapítású közgyűjteményektől (Angliát kivéve) – magángyűjteményekből – adományokból fejlődött ki. Az adományokat kiegészítő állami vásárlásokra csak 1867 után került sor, így jelképesen az 1871-es dátumhoz köthetjük művészeti intézményeink kiteljesedését.“

A magyar kulturális élet felsőbb társadalmi rétegek általi támogatását az 1865-ben az „Oesterreichisch–Ungarische Revue“ hasábjain megjelenő tanulmány is hivatott igazolni: „Ismeretes, hogy a magyar főnemesség, vagyis azok, akik a Monarchia leggazdagabb nemesi közé tartoznak, vetekedve a cseh nemességgel, kapcsolataiknak köszönhetően nagyon sokat tettek hazájukért. Számukra nagyon fontos volt, hogy Magyarország semmiben se szenvedjen hiányt, amit Európa első kultúrnépei élveznek. Szintén fontos volt, hogy patrióták módjára, tervszerűen mindent megmozgassanak a cél elérése érdekében. Alapítottak egy Nemzeti Színházat, a dráma és az opera számára díjjakat hoztak létre, továbbá alapítottak egy művészeti iskolát, egy Nemzeti Galériát, egy Tudományos Akadémiát és egy Nemzeti Múzeumot. A legrövidebb időn belül magyar tudományt, magyar irodalmat és magyar művészetet akartak teremteni [...] Ennek szellemében alakult meg majdnem egyidejűleg Magyarországon és Csehországban is a művészeti egyesület.”¹³⁴

A fentebb idézett forrásból nem derül ki, hogy a magyar kulturális élet támogatói között ott találjuk a nagypolgárság képviselőit is, számos képviselőjük vett részt adományaik révén egy-egy kulturális intézmény életrehívásában. Csak egy példát emelve ki: a Műcsarnok¹³⁵ 1877-es adományokat összegző listáján megtalálhatóak ezen családok képviselőinek aláírásai is. Ezek a nagypolgári, tehetős családok, akik ezen műpártoló

---

¹³³Sinkó Katalin (2009), Nemzeti Képtár. In: Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve 2008. XXVI, No. 11.

¹³⁴Oesterreichisch–Ungarische Revue (1865), 3. évf., 5. kötet., Kunst und Kunstvereine in Ungarn. 232–233.o.

„Es ist bekannt, was der ungarische Adel, der reichste der Monarchie, in rühmlichen Wetteifer mit dem böhmischen, in all diesen Beziehungen für sein Vaterland gethan hat. In seinen Augen galt es Ehrenpunkt, dass Ungarn an nichts Mangel leiden sollte, was die ersten Culturvölker Europa's genießen, und die Thätigkeit, welche die ungarischen Patrioten entfalteten, um ihm das zu diesem Ziel Fehlende, nicht viel weniger als Alles, zu schaffen, war eine planmäßige. Ein Nationaltheater wurde gestiftet, Preise für Drama und Oper wurden ausgesetzt, eine Kunstschule und eine Nationalgalerie angeregt, eine Akademie der Wissenschaften, ein Nationalmuseum gegründet, in kürzerer Zeit sollte eine magyarische Wissenschaft, magyarische Literatur und magyarische Kunst geschaffen werden. [...] Ein Ausfluß dieses Geistes war in Ungarn wie in Böhmen die fast gleichzeitige Stiftung eines Kunstvereines.“

¹³⁵1877-ben épült fel a Műcsarnok. A Képzőművészeti Társulat kiállításait itt rendezték meg. 1875-ben összeolvadt a Képzőművészeti Társulattal.

társadalmi réteg gerincét alkották, az 1867-es ipari fejlődés nyomán a Magyar Királyság területén alapított vállalkozásaiknak köszönhatték vagyonukat. Ezen vállalkozások életképességét igazolja, hogy hatalmas, az arisztokrata családok vagyonával vetekedő, vagy ezt meg is haladó tőkét sikerült felhalmozniuk. Természetesnek tűnik az az igyekezet, hogy tőkéjüket tekintve az előbbiek értékrendjét, szokásait próbálják meg magukévá tenni.¹³⁶ Mivel az arisztokrácia nagyon zárt közösséget alkotott, ezek a vagyonos nagypolgári családok a legegyszerűbb és legfontosabb lépésnek az arisztokratákhoz való közeledés érdekében a nemesi cím megszerzését tekintették.

Hatalmuk reprezentálására igyekeztek az arisztokrata birtokok kiterjedésének megfelelő nagyságú birtokokat vásárolni, hiszen az integrálódásra kizemelt osztálynak az életmódjához, szokásaihoz hasonló életstílust is igyekeztek elsajátítani. Ezen törekvésük az alacsonyabb polgári rétegeket sem hagyta hatás nélkül. A polgári középosztály és kispolgárság életstílusába, mégha nagyon nagy mértékben lekicsinyítve is, de sok új szokást épített be. A megnyíló műkiállításoknak és ennek műlapjainak, majd ezek más lapokban való átvételének is köszönhetően az alsóbb rétegekhez is sikerült eljuttatni a kizárólag a privilégizált rétegekhez társított művészeti ismereteket és művészeti alkotásokat.

Az eredeti műtárgyak megvásárlása továbbra is a vagyonos elit kiváltsága maradt, ezek tömeges másolatát azonban megtaláljuk litográfiák, fametszetek és könyvnyomtatványok formájában az alacsonyabb polgári rétegek szalonjaiban is. Ezen idők nagypolgári szalonjai arisztokrata mintára kulturális fórumokként is szolgáltak, melyeknek sok fiatal zenész, énekes, irodalmár, író és képzőművész köszönhette karrierje kezdetét. Egy nagyon jó példa ezen állítás igazolására a híres építész Lechner Ödön családjának szalonja. Édesanyja osztrák-német származású volt, s a társasági életre nagy hangsúlyt fektetett. Ennek köszönhetően az ő nagypolgári szalonjukban olyan, a magyar művészeti életben nagy hírnévnek örvendő személyekkel találkozhatunk, mint Liszt

---

¹³⁶Gyáni Gábor, Kövér György(1998), Magyarország társadalomtörténete a reformkortól az első világháborúig. A művelődés rétegei. Kultúra és életforma. 117-127.o.

Ferenc, Richard Wagner, Szigligeti Ede, Goldmark Károly, Erkel Ferenc és Erkel Sándor.¹³⁷

Mecénások hiányában a fiatal művészek többségének semmi esélye nem lett volna külföldi akadémiákon tanulni, hiszen az állami ösztöndíjak megjelenéséig semmilyen kilátásuk és forrásuk nem volt erre.^{138,139} Az állam biztosította ösztöndíjak sem bizonyultak megoldásnak, hiszen amint Munkácsy Mihály példája is mutatja, elnyerésükhöz a magyar művészeti életben nevet szerzett híres pártfogókra volt szükség.¹⁴⁰ E pártfogók maguk is művészeti tanulmányaik külföldön való megkezdését, majd tudásuk kiszélesítését kizárólag a főúri, nagypolgári mecénásoknak köszönhatték. Említhetjük Ligeti Antal¹⁴¹ festőművész pályakezdését, akinek Itáliába majd a Közel-Keletre tett tanulmányútját gróf Károlyi István finanszírozta.¹⁴² Telepy Károlyt¹⁴³ pedig, aki a magyar Műegylet létrejöttében majd igazgatásában oly felejthetetlen szerepet játszott, Berchtold Matilde bárónő támogatta, és Rómába való utazását is finanszírozta. Velencei tanulmányútjának megvalósulása pedig gróf Csernovics Péter nevéhez fűződik.¹⁴⁴ Ürményi Ferenc pártfogoltja Molnár József volt.^{145,146}

---

¹³⁷Kismarty Lechner-Jenő (1961), Lechner Ödön. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 20.o.

¹³⁸Révész Emese (2005), A magyar historizmus. A művészet intézményes keretei. 40.o.

¹³⁹Munkácsy Mihály pártfogóinak, úgy mint Ligeti Antalnak, Than Mórnak, Lotz Károlynak és a Műegylet neves irányítóinak köszönhetette, hogy a Műegylet kiállította é kisorsoltatta képeit. Ebből származó jövedelme a Bécsi Akadémiára való beiratkozást tette lehetővé.

¹⁴⁰Az Eötvös József által biztosított ösztöndíjhoz is a fentebb felsorolt magyar művészek pártfogása segítségével jutott hozzá.

¹⁴¹Ligeti Antal (1823-1890) magyar tájképfestő. Markó Károly tanítványa volt. In: Zádor Anna ed.(1962), 142.o.

¹⁴²Lyka (1942), Nemzeti Romantika, 9.o.

¹⁴³Telepy Károly (1828-1906) magyar tájképfestő. Markó Károly tanítványa volt. In: Zádor Anna ed.(1962), 110.o.

¹⁴⁴Lyka (1942), Nemzeti Romantika, 10.o.

¹⁴⁵Molnár József (1821-1899) magyar tájkép- és életkép festő. In: Zádor Anna ed.(1962), 138.o

¹⁴⁶Lyka (1942), Nemzeti Romantika, 10. o.

A gazdag és feltörekvő nagypolgárság a magyar művészek és művészet támogatása, a mecénás szerep gyakorlása révén láthatóvá, demonstrálhatóvá, vagyis érzékelhetővé tehetette vagyonát és társadalmi súlyát az arisztokrácia előtt is.¹⁴⁷ Az ipar felvirágzásának köszönhetően létrejött vagyonok gazdái kénytelenek voltak egy ún. Janusz arcot, szerepet öltetni magukra, hiszen modern gyáraik és az ezekben alkalmazott új találmányoknak köszönhetően nagy vagyonok urai lettek, de a régi arisztokrata tradícióknak megfelelő nemesi címet és hatalmas birtokokat vásároltak, magukévá téve ezek tradicionális, sok esetben konzervatív értékrendjét. A mecénatúra szokása a császári házban évszázados tradíciókra, hagyományokra tekinthetett vissza. A birodalmi arisztokrácia előtt a császár és családja pedig fontos és követendő példaként szolgált. Az uralkodó művészeti életben betöltött mecénási szerepét igyekezett birodalma egészére kiterjeszteni. A nagyobb adományozásokról a hivatalos újság, a Wiener Zeitung is tudósított. Az újság 1864-es napi hírek rovatában^{148,149} például az alábbi adományokról és adományozottakról tett említést:

---

¹⁴⁷Vörös Károly (1979), Budapest legnagyobb adófizetői 1873-1917., 96.o., Radnóti József (1929), Pesti pénzüligarchák, 107.o.

¹⁴⁸Wiener Zeitung (1864) – Zur Tagesgeschichte, 860.o. : „G. C. Wie bekannt wurde die ursprünglich zu Kunstausstellungszwecken für die Gemäldegalerie am Belvedere für das Jahr 1864 bestimmt gewesene Dotation von 10.500 fl. Von Seite Herrn Staatsministers über Allerhöchste Genehmigung Sr. Majestät zur Unterschüttung österreichischer Künstler in der Wese verwendet, dass bei denselben theils Verstellungen auf Werke gemacht theils vollendete Werke angekauft wurden. Von den auf diesen Wege gewonnenen Kunstwerken haben nun zwei, der bereits ausgeführt, und zwar das angekaufte Gemälde vom Pester Maler Mór Than.¹⁴⁸ „eine Szene aus einer ungarischen Tragödie von Madach“ und Hans Gassers „Marmorbüste des ungarischen Landschaftsmalers Markó“ die spezielle Bestimmung für das ungarische Nationalmuseum in Pest erhalten, auch wurde bereits die Einleitung getreen, um diese beiden Kunstwerke ihrer Bestimmung zuzuführen zuzuführen.“

¹⁴⁹Günter Natter (1990), Kaiserliche Ankaufspolitik und staatliche Kunstförderung, In: Gott erhalte Österreich. Religion und Staat in der Kunst des 19. Jahrhunderts. Ausstellung in Schloss Halbturn. Thomas Kletecka (2010), Paradigmawechsel in der österreichischen Kunstförderung des 19. Jahrhunderts. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe. 90-130.o., Peter Urbanitsch (2010), Musikmäzenatentum in Wien im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective

A császári ház 10.500 forintot adományozott a Belvedere Galériának az 1864-es évre. Ezt az államminiszter ausztriai művészek támogatására fordítja, részben már elkészült képek vásárlására, részben képek megrendelésére. A pesti festő, Than Mór egyik festményét vásárolta meg. A kép témájának alapjául Madách Imre műve, az ember tragédiája szolgált. Hans Gasser¹⁵⁰ szobrásztól pedig a magyar tájképfestő Markó Károly¹⁵¹ márványból készült mellszobrát vásárolta meg a Magyar Nemzeti Múzeum számára.

2.4 Munkácsy Mihály és az 1860-as évek művészeti egyletei

Az 1850-es és 1860-as évek magyar nagyvárosaiban az elszaporodó egyesületek, egyletek egyre nagyobb szerepet játszottak azok kulturális életében.¹⁵² Ennek az aktivitásnak a súlypontja Pest városában volt. Megalapításukban, majd taglétszámuk gyarapodásában fontos szerepet játszottak az akkori magyar közélet kulcsszereplői. Ennek fontosságát, illetve Pest városának vezető szerepét a Temesvár kulturális életében jelentős szerepet játszó művészettörténész Ormos Zsigmond az 1860-as években kelt leveleiben is kellőképpen hangsúlyozta.¹⁵³

---

and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe. 64-90. o.

¹⁵⁰Hans Gasser (1817-1868), osztrák festő, szobrász.

¹⁵¹Markó Károly (1791-1860), In: Zádor Anna ed.(1962), 107.o.

¹⁵²1852. november 28. Beschlüsse der Generalversammlung nach Andrassy am 28. November 1852.

¹⁵³Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Ormos Zsigmond Pulszky Ferenchez. 1900/20. und 1898/22, Fond VIII/764. „Társulatunk (Temesvári régészeti, történeti társulat) [...] a szellemi társasulás és nemzeti irányba egybeolvadás fontos tényezőjét képezi, azonban fájdalom a Központ által illően méltányolva nincsen. A központtal az egyetlen Pesti Frigyeszt számítjuk tagjaink közé. Te édes barátom mint nemzeti muzeumi intézetünk irányítója, mint jó hírben álló régész [...] leginkább hivatva vagy arra: hogy azon mind inkább terjedő szakvéleményt, mintha a centrumban a vidék tudományos

A kisvárosok lakóit sem hagyták érintetlenül az országszerte alapított egyesületek gyarapítására irányuló törekvések. Erre egy nagyon jó példa a Munkácsy pályakezdését támogató gyulai egyesület, melynek tagjai, ha szerény keretek között is, de pártfogásba vették a fiatal művészpálántát. Minderről önéletrajzi írásában is megemlékezett az akkor már világhírnévnek örvendő festő.¹⁵⁴ A Marastoni Jakab¹⁵⁵ által életre hívott Festészeti Akadémiára szerették volna küldeni, ami csekély támogatottságának dacára nagy hírnévnek örvendett. Munkácsy ebből a támogatásból Pestre nem, de a kisvárosban dolgozó német ajkú festő, Franz Fischer¹⁵⁶ műtermébe már eljuthatott. Visszaemlékezése szerint Franz Fischer egykori tanára a Bécsi Művészeti Akadémiát látogatta, de ennek nyoma a Bécsi Képzőművészeti Akadémiai Levéltárban nem lelhető fel.¹⁵⁷ Néhány hét elteltével ebben a műteremben ismerhette meg Szamossy Elek¹⁵⁸ festőművészt, aki a fiatalember műveit látva pártfogásába vette. Szamossy barátságát elnyerve nemcsak a magyar, hanem a bécsi művészvilág kapui is feltáruultak a fiatalember előtt, még ha csak feltételesen is. A magyar művészekén kívül megismerhette például a magyar kultúrát lelkesen támogató irodalmárt, esztétát, művészettörténészt, a dél-magyarországi múzeumok egyesületének egyik alapítóját,

---

törekvéseit lenézéssel fogadnánk, tetteleg megcáfolja az által hogy május 15 két körünkben töltve [...] társulatunk tagjává légy.“

¹⁵⁴Munkácsy (1950), 67.o.: [...] egy képkereskedésben kiállítottam apró képeimet s lassankint felém terelődött a közönség figyelme. Nemcsak az az öröm ért, hogy megvásárolták a rajzokat, hanem az a meglepetés is, hogy egy ismeretlen társaság tagjai személyenként havi egy forint segélyt ajánlottak fel tanulmányaim folytatására. Azt akarták, hogy a fővárosba utazzam és iratkozzam be a [Marastoni] akadémiára.“

¹⁵⁵Marastoni Jakab, (1804-1860), festő. Zádor Anna ed.(1962), 77.o., 492.o.

¹⁵⁶Munkácsy (1950), 59. o.: „Fischer a bécsi festőakadémia tagja volt és visszavonulva élt abban az elhagyott fészekben. Németországban született és egy szót sem tudott magyarul, pedig régóta lakott Gyulán. [...] ő volt hát a „mester“ akitől tanulnom kellett s akit megkértem, hogy hetenkint három órát adjon nekem. – Szívesen. Miért ne? Válaszolta. Öt perc alatt megegyeztünk. Szükszavú ember volt, de ha keveset beszélt is, annál többet pöfékelt és füstölgetett“

¹⁵⁷Bécsi Képzőművészeti Akadémia Levéltára. Lásd a mellékletet.

¹⁵⁸Szamossy Elek (1826-1888) magyar festő, akit honvédfestőként is aposztrofálnak: Emlékkönyv. Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. II. Akadémiai Kiadó. Budapest., Zádor Anna ed.(1962),

a Magyar Tudományos Akadémia tagját, Ormos Zsigmondot is.¹⁵⁹ Szamossy Elek és Ormos barátsága még Olaszországban kezdődött, amikor Szamossy, követve bécsi mestere Karl Rahl¹⁶⁰ tanácsait, Velencébe és Rómába ment tanulmányozni a nagy olasz festők műveit. Ormos ebben az időpontban szintén Velencében tartózkodott.¹⁶¹ Ennek a barátságnak köszönhetően Ormos Szamossyval együtt Munkácsyt is meghívta birtokára, Buziásra. Munkácsy nekik köszönhetően első ízben találkozhatott nagy európai festők műveinek másolataival.¹⁶² Minderről Munkácsy önéletrajzi írásában is megemlékezik.^{163,164}

---

¹⁵⁹Ormos Zsigmond (1813-1894). Műgyűjtő, művészettörténész. Zádor Anna ed.(1962), 220.o.

¹⁶⁰Lyka (1942), 112.o.

¹⁶¹Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Ormos Zsigmond Pesty Frigyesnek:Berlin augusztus 20 kán 1858., 1858–1884. é. n.

¹⁶²Munkácsy (1950), 68.o.

¹⁶³Munkácsy (1950), 68.o. : „Tizenöt, tizenhat hónapja voltam már Szamossynál, amikor öt Ormos barátja, aki műpártoló esztétikus és író volt egyszemélyben meghívta magához látogatóba. Ormos is Gyulán élt, mikor én még nagybátyjámnál voltam, s néhányszor látott Szamossynál. Sőt azt is tudta, hogy azóta sem váltam el tőle. Meghívott hát engem is [...] Összepakoltunk s elutaztunk egy kies, kis fürdőhelyre: Buziásra, ahol nagyon kellemes heteket töltöttem.[...] élvezettel hallgattam mikor Szamossyval a művészetről beszélgettek. [...] Legszívesebben a régi, nagy mesterekről beszélgetett, annál is inkább mert értékes gyűjteménye volt. Ők ketten tudták, hogy a képeket milyen szemmel kell nézni s a festés technikájáról vitatkoztak. Nekem mindez újság volt, de tanulságos, hasznos újság. [...]

Mesélgettek a híres olasz remekekről s megmutatták a legnevezetesebb alkotások rézmetszeteit.Igy ismerkedtem meg a nagy mesterekkel, s azóta sem ismerem őket másképp pedig Velencében is, Rómában is jártam mielőtt Párizsba mentem. Egyszer Ormos Rafael valamelyik vázlatát mutatta, s így szólt: Remélhetőleg te is festesz majd ilyesvalamit... Csak gondosabban dolgozd ki, mint ez itt ...Sajnos sohasem teljesítettem házigazdám óhaját. Az én vásznaim vázlatok“

¹⁶⁴Munkácsy (1950), 70.o. : „Ormos társaságában teljesen kinyílt a szemem, s éreztem, hogy az akadémián van a helyem. [...] Elbúcsúztam a derék Szamossytól. Nagyon érzékeny volt a búcsú. Hiszen még most is nagyon hálás vagyok neki a sok jóért amelyben részesített. Az élet hívott s nem tudtam ellenállni. Meg kell kezdenem a munkát–gondoltam–nem fontos, hogy mi lesz a vége...”

„Ormos társaságában teljesen kinyílt a szemem, s éreztem, hogy az akadémián van a helyem.”¹⁶⁵ Ennek elsősorban az anyagi vonzatait kellett megteremteni, így Munkácsy 1863 őszén Pestre utazott. Itt Szamossy jóvoltából, illetve annak baráti körének köszönhetően művészi útkeresése megfelelő keretek közé került. Pest városa az 1860-as években már két művészeti egyesülettel büszkélkedhetett. (Pesti Műegylet, 1840 ; Képzőművészeti Társulat, 1861) A Pesti Műegylet megalapítása azon túl, hogy a látogató közönséghez igyekezett közelebb hozni a művészetet, annakízlését is formálta. Kiállításaiakon külföldi, zömmel osztrák festők munkáit is szerepeltették. 1853-tól ezek a kiállítások állandóvá váltak.¹⁶⁶ Az akkori magyar művészetet alakító, formáló művészek ezen egyesületnek köszönhetően intézményesített pártfogóra találtak. A Képzőművészeti Társulat taglétszáma évről-évre gyarapodott, amiben nagy szerepet játszott az a körülmény, hogy az egyesület vezetői is gyakorló magyar művészek voltak. Ennek köszönhetően a saját bőrükön érzékelték a magyar művészet nehézségeit. Alapítása ugyanarra az időre esett, mint az egyik osztrák művészeti egyesületéé („Genossenschaft”, 1861).¹⁶⁷

Munkácsy pesti tartózkodása alatt az egyesület (Képzőművészeti Társulat) több festményének az eladását segítette elő. Témaválasztásában ugyanakkor ráirányította a fiatal művész figyelmét a vásárlói kör igényeire. A pesti magyar művészek közül legnagyobb hatással az ún. Rahlianerek, Szamossy egykori bécsi iskolatársai voltak. Az egyesület titkára, Harsányi Pál ugyancsak a pártfogásába vette Munkácsy Mihályt. A Képzőművészeti Társulatnak köszönhetően Munkácsy első ízben szerepelt egy hivatalos művészeti kiállításon a „Hazatért és elbeszélő honvéd” című festményével, majd pártfogásának köszönhetően havonta 10–15ft támogatásban is részesült, kiállításait pedig ingyenesen látogathatta.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵Munkácsy (1950), 70.o.

¹⁶⁶Lyka Károly (1942), Nemzeti Romantika. 20. o.

¹⁶⁷Schaeffer (1917), 7.o.

¹⁶⁸ Lyka (1942), 24. o. : „[...] rövid idő múlva egy olajfestményt hozott, a „Hazatért és elbeszélő honvéd”, melyet én megtekintvén, meglepve láttam, hogy oly kevés tanulás után, mint amennyiben ő eddig asztaloskodása mellett részesült, már ily műterméket tud, még pedig oly rövid idő alatt előállítani.

3. Bécs és Karl Rahl szerepe

3.1 A Bécsi Képzőművészeti Akadémia és Karl Rahl magániskolája

Miután Munkácsynak sikerült összegyűjtenie a Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő évfolyamára a megfelelő összegű tandíjat, a birodalom fővárosába utazott. Választásában nagy szerepe volt a pesti Rahlianereknek és Karl Rahl nagy tekintélyének. Nevesítve a Rahlianereket a következő lista állítható fel: Szamossy Elek, Than Mór, Lotz Károly, valamint nagy tisztelője, Ligeti Antal.

Rahl egykori bécsi magániskolájának tanítványai megkülönböztetve magukat a Bécsi Művészeti Akadémia, illetve Ferdinand Waldmüller magániskolájának diákjaitól magukat Rahlianereknek nevezték el. Magyar tanítványainak köszönhetően beszélhetünk első ízben a nyugat-európai művészet színvonalán alkotó magyar élvonalbeli festőművészekről. Than Mórnak és Lotz Károlynak köszönhetően honosodhatott meg a történelmi és mitológiai tárgyú monumentális falképfestészet Magyarországon.¹⁶⁹ Már nem olyan elszigetelten élő magyar művészekről beszélhetünk, mint az Angliában nagy hírnévnek örvendő Brodszky Károly¹⁷⁰ vagy a Firenzében alkotó Markó Károly. Egy magyar földön munkálkodó, alkalmanként külföldön megbízásokat teljesítő kisebb csoportról volt szó, akik bécsi tanulmányaiknak, tanáruknak, Rahlnek köszönhetően barátságot ápoltak egymással. Rahl professzor hatása Munkácsyt Rahl fent megnevezett tanítványain keresztül már Munkácsy bécsi

---

Bemutatván azt a legközelebbi választmányi ülésben s a juryhez megbírálásra kiadtván, az kétségtelen tehetséget bizonyítónak jelentette ki.“

¹⁶⁹Szvoboda Dománszky Gabriella (1986), A budapesti falképfestészet vázlatos áttekintése (1803-1903). Művészettörténeti Értesítő, 1986., 3-4. szám. 133-172.o.

¹⁷⁰Brodszky Károly (1807-1855), Magyar festő. In: Zádor Anna ed. (1962), Magyarországi művészet a XIX. század első felében. A nemzeti művészet kezdetei. 104.o.

tartozkodása előtt megérintette. Rahl neve nemcsak a magyar művészek körében, hanem munkáinak köszönhetően a magyar arisztokrata körökben sem csengett ismeretlenül.^{171,172} Alakja összefonódott a nemzeti kultúra ápolásával is, hiszen a forradalmi időkben bécsi egyetemi parlamenti képviselő volt és a negyvennyolcas múlt egészen élete végéig kísértette. Nem csoda, hogy a nemzeti kultúra ápolásának egyik lelkes támogatójává vált. Forradalmi múltjának és forradalmian új tanítási módszerének köszönhetően a Bécsi Akadémia mellőzöttjévé és a magyar Bécsben művészetet tanulni szándékozó, irredenta gondolatokkal, helyenként múlttal rendelkező fiatalok közkedvelt professzora volt.

3.1.1 Karl Rahl szerepe a magyar és osztrák művészetben

Karl Rahl Munkácsy Mihályról szóló, Magyarországon megjelent legújabb monográfiájában nagyon csekély szerepet kapott.¹⁷³ A bécsi professzor vagy hamis tényekkel, vagy fontosságának hangsúlyozása nélkül szerepel.¹⁷⁴ A Bécsi

---

¹⁷¹Lyka (1942), 50. o.: „[...] az ötvenes években szinte tucatszámra festette mágнасainkat, így Andrásy Manót, Podmaniczky Frigyet, Pejacsevics Frigyet és feleségét, stb., de festette Liszt Ferencet is.”

¹⁷²Malonyai Dezső (1898), 73.o.: „Az osztrák mesterek nevei közül a legjobban hangzó volt akkor nálunk a Rahl Károlyé, ki a mint megfordult Pesten, özönnel kapta az arcképmegrendeléseket. Bécsbe járóbb főuraink csinálták neki itthon a renomét, melyre ő nem is volt méltatlan. A mi művészeink közül is többen nála tanultak.”

¹⁷³Bakó Zsuzsanna (2012), Munkácsy. 10.o.

¹⁷⁴Malonyai (1898), Ilges (1899), Lyka Károly (1964), Munkácsy 1844–1900, A Művészet Kiskönyvtára. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest., Perneczky (1970), Végvári Lajos (1961), Munkácsy. Corvina, Budapest, Székely András (1977), Mihály Munkácsy. Mit siebzehn farbigen Tafeln und dreißig einfarbigen Abbildungen, Henschelverlag- Berlin, Corvina –Budapest, Arkady-Warsawa, Székely András (1979) Munkácsy. Corvina Kiadó, Budapest., Végvári Lajos, (1983), Munkácsy Mihály 1844–1900. Képzőművészeti Kiadó, Budapest., Rózsaffy Dezső (1934), Forschungsinstitut für Kunstgeschichte der Ungarischen Akademie der Wissenschaften MDK-C-I-13/140,1. Rózsaffy : Munkácsi élete és művészete című előadás kézírata. 13/144 1–50. Munkácsy Mihály élete és művészete. Bakó Zsuzsanna (2012), Munkácsy.

Képzőművészeti Akadémia levéltárában végzett kutatómunkámnak köszönhetően derült fény arra, hogy Karl Rahl a Bécsi Képzőművészeti Akadémián nem volt Munkácsy Mihály professzora.¹⁷⁵ A téves feltételezés azon az egyszerű tényen alapulhatott, hogy Munkácsy a bécsi mester nagyobb hatást gyakorolt, mint az akadémián működő professzora, Karl Wurzinger¹⁷⁶. Hiszen az előkészítő osztály bécsi időszakból származó leveleiben Munkácsy egyetlen alkalommal sem tett róla említést.

Rahl forradalmi múltja és egyéni tanítási módszere miatt más úton közelített a művészettörténethez, a hangsúlyt másra fektette, mint korabeli bécsi professzorai. Mindez sok konfliktust eredményezett a hivatalos művészet elkötelezett híveivel. Erről a konfliktusról nyújt képet Rudolf Eitelberger¹⁷⁷ és a rivális magániskola professzorának, Ferdinand Waldmüllernek¹⁷⁸ a munkája. A formálódó magyar művészetet alkotó művészek névsorát tekintve azonban nem hagyható figyelmen kívül Waldmüller professzor munkássága sem. Tanítványai közül kiemelkedik Zichy Mihály,¹⁷⁹ aki a cári udvar első számú festője volt. Az 1880-as években a bécsi akadémiáról elutasított professzorok, Karl Rahl és Ferdinand Waldmüller tanítványait a Bécsi Képzőművészeti Akadémia tantestületének professzorai között találjuk.¹⁸⁰

3.1.2 Karl Rahl Professzor

Meglepő módon az osztrák szakirodalom sem bővelkedik monográfiákban Karl Rahl

---

¹⁷⁵Dr.Bakó Zsuzsanna (1994), Munkácsy Békéscsabán, Zádor Anna ed. (1962), 223. o.

¹⁷⁶Karl Wurzinger (1817-1883), osztrák festő. A Bécsi Képzőművészeti Akadémia professzora.

¹⁷⁷Rudolf Eitelberger (1817-1885), művészettörténész.

¹⁷⁸Ferdinand Georg Waldmüller (1793-1865), osztrák festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 112. o.,496.o.

¹⁷⁹Zichy Mihály (1827-1906), magyar festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 118.o., 497.o. Bényi László-B. Supka Magdolna, (1953) Zichy Mihály, Lyka Károly (1928), Zichy Mihály emlékezete. Budapesti Szemle.

¹⁸⁰Christian Griepenkerl és August Eisenmenger.

életéről. Ezért a kutatómunka során kiemelkedő jelentőséget kaptak a Rahl korabeli művészettörténettel foglalkozó sajtótermékek is. Valamint egykori tanítványának, August George Mayernek¹⁸¹ a visszaemlékezései, a tizenkilencedik század nagy tekintélyű német művészetkritikusának Friedrich Pechtnek¹⁸² az írásai,¹⁸³ illetve személyes jóbarátjának, a klasszicista stílusú német festővel, Peter von Cornelius-szal¹⁸⁴ folytatott levelezése is. A korabeli sajtótermékekben napvilágot látott cikkek Franz Hottner írását¹⁸⁵ használták fel forrásul. Ezek forrásául a professzorral folytatott személyes beszélgetések szolgáltattak alapot. August George Mayer visszaemlékezései azon túl, hogy a professzor magániskolájába és annak mindennapjairól nyújt betekintést, a magyar tanítványokról (Than Mór és Lotz Károly) is megemlékezik, kiemelve Than Mórt, mint Rahl akkori legtehetségesebbnek tartott tanítványát.

Rahl magániskolájának alapítása szinte egy időre esett a már említett Ferdinand Waldmüllerével. Az iskolák életrehívásában nagy szerepet játszott az akkori Bécsi Képzőművészeti Akadémia professzorainak elutasító magatartása, hiszen mindkét művész az Akadémia által nem támogatott vizeken evezett. Rahl a nagy olasz reneszánsz mesterek példáját követve tanítványaival egy nagy családot alkotott. Fontos volt számára a régi mesterek remekműveinek másolása, ezen keresztül pedig a fiatal művészek technikai tudásának tökéletesítése, szemben az akadémián elfogadott gipszszobrok másolásával. Az olasz reneszánsz festők életteli színeinek alkalmazása pedig ugyancsak ellentétben állt a hivatalosan elfogadott színkezelési módszerekkel. Korának egyik legnagyobb koloristájaként tartották számon. A festmények alapozási technikája szintén nem az akkori modellt követte, hanem Rahl elsajátította a velencei

---

¹⁸¹August George Mayer, (1834-1889) Osztrák festő és író. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950., 419.o.

¹⁸²Friedrich Pecht, (1814-1903) német festő, műkritikus.

¹⁸³Friedrich, Pecht (1877), Deutsche Künstler im Neunzehnten Jahrhundert. Studien und Erinnerungen. Nördlingen, Beck., Pecht, (1894), Aus Meiner Zeit, Lebenserinnerungen. Verlaganstalt für Kunst und Wissenschaft. Vormalis Friedrich Bruckmann. Zweiter Band. München.

¹⁸⁴Peter von Cornelius (1783-1867), német festő.

¹⁸⁵Recensionen und Mittheilungen über bildende Kunst (1863), Biographische Skizze von Friedrich Hottner: Carl Rahl. 37. o.

mesterek aláfestési módszerét: a bitumenes eljárást követte. Ezt a fiatal Munkácsy Mihály is megtanulta és egész művészeti életútja során ehhez hű maradt.^{186,187} Miután az Akadémia Rahl eltanácsolta professzorai közül, tanítványaival együtt a bécsi titkosrendőrség célpontjaivá váltak.¹⁸⁸ Rahl érdeklődése a művészet iránt már fiatal gyermekkorában megnyilvánult. Édesapja révén, aki rézmetszőként dolgozott, hamar belekóstolhatott a rajz, a színek és a művészettörténet világába. Érdekes módon abban a bécsi házban¹⁸⁹ látta meg a napvilágot, ahová ötvenhárom évvel később a fiatal Munkácsy Mihály első ízben költözött. Rahl édesapja, aki professzorként a Bécsi Akadémián dolgozott, több ízben is próbálta fiát eltéríteni a művészpályától, de sikertelenül. Felismerve annak tehetségét, végül engedett fia kérésének. A fiatal Rahl többek között Michelangelo anatómiai tanulmányait tanulmányozta és egyre pontosabban lerajzolta ezeket. Ezeknek az ismereteknek egy életen át nagy hasznát vette és szeretettel gondolt vissza ezekre az időkre.¹⁹⁰ Rahl nagyfokú tudásvágya egyébként is már nagyon korán megmutatkozott, hiszen kilenc évesen már Plutarchost olvasott. Az ókor és mitológiája iránti szeretete apai hatásra már gyerekkorában hatalmába

---

¹⁸⁶Wittman Zsuzsa-Velledits Lajos (1994), Munkácsy Mihály festőtechnikája és anyagai. In: Munkácsy Mihály (1844-1900), Nemzetközi Tudományos Emlékülés. 109-125.o.

¹⁸⁷Polenyák Ivett (2012), „The Influence of the Venetian School on the development of Hungarian painting arts, as intermediated”, in: Conference proceedings, International Institute of Social and Economic Sciences, Palermo, Sicily, 2012, április 15-18. ISBN: 978-80-905241-0-1.

¹⁸⁸August George Mayer (1882), 74.o.: „Es war also durchaus nicht nothwendig, dass sich die Polizei um unser Seelenheil zu kümmern begann und diese dadurch documentirte, dass man die ruhig und höchstens paarweise im Gespräche um die Ecke der Favoritenstraße in die Feldgasse einbiegen Wollenden, wie es gleich in den ersteren Tagen auch mir geschah, dort abfasste und auf's Commissariat in die Schaumburgergasse führte, dort nach einander um Name, Stand, Alter, Religion, Impfzeugniß, Schulunterricht u. s. w. ausfrag, Alles mit großer Ernsthaftigkeit notieó und dann noch nach etwaiger Betheiligung an der vorhergegangenen Bewegung auszuforschen suchte, auch unsere Hüte und Hemdkrägen zu weich fand, uns anrathend: Vaternörder und Cylinder zu tragen, was man damals für ein besonders Attribut loyaler Gesinnung zu halten schien.“

¹⁸⁹A bécsi Alservorstadtban a Wickelburggasse-ban 1812. augusztus 13-án. : Recensionen und Mittheilungen über bildende Kunst (1863), 37.o.

¹⁹⁰Pecht (1887), 184-185.o.

kerítette.¹⁹¹ Tehetségének további visszaigazolása volt az a tény, hogy már tizenöt évesen a Bécsi Képzőművészeti Akadémia hallgatója volt.¹⁹² Az akadémia szabályain túllépve, otthonában önállóan komponált antik történeti és természet utáni rajzokat, de bármit lerajzolt, ami megtetszett neki.¹⁹³

A fiatal Rahl művészeti útkeresésére nagymértékben rányomta bélyegét az a festő trió^{194,195}, amely festményeit a régi velencei iskola színeinek jegyében alkották. Rahl az ő tanításuk hatására korán felismerte, hogy az akadémiai szabályok, amik például a színek használatára vonatkozóan voltak érvényben, idejétmúltak. Ezeknek az akadémiai szabályok alapján kevert színek szöges ellentétben álltak a Rahl és tanárai által használt lángoló, életteli színekkel.¹⁹⁶ Rahl akadémiai évei alatt szerencséje volt, mert akkori tanára, Redl professzor béketűrően figyelte a tehetséges növendéket.¹⁹⁷ August George Mayer mestere sajátos karakterét annak tulajdonítja, hogy Rahl a fiatalkorában alkotott legtöbb művét nem az akadémián, hanem otthon alkotta. Ez az akadémiai tanulmányok

---

¹⁹¹ Mayer (1882), 1-2.o.

¹⁹² Recensionen und Mittheilungen über bildende Kunst (1863), 38.o.

¹⁹³ Mayer (1882), 1-2.o.

¹⁹⁴ Josef Bayer, Maschko, Schwind: Recensionen und Mittheilungen über bildende Kunst (1863), Biographische Skizze von Franz Hottner: Carl Rahl. 38.o.

¹⁹⁵ Moritz von Schwind (1804-1871), osztrák festő.

¹⁹⁶ Mayer (1882), 1-2.o.: „Die hauptsächlichste Satzung für das Malen war: Man dürfe kein Weiß zu den Schatten nehmen, d. h. dieselben nicht mit Deckfarbe nach Bedürfniß aufhellen, sondern nur mit durchsichtigem Braunroth antuschen, die darunter befindliche weiße Leinwand musste dabei ein Uebriges thun.“

¹⁹⁷ Mayer (1882), 3.o.: „Der Professor Redl, ein alter Herr, der zu den Originalen damaliger Zeit zählte, [...] lobte die Arbeit. Da fasste sich Rahl ein Herz ein gestand die eigenmächtige Verwendung der Deckfarbe, worauf der Professor sogleich erwiderte: „Ah! Sie, das dürfen Sie nicht thun!“ Später jedoch ließ er es ruhiger geschehen, indem er äußerte: „Zu meiner Zeit hat man es anders gemacht!“ Er erzählte die feststehende Farbenscala auf: „Einen röthlich-braunen Schatten, eine gelblich-graue Mezzotinte, eine röthliche Fleischfarbe und gelbliche Lichter, und das war recht hübsch. Jetzt machen Sö`s anders, ist aber auch recht schön“

befejezése után sem változott, így egész életében megmaradt autodidaktának.¹⁹⁸ Tehetségének elismeréseként már akadémiai tanulóévei alatt megbízásokkal látták el.¹⁹⁹ 1831-ben sikeresen pályázott az akadémia által meghirdetett „Reichel’schen Preis“ díjra, amit Dávid Abdulam barlangjában („David in der Höhle Abdulam“) című képével nyert meg, illetve ezzel együtt egy ösztöndíjat is. Valójában azonban a pozitív elbírálás ellenére sohasem kapta meg azt,²⁰⁰ mivel a pályázat elbírálásakor Rahl még nem töltötte be a huszadik életévét.²⁰¹ Példa nélkül állt az akadémia történetében, hogy e díjat valakinek ilyen fiatal korban odaítéljék.²⁰² A következő évben pedig hiába pályázott, pályázati anyagát elutasították. Ennek indoklása szerint olyan személy nem vehet részt a pályázatban, aki azt már egyszer elnyerte.^{203,204}

Rahl konfliktusa a Bécsi Képzőművészeti Akadémia professzoraival már ebben a korai alkotó időszakában elkezdődött. Látható, hogy ez az ellenséges viszonyulás a fiatal tehetségnek,²⁰⁵ egyben annak a festészet terén alkalmazott újszerű látásmódjának volt köszönhető. Ez az ellenséges atmoszféra csak a művész életútjának végefelé oszlott el.

---

¹⁹⁸Mayer (1882), 3.o. :„[...] brachte er [sie] meist vom Hause mit und schöpfte sie zum größten Theile aus sich selbst, und so ward er früh und blieb zeitlebens Autodidakt. Dieser Umstand wird zum Schlüssel vieler seiner Eigenthümlichkeiten, seiner Vorzüge und Mängel“

¹⁹⁹Recensionen (1863), 38.o. és Pecht (1877), 186.o.: Einer seiner ersten Aufträge bekam er von einer Gesellschaft von Landgeistlichen, die von ihm ein Gemälde von der Madonna bestellte. Nach diesem Auftrag malte er einen heiligen St. Florian für Dorfkirchen, eine Taufe Christis und ein Porträt des Pfarrherrn.

²⁰⁰Pecht (1877), 186. o.

²⁰¹Pecht (1877), 186-187. o.

²⁰²Recensionen (1863), 38.o.

²⁰³Pecht (1877), 187.o.

²⁰⁴Recensionen (1863), 38.o.

²⁰⁵Karl Rahl még alig töltötte be a huszonegyedik életévét amikor a Goethe által inspirált „Halász“ című festményét a Bécsi Művészegyesület megvásárolta. Ugyancsak ebben az évben a család lakhelyén a József városban szintén nagy elismerésben részesült az egyház részéről, hiszen az ott álló Piarista templom oltárképének megfestésére: „Vermählung Maria“ kapott megbízatást.: Pecht (1877), 187.o.–A művész neve az ún. Arany könyvben is helyet kapott.

Az akadémiai évek után megfordult Itália és Németföld több városában. Ezen tanulmányútjai során még több tapasztalatra, ismeretre és életreszóló barátságokra tett szert.²⁰⁶ Ekkortáiban fordult meg első ízben a Magyar Királyság területén is. Az ország kultúrája rabul ejtette a festőt. A magyar arisztokráta körében pedig nagyon kedvelt portréfestő lett és hírnevének köszönhetően Debrecen városa is megbízást adott számára a „Szent Anna“ és a „Mihály főangyal (Erzengel Michael)²⁰⁷ megfestésére. A magyar nép karaktere, kultúrája mellett a cigányság misztikus világa is megmozgatta a festő fantáziáját.^{208,209} Bécsbe visszatért, majd Rómába utazott, ahol 18 évet töltött. Ezen időszak alatt tanulmányozta és másolta a velencei iskola mestereinek remekműveit, azok színkezelési technikáját. Művészetében a természet egyre nagyobb hangsúlyt kapott. A velencei iskola aláfestési módjának köszönhetően („grau in grau“) a vászonra felvitt színek élettelibbek lettek. Tizennyolc év elteltével Bécsben megfestett „Manfred’s Einzug in Luceria“ című történelmi festményének az akadémia részéről történt ellenséges fogadtatása miatt visszatért Rómába és egészen 1843-ig, édesapja haláláig nem tért vissza Bécsbe.²¹⁰ A bécsi arisztokrata családok azonban az akadémia professzorainak negatív véleménye ellenére is szívesen látták szalonjaikban a világot látott, művelt festőt, és portré megbízásokkal halmozták el. Rahl számára így megteremtődtek egy európai utazás finansziális keretei. Az európai forradalmi megmozdulások már Párizsban találták. Felvilágosult gondolkodó lévén rokonszenvezett ezekkel. Ezek szellemében gyors hazautazása után belépett a bécsi

---

²⁰⁶Eberhard Wächter (1762-1852), a német klasszicista festészet egyik képviselője.

²⁰⁷Pecht (1877), 190.o.

²⁰⁸Nagyváradon egy negatív tapasztalattal is gazdagabb lett, mert a Szent Anna című festményéért kifizetett 600 Guldenétől megszabadította egy cigánylány.: Pecht (1877), 190.o.

²⁰⁹Recensionen (1863), 39.o.

²¹⁰Recensionen (1863), 57.o. :“Die Wiener Akademie erkannte diese Skizzen aber für unbrauchbar zu dem bestimmten Zweck und forderte die Einsendung anderer und ‚besserer‘ A Bécsi Akadémia elismerte a vázlatait, de felhasználhatatlannak tartotta a megbízás szempontjából és egy másik pályázatot támogatott. Az akkori legationsrater, Kestner azonban Rahl vázlatait az akadémia professzorai elé küldette újabb elbírálásra, aminek eredményeképpen Rahl egyik vázlatát: „Manfred’s Einzug in Luceria“ alkalmasnak találták egy másik császári megbízás teljesítésére. Ennek ellenére a kész festmény a Belvedere raktárába került.

akadémiai légióba is. Szónoklatai révén nagy népszerűsége tett szert, így Eisenachban megválasztották az egyetemi parlament szóvivőjének is. Innen Windischgrätz seregei elől Münchenbe utazott, így a bécsi fegyveres összecsapások alatt nem tartózkodott a városban.²¹¹ Münchener tartózkodása alatt a korabeli festőnemzedék tagjaival kötött barátságot, akik a későbbiekben nagy hatással voltak hazájuk festészetére, művészetére.²¹²

3.1.3 A provizórium első hat hónapja a Bécsi Akadémián (1850-1851)

Az Akadémiát 1848-ban a forradalom miatt bezáratták, majd 1850-ben reorganizálták. Ennek szellemében három új professzor kapott katedrát: Franz Joseph Dobiaschowski,²¹³ Hans Gasser és Karl Rahl. Rahl követte nagy itáliai reneszánsz példaképeinek tanítási módszereit²¹⁴, így az akadémia diákjai között gyorsan nagy népszerűsége tett szert. A szabad professzorválasztás is az akadémia újraszervezése jegyében történt, aminek az eredménye Rahl tanítási módszerének a helyességét igazolta.^{215,216}

---

²¹¹Pecht (1877), 198.o.

²¹²Pecht (1877), 198.o.: Genelli, Roß, Rottman, Kaulbach, Stange, Schleich, Volz, Spitzweg, Berdellé.

²¹³Franz Josef Dobyaschowsky (1818-1867), osztrák festő.

²¹⁴Mayer (1882), 46-47.o.: „Meg kellene tanulni teljes mértékben a természetet utánózni és semmi változtatást nem lenne szabad megengedni. A formák és színek utánonázását kellene megtanulni és gyakorolni! A teremben található jó képeken, egy Bonifazio-n, Tintoretto-n és több Paul Veronese-n mutatta meg nekünk, milyen alaposan kellene festeni, hogy a művészi szabadsághoz eljussunk. Csak az alaposan megtanultakat tudja az ember szabadon kifejezni.“ Így fejezte ki Rahl bátran mindenkinek és minden alkalommal a részletektől indulva az általánosig haladva, hogy újra visszatérjen a részletekre, találó megjegyzéseit és meglepően új meglátásait, aminek hatására hamarosan hallgatók tömege vette körül.²¹⁴

²¹⁵Mayer (1882), 47-48.o. : „[...] Die Form fand sich von selbst, wir schrieben, und ich gewiß einer der Ersten, Rahl's Namen weithin sichtbar, ja sogar mehrmals auf Staffelei. Reitzbrett und wo sich sonst noch ein mehr oder weniger geeigneter Raum dazu finden wollte. Es war eine Demonstration und wurde auch

A szabad választások eredményeképpen a mellőzött professzorok felháborodása egészen az akadémiát felügyelő Vallás és Közoktatási Minisztériumig jutott el, aminek eredményeképpen a három új professzort hat hónap elteltével menesztették. Rahl távozásának okairól a következő információk láttak napvilágot: Rahl oktatási módszere, politikai magatartása volt az, ami miatt az uralkodó körökben nem örvendett nagy népszerűségnek.²¹⁷ Walter Wagner az akadémiai hallgatók minisztériumhoz küldött petíciójáról tesz említést, amit az illetékes minisztérium azzal utasított el, hogy a diákoknak nem volt petícióhoz való joguk. Mindennek eredményeképpen Dobyaschowsky egy utazási ösztöndíj címén távozhatt az intézményből, Rahl pedig át kellett adnia műtermének kulcsait Karl von Blaas²¹⁸ professzornak.²¹⁹ Ennek köszönhetően fogtak össze leghűségesebb tanítványai és alakították meg professzoruk beleegyezésével annak magániskoláját. A változásnak az európai új festészeti áramlat volt az oka, hiszen Wilhelm Kaulbach és Buonaventura Genelli²²⁰ történelmi témájú és erőteljes színkezelésű festményei átírták az európai akadémiák festészeti szabályait. A Bécsi Képzőművészeti Akadémiának sem lehetett ezalól kivétel, bár Rahl rehabilitálásának dátuma, 1864, a többi akadémiával szemben nagyfokú megkésettiséget mutatott. Mire Rahl a Bécsi Akadémia által is elismert művésszé lépett elő, addigra az általa képviselt klasszicista stílust a Karl Piloti neve által fémjelzett történelmi tárgyú

---

als solche aufgesetzt, den Löwentheil trug Rahl davon, umso mehr, als sich die geschlossene Gruppe der Führer ebenfals für Rahl erklärte.“

²¹⁶Mayer (1882), 47-48.o.

²¹⁷Recensionen (1863), 59.o.: „Rahl's Kunstrichtung und politische Gesinnung war aber in maßgebenden Kreisen nicht genehm.“

²¹⁸Karl von Blaas (1815-1894), osztrák festő. Liezen-Mayer Sándor magyar festő a tanítványa volt a Bécsi Akadémián.

²¹⁹Wagner, Walter (1967), Die Geschichte der Akademieder Bildenden Künste in Wien, 153-154.o.: „[...] De amikor júliusban az előkészítő iskola növendékei sajnálkozásukat fejezték ki egy beadványban amiatt, hogy Rahl-t és Dobyaschowskyt állítólag újra el akarják távolítani, noha az Akadémia vezetősége felhívta a figyelmet arra, hogy a Minisztérium hatáskörében álló ügyekben a tanoncoknak nincsen petíciójoguk, mégis továbbította a dolgot a Minisztériumba. Válaszul Dobyaschowski egy külföldi tanulmányi ösztöndíjat kapott és Rahl műhelyének kulcsát Blaas kapta meg.“

²²⁰Buonaventura Genelli (1798-1868), német festő.

historikus festészet váltotta fel. Az 1860-as évekbeli bécsi művészetről nagyon szemléletes képet tár elénk Than Mór 1863-ban íródott publikálatlan levele, amelyben ugyancsak a historikus festészet előtérbe kerüléséről kapunk képet: „Bécsben a művészeti állapotok azóta sem változtak, kivétel ez alól Rahl tevékenysége, az akadémia professzora, de a közönség és a művészeti egylet ízlése ugyanaz, és csak azt mondhatom neked, amit az én képeimről mondanak, akademikusak szép részletekkel(...) és itt Piloti az, akit a legnagyobb művésznek tekintenek.”²²¹

3.1.4 Karl Rahl legtehetségesebb magyar tanítványai: Than Mór és Lotz Károly

Rahl magyar tanítványai a nem megfelelő művészeti tanulási lehetőségek miatt keresték fel a földrajzilag is legközelebb található Bécs városát, annak művészeti akadémiáját, illetve Rahl magániskoláját. Rahl szabad szellemiségű gondolkodását tükrözi könyvtárának katalógusa, amelyben művészeti, irodalmi, történelmi és útikönyveket egyaránt találunk. A felvilágosult, forradalmi gondolatok jelenléte árulkodik Rahl politikai hovatartozásáról tekintve több könyvcímmel is találkozhatunk:

Elsner: Der Befreiungskampf der nordamerikanischen Staaten. (Az észak amerikai államok függetlenségi háborúja) Stuttgart 1835., Miget: Geschichte der französischen Revolution (A francia forradalom története.) Leipzig. 1842., Zimmermann: Geschichte der Bauernkrieger (A parasztfelkelő története) 1856., Lamartine: Geschichte der Girondisten (A zsirondisták története) Leipzig, 1847., Rousseaus Werke (Rousseau művei) Leipzig, 1844.²²² Rahl könyvtárában a magyar kultúrával kapcsolatos kötet is

---

²²¹Wiener Stadt- und Landesbibliothek–Handschriftenabteilung, Mór Thans Briefe an seinen Freund Hottnier. I. N. 75963.: „[...] Die Kunstzustände in Wien seit beinache dieselben, ausgenommen das Rahl zu thun hat, und Professor ist an der Akademie aber der Geschmack beim Publicum und Kunstvereine sind immer derselbe , und ich kann dir sagen, von meinen Bildern sagen immer das academisch sind, mit schönen details [...] und Piloti²²¹ ist hier überall der größte Künstler.“Publikálatlan.

²²²Wiener Stadt- und Landesarchiv.Material des Künstlerhauses. Carl Rahl hagyatéka.

szerepel: *Ungarische Dichtungen (Magyar Költemények) von Dux*, 8. Pressburg. 1854.²²³

Rahl politikai gondolkodását tekintve nem csoda, ha magyar, nagyrészt forradalmi szimpátiával rendelkező tanítványait szívesen pártfogolta. Ezek közül kiemelkedik Than Mór, aki már akadémiai tanulmányai előtt is több forradalmi témájú képet festett.²²⁴ Rahl magániskolájának alapító létszámában magyar tanítványai viszonylag nagy számban képviseltették magukat. A tizenöt tanítványból ugyanis négyen voltak magyar nemzetiségűek: Than Mór, Latkozi, Lotz Károly és Szále István János²²⁵. Than Mór²²⁶ és Lotz Károly²²⁷ szerepének fontossága Munkácsy tanulmányai szempontjából is megkérdőjelezhetetlen.

Than Mór 1851-ben iratkozott be a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára. Akadémiai tanulmányai megkezdése előtt Barabás Miklós műtermében tanult festeni. Az akadémián Rahl és Dobiaschovsky óráit látogatta, majd professzorai menesztése után Rahl magániskolájához csatlakozott. Mayer Rahlról írt monográfiájában több oldalt szentelt barátjának, Than Mórnak.²²⁸ Ezen visszaemlékezés szerint, Than és Lotz Rahl professzor legkedvesebb tanítványai voltak. Professzorukhoz fűződő viszonyukat

---

²²³Wiener Stadt und Landesarchiv. Carl Rahl hagyatéka.

²²⁴Than Mór: *Die Schlacht von Szolnok (A szolnoki csata)*, 1849. március 5.–Magyar Nemzeti Múzeum, Mór Than: *Buda ostroma*, 1849. május 20–21. - Magyar Nemzeti Múzeum, Than Mór: *A nagysallói ütközet* -Magyar Nemzeti Múzeum, Than Mór: *A komáromi–ácsi csata*-Magyar Nemzeti Múzeum. Than Mór: *A komáromi csata* -Magyar Nemzeti Múzeum.

²²⁵Szále István János (1811-1870), magyar festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 100, 126.o.

²²⁶Than Mór (1828-1899), magyar festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 126, 495.o.

²²⁷Lotz Károly (1833-1904) magyar festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 77, 136, 491.o.

²²⁸Mayer (1882), 70-71.o.: „Als wir ihn kennen lernten, zeichnete er ganz still und bescheiden an der Akademie Act, daheim aber malte er ein großes Bild „Attila's Gastmahl“ voll reicher Details. Er erklärte sich sofort für den Eintritt in die Rahl – Schule. Ich erinnere mich, wie Rahl, Skizzenbücher aus Thann's Dilettanten-Zeit ansehend, sich erstaunt äußerte über den merkwürdigen Umstand, dass Thann schon ein Bild zu gestalten vermochte, die Köpfe aber nicht zum Besten gerathen wollten.“

Mayer visszaemlékezéseiben Szókratészhez és tanítványaihoz hasonlította.²²⁹ A tanítványok mesterükhöz és egymáshoz való viszonya az iskolát elhagyva is szoros maradt. Jó példa erre Than Mór Hoffmann nevű festő barátjához íródott levele, melyben név szerint kérdezett rá barátai sorsára.²³⁰ Rahl Than Mór egyike a legtehetségesebb tanítványának tartotta. Mayer visszaemlékezésében kiemeli, hogy Karl Rahl egyetlen egyszer látta elérzékenyülni: amikor Than Mór önálló festővé avatta. Búcsúbeszédében egyike a legtehetségesebb tanítványának nevezte.²³¹ Lotz Károlyról ugyancsak elismerően ír Mayer, akit a magyar Pettenkofenként²³² aposztrofált.²³³

---

²²⁹ Mayer (1882), 102-103.o.: „Es war eine jener traulichen Plauderstunden, welche Rahl mit einigen ihm näher stehenden wertheren Schülern so gerne zu halten pflegte, nachdem die eigentlichen Unterrichtsstunden vorüber und sich das tumultuirende Gros bereits verlaufen hatte. Da kam er wieder herüber und sprach mit uns, oft stehenden Fußes, meistens aber auf einem Stockerl sitzend, stundenlang über alles Mögliche, vom Nächstliegenden ausgehend, vom harmlosesten Scherz, bis zu den höchsten und ernsthaftesten Problemen, in zwangloser Weise. So mochte ich mir Sokrates und seine Schüler denken!“

²³⁰ Wiener Stadt- und Landesbibliothek, Mór Than: Briefe. I.N. 75967. Than Mór levele Hoffmanhoz. I.N. 75.75966. Mór Than seinem Freund I. N. 75965. Mór Than an seinen Freund. :“ [...] Wie weit sind **Gripenkerl** und **Bitterlich** gerne möchte ich von Ihnen auch etwas hören,- sei so gut, und grüsse Sie von mir, und erzähle was ich alles seine dir geschrieben habe.[...] Grüße auf **Mayer, Eisenmenger, Gaul** und schreibe mir etwas über Eure Theme und Wirken.“Pest am 24 Sept 1866.

Than Mór levele barátjához-Mór Than an seinen Freund. I. N. 75961. „[...] Grüße mir freundlichst **Hansen, Eisenmenger, Gripenkerl, Bitterlich und Mayer** Chr.-und sage dem (?), daß ich sehr Neugierig bin etwas von Ihnen zu hören, dass seit von Ihre Werken.[...] **Engel** ist noch im Pest wegen der Széchenyi Monument.,,

²³¹ Mayer (1882), 134-135.o.: „Im Prater, bei Grandauer, waren wir zu Thann's Abschiedfeier beisammen. Rahl hielt dem scheidenden, ihm sehr lieben, nun zum selbständigen Meister Gewordenen eine Ansprache, wobei seine Stimme von Rührung zitterte und sich Thränen in das Auge drängten, so dass er mehr abbrechend als endigend sich setzte und dem Chorus überließ, mit allgemeinen Hoch! Einfallend die Gläser klingen zu lassen. Rahl war noch eine Weile ergriffen und ich auch. Ich hatte Rahl weinen gesehen! Was ich kaum glauben konnte, und ich beneidete Thann aufrichtig um diese Auszeichnung. Auch der lebenswürdige bescheidene Mori wollte nicht glauben, dass er solche Ehre verdient habe.“

²³² August Pettenkofen (1822-1889), osztrák festő. In: Zádor Anna ed. (1962), 115-116.o.

²³³ Mayer (1882), 71.o.: „Carl Lotz ist ein Talent ersten Ranges, von seltenem Umfang. Er würde der ungarische Pettenkofen geworden sein, so seine Stimmungsbildchen malte er. Charakteristisch war die

Rahl magániskolájából való távozásuk után a professzor egy–egy nagyobb megrendelésének köszönhetően többször juttatta munkához magyar tanítványait is, amiről leveleiben Than Mór is többször tett említést.²³⁴ A bécsiek idegenül szemlélték az akadémiáról távozott s Rahl magániskoláját látogató fiatal festőnövendékeket. Ellenszenvüket az is táplálta, hogy gyakran dolgoztak együtt női modellekkel. A bécsi titkosrendőrség aktát vezetett az iskola működéséről, amelyet valószínűleg Rahl rehabilitációja során megsemmisítettek, ugyanis az államrendőrség iratai között annak az akta nevének megnevezésén kívül nincs nyoma. Than Mórral kapcsolatosan azonban fellelhető egy neve alatt szerepelő ezidáig publikálatlan titkos akta.²³⁵ Mindez Mayer állítását is alátámasztja. Munkácsy Mihályról azonban nem található titkosrendőrségi akta. Az 1860-as években Rahlt rehabilitálták és ismét a Bécsi Képzőművészeti Akadémián taníthatott.

---

ationale Staffage auf seinen Pußtabildern, deren Reiz er wie sein Zweiter wiederzugeben verstand, aber höhere Ergeiz ließ ihm sich dem griechischen Style zuwenden, was ihm auch vorzüglich gelang. Er malte Fresken für Rahl und später mit Than gemeinsam vollendete er die Ausschmückung des Museums, der Redoute und des Staatsgymnasiums und viele Privataufträge in Pest. In Homburg geboren, ist er durch den Aufenthalt bei der Familie seiner in Ungarn geborenen Mutter zum Ungar geworden. Alle Gaben reichlich, nur kein Glück, kein materieller Erfolg ward ihm zugemessen, er blieb fast verborgen, trotz seines seltenen Genius. Rahl erwähnt seiner in diesem Sinne in dem Briefe an mich.“

²³⁴Than Mór levele Hoffmanhoz. I. N. 75962. Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Handschriftabteilung: „[...] Beim Rahl arbeiten Eisenmenger, den er Stückweise zahlt, dem Bitterlich der 100 Gl. monatlich bekommt und Grippenkerl, der immer (?) für sich arbeitet. Otto ist beim Zimmermann in der Academie, Gaul macht Porträts ich habe aber keinen von beiden ehrsehen.“

²³⁵HHStA: Informationsbüro, BM. Akten. 6059/1862., Pest,: „[...] Than Moritz 35 éves, egy római nő a felesége, történelmi tartalmú festményeket fest, Rómában tanult és jó ,szakmai híre van. Morális szempontból teljesen fedhetetlen. Titkos politikai kapcsolatai miatt Bécsben megvádolták és bírósági vizsgálatot indítottak ellene, aminek a kimenetele nem ismert. Azóta elsősorban Pesten tartózkodik. [...]“

3.2 Karl Rahl utolsó magyar tanítványa: Munkácsy Mihály

3.2.1 Rahl professzor tanításainak hatása Munkácsy Mihályra

Szamossy Elek műtermében Munkácsy Mihály a festővel kötött barátságán keresztül a magyar festészeti és kulturális világgal került közvetett kapcsolatba. Szamossy maga is egykori Rahl tanítvány volt,²³⁶ de egy év leforgása után követve mestere fiatalkori példáját Itáliába utazott. Több olasz város képtárában tanulmányozta a reneszánsz festők nagy mesterműveit. Velencében való tartózkodásáról barátjának, Ormos Zsigmondnak ezidáig publikálatlan leveléből is tudomást szerezhetünk, aki művészettörténészként és kritikusként ugyancsak nagy hatást gyakorolt a fiatal Munkácsyra.²³⁷ Mivel Szamossy Elek soha nem látogatott egyetlen egy európai akadémiát sem, csupán Karl Rahl magániskoláját, annak tanítási módszerét alkalmazta a fiatal Munkácsy képzésében. E régi klasszikus módszernek köszönhetően Munkácsy hallás után ismerkedhetett meg a művészettörténettel, történelemmel, nyelvtannal, mitológiával a rajz és a festés mellett. Ahogy Rahl, úgy Szamossy is nagy hangsúlyt fektetett a természet után és a természetben való rajzra, festészetre. Az anatómia ugyancsak fontos szerepet játszott a festőnövendék oktatásában. Maga Munkácsy erről a klasszikus tanítási módszerről, valamint a Szamossyval való megismerkedéséről

---

²³⁶Lyka (1942), 112.o.

²³⁷Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Ormos Zsigmond Pesty Frigyeshez, 1858–1884, é. n. (Berlin augusztus 20 kán 1858.): „[...] a lapokat ne ide, hanem újra csak Velenczébe küldeni sziveskedjék, lakásomat S. Silvestro Campiello Curnis No. 992. semdo piano, - a borítékra mindég ráírva, mert különben a levélhordó meg nem fogja találni. Ahogy oda küldött, ezután oda küldendő lapjai elvesznének ott nem lételem miatt, azt ne hídje Ön, mert távollételem azokat **Szamossy Elek** nevezetű derék festő hazánkfia, három év óta velencei lakos, veszi át ki bizonyosan szint oly szívesen futja át a hirlapot, minövel én az ott talált példányokat Velenczébe érkezésemkor átfutottam.”

önéletrajzában részletesen ír.^{238,239,240,241} Többek között felsorolja azokat a nagy itáliai festőket, akiket Szamosy, akárcsak Rahl, színkezelésük miatt a fiatalember figyelmébe ajánlott: Tizian, Veronese, Michelangelo.²⁴²

Ha Munkácsy visszaemlékezésének német, magyar és az eredeti francia nyelvű kiadását összehasonlítjuk, érdekes különbséget lehet megfigyelni. Amíg a magyar verzióban az a mondat olvasható, hogy: „(...) mesélgetett nekem híres festőkről, Tizianról, Veroneseről, Michel Angeloról és arról, hogy van egy úgynevezett **festőművészeti akadémia**, ahol remekműveket látott és örökbecsű képekről mesélt [...]”²⁴³ A német

---

²³⁸Munkácsy (1950), 60-61.o. „Elmeséltem neki, hogy hetenkint háromszor jövök Fischer mesterhez, de szívesen itt maradnék akár örökre is. Úgy látszik az idegent érdekelni kezdte a dolog. Alaposan kikérdezett minden felől, aztán meghívott, hogy menjek el hozzá s vigyem el a rajzaimat. Nem vártam sokáig, hamarosan felkerestem. A hónom alá szedtem munkáimat és a kastélyba siettem, ahol éppen munka közben találtam. [...] A mester láthatóan örült jövetelemnek megnézte a rajzaimat és kijelentette, hogy bármikor szívesen lát, csak jöjjen el hozzá és dolgozzam nála. Képzelték örömemet! [...] Mialatt festegetett, eddigi életemről meséltem neki és bevallottam félelmemet, hogy vissza kell mennem az asztalosműhelybe.”

²³⁹Munkácsy (1950), 63–64.o. „Reggel öttől nyolcig történelmet, nyelvtant és mitológiát tanultam – mindenből egy keveset. Nyolc órától tizenkettőig természet után vagy gipszfigurákat rajzoltam. Délután anatómiával foglalkoztam és estefelé tervezgettem.”

²⁴⁰Munkácsy (1897), Souvenirs–Munkácsy: Souvenirs. L enfance. Paris, 109.o.

²⁴¹Munkácsy (1950), 64.o.: [...] Szamosy igazán szeretett nemcsak festeni tanított, de nevelt is. Művelt ember volt, s szomorúan látta, hogy én mennyire tudatlan vagyok. Így aztán igyekezett fogytékos képzettségemet kipótolni. Minden napra adott fel leckét s ha este otthon maradt: mesélni kezdett a történelemből és írásbeli dolgozataimat javítgatta. Egyszerre arra törekedett, hogy ha nem is nagy de általános műveltségem legyen.”

²⁴²Munkácsy (1950), 63.o.: „[...]Természetesen azt nem is sejtettem hogy mi lesz belőlem, milyen festő leszek. Csak festő akartam lenni, aki dolgozhat. Ez volt egyetlen kívánságom. Művészi törekvésem nem terjedt túl azon, amit eddig láttam a nagy terem, ahol mesterem másolta a képeket. Szamosy ugyan gyakran mesélgetett nekem híres festőkről, Tizianról, Veroneseről, Michel Angeloról és arról hogy **van egy úgynevezett festőművészeti akadémia**, ahol remekműveket látott és örökbecsű képekről mesélt [...]”

²⁴³Munkácsy (1950), 63.o.

fordításban a következő olvasható:²⁴⁴ „Szamosy híres festőkről beszélt nekem, elmesélte, hogy olyan festők éltek, mint Titian, Veronese, Michel Angelo, hogy olyan akadémiák léteznek, ahol hasznos dolgokat lehet tanulni, egy **atelier-ről (műteremről)** is beszélt, ahol csodás munkákat látott.”²⁴⁵ Ha a két fordítást összehasonlítjuk, akkor szembeötlő az a lényeges különbség, hogy amíg a magyar fordító egy művészeti akadémiáról, addig a német verzió, akár csak az eredeti, francia műteremről ír.²⁴⁶ Szamosy életútját tekintve akadémiai képzésről nem beszélhetünk²⁴⁷, de Rahl műterméről, ami egyben magániskolaként is szolgált igen. Az eredetileg franciául írt mű, majd az ezzel megegyező német fordítás felel meg a valóságnak. A magyar fordításban valamilyen okból szövegtorzítás következett be.²⁴⁸ A Munkácsy monográfiák nem taglalják Karl Rahl és Szamosy Elek kapcsolatát.²⁴⁹ A szerző cikkében²⁵⁰ viszont fény derül erre a kapcsolatra. Tény, hogy Szamosy Rahl műtermében tanult és a régi korok mesterműveit galériákban (például Itáliában) láthatta. Ezen művek másolásával igyekezett festészeti ismereteit kibővíteni. Rahl műterme

---

²⁴⁴Munkácsy (1897), 104.o.: „Szamosy sprach mir zwar von berühmten Malern, er erzählte mir, daß einstens Titian, Veronese, Michel Angelo gelebt hätten, daß es Maler – Akademien gäbe, auf denen man viel Nützliches lernen könnte, **er sprach von einem Atelier, wo er Wunderwerke gesehen hatte** [...]“

²⁴⁵Munkácsy (1897), 104.o.

²⁴⁶Munkácsy (1897)

²⁴⁷August George Mayer említi Szamosy nevét az egykori Rahlianerek között, akik az alapító tagjai voltak a professzor magániskolájának. Egyikük sem tanult tovább a Bécsi Képzőművészeti Akadémián, miután Karl Rahlnek ott kellett hagynia akadémiai katedráját. Nem helytálló az a közlése a művészettörténeti szakirodalomnak, hogy végzett akadémiai festő volt: In: Bakó Zsuzsanna (2008), Munkácsy Mihály, 8.o. Magyar Nemzeti Galéria, Kossuth Kiadó, Budapest, In: Zádor Anna ed. (1962) 220.o.,

²⁴⁸A kutatómunka során az is kiderült, hogy több esetben is követtek el szövegcsontkítást. Munkácsy eredeti, francia nyelven megírt visszaemlékezésében megemlíttette nagybátyja második házasságát, de a magyar fordító ezt a közlését az írónak kihagyta a szövegből.

²⁴⁹Malonyai (1898), Ilges(1899), Lyka (1964), Perneczky (1970), 8.o., Végvári (1961), 6.o., Székely (1977), 8.o., Székely (1979), Munkácsy. 6.o., Végvári (1983), 18.o., Rózsaffy (1934)

²⁵⁰Strausz Péter–Zachar Péter Krisztián (Ed.) (2011), Történelmi Emlékezet és Identitás. Polenyák Ivett: Munkácsy Mihály és Carl Rahl kapcsolata, (1865). 128–144.o.

összeolvadt magániskolájával, ahol Szamossy is tanult.²⁵¹ Tanítványai névsorában Szamossy Elek neve is szerepel.²⁵²

Mayer visszaemlékezésében többször megemlékezik arról, hogy professzora festményei előtt tanítványai őszinte csodálattal álltak. Munkájában több festményéről megemlékezik, kiemelve például a „Boreus” címűt, amely alakjaival, színhasználatával mély benyomást gyakorolt rá. 1874-ben Tropauban látta azt viszont.²⁵³ A Rahl-tól Szamossy által is elsajátított klasszikus oktatási módszer keretében Munkácsy Mihálynak sikerült pótolnia későbbi akadémiai tanulótársaival szembeni esetleges tudásbeli hiányosságait. A fiatal festőnövendék nem járt gimnáziumba, de a Bécsi Képzőművészeti Akadémiára jelentkezve beiratkozási papírján fel kellett tüntetni a legmagasabb fokú iskolai végzettségét. Munkácsy egy pesti gimnázium által kiállított tanúsítvány szerint annak második osztályának szintjét teljesítette.²⁵⁴ Ennek a bizonyítványnak a kiállítása, egyrészt Munkácsy akadémiai tanulmányai megkezdéséhez volt szükséges, másrészt Munkácsy tudásának szintjéről kellett számot adnia nagybátyja, Reök István előtt is. A Munkácsy monográfiák állításával ellentétben a festő tudása nem volt alacsony szinten.²⁵⁵ Ez a bécsi, 1864-1865-ös beiratkozási papírokon is szerepel.²⁵⁶ Az eddig megjelent Munkácsyról szóló monográfiák dokumentum hiányában nem tudták bizonyítani, hogy a festő valóban a Bécsi Képzőművészeti Akadémián tanult. Fleischer Gyula munkájában (1935!) ugyan felsorolja a Bécsi Képzőművészeti Akadémián tanult magyar hallgatók nevét, amiben

---

²⁵¹Mayer (1882), 69-70.o.

²⁵²Mayer (1882), 70.o.

²⁵³Mayer (1882), 118.o.: „In Rahl's neuem Atelier stand zuerst der noch aus München stammende „Boreus“ vor unseren erstaunten Blicken. Das Bild machte einen tiefen Eindruck auf mich. Die poetische Farbenstimmung entzückte mich geradezu, und hat nichts eingebüßt von ihrem Reiz, als ich es zuletzt im Jahre 1874 in Troppau wiedersah [...]“

²⁵⁴Végvári (1983), 50.o.

²⁵⁵Malonyai (1898), 63.o.

²⁵⁶Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien.–Matrikel der im Studienjahr 1863/64 in der Meister- u.Vorbereitungsschuler für Maler, Bildhauer in der in der Architektur , Landschafts, Schule für kleinere Plastik, und Kupferstecherschule auf genommenen Zöglinge.

Munkácsy neve is szerepel, de professzoraik nevének feltüntetése nélkül.²⁵⁷ E dolgozatban szerepel először az a hivatalos dokumentum, amiben többek között a Munkácsyt oktató professzor Karl Wurzinger neve is megtalálható. Munkácsy, „Liebi Michael Leo“-ként, valóban a Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő osztályát látogatta. A létező monográfiák közül azonban kiemelkedő F. Walter Ilges munkája, amiről a magyar nyelvű Munkácsy monográfiák szerzői gyakran csak a képanyaga miatt tettek említést. Egyedül F. Walter Ilges hangsúlyozza monográfiájában Szamosy és Munkácsy kapcsolatát.^{258,259} Kiemeli, hogy Szamosy fontosnak tartotta, akárcsak Rahl, hogy tanítványai szabadon, szinte korlátok nélkül sajátíthassák el művészeti ismereteiket, ahogy ezt a nagy klasszikusok tanítói is tették. Ilges monográfiája azért tölt be különösen fontos helyet, mert nagy része még a Munkácsyval folytatott személyes beszélgetések alapján készült. Maga Munkácsy Mihály Szamosy tanításaira visszaemlékezve elismerő szavakkal méltatja első mesterét.²⁶⁰ Munkácsy szavai Szamosy Elek emberi és tanítói jelentőségét kellőképpen megvilágítják és alátámasztják a jelen dolgozatban Karl Rahl és magyar tanítványainak Munkácsy életútjában.

---

²⁵⁷Fleischer Gyula (1935), Magyarok a Bécsi Képzőművészeti Akadémián., Szögi és Kiss (2003) Magyarországi diákok a bécsi egyetemeken és akadémiákon. 1849–1867.

²⁵⁸Ilges (1899), 25.o.: „Es ist wirklich interessant zu sehen, dass wie gerade durch Szamosys Unterricht und seine Methode das Selbstvertrauen des jungen Künstlers gefestigt wurde. Spielend überwand er die schwierigsten Hindernisse, weil sie ihm leicht erschienen.“

„[...] Szamosy nem fogta vissza tanítványát, hagyta, hogy a tehetsége szabadon fejlődjön. Így Munkácsy átgugotta a hosszadalmas és egy kiváló képességű művésznek fölösleges közbenső akadémiai lépcsőket. Ezzel egyidőben gipsz- és élő modelleket rajzolt ceruzával és Szamosy képeit másolta színesben.“

²⁶⁰Ilges (1899), 27.o.: „[...] olyan gondtalansággal és önbizalommal kezdtem, amit soha többé nem éreztem. Szamosy módszere adta nekem a bátorságot, hogy saját magamra hagyatkozva kezdjek el festeni. A módszere azt volt, hogy a képet egy majdnem egyszínű háttérben fejezte be és a színeket később lazúrok segítségével vitte fel. Azt gondoltam, hogy a képet ugyanúgy kell megalkotni, mint egy ceruza- vagy szénrajtot. Nagy könnyebbség volt, hogy a színekkel nem csak később kellett foglalkoznom [...]“

3.2.2 Rahl aláfestési technikája, a „grau in grau“, és ennek hatása Munkácsy festészetére

A velencei festőiskola által gyakorolt aláfestési móddal („grau in grau“) Karl Rahl még Olaszországban töltött tartózkodási ideje alatt ismerkedett meg. Ezzel a módszerrel alapozta vásznait és ezt a technikai eljárást adta tovább tanítványainak. Az ún. „grau in grau“, avagy „szürke a szürkében“ elnevezésű technikai eljárást francia szóval „grisaille“ néven is illeték. Szamosy Elek Rahl műtermében találkozott ezzel a technikai módszerrel, amit ő is továbbadott Munkácsynak. Mayer erről a technikai eljárásról kimerítően ír Rahlról szóló monográfiájában.²⁶¹ Franz Hottner a Rahlról írt életrajzi művében szó szerint idézi a professzor szavait és gondolatait az aláfestési módszerről.²⁶²

---

²⁶¹Mayer (1882), 7-18.o.: „A szürke aláfestés technikáját (grau in grau) Rahl fejlesztette ki. Noha már ő maga is rámutatott, hogy a velencei iskolában és Olaszországban másutt is időnként használták a szürke aláfestést, ő használta azt először szisztematikusan és arra építette fel a festészetét. A korábbi festők esténként szürke alapra festettek aktmodelleket, azt csupán tanulmányként használták és nem színezték ki később a képeiket. Ezért is nevezhetjük Rahl eljárását egyedülállónak! Annyira különbözött az addigi hagyományos festészettől, hogy soha nem volt erősebb kontraszt egy tantervben, mint amikor Rahl Dobiaschofskyval egy közös teremben oktatta a festészetet.“

²⁶²Recensionen (1863), Franz Hottner: Carl Rahl. Biographische Skizze. 40.o.: „**Ich habe gefunden**“ sagte Rahl, „dass die Anwendung der Lasuren so alt ist, als die Oelmalerei selbst Ursprünglich wurde blos a tempera gemalt. Um sie zu erhalten, hat man die Gemälde sodann mit einem Oelfirnis überzogen. Um sie auszubessern und zu vervollkommen, hat man später Lasuren mittelst Oelfarben angewendet (**Giovanni Bellini's Methode**), und so hat sich die Tempera – Malerei allmählich in eine Untermalung mit Deckfarben umgewandelt und das Fertigmachen mittelst Lasuren ist vorherrschend geworden. Später, beinahe in gleichem Verhältnis mit dem Verfall der Kunst, wurde diese Richtung wieder verlassen. Der Gebrauch der Lasuren verminderte sich, und endlich wurden diese vor der Deckfarbe ganz verdrängt. Dadurch hat die akademische Malerei das Stumpfe und Schwerfällige bekommen, in welchem der Zauber und die Durchsichtigkeit der Oelfarbe nach und nach gänzlich erloschen sind. Daher rührt der erdige und kalte Ton und der vorherrschende Lichtmangel in den Gemälden aus jener Zeit. Ich suchte **die Technik der Venezianer** zuerst **in einer Kopie nach Borghese** in Anwendung zu bringen. – Uebrigens haben

3.2.3 A „Pesti Rahlianerek“

Munkácsy egész életében hálásan gondolt vissza a Szamossyval együtt töltött időkre, amelyről 1882. február 21-én így nyilatkozott: „Szamossy, korán felismerte tehetségemet, korábban mint saját magam, így neki köszönhetem azt, akivé lettem.”²⁶³ Szamossy, miután Munkácsy Mihály figyelmét arra irányította, hogy festészeti ismereteit más mesterek által is tovább kellene fejlesztenie, ajánlólevelet írt számára, ami a magyar művészvilág kapuinak a megnyitását is jelentette de ebben segítségére volt Harsányi Pál, a Képzőművészeti Társulat titkára is.²⁶⁴ Ennek köszönhetően került szoros kapcsolatba Munkácsy Szamossy barátaival, akik nagy része Rahl egykori tanítványai voltak. Munkácsy ezen időszakában ugyancsak fontos szerepet játszott Ligeti Antal,²⁶⁵ a tájképfestőként elhíresült magyar művész, aki a későbbiekben Szamossy helyét vette át és atyai módon gondoskodott a fiatal tehetségről. Ligeti is Rahl nagy csodálója volt és neki is nagy szerep jutott Munkácsy azon elhatározásában,

---

auch die **Venezianer verschiedeneVerfahrungsarten** beobachtet. Bonifacio und Tizian haben mehr lasirt, Paul Veronese und Paris Bordone mehr mit Deckfarben gemalt. Die Art der Untermalung mit Grau in Grau lässt sich an mehreren, nicht ganz fertig gewordenen Bildern der großen Venezianerzeit erkennen. Ich selbst habe früher mit dunklem Grau untermalt, dann das Bild mit Deckfarbe, aber so leicht übergangen, daß das Grau durch die Deckfarbe durchschmierte, und ich die Modellirung der Untermalung benutzen konnte, erst zuletzt beim Fertigmachen habe ich bloß Lasuren gebraucht. Das eigene Porträt Tizians im Museum zu Berlin schien mir auf diese Art gemalt. Später habe ich es verzogen, die Untermalung beinahe weiß zu machen, und die Kraft und Rundung besonders in den Fleischtönen nur durch Lasuren erzeugen.“

²⁶³Ilges (1899), 27.o.: „Szamossy, der mein Talent früher erkannte, als ich selbst, ihm verdanke ich, was ich geworden bin!“

²⁶⁴Lyka (1942), 24.o.

²⁶⁵Ligeti Antalról Telepy Károly a következő információkat közli Jókai Mórral 1858-ban: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Levelestár. Telepy Károly Jókai Mórnak. 1858. „Ligeti Antal. Tájképfestész. Gróf Károlyi István pártfogoltja tegnapelőt e folyó ho 26 dikán indult el hazánkba vissza tévedő 4 évi távollét után ki is a nemes szivü grof költségen utazot Keleten Sziciliában és Olaszhonba.“

hogy Rahl közvetlen közelében sajátítsa el a festészet alapismereteit. Ligeti személyesen ismerte Karl Rahl, akit itáliai, római tartózkodása alatt ismert meg.²⁶⁶ Malonyai Dezső Munkácsyról írt monográfiájában idézi Ligeti Antal, Munkácsy számára adott továbbtanulással kapcsolatos tanácsait.²⁶⁷

Than Mór, Lotz Károly és Ligeti Antal útmutatásával Munkácsy festészeti tudása egyre jobban kiszélesedett. Mesterei Munkácsy tehetségének megítélésében, illetve továbbtanulásának kérdésében is egységes állásponton voltak: A Bécsi Képzőművészeti Akadémiát mint földrajzilag könnyen megközelíthető, kevesebb anyagi terhet igénylő és politikailag kevésbé komplikált, nemzetközileg rangos intézményt ajánlották a fiatal tehetség figyelmébe, hiszen Karl Rahl bécsi magániskolájában is továbbbővíthette ismereteit. Ligeti Antal visszaemlékezései is²⁶⁸ alátámasztják Munkácsynak a fentiekben részletezett akadémiai választásának körülményeit. Rahl rehabilitációja 1863-ban történt, így Munkácsy 1864-es bécsi tanulmányainak a kezdetén, Karl Rahl magániskolája mellett már ismét az akadémia professzora is volt. Ebből fakadhatott az a téves elképzelés, hogy az akadémián Rahl tanítványa volt.²⁶⁹ Rahlhoz mindenesetre Than Mór ajánlólevelével érkezett, ami lehetővé tette, hogy Karl Rahl személyesen megismerhesse.²⁷⁰

Bécsi utazásának költségeit egyrészt festmények festéséből teremtette elő, másrészt alkalmi munkákból (címfestés). Ezen első festményei közé tartozik a "Felolvasás" című képe is, amit egy Mitterdorfer nevű polgár vásárolt meg: "Amennyire vissza tudok emlékezni, Munkácsy a fent megnevezett paraszti életképét vászonra festette, amit én

---

²⁶⁶Malonyai (1898), 74.o.

²⁶⁷Malonyai (1898), 74.o. „Hogy Rahl tanárhoz csatlakozzék, - írja Ligeti—azt különösen azért javasoltam én is, mert nézetem szerint neki szükséges volt először is megismerni, hogy voltaképpen mi az a művészet. Már pedig a művészeti kérdéseknek ékebben szóló tolmácsolóját ez időben Rahnál valóban nem ismertem, a miről Rómában elég alkalmam volt meggyőződhetni, a midőn emelkedett előadásaival kortársai közül kimagaslott.”

²⁶⁸Ligeti (1891), Munkácsy Mihály ifjúsága, Budapesti Szemle, LXV. évf. 321–344.o.

²⁶⁹Bakó (2012), 10.o.

²⁷⁰Malonyai (1898), 74.o.

tőle megvásároltam, és ebből a pénzből tudta a bécsi utazását finanszírozni. [...] Mennyi pénzt kaptam ezért a képért, arra már nem tudok visszaemlékezni, [...] Laccatarius volt a mentora, aki apailag gondoskodott róla.²⁷¹ A képei eladásában egy görög származású, képekkel házaló kereskedő, Laccataris²⁷² segítette. Ezeket a munkákat görög barátjának köszönhettem.^{273,274,275,276} A Pesti Műegylet kiállításain Munkácsytól két ízben is állított ki festményt: Gyermek virágokkal, Családi kép.²⁷⁷

Bécs városából unokahúgaihoz címzett leveleiben 1865-ben szintén megemlíti "Paraszt felolvasás" című festményét, ami 80 forintért kelt el. "Felolvasás"²⁷⁸ címmel pedig a Pesti Műegylet kiállításán is szerepelt. Pesti tartózkodása alatt Munkácsy több festményt festett, melyek még autodidakta időszakát tükrözik.²⁷⁹ Ennek az időszaknak lehet az alkotása a 2007-ben felbukkant "Naplemente" című festmény, hiszen még a

---

²⁷¹Magyar Nemzeti Galéria. Kézirattár, Ilges (1901), 2.o.: „Soweit mir erinnerlich ist, malte Munkácsy sein oben genanntes Bauernbild auf Leinwand, die ich ihm gekauft hatte, und bestritt mit dem dafür von mir erhaltenen Geld seine Reise nach Wien. [...] Wie viel Geld ich dafür gegeben habe, dessen kann ich mich nicht mehr erinnern, [...]—das besorgte für ihn sein Mentor Laccatarius, der ihm väterlich zugethan war.“

²⁷²Laccataris Demeter. In: Lyka (1942), 34.o.

²⁷³Magyar Nemzeti Galéria. Adattár, Ilges (1901), Munkácsy hagyaték. „Deutsche Revue“ júliusi különszáma. 2. o. „Ich kann Ihnen die Mitteilung machen, dass ich im Besitze von Munkácsys allererster Bilde bin. Es ist von Ihm unterzeichnet und mit der Jahreszahl 1863 versehen. Ich besitze es seit jenem Jahre.“ Tudatom önnel, hogy Munkácsy legelső képének birtokosa vagyok. A képet 1863-ban szignálta a festő. A kép ebben az évben került a birtokomba.”

²⁷⁴Magyar Nemzeti Galéria. Adattár, Ilges (1901), 2.o.: „[...] dagegen wurde er durch uns mit einem alten Maler, dem Griechen Laccatarius, bekannt, einem Manne von gleichem Schlage wie Szamossy. Bei dem durfte er mit Oelfarbe malen, das heißt solche Bilder, die Laccatarius zeichnete und unter seinem eigenen Namen verkaufte.“

²⁷⁵Lyka (1942), 34.o., 37.o.

²⁷⁶Ilges (1899), 30.o.

²⁷⁷Lyka (1942), 198.o.

²⁷⁸Lyka (1942), 70.o.

²⁷⁹Népszabadság (2007), Zavart okozott a „letartóztatott” Munkácsy mű. 2007. augusztus 8.

kiforrott festő megszokott ecsetvonásait, tulajdonságait nem viseli magán. Ilges közlése szerint ezen korai képek vásárlói között még Andrassy gróf nevével is találkozhatunk, aki a Pesti Műegylet által kiállított festmények közül választotta ki Munkácsy egy tájképét s 130 ezüstforitért vásárolta meg azt, valamint egy másik képet is vásárolt tőle. A gróf az 1880-as években nem kis büszkeséggel emlékezett vissza, hogy Munkácsy korai művészeiben őt már vásárlói között tudhatta.²⁸⁰ Pesti időszakára szívesen emlékezett vissza Munkácsy, amiről Ilges is tett említést. Eszerint Munkácsy komoly társasági életet élt.²⁸¹ Miután Munkácsy képei, munkái bevételeiből fedezni tudta bécsi tanulmányainak a költségét, 1865-ben Bécsbe utazott.

3.2.4 A Bécsi Képzőművészeti Akadémia 1864–1865 között.

A Bécsi Képzőművészeti Akadémia beiratkozási papírai alapján Munkácsy Mihály, akkoriban még anyakönyve szerint „Michael Lieb“²⁸² iratkozott be annak előkészítő osztályába. A Munkácsy Mihályról szóló monográfiák nem rendelkeznek konkrét levéltári anyaggal ezzel az információval kapcsolatban. Maga a tény, hogy az akadémia diákja volt, minden róla szóló monográfiában szerepel. Az akadémiai tanárait is megnevezik, ami egy téves kompiláció eredménye. A beiratkozási papír segítségével a következő információkat tudhatjuk meg: Munkácsy az 1864–1865-ös tanévben látogatta a Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő évfolyamát, amit festők, szobrászok, építészek, plasztikai iskolások és rézmetszők számára indítottak.²⁸³

---

²⁸⁰Ilges (1899)

²⁸¹Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, Ilges (1901), 35.o.: „Was er malte, interessierte die Bekannten weniger als seine eigene Persönlichkeit , und was allen seinen Freunden aus jener Epoche fest in der Erinnerung geblieben ist, sind die lustigen Episoden, zu denen seine Originalität oder seine Zerstreutheit Anlaß gaben.“

²⁸²Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste, Matrikel vom Jahr 1864–1865. I.Semester.

²⁸³Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste, Matrikel vom Jahr 1864–1865. I. Semester.: „[...] der Matrikel der im Studienjahr 1864/65 in den Meister u. Vorbereitungsschulen für Maler,

Munkácsy 1864 decemberében iratkozott be ebbe az osztályba,²⁸⁴ de az erről származó információ érdekessége, hogy az a 1865–1866-os beiratkozási papíron található. Munkácsy akkor még Michael Lieb név alatt a Bécsből íródott levelei alapján 1864 decemberétől élt a császárvárosban.²⁸⁵ Ennek ellenére az akadémiai papírok az 1864–1865-ös szemeszterben csak 1865 január 9-ét²⁸⁶ jelölik meg, majd az akadémiai tandíj befizetésének idejét, 1865. január 12-ét.²⁸⁷ Első bécsi lakhelye a Josefstadt-ban a Wickenburggasse 7 alatt volt.²⁸⁸ A beiratkozási papíron továbbá azzal a betoldással találkozunk, a Michael Lieb név mellett, hogy „Most Munkácsy Mihály”²⁸⁹

3.4 Karl Rahl és Munkácsy Mihály kapcsolata

Bécsi időszakát a Ligeti Antalhoz, unokahúgaihoz íródott levelei és Rahl egykori tanítványa, August George Mayer professzorról írt monográfiája teszi elemezhetővé. Karl Rahlal való kapcsolatáról maga Munkácsy nem sok információt hagyott ránk. Ligeti Antalhoz címzett leveleiből megtudhatjuk, hogy Than Mór ajánlólevele tette

---

Bildhauer in der Architektur, Landschafts, Schule für kleinere Plastik, und Kupferstecherschule aufgenommenen Zöglinge“

²⁸⁴Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste, Martikel vom Jahr 1865–1866. II. Semester.

²⁸⁵Magyar Országos Levéltár-MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, Reök Júlia, Sarolta, Ilka és Gabriella. 1864. december 27., Bécs.

²⁸⁶Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste, Matrikel vom Jahr 1864–1865. I. Semester.

²⁸⁷Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste, Matrikel vom Jahr 1864–1865. I. Semester.

²⁸⁸Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste, Matrikel vom Jahr 1864–1865., Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 1865. február 12., Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, Országos Széchényi Könyvtár–Levelestár. Munkácsy Mihály levelei Ligeti Antalnak, Levél Nr. 4, 1865. április 15.

²⁸⁹Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste. Matrikel vom Jahr 1864–1865. I. Semester. Matrikel vom Jahr 1865–1866. : „jetzt Michael Munkácsy“–„Most Michael Munkácsy“

lehetővé, hogy Rahl megismerje és magániskolájában tanulhasson.²⁹⁰ Munkácsy első bécsi lakhelye ugyancsak érdekes, hiszen ennek címe megegyezik Rahl egykori születési helyével: Josefstadt, Wickelburggasse 7. A cím az alábbi dokumentumon, leveleken szerepel.²⁹¹ Rahl halála idején azonban nem ebben a házban lakott, amiről a Rahl gyászjelentése tanúskodik.²⁹² Rahl és Munkácsy baráti, bensőséges kapcsolatáról Mayer könyvében találni bizonyítékot. Ebben Karl Rahl temetésével kapcsolatosan azt az információt találjuk, hogy Rahl koporsóját legkedvesebb tanítványai vihették a vállukon. Maga a temetés a korabeli Bécs egyik fontos eseményének számított, amelyen Bécs legfelsőbb köreihez tartozó előkelők is résztvettek. A temetésről a korabeli újságok is tudósítottak.²⁹³ Rahl temetése Bécsben és a korabeli fiatal művésznemzedék számára egy fontos eseményének bizonyult. Rahl koporsóját csak legkedvesebb tanítványai vihették a vállukon. Mayer monográfiájában pontosan név szerint megemlíti

---

²⁹⁰Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levelei Ligeti Antalnak. 28. sz. levél. 1869. Düsseldorf.

²⁹¹Bécsi Képzőművészeti Akadémia Egyetemi Levéltára, Matrikel vom Jahr 1864–1865. Országos Széchényi Könyvtár–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele unokahúgaihoz. 1864 december 27., Országos Széchényi Könyvtár –Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levelei Ligeti Antalnak. 1. Levél., 1865 február 12., Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levelei Ligeti Antalnak, 2. sz. levél, 3. sz. levél., 1865.március 15., 4. sz. levél, 1865. április 15., Magyar Nemzeti Levéltár, MOL R227. Levelestár. Munkácsy Mihály levele unokahúgaihoz, 1865.március 10., (Az Országos Széchényi Könyvtár adatai között helytelen évszám szerepel! 1865 helyett 1866.)

²⁹²Mayer (1882), 178.o.: „Der Leichnam wird Mittwoch den 12. d. M., um 5 Uhr Nachmittags, vom Hause: Wieden, Theresianumgasse Nr. 31, in die Pfarrkirche [gebracht].“

²⁹³Ost–Deutsche Post (1865), Nr. 189, Carl Rahl, 1865.július 10., 3.o. : „[Es] versammelten sich die zahlreichen Verehrer und Freunde des dahingeshiedenen Künstlers, Mitglieder der „Concordia“ in besonders großer Anzahl, der Männesangverein, die Mitglieder der Akademie der bildenden Künste, die Wiener Künstlergenossenschaft vor der Paulanerkirche und begaben sich in dieselbe erst kurz vor Ankunft des Leichenwagens. [...] Um 5 Uhr langte der Leichenwagen, welchen die Schüler Rahl`s (etwa 20) mit brennenden Windfackeln umgaben, beim Kirchentore an. [...] Acht Schüler des Verstorbenen hoben den Sarg, welcher von den Geistlichen am Kirchenthore empfangen wurde, ab und trugen ihn nach dem Presbyterium. [...] Die Schüler gingen, ihrem dahingeshiedenen Meister die letzte Ehre erweisend, mit den brennenden Windfackeln an der Seite des Leichenwagens nach dem Schmelzer Friedhof. Eine unabsehbare Wagenreihe folgte. [...] Eine zahlreiche Menge Theilnehmer hatten sich trotz des strömenden Regens eingefunden.“

kedvelt diákjai nevét, amelyek között Munkácsy Mihály neve is szerepel. Ez a dokumentáció eddig egyetlen Munkácsyról íródott monográfiában sem szerepel, pedig ez a Munkácsy és Rahl közti bensőséges kapcsolat egyik legnyilvánvalóbb bizonyítéka.²⁹⁴ Than Mór és Lotz Károly a megkésített értesítés miatt csak a temetés után tudta leróni a tiszteletét Rahl sirjánál. A temetést követő napon az egykori Rahlianerek egy közös megemlékezést tartottak, egy ún. „Gedächtnißfeier”.²⁹⁵ A temetésen az udvar is képviseltette magát. Jelen volt az államminiszter, Ritter v Shnerling, az udvari kancellár Majlath, az osztályvezető Lewinsky, a Bécsi Képzőművészeti Akadémia professzorai illetve egyéb méltóságok.²⁹⁶

3.5 Munkácsy Mihály Bécsben (1864–1865)

Bécs képében Munkácsy első ízben találkozhatott egy európai szintű nagyvárossal. Ez a tapasztalat, a város sokszínűsége és az ebből fakadó élmények egész életére kiható élményekkel ajándékozták meg, amikre sok nosztalgiával emlékezett vissza a később világhírűvé váló festő. Bécs Munkácsy ott töltött ideje alatt fejlődött ténylegesen európai nagyvárossá. A várost körülölelő körgyűrű, a Ring, ekkor épült ki. A Ring kiépítésének terve a forradalmi időszak után fogalmazódott meg, azt a célt szolgálva,

---

²⁹⁴Mayer (1882), 150.o.: „Rahls Leichenbegräbnis gestaltete sich großartig und eigenartig, da nicht geschätzmäßige Routine, sondern poesivolle Pietät die Anordnungen traf und selbst vollführte. Im rothsamtenen Sarg lag der Lorbeerbekränzte mir Blumen umrahmt, zu seinem Haupte die letzte Schlacht, in welcher er als ruhmreicher Held gefallen. Dem Trauerwagen, folgten zu Fuß seine Schüler und Akademiker mit Fackeln, hinter welchem erst die lange Wagenreihe im Schritt folgte. In der Kirche trugen ihn die Akademieschüler herum, vom Friedhofsthor an aber seine eigentlichen älteren Schüler und zwar: Hoffman, Eisenmenger, Bitterlich, Griepenkerl, Otto und Genelli, ich und **Munkacz**.”

²⁹⁵Mayer (1882), 151.o.

²⁹⁶Ost-Deutsche Post (1865), Nr. 189, Carl Rahl, 1865. július 10., 3.o: Außer seinen Schülern war der Hof mit Personen wie „Herr Staatsminister. Ritter v Schnerling, , Herr Hofkanzler Majlath, Sektionschef Lewinsky und auch die Professoren der Akademie der bildenden Künste und andere Notabilitäten.

hogy többek között a megingott uralkodó tekintélyét némileg helyreállítsa. Mindemellett a bécsi lakásszükség is szerepet játszott benne, valamint modernizációs törekvések.

A modernizáció szellemében kulturális intézmények sora épült fel és nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt, mint például az Állami Operaház, Várszínház, Archivum és a különböző múzeumok. Ezek a hatalmas építkezések a bécsi művészvilágot is lázban tartották, hiszen megbízatások sorát jelentették. Karl Rahl például az Állami Operaház függönyét díszíthette festményével, illetve kisebb festmények megfestésére kapott megbízásokat az Arzenál pantheon lépcsőházában. Ennek a nagy volumenű építkezések és a kapcsolódó, hatalmas közintézmények kidíszítésék munkáiból a nyolcvanas években még Munkácsy is részesült, akit a Szépművészeti Múzeum kupolájába helyezendő festmény megfestésével bíztak meg.²⁹⁷ A Ringnek köszönhetően Bécs modern arculatot kapott. A város egykor még a középkorban épített várfala helyén épült ki a körgyűrű. Többemeletes paloták és bérházak szegélyezték. Mindez nagy és hosszú ideig tartó építkezéseket jelentett, végleges állapotát csak 1875-ben érte el.²⁹⁸

Bécs elővárosaihoz tartozott többek között a Josefstadt – a Józsefváros. A belváros és a Józsefváros közötti részen terült el egy hatalmas beépítetlen rész, melyet „Glacis“-nak neveztek. A hadsereg gyakorlatozásainak egyik színtere volt.²⁹⁹ A modern várostervezés szellemében ezt a részt beépítették. A Munkácsy lakhelyéül szolgáló Józsefvárosnak is megvolt a maga sajátos arculata. Ezt az ún. polgári arculatát a mai napig megtartotta. (sajnálatos, hogy a Munkácsynak otthont adó Wickelburg utcácskai házra még nem

---

²⁹⁷A Bécsi udvar művészetének elismeréseként kérte fel erre a nagyszabású munkára 1886-ban.

²⁹⁸Jean Paul Bled (2002), Wien. Residenz, Metropole, Hauptstadt. Kapitel 5., Die Altstadt Und Die Vorstädte. 150.o.

²⁹⁹Bled (2002), 142.o.: „[...] geht das Glacis [gegenüber der Josefstadt] in ein Grünland über, das den Truppen der Garnison als Exerzierplatz dient.“

került emléktábla). Bécs arculatváltozásáról Than Mór is megemlékezett 1865-ben keltezett, Hoffman barátjának írt levelében.³⁰⁰

Mikor 1864 decembere közepén Munkácsy Mihály Bécsbe érkezett, egy átalakulóban lévő városkép fogadta. F. Walter Ilges arról is megemlékezik, hogy Munkácsy egyik gazdag nagynénje Bécsben élt, akit a festő meglátogatott, de a család magyar érzelmeinek elfolytása és annak osztrák vendégei ellenérzéseket keltettek Munkácsyban.³⁰¹

Erről a korai bécsi időszakról a Munkácsy monográfiák források hiányában nagyon visszafogottan nyilatkoznak. A Farkas Zoltán³⁰² által összeállított Munkácsy leveleket közlő kötetből a Bécsből unokahugainak írt, alább idézett levelek hiányoznak. A legtekintélyesebb monográfiák szerzői, F. Walter Ilges, Rózsaffy és Végváry sem említik ezeket a forrásokat. A már említett Bécsi Képzőművészeti Akadémia beiratkozási papírai jelentik ennek a periódusnak az egyik legfontosabb forrásanyagát, hiszen megtudható Munkácsy Mihály pontos tartózkodásának címe és beiratkozásának ideje. Ez a bécsi időszak a fiatal festő szegénysége ellenére³⁰³ életének nagyon meghatározó élményévé vált, amiről az 1864-1865-ös keltezésű, unokahúgaihoz írt levelei is tanúskodnak.³⁰⁴ 1864 karácsonyát még egyedül és magányosan töltötte, de az

---

³⁰⁰Mór Than an seinen Freund Hoffman. I. N. 75962. Wiener Stadt- und Landesbibliothek.Kézirattár:„[...] Wien hat sich sehr verändert auf dem Glacis schön Gebeuden aber sind beinache kaum dort.“

³⁰¹Ilges (1899), 32.o.

³⁰²Farkas Zoltán ed. (1952), Munkácsy Mihály válogatott levelei.

³⁰³Magyar Országos Levéltár-MOL. R227.Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, 1865.március 10.: „[...] Ne gondoljátok hogy tán befagyott a tintám (noha ez az én szobámban nem nagy csoda lett volna).“

³⁰⁴Országos Széchényi Könyvtár-Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, Reök Júlia, Sarolta, Ilka és Gabriella, 1864. december 24.: „[...] Hogy töltöttétek a karácsonyt hiszem, hogy jobban, mint én, azonban a mi kristbaumunkat illeti nekünk is volt, még pedig oly nagy (?) hogy kiállítottuk a kleider stokhoz a szoba közepére, **minden ágára kikötöttünk egy szál gyertyát, és ráakasztottuk valamennyi ócska ruháinkat egy szóval ily nemü kivilágítás volt nálunk**, az első estet a második és a harmadikat egészen egyedül töltöttem. [...] Az én kedves mamucikám (?) hogy van, az új évi kívánatokból ő is épen olyan részt húzzon mint ti azon felül pedig ezerszer csókolom és kérem, hogy maradjon ő mindig az én Kedves mamuskám, mert én úgyis el vagyok már keseredve, nekem már nem

ezt követő év februárját már társaságokban mulatta végig. Emellett nem feledkezett meg akadémiai tanulmányairól sem. A levelek egy szorgalmas és egyben jókedvű diák képét vetítik elénk.³⁰⁵ Levelein keresztül szobatársát is bemutatja unokahúgainak, akit Engel Gyulának^{306,307} hívtak és a Bécsi Egyetem orvostanhallgatója volt. Munkácsy barátjával még pesti időszaka alatt ismerkedett meg és ez az ismeretség idővel barátsággá mélyült.³⁰⁸ Engel Gyula, Munkácsy egyik levelében sajátkezűleg ír barátja bécsi mindennapjairól, aki honvágya ellenére az idő múlásával egyre jobban érezte magát a Bécsben.³⁰⁹

---

lehet élnitovább, én elmegyek meghalni. Isten véletek ti drága fűszerei az én elkeseredett sótalan életemnek. Csokollak mindnyájatokat 777999 szer“

³⁰⁵MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, 1865. március 10.

³⁰⁶Szinyei József (1893) Magyar Írók Élete És Munkái, II.kötet, Engel Gyula, 1310-1311.o.

³⁰⁷MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, 1865. március 10.

³⁰⁸MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, 1865. március 10.

³⁰⁹MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, 1865.március 10. „S ime egymást hatalmasan átkarolván folytatjuk kenyeres és szalonnás barátságunkat. **Ő fest és sok egyebet csinál** – én betegeket gyógyítok és szinte sok egyéb mast teszek. [...] Ha Miskát orvosi szempontból tekintem úgy mindig azt tapasztalom hogy valami ábrándos delliriumban van. Leggyakrabban hallom tőle: “ Hej Pécs, azáma Pécs! nem olyan mint a hideg Bécs!–azután meg “ Ella! Ella!–(ez ám a dona (n felett kettőzést jelölő vonal van!) bella!”–Gábris, Irén, és Sarolta és közöttük a jó Ilka!” – **Hát még az a farsang! Azok a bálók!** Ez a fiu olyan szerelmes –legyen elég mondván. hogy 20 éves. De én csak azt csudálom, hogy hideg februárban, hogy tud ily forró gondolatokat táplálni – mindent megpróbáltam már vele, de semi(kettőzést jelölő vonal az m felett) sem tudja öt kiábrándítani, mint egy 5 krajszáros csikó, **azután bele buvik az ő lyukakban gazdag szűrőbe és naphosszat ott ül és másol s ha meg másol akkor plane még az éjjel is nappallá tenné.** S füttyül oly keserves notákat, hogy a szoba falairól is csurognak a könyvek.”

3.6 Az 1865-ös bécsi farsang

Munkácsy Mihály, 1865-ös bécsi farsangi időszaka családtagjainak írt levelei mellett³¹⁰ a kortárs napilapok cikkeinek segítségével jól rekonstruálható. Fontos forrásként szerepel a Wiener Zeitung, „Zur Tagesgeschichte“ vagyis napi hírek, valamint a „Sehenswürdigkeiten“, látnivalók című rovata, amik a februári bálók pontos ideje, helye, majd ezek történései elevenenítik meg cikkeikben.

Ezek tükrében látható, hogy a legnagyobb bálokat a Bécs folyónál található császári és királyi magánszínházban („k. u. k. priv. Theater an der Wien“), józsefvárosi császári és királyi magánszínházban („k. u. k. priv. Theater in der Josephstadt“) és a Szófia Teremben (Sophien–Saal) tartották, ahol Joseph és Eduard Strauß vezényelt. Jelentősek voltak a Diana teremben (Diana–Saal) és a császári és királyi Redoute-ban megtartott bálók: mint a Polgári Szövetség, egyetemi, álarcos és Hesperus, vagy művészbálók, amelyeken Johann Strauß zenekara játszott. Ezeken kívül a hietzing-i Dommayer Casinójában, a leopoldvárosi Sperlben és az Odeonban, valamint Schwender Colosseumában, illetve a császári és királyi kerti épületben megrendezett táncvígalmak is nagy érdeklődésnek örvendtek a bécsiek körében.³¹¹ Munkácsy tehetős magyar barátainak köszönhetően a várost és lakóit a vidámabb, gondtalanabb oldalukról is megismerhette. Az 1864-ben keltezett leveleihez képest gyökeres fordulatot vett Munkácsy élete, aki maga is meglepve állt a fordulatos bécsi farsang előtt.³¹² Bécsből

---

³¹⁰MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz, 1865.március 10., **Ezeket a leveleket nem használta fel egyetlen Munkácsyról szóló monográfia írója sem. Jelen dolgozat szerzője az első, aki ezeket a leveleket feldolgozta.**

³¹¹Wiener Zeitung 1865.februári repertoárja.

³¹²MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.: „Először is azt mondom, hogy én valóban nem voltam el elkészülve arra, hogy **Bécsben sokkal jobb farsangot** töltsék, **mint még eddig mindenütt ahol csak léteztem.** Mert azt hittem, hogy nekem ebben a német faluban el kell keserednem és olyan jámbor szolid és magányos életet élnem, mint noénak a bárkában. [...] ez azonban

küldött leveleiben a szegedi Vasvári Ernő nevét említi, aki vagyona révén lehetővé tette számára a farsangi bálokban való részvételt.^{313,314} Szegedi barátjának köszönhetően végetért melankólikus hangulata és márciusban keltezett leveléből megtudhatjuk, hogy a báli szezonban, azaz 1865 februárjában, nem kevesebb, mint tizenkilenc táncmulatságban vett részt.³¹⁵

A bálok közül megemlíti egyet, amelyen a császár és a császárné is jelen voltak. A Wiener Zeitung is megemlékezett napi hírek rovatában (1865. február 11.) arról a polgári bálról, amelyen a császári pár is jelen volt. A bálra a Józsefvárosban került sor Vinzenz Auersperg herceg palotájában.³¹⁶ Nemcsak Munkácsy, a cikk is nagy

---

nem így volt, s az istenek könyvének 999 dik lapjának s annak 999sorában úgy volt fel jegyezve, hogy én mulatva **Töltsem életem 20 évének farsangját**, és ez így is lett.“

³¹³MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.

³¹⁴MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.: „[...] **küldötte az Isten az én farsangi vigasztalómul**, de meg is vigasztalt mert nem hagyott két napig egymásután az én csendes magányomban pihenni hanem ha egy este el telt csendesesen, a másik estén sem maradt el, de jött és addig hitt vonzolt még el kellett vele mennem **valamilyen bálba**“.

³¹⁵MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.

„19 bálban voltam, és azon kívül sok más mulatságokban. [...] Először is voltam egy **Polgár bálban** ahol a **császár és császárné is jelen voltak** egy kevés ideig. – Ez nagy szerű volt. [...] Képzeltétek azt kedveseim egy királyilag díszített terembe, mely egy pár ezer gáz lángtól van világítva, s gondoljátok hozzá fogalmaitok szerint a legjobb zenét, s látni fogjátok a **Becsi úgy nevezett Polgári bált a császárs felesége** mint egy óra hosszát voltak jelen.“

³¹⁶Wiener Zeitung (1865), Zur Tagesgeschichte, 1865. február 11. : „[...] in dem seenhaft decorierten Palais, wo gediegener anerkannter Luxus mit dem feinsten Geschmacke Hand in Hand geht, die glanzvollste Gesellschaft von Wien und genoß die hohe Auszeichnung, Ihre Majestäten den **Kaiser und die Kaiserin** zu den Gästen zählen zu dürfen. [...] Ihre Majestäten erschienen um 10 ½ Uhr .Se. Majestät trugen die Uniform eines Kürassierobersten, Ihre Majestät die Kaiserin im Haare frische Blüten von weißen Jyacinthen, mit Amethysten kunstvoll zu Blumenbüscheln geordnet, um den Hals ein Collier ebenfalls von Amethysten. [...] Im Ganzen dürften an **400 Personen** versammelt gewesen sein.“

méltatással ír a díszes termekről és az ezeket látogató nagyúri közösségről.³¹⁷ Munkácsy levelének további érdekessége, hogy egy magyar Kendefi névre hallgató úrhölgygel való megismerkedéséről mesél.³¹⁸ Majd egy későbbi Engel Gyulához íródott leveléből kiderül, hogy a hölgy egy magyar grófnő volt, aki a festőre nagy hatással volt, hiszen a levél egyik sarkallatos pontja a grófnőről való információ.³¹⁹ A Kendeffy név a legmagasabb körökhöz tartozott. Munkácsy levelében a közölt személynév írásakor nem törekedett annak helyességére, ahogy ez leveleiben más nevek esetében is számtalanszor előfordul. A Wiener Zeitung báli cikke pedig megemlíti azon főnemesi családokat, akik ezen a bálon jelen voltak.³²⁰

---

³¹⁷MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.: „[...] a deli **hölgyek hatyu nyakain igazi gyöngyök, gyémántok** folytak le, [...] Ismét egy másnak furfangosan bodrozott gazdag hajzatából mint egy gúnyolóló tekintett a sok gyémánt hajtű szembe a rá tekintővel“

³¹⁸MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.

„Mint egy 2 óra tájon azonban meg ösmerkedtem egy bizonyos **Kendefi nevü Magyar úrhölgyel** és ez véget szakította az unalomnak [...]“

³¹⁹MOL. R227. Munkácsy Mihály levele [Angyal Gyulához] 1871. (A címzett neve saját kutatási eredmény): „No hanem már mostan egy pár szot, **a Becsi multbol**. Hogy vagytok? Mit csinál a Magyar korona? Mit csináltok ti? [...] A **Grófnét láttad e azóta?** – Mind **erre minél előbb felelj**. – Ha a magammal hozott, és most is előttem hervadó babérkoszorú nem tenne bizonytságot. Csak ugyan azt hinném ,hogy az a néhány nap csak egy muló álom vala. - - a melyből fel kellett ebrednunk , nem ugyan, mint a szerelmesek mindjak egy “ borzaszto” valora, hanem egy tevékeny napra, melyen az embernek, a hervadó baberok helyett frisseket kell szerezni. [...] (**Túl igyekezmem én magam is, s azért erősen munka után láttam).**”

³²⁰Wiener Zeitung (1865), Zur Tagesgeschichte. 1865. február 11., 465.o.: „[...] unter den Gästen befanden sich die Herzoge Philipp und Alexander von Württemberg, die fürstlichen Familien Lichtenstein, Schwarzenberg, Esterházy, Kinsky, **überhaupt die Blüthe des hohen Adels.**“

Munkácsy és barátai a leggyakrabban az ún. Semper-ben megrendezett bálokat látogatták, ott is a magyar zenét szolgáltató terem.³²¹ Ez a leopoldvárosi szórakozóhely az 1860-as években nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. Többemeletes épületről lévén szó, annak különböző termeiben más és más zenével lepték meg az ide látogatókat. Bécs lakói körében a legnépszerűbbek az álarcos bálók voltak. Az ilyen típusú bálók popularitása azok magas számában mutatkozott meg. Ezt a Wiener Zeitung bálokról szóló hírdetéseiben szereplő számarányuk is alátámasztja.³²² Munkácsy és baráti köre is szívesen látogatta az ilyen típusú rendezvényeket.³²³ A bécsi farsangi hangulat és Johann Strauß melódiáinak szeretete hátralevő életében végig kísérték Munkácsyt. Strauß zeneműveinek szeretetéről egy feljegyzése is fennmaradt.³²⁴

3.7 A Bécsi Képzőművészeti Akadémia 1865-ben

3.7.1 A Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő osztálya

1865-ben Munkácsy Professzor Wurzinger³²⁵ és nem Karl Rahl tanítványa³²⁶ volt a Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő osztályában. Ennek teljesítése, előfeltétele

---

³²¹MOL. R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.: „[...] Kerestük pedig leggyakrabban, az úgy nevezett **Semperben**, a hol a belépő mintegy örvendő nagy világban képzelet magát lenni az **egy másba fojódó számtalan terméknek** mindegyikében **külön zene, tánc**, folksinger színi előadás mulattatják a közönséget, és ez mind egy házban. Mi azonban legjobban kerestük **a Magyar zenét** (mert az is volt bezony) és annál mulattunk egy pár össze verbuválolt Magyar másokkal.”

³²²Wiener Zeitung (1865), januári és februári repertoárjai.

³²³MOL.R227. Munkácsy Mihály levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.: „[...] A maszk bálokban nagyon könnyű volt kellemes ösmeretségeket csinálni [...] ezektől egy párat fel tartottam magamnak.”

³²⁴Magyar Nemzeti Galéria. Adattár.

³²⁵Polenyák Ivett (2012), Munkácsy Mihály és Carl Rahl kapcsolata (1865), In: Strausz Péter–Zachar Péter Krisztián ed. (2012), Történelmi emlékezet és Identitás. 128-144.o.

volt további akadémiai tanulmányainak. Európa nagy művészeti akadémiái ezzel a bizonyítvánnyal nyílhattak meg a fiatal festő előtt. A Bécsi Képzőművészeti Akadémia előkészítő osztályának szabályzata Gróf Leo Thun minisztersége alatt készült el 1851. január 11-én.³²⁷ Ebben benne foglaltatik, hogy az osztály tanulóinak sikerességét, művészi individualitását leginkább az szolgálja, ha egyetlen egy nevelő segíti az osztályt, hiszen a tanárok közötti teljes összhang nem volt garantálható, egy közös irányítás pedig nehezen volt megvalósítható. A tanulók művészeti fejlődését leginkább az szolgálta, ha egyetlen egy tanárra hagyatkozhattak, akinek az volt a feladata, hogy tantárgyaikat összehangolja és ezekből az anyagokból a tudását átadja.³²⁸ 1865-ben a Bécsi Képzőművészeti Akadémia megváltoztatta tanügyi szabályzatát, ami pontosan Munkácsy tanulmányainak idejére esik. Ennek a modernizálásnak volt köszönhető, hogy a Bécsi Képzőművészeti Akadémia három újonnan kinevezett professzort fogadhatott: Franz Dobyschofskyt, Karl Rahlt és Hans Gassert.³²⁹

Az előkészítő osztállyal szemben az ezt követő akadémiai osztályokban a tantárgyakat már különböző professzorok oktatták. Franz Dobyschofsky, Karl Rahl és Kupelwieser³³⁰ professzorok tanították a természet utáni festést és rajzolást, az antik tanulmányokat valamint az akt ábrázolást.³³¹ Az akadémia modernizálása akkor a legszembeütőbb, ha egybevetjük annak korábbi tanítási módszerével. Ez a vallásos művészetet tekintette egyedüli művészi értéknek, az akadémia professzorai ezt ismerték

---

³²⁶A legújabb Munkácsy monográfiák még mindig Karl Rahl nevéhez kötik bécsi akadémiai tanulmányait! In: Bakó Zsuzsanna (2012), 10.o., Bakó (2008), 10. o.

³²⁷Gróf Leo Thun: Kulturális és Oktatási miniszter volt 1849-1860 ig. Megreformáltatta az osztrák oktatás képzési rendszerét.

³²⁸Wagner (1967), 153-154.o.: „Der Erfolg hängt in ihr vom persönlichen Einfluss und den Grundsätzen der Lehrer ab. Da deren vollständige Übereinstimmung nicht vorausgesetzt werden könne, sei eine über Handhabung der äußeren Ordnung hinausgehende gemeinsame Leitung schwer durchführbar und vielfach gefährlich für die Entwicklung der künstlerischen Individualität. Die Schüler sollten sich daher der ausschließlichen Leitung eines Meisters an allen Fächern anvertrauen.“

³²⁹Hans Gasser (1817–1868), osztrák festő és szobrász.

³³⁰Leopold Kupelwieser (1796-1862), osztrák festő.

³³¹Wagner (1967), 153.o.

el. Az ábrázolni kívánt téma gyakorlatilag három fogalom: isten, ember és a természet körül mozgott.³³² Az akkori akadémiai professzorok, Führich és Kupelwieser munkái ennek legékeesebb bizonyítékai.³³³ Nézeteik szerint a mindennapi életképeket ábrázoló ún. Genremalerei- életképfestészet, vagy az antik témákat is feldolgozó klasszikus festmények nem a művészetet, hanem a luxust és a divatot szolgálták.³³⁴ Azért kerülhetett sor arra, hogy Karl Rahl és Franz Dobyaschofskyt műveik és a reneszánsz korokra visszanyúló tanítási metódusuk miatt ekkor az akadémiáról száműzték. Rahl professzor ezek után nyitotta meg tizenöt tanítványa³³⁵ segítségével magániskoláját. Ennek alapító tagjairól Mayer részletes listát közöl: "Eichholzer, Euler, Gaul, Gerhardt, Krauthauf, Latoczi, Mayer, Mantler, Pauly, Pieringer, Romako, Thann, Uetz, Walch und Weißman."³³⁶ Hottner ezzel szemben huszonöt tanítványról tesz említést, de nevek közlése nélkül.³³⁷

Az 1864-65-ös akadémiai évben az előkészítő osztály órarendje a következő tárgyakon alapult, amit Munkácsy Mihálynak is teljesíteni kellett: antik minták utáni rajzolás és modellezés, természet utáni rajzolás, modellezés és festés (akt, modell és drapéria), kompozíció oktatása, ennek megbeszélése az erre jelentkezett tanulókkal, valamint a régi idők mestereinek komponálási technikájának magyarázata, teoretikus előadások általános és osztrák történelemből, mitológiából és művészettörténetből. Perspektíva festőknek, ugyanígy anatómia. Rézmetszők technikájának oktatása.³³⁸ Az 1863-as

---

³³²Wagner (1967), 55.o.

³³³Wagner (1967), 155.o.

³³⁴Wagner (1967), 155.o.

³³⁵Mayer (1882), 70.o.

³³⁶Mayer (1882), 70.o.

³³⁷Recensionen (1863), Fr. Hottner: Carl Rahl, 59.o.

³³⁸Wagner (1967), 150.o.: „Zeichnen und Modellieren nach der Antike, Zeichnen, Malen und Modellieren nach der Natur (Akt, Modell, Gewänder), Kompositionsunterricht mit Durchsicht und Besprechung von Kompositionen der sich zu diesem Unterricht meldenden Schüler und Erklärung der Kompositionen alter Meister – also eine Abweichung von dem Plan Franz Thuns und den seinerzeitigen Kommissionbeschlüssen. [...] Theoretische Vorträge über allgemeine und österreichische Geschichte, Mythologie, über Kunstgeschichte, Perspektive für Maler sowie Anatomie für Künstler. Unterricht in der

évben az oktatási minisztérium a perspektíva és az anatómiai előadások látogatását a festő és a szobrász hallgatók számára kötelezővé tette, e tantárgyakból vizsgázniuk is kellett.³³⁹ A tandíj befizetése minden hallgatónak kötelező volt. Munkácsy Mihály, akkor még Michael Lieb, is eleget tett ennek a követelménynek akadémiai beiratkozási papírai alapján, 1864. január 12-én, 400 gulden (forint) összegben.³⁴⁰

Munkácsy Bécsben töltött akadémiai ideje és Karl Rahl rehabilitációja egy időre esett. Rahlnek harminc évet kellett arra várnia, hogy az akadémia elismerje. A rahli modern művészeti gondolatok azonban ebben az időszakban már idejemúltak tűnhettek. Az akadémia igazgatójának, Kupelwiesernek³⁴¹ 1862-ben bekövetkezett halála után Christian Ruben³⁴² lépett a helyébe. Egy 1863-ban tartott akadémiai ülésen megfogalmazódott, hogy olyan professzorokra lenne szükség, akik a kor élvonalbeli művészei közé tartoznak. Elsősorban német művészeket szerettek volna az akadémiai oktatásra felkérni. Ennek megvalósítása azonban sok nehézségbe ütközött, de a császári elhatározás már ennek a javaslatnak a szellemében született meg. Karl Rahl elfoglalhatta katedráját. Sajnálatos, hogy Rahl 1865 júliusában bekövetkezett hirtelen halála vetett véget akadémiai munkájának.³⁴³

Rahl privat művészeti iskolájában végzett munkája azonban nem volt hiábavaló. Tanítványai közül pl. Christian Griepenkerl később az akadémia professzora lett.³⁴⁴ Magyar tanítványai közül Than Mór és Lotz Károly személyében a monumentális falképfestészet magyarországi úttörőiről beszélhetünk. Munkácsy Mihály pedig

---

Technik der Kupfelstecherei. „Ausnahmsweise für jetzt noch“ wurde dieser Zweig bis nach der Jahrhundertwende unterrichtet.“

³³⁹Wagner (1967), 174.o.

³⁴⁰Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien.Matrikel vom Jahr 1864/865.

³⁴¹Kupelwieser, Leopold (1796-1862), osztrák festő. In: Zádor (1962), 111, 491.o.

³⁴²Christian Ruben (1805–1875), német festő. 1852-1872 között a Bécsi Képzőművészeti Akadémia igazgatója.

³⁴³Wagner (1967), 177-178.o.

³⁴⁴Christian Griepenkerl (1839-1912), A Bécsi Képzőművészeti Akadémia professzora 1875 és 1910 között.

világhírnévre tett szert. Sajnálatos, hogy az 1852 és 1865 között akadémiai tanulókról vezetett naplók megsemmisültek, amelyekben a tanulók művészeti fejlődésmenetét jegyezték fel tanáraik.^{345,346}

3.7.2 Bécsi művészet 1865-ben

Munkácsy művészetére nagy hatással volt a bécsi akadémiai időszak. Ez a befolyás elsősorban Karl Rahl útmutatása, valamint a Bécsben látott kiállításokon keresztül érvényesült. August George Mayer visszaemlékezései alapján rekonstruálható, hogy Rahl művészeti és tanítási módszere hogyan éreztette hatását növendékei körében. Ennek sarkallatos pontját alkotta a reneszánsz kori mesterek műveinek másolása is. Ezt a gyakorlati módszert saját ifjúkori tapasztalatai alapján ajánlotta tanítványainak. Annak ellenére szorgalmazta ezt, hogy e miatt nagyon sok támadás érte. Ezeknek a negatív kritikáknak volt köszönhető, hogy a bécsiek csak egy utánozókat, a régiek imitátorának („ein Nachahmer, ein Imitator der Alten“³⁴⁷) tartották.^{348,349}

---

³⁴⁵Wagner (1967), 163.o.

³⁴⁶A Wiener Stadt- und Landesarchiv -ban végzett kutatómunka eredményeképpen az is kiderült, hogy ezeket az aktákat kiszoltírozták és megsemmisítették. Forrás: Pia Mörtinger Gromann, levéltáros. Wiener Stadt- und Landesarchiv.

³⁴⁷Mayer (1882), 3–4.o.

³⁴⁸Mayer (1882), 3–4.o.: „Die berühmten Werke verschiedener Meister copierte er geistvoll in Farbenskizzen, und diese Sammlung auserlesener Conceptionen wurde Ausgangs- und Anhaltspunkt für seine eigenen Darstellungen.“

³⁴⁹Mayer (1882), 5.o.: „[...] Sein eigener Entwicklungsgang wurde wiederum die Basis seiner Lehre. Seinen Schülern empfahl er das Studium der Alten, nicht deren äußerliche Nachahmung, und so wurde in seiner Schule die Individualität mehr berücksichtigt, als irgendwo, da zu deren obersten Grundsätzen Wahrheit, d. h. Uebereinstimmung mit sich selbst zählte.“

A Rahl tanítványok ugyanakkor követték Rahl tanácsait, de mindemellett a saját útjukat járták. Professzoruk pontosan tisztában volt tanítványai adottságaival, erősségével, illetve gyenge pontjaival. Ezeket figyelembevéve nem törte meg művészi individuumukat. Munkácsy bécsi tanulmányai elkezdéséig intézményes keretek között nem tanult. A Rahlianerek ugyanakkor egykori professzoruk szellemében tanították. Bécsben Rahl magániskolája így közelebb állhatott hozzá egy atyai tanácsadóval, mint az akadémia a maga szabályaival. Ugyanakkor Munkácsy akadémiai professzorának, Karl Wurzinger festményeinek címe elárulják, hogy a mester, akárcsak Rahl, az ókori mitológiai témákhoz is vonzódott.³⁵⁰ Klasszicista stílusban is alkotott.

Munkácsy bécsi oktatóival kapcsolatos érdekesség, hogy a korábbi Munkácsy monográfiákban Rahl és Wurzinger tanításainak háttérdokumentációja egyáltalán nem, vagy tévesen szerepelt. Malonyai anekdótákra is épített monográfiája alapján téves információkat is tartalmaznak. Munkácsy azon kijelentése, hogy unta az akadémiai órákat, további feltételezésekhez vezetett, melyek szerint akadémiai professzora nem kedvelte a festőt. A tények ennek ellentmondanak, hiszen a kedvelt rahli metódus nem volt idegen Karl Wurzinger számára sem.

1864-ben Rahl professzor az akadémia ülésén a monumentális művészet fontosságára hívta fel a figyelmet és annak az akadémia által iránymutatásra alkalmas voltát emelte ki.³⁵¹ Az akadémia igazgatója, Christian Ruben azonban elutasította kérését. Ebben fontos szerepet játszott az, hogy az akadémiának reális nézeteket kell vallania az oktatás terén. Figyelembe kellett vennie a közönség igényeit. Ez pedig nem a monumentális művészet irányába mutatott. Nem biztosított volna az akadémiáról kikerülő növendékeknek munkalehetőségeket.³⁵² Az 1860-as években a művészeti irányzatok közül a realizmus egyre nagyobb teret hódított a művészeti életben. A monumentális

---

³⁵⁰D. von Vincenti (1876), 262-263.o.: „Apokaliptische Reiter“, „Hectors Abschied“, „Saul und David“, Felesége portréja.

³⁵¹Mayer (1882), 172–173.o.: „Dezember 1864 [...] Rahl trat dafür ein, Historienmaler zu bevorzugen, da der Staat einen monumentalen Stil brauche und die Akademie schließlich eine Staatsanstalt sei. Die ideale, nicht die reale Kunstrichtung solle an der Akademie maßgebend sein.“

³⁵²Wagner (1967), 172-173.o.

művészet ideje lejárt és a művészetekért lelkesedő publikum figyelme a realizmus irányába fordult.

3.7.3 Az 1865-ös bécsi művészeti kiállítások

Az 1857. augusztus 23-án császári jóváhagyással ismételen engedélyezték az akadémiának a műkiállítások megnyitását, amelyre 10. 000 florentinert utaltak ki az államkincstárból. Ezt az összeget három éven belül lehetett belföldi és külföldi képzőművészeti művek vásárlására fordítani.³⁵³ A művészeti kiállítások zöme az 1860-as évben a Császári és Királyi Iparművészeti Múzeumon kívül a privát galériákban volt látható. Rahl tanítványai ezekben másolták Munkácsyval együtt a régi mesterek festményeit. Munkácsy Mihály akadémiai kiállításokat is látogathatott. A napilapok is tudósítottak az aktuális kiállításokról. A Wiener Zeitung (Bécsi Újság) napi hírek („Tagsgeschichte”)³⁵⁴ rovatában ismertette ezeket a kiállításokat. A Wiener Zeitung 1865-ös 149-es számából azt is megtudhatjuk, hogy az Iparművészeti Múzeumot délelőttönként a művészek reggel hét órától tizenegy óráig ingyenesen látogathatták.³⁵⁵ A múzeumban feljegyezték az itt dolgozó és másoló festők nevét, de ezek a listák az idők folyamán megsemmisültek.³⁵⁶

Munkácsy lakótársa, Angyal Gyula is említést tett a festő unokahúgaihoz íródott

---

³⁵³Wagner (1967), 171-172.o. : „Überdies bewilligte Franz Joseph 10. 000 fl. aus dem Staatsschatz für drei Jahre zum Ankauf in- und ausländischer Werke auf den Ausstellungen für die Galerie im Belvedere.”

³⁵⁴A Wiener Zeitung 1865. évi februári repertoárja.

³⁵⁵Wiener Zeitung, (1864), Nr.149. Donnerstag, 16 Juni. 1864. 878.o.: „K. K. Museum für Kunst und Industrie. Von 7–11 Uhr Freier Eintritt für Künstler, Industrielle, gewerbliche Hilfsarbeiter und andere Personen, welche im Museum zeichnen, modellieren, oder in anderer Art arbeiten wollen. Von 11–2 Uhr. Freier Eintritt für das Publikum.“

³⁵⁶Wiener Stadt- und Landesarchiv-ban, Vlagyimir Aichelburg levéltáros szíves közlése alapján.

levelében arról, hogy barátja szorgalmasan másol.³⁵⁷ Mindezt már pesti időszaka alatt is gyakorolta a Nemzeti Képtárban Ligeti Antal felügyeletével. A Wiener Zeitung 1865-ös repertoárja alapján a közzétett kiállításokról a következő konklúzió vonható le:

A legtöbb kiállított képzőművészeti munkát az Osztrák Művészeti Egyesület kiállításainak a keretében osztrák művészekről állították ki. A külföldi kiállítók közül legnagyobb számban német festők képviseltették magukat. 1865 januárjában az Osztrák Művészeti Egylet 63 olajképet, 440 aquarellt és rajzot, és néhány kis plasztikai művet állíttatott ki. A kiállító művészek közül kiemelkedik Karl Rahl és Angeli neve is.

Munkácsy Bécsben keltezett leveleiben a kiállított képekkel kapcsolatosan egyetlen esetben fejt ki véleményét. Amikor Ludwig Knaustól került kiállításra a „der Gaukler”, vagyis a „Szemfényvesztő” című festmény, ami meghatározta a festő művészeti pályájának további alakulását. Munkácsy Bécsben festett képeit témájuk alapján két nagy csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba azok a képek tartoznak, amik nagy valószínűséggel a festő megélhetését fedezték. A másodikba pedig azok, amiket akadémiai tanulmányai alkalmából festett. A megélhetését szolgáló képek témáit tekintve portrék, amelyek egy része ismerőseit, rokonait ábrázolja.³⁵⁸

Akadémiai tanulmányai alkalmából készült festményeiről kevés háttérinformációt találunk. A „Paraszt felolvasás” című képét Pestre küldte, hogy ott az általa „általános kiállításnak” nevezett Műegyleti tárlaton állíttassa ki, bár a festmény eladását tekintve illetőleg bizonytalan volt. A „Húsvét” című festményéről azonban egy fotográfiát is szeretett volna mellékelni a leveléhez.³⁵⁹ Munkácsy akadémiai óráival kapcsolatosan is

---

³⁵⁷MOL. R 227. Munkácsy Mihály levele unokahúgaihoz. 1865. március 10.

³⁵⁸Ilges (1899), 32.o.: „[...]A későbbiekben gyakran arról is mesélt, hogy bécsi tartózkodása kezdetén meglehetősen sokszor kapott meghívást egy gazdag nagynénjéhez, de ezek rövid idő elteltével megszakadtak.”

³⁵⁹MOL. R227. Mihály Munkácsy levelei unokahúgaihoz. 1865. március 10.: „Ami el foglaltatásom illeti, most már szorgalmas vagyok ha nem a farsang alatt, nem dicsekedhettem volna vele, noha az akadémiai órákból csak 4et mulasztottam. A kis paraszt felolvasásomat le küldtem Pestre, az általános kiállításba, itt csak nagyon bizonytalan hogy megveszik e. A húsvétot ábrázoló képemen dolgozom egyre másra. Ha kész lesz, küldök belőle egy photográfiát.”

találunk információkat bécsi leveleiből. Ezen információk egy részét Malonyai Dezső közli Ligeti Antal közléseire hivatkozva. Ezekből az információkból is egy olyan művész képe bontakozik ki, aki nehezen hajolt meg az akadémia szabta szabályok előtt.³⁶⁰ Munkácsy Mihály sajátos természete nem tűrte a szabályokat, amit Rahl tanítási módszerének és saját fiatalkori tapasztalatainak köszönhetően nem jól tolerált. Mindketten fontos szerepet juttattak az egyéni, művészet terén alkotott elképzeléseiknek. Munkácsy is eltűrte mégha nehezebben is ezeket az akadémia szabta szabályokat, de amint lehetett, a saját elképzeléseit jutatta érvényre.³⁶¹

Munkácsy, akárcsak a fiatal Rahl, az akadémiai órákon kívül otthonában is másolt és önállóan komponált.³⁶² Mayer mondatait idézve: „Ez a állapot lesz a kulcsa az (Rahl) sajátosságainak, előnyeinek és hátrányainak.”³⁶³ Rahl professzor egy művésznövendékekről szóló írásában ezen szabad utat járó tanítványait „Naturtalent”-ként, azaz természet adta tehetségként aposztrofálta. Az általa megfogalmazott

---

³⁶⁰Malonyai (1898), 74.o.: „Addig is voltak kellemetlenségei az akadémián elég gyakran. Tanárai , -mint Ligetinek beszélte, hazatérve Rahl halála után Bécsből,-leginkább azért haragudtak reá, mert nem fogadta meg tanácsukat, a munkálatain tett javításait távozásuk után menten eltörölte s újból csak úgy csinálta , a mint ő gondolta jónak. [...] És a „Wilder Ungar“-t,- így nevezték el. – azért hagyták is tovább dolgozni.”

³⁶¹Malonyai (1898), 76.o.: „Könnyű neked, te könyvekből tanulsz, te előtted minden készen ott van, de én hol tanuljak? Mit tanuljak? Az akadémiában egy modellen egy hétig kell piszmogni, szépen ki kell árnyékolni, kockázva vagy pontozva. És ezt a nyomorék rajzolást két esztendeig kell folytatni. Barátom, hidd el nekem, kutyát se ér ez így!

-Hát járj a magad lábán.

- Nem is a másén! – vágta komolyan vissza.”

³⁶²Mayer (1882), 3.o.: „[...] Rahl stand dem nach nur auf dem Boden der Akademie, bis Anregung aber brachte er meist vom Hause mit und schöpfte sie zum größten Theile aus sich selbst, und so ward er früh und blieb zeitlebens Autodidakt. Dieser Umstand wird zum Schlüssel vieler seiner Eigenthümlichkeiten, seiner Vorzüge und Mängel.“

³⁶³Mayer (1882), 3.o.: „Dieser Umstand wird zum Schlüssel vieler seiner Eigenthümlichkeiten, seiner Vorzüge und Mängel.“

kategóriába sorolandó a fiatal Munkácsy Mihály is.³⁶⁴

3.8 Munkácsy Mihály Bécsből való távozásának okairól

Az akadémiai papírok azt az információt is tartalmazzák, hogy Munkácsy 1865. július 17-én a tandíj befizetésének elmaradása miatt (400 Fl.) a Bécsi Képzőművészeti Akadémia névsorából töröltetett.³⁶⁵ A Munkácsy monográfiák Munkácsynak a Bécsi Akadémiáról való távozását azzal indokolják, hogy ennek finansziális okai voltak. A festő nem tudta kifizetni a tandíjait.^{366,367,368} Mindemellett bécsi professzoraival való nézeteltérése miatt kényszerült azt elhagyni. Ennek a következtetésnek a levonására azért kerülhetett sor, mert nem ismerik Munkácsy ezen bécsi időszakából származó leveleit, illetve az akadémiai beiratkozási papírjait! Munkácsy valóban nem fizette be a tandíját, de nem a finanszírozásból fakadó problémái miatt! Munkácsy Mihály azon egyszerű ok miatt nem tett ennek eleget fizetési kötelezettségének, mert a későbbiekben nem kívánt a Bécsi Képzőművészeti Akadémia hallgatója maradni! A monográfiák feltételezése, mely levéltári anyagokkal nincs alátámasztva, és Munkácsy elhatározása közötti különbség meglehetősen nagy. Az első ok, ami miatt Munkácsy nem akart

---

³⁶⁴Mayer (1882), 22.o., Rahl levele Dr. Heidernek: „[...] akik gyakran nem képesek tanítani, mivel általában egyoldalúak és a vele született képességüket nem tudják továbbadni. A született tehetség a művészi lét elengedhetetlen kelléke, de mint olyan, nem lehet tanítani és továbbadni. Egy született tehetség öntudatlanul cselekszik és így nem tud tanítani. Egy művész, aki tud tanítani, sokat tanult és tapasztalt [...] és az ember csak azt tudja továbbadni, amit strukturáltan és tapasztalatok alapján hoz létre.“

³⁶⁵Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste.Matrikel vom Jahr 1864–1865. I. Semester. Matrikel vom Jahr 1865–1866.: „Am 17. Juli 1865 wurde Munkácsy aus der Reihe der Malerzöglinge der Wiener Akademie gestrichen, weil er laut Matrikel das Schulgeld (400) nicht bezahlte.“

³⁶⁶Bakó (2012), 10.o.

³⁶⁷Bakó (2008), Munkácsy Mihály, 10.o.

³⁶⁸Pernecky (1970), Munkácsy, 7.o.

Bécsben maradni, Karl Rahl professzor 1865. július 9-én bekövetkezett halála volt. A második ok, ami Munkácsy bécsi leveleiből kirajzolódik, hogy egy Bécsben kiállított Ludwig Knaus^{369,370} festmény olyan elementáris erővel hatott a fiatal festőre, hogy az további tanulmányait csak Knaus mellett tudta elképzelni. Ezért Rahl halála után Knaushoz Berlinbe szeretett volna utazni.^{371,372} Knaus kiállított festményét a „der Gaukler (vagy a le Saltimbanque, a szemfényvesztő) a korabeli bécsi sajtó is elismerően méltatta. A „Wiener Abendpost“ terjedelmes cikket közölt a képről, amit P. Käfer út műkereskedésében állítottak ki.³⁷³ A cikk szerzője egy meg nem nevezett festőre, mint szakértőre hivatkozva elsimerően nyilatkozott a német festő művéről.³⁷⁴ Munkácsy

---

³⁶⁹Ludwig Knaus (1829-1919), német festő. In: Zádor Anna (1962), Magyar művészet 1800-1945. Végvári Lajos: Magyar művészet az elnyomatás idején (1849-1867), 189., 490. o.

³⁷⁰Wiener Abendpost, Beilage der Wiener Zeitung. 1865.–Nr. 81. Samstag, 1865. április 8., 322.o.

³⁷¹OSZK.–Kézirattár. Levelestár, Munkácsy. Mihály levele Ligeti Antalnak, 22. sz. levél.

³⁷²OSZK.–Kézirattár. Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 6. sz. levél, 1865. október 20., Gerendás.: „A mire már Pesteni (?) találkozásunk alkalmával megkértem kedves Ligeti úrat most ismételve kérem szíveskedjék tehát **Knausnak Berlinbe írni az iránt, hogy biztosra mehessek**, t. i. hogy van e hely nála s. s. b. mert én, ha a jövő hó 15 kén valamelyik képemet el adnám, s **az árát megkapnám rögtönmennék.**

Most van benyújtva egy folyamodványom művészi ösztön díjért, a mit biztosan tudok, hogy nem nyerem el [...]fonó lány című képem 2 150 forintba , ennyi pénzem tehát már van, és még a többiről is – úgy gondolkodtam, hogy még két képet küldtem, egyik ábrázolja a parasztok est ebédjét, szabadban a pusztán, a másik pedig egy búsuló betyárt [...].

Ezeket szeretném valahogy a mű egyesületnél eladni hogy a még hiányzó összeget ki kapjam belőle.“

³⁷³Wiener Abendpost, Beilage der Wiener Zeitung. 1865.–Nr. 81. Samstag, 1865. április 8., 322.o.

³⁷⁴Wiener Abendpost, Beilage der Wiener Zeitung. 1865.–Nr. 81. Samstag, 1865. április 8., 322.o.: „Das feinste Verständniß der Form und Farbe, umgezwungen und naturwahr in Bewegung und Zeichnung der einzelnen Gestalten, treffliche Gruppierung und Vertheilung der Licht- und Schattenmassen, nirgends ein Anlehnen an diesen oder jenen Meister; nirgends ein Coquettieren mit Farben oder wohlfeiler Effecthascherei – kurz, auch der raffinirteste Nörgler und Haarspalter wird veranlaßt, seine kritische Sonde bei Seite zu legen und einzustimmen in den Anruf: das ist einmal ein echtes, vollendetes Kunstwerk!

Mihály Ligeti Antalhoz írt levelében ugyancsak nagy elismerésének adott hangot.³⁷⁵,³⁷⁶ Knaus művészete iránti lelkesedése ugyancsak megmutatkozik Engel Gyulához íródott leveleiben is, amik szintén alátámasztják azt a tényt, hogy Munkácsy saját elhatározásából, önszántából és nem a pénz szűke miatt kényszerült elhagyni a Bécsi Képzőművészeti Akadémiát! Levelében tervezett utazásának finansziális kereteit is megemlíti, miszerint „Fonó lány” című festményének árából szeretné Berlinbe való utazását fedezni.³⁷⁷

---

³⁷⁵OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 4. sz. levél, 1865.április 15.: „[...] Most egy igen kedves műélvezetben részesülök Bécsben a midön s. i. nézem a jeles Knaus legújabb remek művét, a mely itt egy könyv .....(?) műkereskedésben van kiállítva valóban **meg voltam hatva midön megláttam a művet, s percnyire mint egy elszomorodtam mert láttam mily magas fiok az, a mit művészetnek nevezhetünk** – ám de a következő percben lelkesülve vevém kezembe az ecsetet küzdeni a művészetért vagy el esni érte. – elgondolám, hogy az út tán előttem is meg nyilhatik melyjek e célt legalább meg közelíthetem [...].

Kedves Ligeti úr bizonyára tudni fogja, hogy a kiállított mű egy – a parasztok előtt csodának tűnő - bűvészt ábrázol, én nem írom itt részletesen le mert jobban leírják azt mások a mit Ligeti úr már bizonyosan olvasott.“

³⁷⁶OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 5. sz. levél „[...] Tisztelt Ligeti ur, tehát nem hallott a Knaus képről semmit, pedig nagyszerű abrazol egy sarlatan bűvészt, aki a publikum között egy jámbor paraszt embernek kalapja alol kanari madarakat röpit ki [...]. A kép fő oldala, a publikumban előidézett hatást ábrázolja, mégpedig nagyon szépen [...] van még aztán sok minden szép ezen képen amit csak látni kell különben Ligeti úr azt képzelheti miután ösmeri Knaus műveit.“

³⁷⁷OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 6. sz. levél, 1865. október 20., Gerendás.: „A mire már Pesteni (?) találkozásunk alkalmával megkértem kedves Ligeti úrat most ismételve kérem szíveskedjék tehát **Knausnak Berlinbe írni az iránt, hogy biztosra mehessek**, t. i. hogy van e hely nála s. s. b. mert én, ha a jövő hó 15 kén valamelyik képemet el adnám, s **az árát megkapnám rögtönmennék.**

Most van benyújtva egy folyamodványom művészi ösztön díjért, a mit biztosan tudok, hogy nem nyerem el [...] **fonó lány című képem 2 150 forintba** , ennyi pénzem tehát már van, és még a többiről is – úgy gondolkodtam, hogy még két képet küldtem, egyik ábrázolja a parasztok est ebédjét, szabadban a pusztán, a másik pedig egy búsuló betyárt [...].

Ezeket szeretném valahogy a mű egyesületnél eladni hogy a még hiányzó összeget ki kapjam belőle.“

Miután Munkácsy akadémiai szemeszterének a végeztével visszatért Pestre, Ligeti Antal segítségét kéri, hogy írjon Berlinbe Knausnak, hogy az ő útmutatásával tanulhasson.³⁷⁸ Terveit csak később sikerült megvalósítania. A pesti Rahlianerek és Ligeti Antal a Müncheni Akadémián való továbbtanulást tanácsolta Munkácsynak. Aki megfogadta ezt,³⁷⁹ bár a Münchenből küldött leveleiben is, amikor már a híres Kaulbach³⁸⁰ tanítványa volt, akkor is a Knaus mellett való tanulásának terve foglalkoztatta.³⁸¹

Müncheni tanulmányai után Düsseldorfba utazott és beiratkozott az ottani akadémiára. Ezen németországi időszakában ismerhette meg Ludwig Knaust. Az ismerettséget barátság követte, amiről Düsseldorfban kelt levelei is tanúskodnak.³⁸²

---

³⁷⁸OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 6. sz. levél, 1865. október 20., Gerendás. „A mire már Pesteni (?) találkozásunk alkalmával megkértem kedves Ligeti urat most ismételve kérem **szíveskedjék tehát Knausnak Berlinbe írni** az iránt, hogy biztosra mehessek, t. i. hogy van e hely nála s. s. b. mert én , ha a jövő hó 15 kén valamelyik képemet el adnám, s az árát megkapnám rögtön mennék.

Most van benyújtva egy folyamodványom művészi ösztön díjért, a mit biztosan tudok, hogy nem nyerem el [...] fonó lány című képem 2 150 forintba , ennyi pénzem tehát már van, és még a többiről is – úgy gondolkodtam, hogy még két képet küldtem, egyik ábrázolja a parasztok est ebédjét, szabadban a pusztán, a másik pedig egy búsuló betyárt [...].

Ezeket szeretném valahogy a mű egyesületnél eladni hogy a még hiányzó összeget ki kapjam belőle.“

³⁷⁹OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 22. sz. levél, 1868. München.

³⁸⁰Wilhelm von Kaulbach (1804-1874), német festő. In: Zádor (1962), 140.o., 490.o.

³⁸¹OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 15. sz. levél, 1867. München: „[...] Most is tartom magam Kaulbach azon mondásához, hogy a genre képekben nem kell ugyan „fél istennek lenni a figuráknak. **Hanem „ egy sugara az istenségnek keresztülvonuljon azokon“ én pedig azt a jelen század szülte genre képek hoz (?) csak Knauszban talalom.**

Tehát pártolom Ligeti ur azon mondatát hogy **minél hamarabb Knauszhoz**, mégpedig Berlinbe mert ő ott van, az az a nyár folyamán Párizsban, min azt Schlaik jó barátja mondta, ő azt is mondja hogy Knausz igen szíves ember mindenestre sokan nyernék mellette.

³⁸²OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 16. sz. levél, 1867. június 14., 22. sz. levél, 1868. München. 23. sz. levél, 1868, Düsseldorf. 24. sz. levél, 1868, Düsseldorf. 25. sz. Levél, 1868. december 7., 26. sz. levél, 1868. december 25., 27. sz. levél, 1869. január 10., 28. sz. levél,

Összefoglalva, Munkácsy levelei arról tesznek tanúbizonyságot, hogy a Bécsi Képzőművészeti Akadémiát nem azért hagyta el, mert a tandíjat nem fizette be, azaz pénzhíánnyal küzdött. Ez az elhatározása belülről fakadt. Karl Rahl halála után nem volt kiért, miért maradnia, unta az ottani akadémiát. Ezt csak megerősíti egy 1869-ből származó levele.³⁸³ Munkácsy Mihály leveleit áttekintve művészeti pályafutására egyik legnagyobb befolyással bíró festőjének Ludwig Knaus nevezhető.

1869, 29. sz. levél, 1869. április 20., 30. sz. levél, 1869 Düsseldorf. 32. sz. levél, 1869, Düsseldorf. 35. sz. levél, 1870 Düsseldorf. 36. sz. levél, 1870 Düsseldorf.

³⁸³ OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levelei Ligeti Antalnak. 28. sz. levél. 1869. Düsseldorf.: „[...]”, végre 1865.-ben az ő ajánlása kísért **Bécsbe, hol egy évi tartózkodásom után, az ottani akadémiát megunva**, ismét vissza kerülván Pestre hogy némi pénz magra tegyek szert, mellyel Münchenbe zarándokolhassak...”

4 Ludwig Knaus

4.1 Ludwig Knaus művészetének súlya Munkácsy Mihály útkeresésében³⁸⁴

Munkácsy Mihály művészi pályájának alakulására meghatározó jelentőséggel bírt a Bécsben kiállított Ludwig Knaus által festett festmény, mely egy bűvészt ábrázol. A hatás elementális erővel hatott a fiatal művésznövendékre, kijelölve annak művészi útkeresésében a realista stílus felé vezető utat.^{385,386} A Munkácsy Mihályról íródott monográfiák tényként kezelik ezt a fontos momentumot a festő életében, de levéltári dokumentáció alátámasztása nélkül. Tanulmányai során pedig nem követik nyomon ezt az ösztönző, művészeti pályafutása szempontjából meghatározó momentumot. Rahl temetése után 1865 júliusában Munkácsy visszatért Pestre.³⁸⁷ Ezen időszak alatt mélyült el a barátsága Ligeti Antallal. Az ő személyében atyai baráttra talált, akinek véleménye fontos szerepet játszott a fiatal festő életében. Szerepe külföldi tanulmányai alatt sem csökkent, hanem egyre nőtt, hiszen Ligeti is Ludwig Knaus baráti köréhez tartozott. Munkácsy művészi útkeresésének további célja és mozgatórugója a Berlinbe, Knaus műtermébe való út kikövezése volt. Minél előbb a német festő útmutatása szerint

---

³⁸⁴Polenyák Ivett (2012), Ludwig Knaus művészetének súlya Munkácsy Mihály útkeresésében. In: Strausz Péter, Zachar Péter Krisztián ed. (2012), Történelmi nemzet és identitás. 141-144.o.

³⁸⁵Wiener Abendpost, Beilage der Wiener Zeitung. 1865.–Nr. 81. Samstag, 8. April. 322.o.

³⁸⁶A Munkácsy Mihályról íródott monográfiák, tényként kezelik ezt a fontos momentumot a festő életében, de levéltári dokumentáció alátámasztása nélkül. Tanulmányai során pedig nem követik nyomon ennek ösztönző, művészeti pályafutása szempontjából meghatározó momentumot. Bakó, (2008), 14.o.,

³⁸⁷Pesti Napló, "Különfélék" c. rovat, Rahl beteg 1865. július 5., július 8., július 12., július 14., július 15., Rahl kiállításáról, 1865. augusztus. 24., október 22.

szerette volna továbbfejleszteni festői tudását.³⁸⁸ 1865 októberében kelt levelében arra kérte Ligetit, hogy segítsen festményei eladásában, azok kisorsoltatásában, mert ennek árából szeretne volna Berlinbe való utazásának költségeit előteremteni.³⁸⁹ Mindemellett, Ligeti tanácsait megfogadva, igyekezett festői tudását először a müncheni, másrészt a Düsseldorf Művészeti Akadémián elmélyíteni. Ezen tanulmányai előtt ugyan szeretett volna Párizsba utazni, hiszen Knaus éppen oda tette át székhelyét, de ismételten Ligeti Antal tanácsára hallgatott.³⁹⁰ A Müncheni Akadémián Alexander Wagner³⁹¹ és Wilhelm Kaulbach útmutatásai szerint festette meg képeit. Müncheni tartózkodásának finanszírozását eladott képei bevételeiből igyekezett biztosítani. Az értékesítésben Than Mór segítette. A Diana teremben³⁹² állították ki képeit, melyek gyorsan vevőkre

---

³⁸⁸OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 6. sz. levél, 1865. október 20., Gerendás: „A mire már Pesteni (?) találkozásunk alkalmával megkértem kedves Ligeti úrat most ismételve kérem szíveskedjék tehát Knausnak Berlinbe írni az iránt, hogy biztosra mehessek, t. i. hogy van e hely nála s. s. b. mert én , ha a jövő hó 15 kén valamelyik képemet el adnám, s az árát megkapnám rögtön mennék.

Most van benyújtva egy folyamodványom művészi ösztön díjért, a mit biztosan tudok, hogy nem nyerem el [...]fonó lány című képem 2 150 forintba, ennyi pénzem tehát már van, és még a többiről is – úgy gondolkodtam, hogy még két képet küldtem, egyik ábrázolja a parasztok est ebédjét, szabadban a pusztán, a másik pedig egy búsuló betyárt [...].

Ezeket szeretném valahogy a mű egyesületnél eladni hogy a még hiányzó összeget ki kapjam belőle.“

OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 25. sz. levél, 1868. december 26.

³⁸⁹OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 6. sz. levél, 1865. október 20. Gerendás.

³⁹⁰OSZK.–Kézirattár. Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 11. sz. levél, 1867. április 8.: „Ligeti urnak a tanácsai még eddig mindig használtak Így az utolsó is, mely szerint nem Párizsba hanem ide jöttem, hol egy szobor mindenemet feltalaltam, amire oly regen vágytam Művészetem iránti szeretetem és lelkesültségem folyton nő. Az alkalom melyet mos élek, nagyon felvillanyozott úgy, hogy inkább éhen halnék, mint sem tanulmányaimat bevégezése előtt haza mennék.“

³⁹¹Sándor (Alexander) Wagner (1838-1919), magyar festő.

³⁹²Pesten a mai Roosevelttéren állt a Diana fürdő épülete, amely helyt adott a Pesti Műegylet keretében rendezett művészeti kiállításoknak.

találtak: a “Fonó lány”-t 215 forintért, “Parasztok estebédje” és a “Búsuló betyár” című képek pedig 200–200 forintért keltek el.³⁹³ Továbbá portrékat is festett rokonai körében.³⁹⁴ Ligeti Antal állhatott a Fővárosi Lapok azon kezdeményezése mögött, hogy Munkácsy számára gyűjtést rendezzenek, hogy abból további külföldi tanulmányait fedezni tudja, amiről nagybátyja. Erről Reök István és a fiatal művésznövendék is megemlékezett leveleiben.^{395,396} 1866-ban már boldogan értesíti barátját Münchenbe való megérkezéséről.³⁹⁷ Wagner barátságosan fogadta Munkácsyt és a betelt osztálylétszám ellenére tanítványául fogadta.³⁹⁸

A kiegyezés pozitív hatásai a művészet terén is érezhetőek voltak. Eötvös Józsefnek köszönhetően állami ösztöndíjakért lehetett folyamodni, ami nagymértékben megkönnyítette a külföldön továbbtanulni vágyó művésznövendékek helyzetét. A privát mecenatúra helyét az állami vette át. 1862-ben Székely Bertalan a következő

---

³⁹³OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 6. sz. levél, 1865. október 20., Gerendás, 8. sz. levél, 1865. december 11.

³⁹⁴Czeglédi ed. (1976), 11.o. „[...] Steiner tehát nem hogy segített volna, hanem magát segítette általa dolgos képekhez jutnia, igen szép, igen jellemző rá nézve. Engen egyébiránt ez nem lep meg.”

³⁹⁵Czeglédi ed. (1976), 12.o.: „[...] Gyűjtenek számodra? Jobb volna ugyan, ha te gyűjtenél más számára, de kivételképp ígyis jól van.”

³⁹⁶OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 9. sz. levél, 1866. november 20.: „[...]Valaki küldött ide egy osmerösömnek egy szám fővárosi lapokat a melyben olvasom, hogy számomra gyűjtést szándékoznak rendezni Pesten. Szép szándék - - - bárcsak ne veszne ki csírájában. Különben én azt hiszem, hogy Ligeti Urtól jön ez a dolog azért tehát tudom, miszerint ha a szikra megvan, lesz belőle tűz.”

³⁹⁷OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 9. sz. levél, 1866 november 20.: „Itt vagyok! [...] azonban , jutottam légyen bárhogya ide csakhogy itt vagyok, és ugy gondolom továbbra is, legyek bárhogya itt, csakhogy itt lehessenek.”

³⁹⁸OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 9. sz. levél, 1866. november 20.: „[...] Sok sohajtozás után valahára el értem vágyam, eszményképem a külföldi tanulmányozást. S most itt vagyok Münchenben, fel véve az akadémián.

[...]Itt már felvettem magam az akadémián, éppen a Wagner osztályába eleinte egy kissé nehezen ment vele, mert szűk a hely, hanem aztán tágított még is. És kidobott egy német gyereket ő azt a helyet szánta nekem.”

gondolatokat fogalmazta meg az állam lehetséges szerepéről: az államnak színvonalas művészekre és nem akadémiai tanulókra van szüksége. Vagyis az állami támogatást a már kitanult művészekre is ki kell terjeszteni.³⁹⁹

4.2 A kiegyezés és annak pozitív hatásai a magyar művészeti életre

Az 1867-es kiegyezésnek köszönhetően Az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági élete fellendült. Elsősorban a Balkánra irányuló export következtében a Magyar Királyság területén jelentős tőkefelhalmozás történt.⁴⁰⁰ Mindez a magyar művészeti oktatásra és a magyar művészeti életre egyaránt hatást gyakorolt Eötvös József vallás és oktatási miniszternek köszönhetően. Az állam mecénásként jelent meg a privát és az egyházi támogatók mellett, nem csak ösztöndíjak, hanem állami megbízások formájában is igyekezett gondoskodni csekély számú hazai művészeiről. Az állami támogatásoknak köszönhetően a külföldi akadémiákon⁴⁰¹ egyre több tehetséges magyar művésznövendék⁴⁰² tanulhatott, hiszen az országnak még mindig nélkülöznie kellett a művészeti oktatást elősegítő iskolát, akadémiát. A művészeti képzést elősegítő, állami politikának köszönhetően a magyar művészek egyre rangosabb nevet szereztek a nemzetközi művészéletben, melynek következményeként a magyar társadalomban

---

³⁹⁹Wiener Stadt- und Landesbibliothek, Handschriftenabteilung I. No. 21. 840. Bertalan Székely, München, 24. Juni 1862.:

„Az államnak jó művészekre és nem akadémiai tanoncokra van szüksége. Ezért nemcsak a kezdetről, hanem a folytatásról is gondoskodnia kell–nem logikus, hogy valakitől akkor vonják meg a támogatást, amikor éppen kezd kiteljesedni kezd.“

⁴⁰⁰Kövér György (1998), A piacgazdaság kiteljesedése. In: Gergely András ed., A 19. századi magyar történelem 1790-1918., 343-374.o., Hanák Péter (1975), Magyarország az Osztrák-Monarchiában. Túlsúly vagy függőség. In: Hanák Péter ed., Magyarország a Monarchiában, 291-339.o.

⁴⁰¹Gill Perry–Colin Cunningham (1999), Academies, Museums and Canons of Art. New Haven–London.

⁴⁰²Lyka Károly (1912), Művészet. Magyarok Müncheneri Művészeti Akadémián 1824–1890, 178-188.o., Kárai Petra, Veszprémi Nóra (2009), München magyarul. Magyar Művészek Münchenben 1850 – 1914.

elfoglalt helyük is szembetűnően emelkedett.⁴⁰³ Munkácsy Mihály az elsők között volt, akinek külföldi tanulmányait az állam ösztöndíjjal támogatta. A Müncheni Akadémián végzett tanulmányaira 800 forint állami támogatást kapott, amely odaítélésében barátai, Telepy Károly, Ligeti Antal és Than Mór is segítségére voltak.⁴⁰⁴ Eötvös József ezen megnevezett művészbarátainak köszönhetően, tisztában volt azzal, hogy a hazai művészképzés oktatási intézményes kereteinek a megteremtése elengedhetetlen, ha az ország be akar kerülni az nyugat-európai, élvonalbeli művészetbe. Ezen mintakövetésre csak 1871 után kerülhetett sor, miután megalakult a Magyar Királyi Országos Mintarajztanoda és Rajztanárképezde.⁴⁰⁵

Az állami ösztöndíj pályázatokhoz egy vázlatot is be kellett nyújtani. Munkácsy már a Müncheni Akadémia növendékeként a „Pesti árvíz”⁴⁰⁶ című vázlatát mellékelte. Ezt professzorai, Wilhelm Kaulbach és Alexander Wagner pozitív ajánlásai és akadémiai bizonyítványa egészítette ki. Munkácsy Ligeti Antalhoz írt leveléből azt is megtudhatjuk, hogy Karl Theodor von Piloty is látta a festményt, de ő javításokat javasolt. Wagner barátságát viszont ennek a képnek köszönhette Munkácsy.⁴⁰⁷

Munkácsy a levelében láthatólag nem vette komolyan Karl Theodor von Piloty bírálatát. Az is egyértelmű, hogy Munkácsy biztos volt a dolgában, amit a többi müncheni professzor véleménye is alátámasztott. Így nehezen felismerhető Munkácsy azirányú törekvése, hogy Karl Theodor von Piloty közelébe kerüljön, mint ahogy azt néhány művészettörténész és Munkácsy monográfia szerzője állítja. Müncheni Akadémiai

---

⁴⁰³Szívós Erika (2009), A magyar képzőművészet társadalomtörténete. 1867-1918.,

⁴⁰⁴Malonyai (1898), 87. o.

⁴⁰⁵Szívós Erika (2009), A magyar képzőművészet társadalomtörténete. 1867-1918., 47.o.

⁴⁰⁶A festmény címe „Pesti árvíz”. Munkácsy azonban leveleiben a következő címmel látta el „Pestvárosi 1838 évi árvíz”

⁴⁰⁷OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 10. sz. levél. (Keltezés nélküli!): „[...] Kaulbachnak a tetszését ami a kompozíciós szint illeti megnyertem. – Piloty azt akarta volna, hogy több vizet az–az hogy csupa vizet csináltam volna, és mindenféle uszkáló kutyaházakat fessek és minél kevesebb figurát, szóval azt mondta, hogy ez históriás[...]Hanem azt hiszem inkább legyen ez históriás és ilyen tárgy, mint nagyon is kisszerű.[...]Vagner egy újabb idő óta igen jó emberem lett, már többször meglátogatott [...] barátságot amit nem vártam volna az ő hideg természetétől.”

professzorain kívül nagy hatással volt Munkácsyra az életképeket festő Franz Adam⁴⁰⁸, akit 1867-ben ismert meg. A baráti szálak ismét csak Pestre nyúltak vissza, hiszen Ligeti Antal baráti köréhez tartozott e német művész is.⁴⁰⁹ Munkácsy jól érezte magát Münchenben, professzorai jóindulatát a magáénak tudhatta. Mindemellett a Ludwig Knaushoz való utazását tervezgette.⁴¹⁰ Egy ösztöndíjat pályázott meg, amihez Kaulbach jó akadémiai bizonyítványt biztosított, ami tehetségének elismerése is volt.⁴¹¹ Az állami támogatás elnyeréséig Munkácsy festményei eladásából és a Magyar Képzőművészeti Társulat támogatásából élt. Amikor a Társulat elfogadta azt a kezdeményezést, hogy fiatal, tehetséges magyar művésznövendéket patronáljanak, Than Mór a müncheni növendéket, Munkácsyt ajánlotta azzal a kikötéssel, hogy ennek fejében fessen egy képet a Társulathoz.⁴¹² Erre szüksége is volt a festőnek.⁴¹³ Sajnos a Magyar Művészeti Egylet is gyakran küzdött pénzühiánnyal, így a támogatás is csak rendszertelenül érkezett Münchenbe, ami gyakran komoly pénzügyi nehézségekbe sodorta a festőt.⁴¹⁴ Az 1867.

⁴⁰⁸Franz Adam (1815–1886), német genre festő és litográfus.

⁴⁰⁹OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 19. sz. levél, 1867. december 6., München: „Nálunk már beállottak a téli foglalkozások. **Ádámnál** nagyon jól érzem magam, s dolgozom.”

⁴¹⁰OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 15. sz. levél [1867 München]: A levél keltezése és helye a szerző kutatómunkájának eredménye.)

⁴¹¹OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 11. sz. levél, 1867. április 8.: „Szükségem van egy tehetségről szóló bizonyítványra, amelyet ezuttal tőle nyerek. A tehetségi bizonyítvány t. i. mellékletül szolgálana egy most megürült Stipendium beadandó folyamodványhoz. [...] s Kaulbachnak amint mondám tetszett, tőle és az itteni akadémiától kapok jó bizonyítványt,”

⁴¹²Malonyai (1898), 78.o.: „[...]Than Mór azt is indítványozta, hogy Munkácsynak is adnának húsz forint havi segélyt, vagy tíz hónapon át, „előleg” címen s azzal a kikötéssel, hogy ez összeg fejében majd fessen egy képet a Társulathoz. Than indítványát Ligeti is melegen pártolta és a választmány el is fogadta.”

⁴¹³OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 11. sz. levél, 1867. április 8.: „[...] nappal tanulmányokat festek Vagnernél estve komponálok s.t.b. és boldog vagyok, noha most kértem Telepit hogy küldjön 15 f.tot mert eleinte drágán eltem és most letisztáztam magam az adósságból”

⁴¹⁴OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 13. sz. levél, 1867. május 9.: „[...] a kellnerek száma most már négy, ezek közül egy–kettő mindennap hozzám jön tisztelegni és mindennap hiába. Ha a mostani kellnér is elmegy, akkor lesz öt látogatóm [...]”

július 27-i ösztöndíj ebből a nehéz helyzetből mentette meg, a 800 forintot szeptember 2-án utalták ki a festő nevére.⁴¹⁵

4.3 A müncheni művészek hatása Munkácsy művészetére

A müncheni professzorain és Adam műtermén kívül Munkácsy Mihály Münchenben kelt leveleiben három német festő nevérol tett említést: Liell, Leibl⁴¹⁶ és Eduard Schleich.⁴¹⁷ Münchenben pezsgőbb volt a művészélet, mint Bécsben. A várost a korabeli Európa egyik kulturális központjaként tartották számon. A művészeti irányzatok képviselői békében éltek egymás mellett. A realista stílust követő festőművészek közül Munkácsy, aki Ludwig Knaus műveinek hatása alatt állt, egyikőjük művészetét sem találta követésre méltónak. Ligeti Antalhoz íródott egyik levelében ezt pontosan megfogalmazta.⁴¹⁸ Münchenben festett, az „Isaszegi csatátér“ vagy a „Szénásszekér“ című műveinek témái a hazai, nemzeti kultúra megelevenedését mutatják, szemben az akadémia Karl Piloty által képviselt művészeti iránnyal, a történeti festéssel.⁴¹⁹ Munkácsy a város képtárának, a Pinakothékának a termeit is gyakran kereste fel másolás céljából.⁴²⁰ Az időszakos tárlatokat is megtekintette, melyek a Münchener Művészeti Egylet keretében kerültek megrendezésre.^{421,422}

---

⁴¹⁵Malonyai (1898), 87.o. Az összeget „6577“ szám alatt utalványozták az 1867-es évből és szeptember 2.-án „8963“ szám alatt

⁴¹⁶Wilhelm Leibl (1844–1900), német, realista festő.

⁴¹⁷Eduard Schleich (1853–1893), német festő.

⁴¹⁸OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 15. sz. levél, 1867. München.: „[...] hanem genre piktort nem találok kedvemre valót, dacára annak hogy kocsi számra vannak, de mind oly annyira realistikus irányú hogy nem tartom célszerűnek utanok haladni.“

⁴¹⁹Lyka Károly (1951), Magyar művészélet Münchenben. 24-25.o.

⁴²⁰OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 12. sz. levél, 1867. április 8.: „Sok mindenféle festenivaló valo tárgy am van, csak győzném, azonban szeretnék valamit másolni a

4.4 A Düsseldorf Művészakadémia, avagy Ludwig Knaus nyomában

1868-ban Munkácsy Mihály második alkalommal nyert állami ösztöndíjat. Ennek köszönhetően pénzügyi biztonságban élt és minden idejét a festőművészetnek szentelhette. Eötvös József, aki Ligeti Antalnak köszönhetően rokonszenvet táplált Munkácsy irányába, sajnos már nem élhette meg, hogy választásának helyességét az idő igazolja. Amikor Munkácsy művészetének híre bejárta Európa nagyvárosait, Eötvös özvegye levélben emlékezett meg férje pártfogoltjáról és annak egykori döntésének helyességéről⁴²³ A Düsseldorf Képzőművészeti Akadémiára való beiratkozásának legfontosabb motivációja volt, hogy Knaus közelébe jusson. Mindezt Ligeti Antal ajánlólevelének köszönhette, aki barátságban állt Knaussal. Jóllehet Knaus nem tudta tanítványául fogadni, de jó tanácsokkal látta el a fiatal művésznövendéket.⁴²⁴ Munkácsy

---

Pinothekában nevezetesen egy Terniet meg Vandaikot vajon be fogadnak e este kiállításon mint maradhatok“

⁴²¹OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 9. sz. levél, 1866. november 20.: „[...]épen ma jártam meg az új Pinochtekát és a Mütarlatot, hol legjobban feltűnt egy este felét ábrázoló tájkép „Liell – töl. Az előtt a kép előtt meg kellett hajolni, annál nagyobb szerű tájképet még nem láttam. - Schleich – töl is van most kiállítva“

⁴²²OSZK.–Kézirattár. Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 15. sz. levél, [1867] évszám nincs feltüntetve a levélben. München.: „Hogy ismerem – e Sleihot“ igen gyakran járok hozzá...”

⁴²³Malonyai (1898), 101.o., Budapest, 1882. március 9. „Kitűnő emberek nem állhatnak egymás mellett anélkül, hogy kezet ne fogjanak egymással.“ Ezt írta megboldogult férjem a „Gondolataiban“. A sors megtagadta tőle azt az örömet, hogy Önnel, kiért már évekkel ezelőtt lelkesedett, kezet szoríthasson azon percen, midőn az egész haza dicsőíti az Ön nagy művét.“

⁴²⁴Malonyai (1898), 101-102.o.

gyakran felkereste a mestert műtermében és a városban is többször találkozott vele.⁴²⁵ Knaus ugyancsak megkedvelte Munkácsyt, akit otthonában is meglátogatott, hogy készülő képei vázlatairól véleményt mondjon. Kompozícióiról elismerően nyilatkozott, ami pozitívan hatott a fiatal művészre.⁴²⁶ Ez nagyon jelentős momentum volt Munkácsy életében, hiszen a müncheni magyar fiatal művésznövendékek köre ellenszenvvel viseltetett Munkácsy irányában. Maga Szinyei Merse Pál is negatívan ítélte meg őt.⁴²⁷ Munkácsy persze érezte az ún. Piloty iskola magyarjaiból áradó ellenszenvet, amit Ligeti Antalnak is elpanaszolt egyik levelében.⁴²⁸

1867-ben Munkácsy Mihály ellátogatott a párizsi világkiállításra, ami nagy hatással volt rá a Piloty iskola magyarjainak negatív véleményének ellenére.⁴²⁹ (Ligeti Antalhoz

---

⁴²⁵OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 24. sz. levél, 1868, Düsseldorf: „[...] A Mehlkastenban Knausszal is gyakrabban találkozom. De nem csak ott, hanem nála is. T. i. Ateliereben mert én bizony meg–meg látogatom.“

⁴²⁶OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 24. sz. levél, 1868: „[...]Én rettenetesen drukoltam miszerint[?] ha eljön hozzám s meg látja dolgaimat rettenetes Katzenjammereket fog csinálni [...] meglegedését fejezte ki kezdet képpen [...] Mutattam neki az árvíz és az újoncozás című vázlatomat is.[...]A kompozicio iránti tetszését nyilvánította. No csak hogy hát ezen is túl vagyok, most már nem is félek tőle annyira. Különben, igazán nagyon jó és derék ember.“

⁴²⁷Pernetczky Géza (1970), Munkácsy. 8.o.:”Jól ismertem Munkácsyt, Münchenben 1866-1868-ban gyakran találkoztunk, eljött ő Leibl körébe, de mindenki lesajnálta. Nemcsak azért mert németül csak gagyogott, s kifejezésein halálra kacagták magukat a fiúk, de sajnálták, hogy nem haladhat. [...] A mesterségbeli tudásában nem hittünk...”

Lázár Béla (1944), Munkácsy Mihály: 1844–1944, emlékek és emlékezések a művész születésének századik évfordulójára.179.o.

⁴²⁸OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 12. sz. levél, 1867. április 8.: „[...] A Piloty iskola magyarjai pedig méltóságon aluli dolognak tartanak engem társaságokba hívni, hogy abban részt vehessek, a hoz egy kissé toladónak kellene lennem, ezt a szerepet pedig nem vállalnám magamra, így tehát, nincs egyéb ...[?] mint ezen veszteségből amennyire lehet hasznót csinálni, ami ugy lehetséges, hogy azt az időt amit különben társaságaikban a sorhazak ban tolteneek, szep csendesen valami massal töltöm, Különben nem érdemel több szót.“

⁴²⁹Pernetczky (1970), 8.o.:” [...] Egy nap eltűnt közülünk, s mikor újra élénk került, nagyban újságolta, hogy Párizsban járt. Általános vélemény volt, hogy kár volt az útiköltségért. Mindenki – kivétel nélkül – úgy ítélte meg, hogy nem foghat rajta Párizs. Mert hiszen ami munkát tőle láttunk, mind gyenge,

címzett leveléből az is kiderül, hogy október 15-én érkezett Párizsba.)⁴³⁰ Ezen óriási kiállítás keretében a nagy kortárs európai festőművészek munkáit is egy csokorban láthatta. Gustave Courbet a saját pavilonjában több mint 120 alkotását állította ki⁴³¹ a realista irányzat szellemében. Nem hagyható figyelem nélkül az a tény, hogy Courbet jó kapcsolatban állt azokkal a német festőkkel is, akikkel Munkácsy baráti viszonyt ápolt. Roger Bonniot közlése szerint Ludwig Knaus, Ferdinand Heilbuth,⁴³² Georg Saal,⁴³³ Paul Meyerheim⁴³⁴ és Adolf Menzel⁴³⁵ is Courbet baráti köréhez tartozott.

Düsseldorfbán a „Café“ nevű kávéházban volt a találkozóhelyük⁴³⁶, ahol leginkább Courbet művészete került beszélgetéseik fókuszába. Knaus Courbethez fűződő barátsága sokat segíthet megérteni Munkácsy Mihálynak a realista irányzathoz való vonzalmának elmélyülését, illetve művészetének ez irányba való nagyléptékű fejlődését, amit a Munkácsy irodalomban nem Knauson keresztül vezettek le a kutatók. Csupán az egyszeri párizsi kirándulás hatásának tulajdonították.

---

rajzhibákkal teli volt. Mikor aztán a Siralomház-zal nagy sikert aratott, és annak reprodukciója szemünk elé került, hogy egy szóval mondjam, senki se hitte, hogy ő festette. Talán Knaus vagy más festő korrigált belé. A mesterségbeli tudásában nem hittünk...”

Lázár (1944), 179.o.

⁴³⁰OSZK.–Kézirattár, Levelestár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 14. sz. levél, 1867. október 14.: „[...]én holnap az – az 15. – kén indulok Párizsba.”

⁴³¹Bonniot Roger (1994), *L’Influence de Gustave Courbet Sur La Peinture Allemande De La Seconde Moitié Du XIXe Siècle*. 44.o.

⁴³²Ferdinand Heilbuth (1826-1889), német festő.

⁴³³Georg Eduard Otto Saal (1817-1870), német festő.

⁴³⁴Paul Friedrich Meyerheim (1842-1915), német festő és grafikus.

⁴³⁵Paul Meyerheim (1898–1905), német festő, illusztrátor.

⁴³⁶Bonniot Roger (1994), 33.,108.o.

4.5 Az áttörés: „Siralomház”–1869

Munkácsy művészi érettségét az 1869-ben festett puritán témájú, leveleiben „Hajnalpír” vagy gyakran „Suszter”-nek, ma „Ásító inas”-nak nevezett festménye igazolta, amely már a düsseldorfi művészkörökben is feltűnést keltett.⁴³⁷ Ezen kisebb képe után festette meg a „Siralomház” című képét, ami a párizsi szalon⁴³⁸ egyik aranyérmét nyerte el, ezzel megalapozva európai hírnevét. A francia kritikusok elismerően vélekedtek a képről.⁴³⁹ A képről Ludwig Knaus is elismerően nyilatkozott, aki miután tudomást szerzett arról, hogy Munkácsy ezt a témát választotta, erről igyekezett lebeszélni. Ilges és Munkácsy személyes beszélgetése szerint a festő a következőképpen idézte fel Knaus szavait: „[...] önnek teljes mértékben igaza volt és én tévedtem, amikor a képről igyekeztem lebeszélni, most azonban nem tévedek, ha a képnek nagy sikert és alkotójának fényes jövőt jósolok.”⁴⁴⁰

Ludwig Knaus pedig a festmény hatásáról a következő gondolatokat vetette papírra: „Úgy emlékszem rá, mintha csak ma történt volna, emlékezett vissza Leisten professzor Düsseldorfban a Siralomház első kiállítására Leopold Tonzen műkereskedésében. Munkácsy festménye mellett Vautier műve volt látható – az

---

⁴³⁷OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 29. sz. levél, Düsseldorf, 1869. április 20.: “[...] A Suszterom (a Hajnalpír) jó művészi renomét szerzett nekem de el adni a mint veszem észre a tárgy puritánsága miatt nehéz lesz.”

⁴³⁸Patricia Mainardi (1993), *The End Of The Salon, The Salon of 1870.: Moral Order In The Fine Arts.* 42-43.o.

⁴³⁹*Le Temps*, 1876. június. 4. Paul Manz: Munkacsy. In: Pernetzky (1970), Munkácsy. 46.o.: „Ez a festmény eseményt jelent Munkácsy úr pályafutásában. Igen szerencsés fordulatot, éspedig a fekete szín mellőzését, és egyben áttörést a halvány szürkére. [...] a kivitelezés csodálatos.”

⁴⁴⁰Ilges (1899), 44.o.: “[...] Sie haben ganz recht gehabt und ich war im Irrtum, als ich Ihnen von dem Bilde abriet, jetzt aber irre ich nicht, wenn ich dem Bilde großen Erfolg und seinem Schöpfer eine glänzende Zukunft prophezeie.”

elismert művész képe szürkének és mattnak tűnt Munkácsy világító, teljes, életteli színtónusai mellett! Nagy és váratlan, általános közönségsiker volt, az emberek mindenképpen látni akarták a képet. Barátunkat, Miskát, ugyancsak készületlenül érte a siker. Fáradságos munkánkba került, hogy rábeszéljük, küldje el mesterművét a párizsi salon kiállítására, nagyon félt attól, hogy visszautasítják.“

Maga Munkácsy is megemlékezett váratlan sikeréről Ligeti Antalnak írt levelében. Festményének sikerével kapcsolatosan megemlíti, hogy annak hatását csak fokozta a mellé kiállított Vautier festmény, amit a sajátjával együtt egy külön teremben állítottak ki. A képet olyan hatalmas érdeklődés kísérte, hogy például a kölni múzeum két ízben tett rá vételi ajánlatot.⁴⁴¹ Hírneve kitüntetett képe következtében gyorsan terjedt, ami több megrendeléshez juttatta a festőt. Nem kis büszkeséggel írja Ligetinek, hogy olyan műkereskedővel, Gaupillal, szerződött, aki európai hínevű festőknek, például: Messioner,⁴⁴² Knaus, Achenbachnak⁴⁴³ a műkereskedője.⁴⁴⁴ Szinyei Merse Pál és magyar barátai viszont meglepetésüknek és kételkedésüknek adtak hangot. Mint láttuk, megkérdőjelezték, hogy a kép egyedül Munkácsy ecsetjéből származik.⁴⁴⁵ A legnagyobb művészeti folyóiratok közül például a „Die Zeitschrift für Bildende Kunst“ Andreas Achenbach, Ludwig Knaus és Vautier festményei mellett is a magyar festő

---

⁴⁴¹OSZK.–Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 34. sz. levél, Düsseldorf, 1869. „[...] Képem, valahára kész lett s a tűzpróbán már keresztül is ment. Amennyiben Wautiernak egy képével külön ki volt állítva, s annyira tetszett hogy bizony, bizony nem hittem volna, s csak azt sajnálom hogy már el van adva mert most sokkal jobban eladhattam volna. A kölni múzeum számára, honnan két ízben is kaptam felhívást. Ma indítom képem utnak Párizs felé.“

⁴⁴²Ernest Messiner (1815-1891), francia festő és szobrász.

⁴⁴³Andreas Achenbach (1815-1910), német tájképfestő. Tesvére Oswald Achenbach (1827-1905), német tájképfestő.

⁴⁴⁴OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 32. sz. levél, Düsseldorf, 1869. : „[...] nem tudom hol veszem magam ezek közt a nagy urak közt, hanem hát annak még is örvendek hogy látom miszerint az illető nem olcsó, hanem jó képeket keres, amiért egy kissé csodálom is , hogy az enyémet megvette, no ha nem majd igyekszem neki oly jól csinálni, a mint tudom, mert most legalább azon biztos tudattal dolgozom, hogy meg lesz fizetve.“

⁴⁴⁵Pernecky (1970), 8.o., Lázár (1944), 179.o.

művét taglalta. A cikkből többek között azt is megtudhatjuk, hogy sokan szerették volna látni a festményt: „[...] nagy és megérdemelt feltűnést keltett Munkácsy alakokkal teli festménye. Munkácsy tehetséges fiatal magyar, aki Münchenben tanult és körülbelül egy éve lakik itt. Ezen a képen a szülőhazájának egy szokását ábrázolja, miszerint a halákraítélt bűnözőt a kivégzés előtt közszemlére teszik: ijesztően hatásos motívum, ami érdekes és jellegzetes részleteket kínál az odaáramló tömeg ábrázolására, amit a festő ügyesen használ ki. Az egyének ábrázolása tökéletesen sikerült, ahogy a rendkívül mély színezés, ami a művész további fejlődésével kapcsolatban nagy reményekkel kecsegtet.”⁴⁴⁶ Eugen Obermayer, a „Die Zeitschrift für Bildende Kunst” képzőművészeti folyóirat párizsi tudósítója a következőképpen számolt be Munkácsy Szalonban kiállított képéről: „[...] ez a kép, a mi Knausunk szabad és egyszerű stílusában – de nála mégis erőteljesebben, híressé tette itt az eddig ismeretlen magyart. A belső mozgás, ami Munkácsy összes alakját átjárja, valóban szellemdúsan kerül bemutatásra, és az aprólékos kivitelezést nem lehet eléggé dicsérni.”⁴⁴⁷ Obermayer kritikájának a tükrében érzékelhetővé válik, hogy Munkácsy Mihály elérte célját és Ludwig Knaus, a nagy példakép nyomdokába lépett. Idővel túl is szárnyalta mesterét. Munkácsy Mihály neve 1870-ben már a két korábbi nagy “M” mellett, Hans Makart⁴⁴⁸ és Jan Matejko⁴⁴⁹ neve mellett szerepelt a művészeti kritikában.⁴⁵⁰ B. Goldscheider műkritikus ugyanennek a folyóiratnak a hasábjain a következő cikket jelentette meg Munkácsy művészetéről:

„[...] egészen a konvencionális szabályokkal ellentétes, miszerint a hírnév egy olyan gyümölcs, aki halandóknak nem esik az ölébe. [...] Ez a fajta siker elérése a zsenik

⁴⁴⁶Zeitschrift für Bildende Kunst. (1870), Kunst-Chronik.Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst.Kunstvereine, Sammlungen und Ausstellungen. B. Düsseldorf. Bd. 5., 94.o.

⁴⁴⁷Zeitschrift für bildende Kunst.(1870), Kunst–Chronik. Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. Der „Salon“ von 1870. Bd. 5., 150.o.

⁴⁴⁸Hans Makart (1840-1884), osztrák festő és dekoratív művész.

⁴⁴⁹Jan Matejko (1838-1893), lengyel historizáló stílusú festő.

⁴⁵⁰Zeitschrift für Bildende Kunst.(1870), Kunst–Chronik.Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. Zwei neue Bilder von Hans Makart. 5. kötet, 1870. 193. o.:“[...] neue auftauchende phänomenale Erscheinung.”

névjegyét viseli magán. A középszerűség sose fog ilyen sikereket ünnepelni, ez egész bizonyos.”⁴⁵¹ A „Siralomház”⁴⁵² sikere nemcsak környezetét, de magát Munkácsyt is meglepte. Felkészületlenül érte, ami lekileg nagyon megviselte.^{453,454} Ennek ellenére nem kis büszkeséggel nyugtázta Ligetinek írt levelében, hogy Goupil szerint Ludwig Knaus fellépése óta nem volt olyan kép kiállítva a Párizsi Szalonban ami olyan nagy feltűnést keltett volna, mint a Siralomház.⁴⁵⁵

---

⁴⁵¹Zeitschrift für bildende Kunst.(1870), Kunst–Chronik.Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst.Zwei neue Bilder von Hans Makart. Bd.5., 1870., 193. o.

⁴⁵²Genthon István (1935), Az új magyar festőművészet története. Budapest.

⁴⁵³OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak, 37. sz. levél, 1870. május 31. Párizs: „Oh! Én sokkal nehezebbnek tartom megtartani a megállapított hír nevet mint megszerezni. Hisz ime a tapasztalás is azt mutatja. Én magam sem tudom, hogy jutottam minden nagyítás nélkül egyszerre oly állásra, amilyenről csak néhány hó előtt is. Még csak gondolni sem mertem volna. Ez be következzen egy szerencsés véletlen által,de már most e szerencsés véletlent az – az e véletlen szerencsét egy egész életre kiterjeszteni, bíz ahoz azt hiszem meg erőm legnagyobb megfeszítése szükséges.”

⁴⁵⁴OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 34. sz. levél, Düsseldorf, 1869.: “[...] S mióta képem ki volt állítva egész környezetem megváltozott, büszke professzorok a legnyájasabban üdvözlnek különben az efelét ösmeri Ligeti úr.”

⁴⁵⁵OSZK.–Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 36. sz. levél: „[...] Goupil azt mondja, hogy Knaus első fellépés óta nem volt kép kiállítva a párizsi Salonban, mely oly általános elismerésben részesült volna, mint a Siralomház s amiért is Gerome különös elismerését jelenti ki Goupil által, s minthogy tudja, hogy a napokban Párizsba megyek, meghívott magához. [...] Vajjon mit szól mindezekhez Székely Bertalan, a nagy----“

5. Munkácsy Mihály és a korabeli magyar festőelit az 1873-as bécsi világkiállításon

A bécsi világkiállítás megszületésének alapjául egy 1866-ban született császári döntés szolgált, de végül az európai politikai események következtében csak később realizálódhatott.⁴⁵⁶ A császári döntés a világkiállítás teljhatalmú igazgatójává Dr. Wilhelm Schwarz-Senborn bárót nevezte ki 1870. január 9-én⁴⁵⁷. Az 1870. május 24-én kelt újabb császári rendelet pedig az 1873-as évet jelölte meg a kiállítás évéül.⁴⁵⁸ A bécsi világkiállítás sajtója a nagy eseményt a béke, valamint a kulturális fejlődés letéteményesének tekintett osztrák politika győzelmeiként ünnepelte, ami a birodalom európai politikai súlyának hangsúlyozására is szolgált.

Az 1873-as év a bécsieket nemcsak a világkiállítás, hanem a császári ház fontos családi eseményei miatt is lázban tartotta, hiszen Ferenc József trónralépésének a huszonöt éves jubileuma is erre az évre esett. A császár ezen ünnepélyes alkalomból személyes védnöksége alá helyezte a kiállítást.⁴⁵⁹ A trónörökös, Rudolf főherceg nagykorúvá nyilvánítására szintén ugyanebben az évben került sor, valamint Gizella főhercegnő és Friedrich Wilhelm, Frigyes Vilmos porosz főherceg eljegyzése is a világkiállítás megnyitásakor vált nyilvánossá. A német-francia háborúskodás következtében a világkiállítási munkák előkészületei elhúzódtak. A Császári és Királyi Bécsi Világkiállítási Bizottság (Kaiserliche und Königliche Commission für die Wiener

---

⁴⁵⁶Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Documente. 44. szám, Wien, 1873. 1.; Wiener Zeitung, 49. szám, 1866. február 28., 629.o.

⁴⁵⁷Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Documente, 44. szám, 1873. Wien, 1.

⁴⁵⁸Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Documente. Wien, 18.; Bömches, Friedrich (1874), Bericht über die Weltausstellung zu Wien. Wien, 1873. 1.

⁴⁵⁹Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 101. szám, 1873. január 8., Franz Josef I. Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn und Böhmen u. u.

Weltausstellung) a munkáját viszonylag későn, 1871. augusztus elsején tudta megkezdeni. A kiállítás megrendezésének szabályzata 1871. szeptember 12-én nyert uralkodói jóváhagyást, majd szeptember 14-én került közzétételre.

A világkiállítás a császár személyes támogatása mellett Károly Lajos főherceg védnökségét is élvezte, a kiállítási bizottság (Ausstellungs Commission) elnökéül Rainer főherceget,⁴⁶⁰ alelnökeinek Constantin zu Hohenlohe-Schillingsfürst herceget⁴⁶¹ illetve az ausztriai miniszterelnököt, Adolf zu Auersperg herceget,⁴⁶² a császári udvar és a külügyek miniszterét gróf Andrassy Gyulát és a londoni nagykövetet, Beust grófot nevezték meg.⁴⁶³ A kiállítás hivatalos orgánuma az először 1871-ben napvilágot látott Wiener Weltausstellungs-Zeitung (Bécsi Világkiállítási Újság) lett.⁴⁶⁴

---

⁴⁶⁰Rainer-Ferdinand Maria Johann Evangelist Franz Ignaz von (1827–1913) Osztrák főherceg. Az osztrák hadsereg tábornoka. Az Osztrák Tudományos Akadémia kurátora. Az Osztrák Iparművészeti Múzeum védnöke.

⁴⁶¹Constantin Fürst zu Hohenlohe – Schillingsfürst (1828–1896): Nagy érdemeket szerzett a bécsi körgyűrű és a Prater munkálatainál.

⁴⁶²Fürst Adolf Carl Daniel von Auersperg (1821–1885) Cislajtania, azaz a Lajtán túli vidék miniszterelnöke.

⁴⁶³Friedrich Ferdinand Graf von Beust (1809–1886) Szász majd osztrák államférfi.

⁴⁶⁴A Bécsi Világkiállítás Lapja „A megjelenő lapoknak első hiteles forrásaként szolgált, mely az olvasóknak a világkiállítási bizottság tevékenységéről adott hírt. Európa minden országában megjelent: „Wir organisirten Repräsentationen unseres Blattes in allen Ländern Europa's, in Afrika, Amerika, Asien und Australien. Als Missionär der großen Idee der Weltausstellung ging unser Blatt hinaus in alle Theile der bekannten Welt.” Az idézett cikk írója a következően fogalmazott: „A bécsi világkiállítás irodalma velünk kezdődött. Az utánzás mindenféle fajtája felbukkant, de a kiállítás közönségének jóindulatát mindvégig a magunkénak tudhattuk.” Wiener Weltausstellungs- Zeitung, III. évfolyam, 101. szám, 1873. január 8., Unsere 101. Nummer. A Borsszem Jankó 1873. április 27.-i számában, Kiállítási Újság és Szakközlöny a Magasabb Kiálthatatlanság Számára alcímmel a Világkiállítási Újság tükörképeként figurázza ezt ki, azaz legjellemzőbb rovatainak keresi meg a maga Borsszem Jankó stílusban megírt szarkasztikus párját. Világkiállításunk, Kiállítási Hirek, Kiváló Építkezések, Magas Vendégeink, Kitüntetések, A világkiállítások föladata: Borsszem Jankó, 6. évf, 278.szám, 1873.április 27., Kiállítási Újság.

Bécsnek nehéz szerep jutott a világkiállítások történetében, hiszen az 1867-es párizsi kiállítás újdonságai olyan arculatváltást jelentettek, amelyek pozitív hatásaként megnőtt az érdeklődés, másrészt az ennek felkeltését megcélzó óriási fényűzés, jelentős mértékben növelte ennek költségeit.⁴⁶⁵ Az ezidáig egymással vetélkedő London és Párizs mellett 1873-ban Bécs is igyekezett méltó vetélytársként feltűnni és újdonságaival nagyobb népszerűsége szert tenni.

A világkiállítások egymáshoz viszonyított térbeli terjedelme valamint az ezeken résztvevő kiállítók számaránya és a kiállítások látogatottsága híven tükrözi ezen bécsi törekvéseket.⁴⁶⁶ A szervezők a hangsúlyt a specializálódásra és az extensivitásra fektették. A művészetek, az ipar és a tudományok mellett nemcsak a nevelésügy, hanem az őstermelés ágazatai, az állattenyésztés és a növénytermesztés is helyet kapott.⁴⁶⁷ A járulékos kiállítások (additionelle Ausstellung-ok) pedig az egyes termelési ágak múltjáról is igyekeztek hiteles képet nyújtani. Európában a nemzetközi kongresszusok szervezése további babérok megszerzését jelenthette a kiállítók számára.

A kiállítás megrendezésének helyéül több bécsi helyszín neve is felmerült, úgy mint a ún. Glacis, a Prater vagy a Simmeringer Haide. Végül a választás a Praterre, ennek is az ún. kirai részére esett.⁴⁶⁸ Ennek a területnek a kijelölésében nagy szerepe volt annak, hogy a Prater kedvelt szórakozóhelye lévén a bécsi publikumnak az idők folyamán a közlekedés itt kiválóan kiépült és a város több pontjáról könnyen megközelíthető volt.^{469,470} Egyedüli hátránya sajátos mikroklímája volt, amit a kiállítás épületeinek

---

⁴⁶⁵Gelléri Mór (1885), A kiállítások története, fejlődése és jövőbeli rendszerezése. Budapest, 40. o.

⁴⁶⁶Gelléri (1885), 48-49. o.

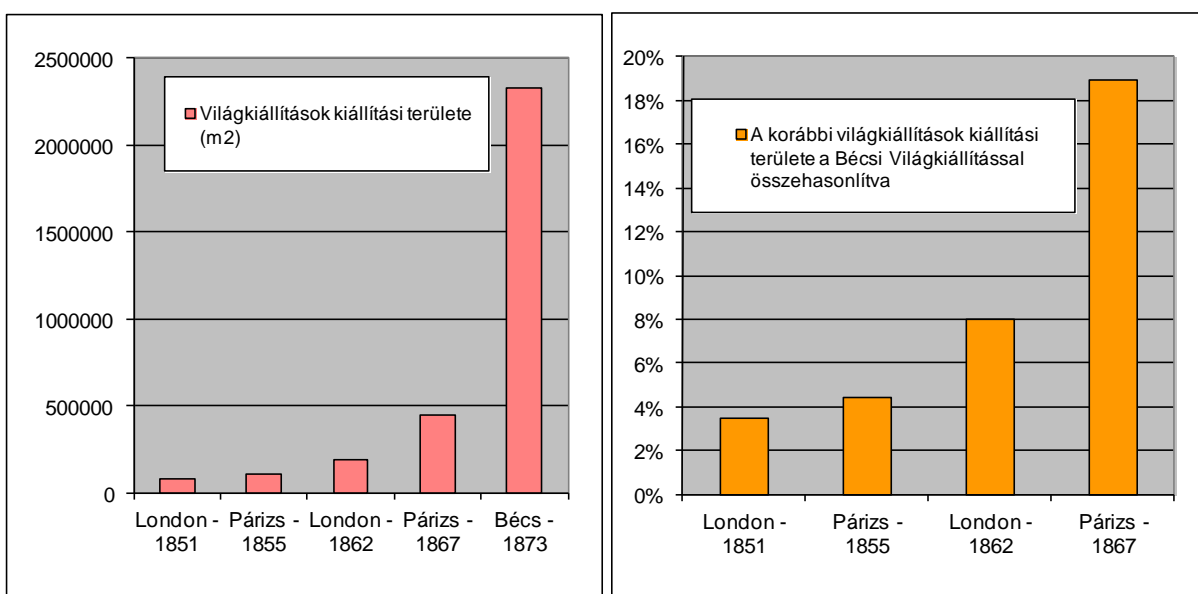
⁴⁶⁷Gelléri (1885), 42. o.

⁴⁶⁸Meyer (1873), Meyers Reisebücher Wien. Weltausstellung 1873. Führer durch die Kaiserstadt und auf den Besuchtesten Routen. Österreich – Ungarn. Unter besonderer Berücksichtigung der Welt-Ausstellung. Hildburgmausen Bibliographisches Institut. Wien, 1873. 551.o.

⁴⁶⁹Az északi vasútvonal kiváló szállítási lehetőségekkel rendelkezett, hiszen a többi vasútvonallal összeköttetésben állt. A vasútvonalakon kívül a Prater fő útvonalán lóvasút közlekedett, ami az északi elővárosokkal teremtett kapcsolatot. E mellett a dunai gőzhajók és a bécsi összekötő vonatok megkönnyítették a látogatók számára a kiállításra való ellátogatást

tervezésekor a tervezőknek nem lehetett figyelmen kívül hagyni. A bécsi világkiállítás összterületét figyelembe véve szembetűnő, hogy az ezidáig megrendezett kiállításoknál jóval nagyobb területen került megrendezésre.⁴⁷¹ A bécsi világkiállítás összterülete ugyanis 28,6-szor illetve 12,5-ször nagyobb volt az első és a harmadik londoni világkiállításnál, valamint 22,6-szor illetve 5,3-szor nagyobb volt, mint a második és a negyedik párizsi kiállítás.

6. ábra Korábbi világkiállítások területi összehasonlítása

Forrás: Meyer, 1873, 551 o., Dr. Fr. Förster: Illustrierter Wiener Fremdführer. Wien, 1873, 59.o.

A megépített bécsi pavilonrendszer 950 méter hosszan és 205 méter szélességben helyezkedett el a Prater területén. Az úgynevezett főcsarnok (Hauptgalerie) 25 méter

⁴⁷⁰Meyer, (1873), 552.o.

⁴⁷¹Förster Franz (1873), Illustrierter Wiener Fremdführer. Praktischer Wegweiser mit besonderer Berücksichtigung. Der Weltausstellung und aller Sehenswürdigkeiten und Grossem, ausführlichem Plane der Stadt, ferner Plänen. Wien, 1873. 59.; Meyer, (1873), 551.o.:

1851–London, Hydepark: 81 591 m², 1855–Paris, Champ-Eliséés: 103 156 m².; 1862 London, Brompton: 186 125 m².; 1867- Paris, Champ de Mars: 441 750 m².

széles volt, melyet további 16 úgynevezett keresztcsarnok (Quergalerie) kötött össze, melyek külön-külön 15 méter szélességben és 75 méter hosszan terültek el úgy, hogy a főcsarnok keresztülmetszette a keresztcsarnokokat. Mindezeket további két 35 méter széles udvar egészítette ki. Ennek a pavilonrendszernek a súlypontját egy körpalota, a „Rotunde“ képezte, a pavilonrendszer középpontjában helyezkedett el, azt két egyenlő részre osztva. Ezt a londoni világkiállítás (1851) üvegpalatájával világhírűvé vált építész, Scott Russel tervezte. Átmérője 79 méter volt és hatalmas méreteinek is köszönhetően a világkiállítás ékköveként, szimbólumaként tartották számon. Az épületben elhelyezkedő 8127 négyzetméteres kiállítóterem az ún. elitkiállításnak adott otthont.⁴⁷² A Rotundához további mellékgalériák és kereszthajók tartoztak. A befedett területek összessége mintegy 180 ezer négyzetmétert tett ki. A nagyobb látogató tömegek minél egyszerűbb befogadása végett a pavilonrendszert négy főbejáraton keresztül lehetett megközelíteni.⁴⁷³ A bécsi világkiállításon szemlére bocsátott tárgyakat 26 főcsoportra osztották.⁴⁷⁴ Ezen belül a kortárs művészetek a huszonötös csoportba kerültek.

---

⁴⁷²Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 1.szám, 1873. január 8., John Scott Russell. Itt a világkiállítás megnyitásakor Ausztria, Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Anglia, Oroszország és Svédország remekei kerültek kiválasztásra.

⁴⁷³Főbejárat, északi, nyugati és keleti bejárat.

⁴⁷⁴1. Bergbau und Hüttenwesen, Bányászat és Fémolvasztás; 2. Land- und Forstwirtschaft, Mezőgazdaság és Erdőgazdálkodás; 3. Chemische Industrie, Vegyipar; 4. Nahrungs- und Genussmittel als Produkte der Industrie Élelmiszer és Élvezeti iparcikkek; 5. Textil- und Bekleidungsindustrie, Textil és Ruhaipar; 6. Leder- und Kautschukindustrie, Bőr és Kaucsuk ipar; 7. Metallindustrie, Fémipar; 8. Holzindustrie, Faipar; 9. Stein-, Ton- und Glasindustrie Kő-, Agyag és Üvegipar; 10. Kurzwarenindustrie, Rövidárú/textil ipar; 11. Papierindustrie Papír ipar; 12. Graphische Künste und gewerbliches Zeichnen, Illusztrációs, vagy grafikus művészet, Műszakirajz; 13. Maschinenwesen und Transportmittel, gép- és járműgyártás; 14. Wissenschaftliche Instrumente Tudományos műszerek; 15. Musikalische Instrumente, Hangszerek; 16. Heerwesen, Hadügy; 17. Marinewesen, Tengerészet; 18. Bau- und Civil-Ingenieurwesen, Építész- és műszaki mérnökség. 19. das bürgerliche Wohnhaus mit seiner inneren Einrichtung und Ausschmückung A polgári lakóház belső és külső díszítése. 20. Das Bauerhaus mit seinen Geräthen und Einrichtungen, Parasztház szerszámokkal és berendezése.

21. Die nationale Hausindustrie, Nemzeti háziipar, 22. Darstellung der Wirksamkeit der Kunstgewerbe-Museen Az iparművészeti múzeumok hatékonyságának bemutatása. 23. Egyházi művészet, Die kirchliche

5.1 A művészeti kiállítás általános problémái

A bécsi világkiállításon a rendezők nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a jelenkor művészei, ahogy már 1855-ben a párizsi világkiállításon is történt, különálló teremben állíthassák ki műveiket: „Ez alkalommal rangjuknak megfelelően kerültek elhelyezésre megkülönböztetés nélkül. A művészet méltósága nem szenvedett csorbát, önálló mesterséggé lett immár elkülönítve, egyben respektálva is.”⁴⁷⁵ A művészeti pavilon a Rotunde-vel átellenben, a gépcsarnokkal párhuzamosan helyezkedett el.⁴⁷⁶ A pavilon kiállítótermének falai mintegy 6995 négyzetméter felületet tettek ki.⁴⁷⁷

A kiállítandó műrecek a Künstlerhof, vagyis a művészdudvar területén a Kunsthalleban voltak kiállítva. A mellette lévő pavilonban az „Exposition des Amateurs” kapott helyet.⁴⁷⁸ A művészdudvar területéről a mezőgazdasági pavilon irányába egy hídon keresztül lehetett továbbjutni. A német képzőművészeti folyóirat

---

Kunst. 24. Objekte der Kunst und Kunstgewerbe früherer Zeiten, ausgestellt von Kunstliebhabern und Sammlern, Korábbi korok művészete a műkedvelők és műgyűjtők kiállításában; 25. Die bildende Kunst der Gegenwart, A jelenkor művészete; 26. Erziehungs-, Unterrichts- und Bildungswesen, Nevelés, Oktatás és Képzés.

⁴⁷⁵Meyer, (1873), 570.o.

⁴⁷⁶Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 176. szám, 1873. június 15., Bilder vom Ausstellungsplatze XXXVIII. Die Kunsthalle.

⁴⁷⁷Meyer, (1873), 562.o.

⁴⁷⁸A (művészeti) szakosztály a következő tartalmú átiratot intézte a fiókbizottság elnökéhez: „A világkiállítási országos bizottmány IV. szakosztálya elhatározta, hogy a hazánkbeli köz és magán gyűjtemények tulajdonosait illetőleg igazgatóit felhívja, gazdagítsa a kiállítás magyar osztályát a régibb kor művészeti és műipari termékeinek beküldésével, hogy a magyarországi „exposition des amateurs” minél kitünőbb legyen” Világkiállítási Közlöny, 4. szám, A világkiállítási országos bizottmány szakosztályainak működése. IV. (művészeti) szakosztály, 1872. május 26.

neves kritikus és szerkesztője, Friedrich Pecht véleménye szerint a bécsi építész Karl von Hasenauer⁴⁷⁹, aki a bécsi múzeumok mesteri építész volt, a Kunsthalle külső megtervezésekor a legkevésbé volt művészi.⁴⁸⁰ A művészeti pavilon belső kiképzésében viszont mesterit alkotott, amiben nagy szerepe volt az új megvilágítási technika alkalmazásának: a tetőről érkező napsugarak az oldalsó ablakoknak, valamint a tetőn elhelyezkedő üvegbetéteknek köszönhetően optimális fénybeáramlást biztosítottak. A bécsi építész a későbbiekben ugyanezt a technikát alkalmazza majd a bécsi Kunsthistorisches és Naturwissenschaftliches Múzeumban.⁴⁸¹

5.1.1 A Művészeti Csarnok avagy a Kunsthalle felosztása

A francia–német háborúskodás szelleme a békekötés ellenére is sokáig kísértett és a bécsi világkiállításon is hol gyengébben, hol erősebben, de éreztette hatását. Olyan ártatlannak tűnő esemény alkalmával is felszínre került, mint például a Művészeti Pavilon felosztása. A Kiállítási Bizottság fáradozásai dacára az Offiziöses Berliner Blatt híradásának köszönhetően a világkiállítás békés atmoszférája veszélybe került.⁴⁸² A felosztás azért is volt lényeges kérdés, mert a különböző nagyságú termek különbözőképpen voltak megvilágítva, ezzel nagymértékben befolyásolva a kiállított művek élvezhetőségét. A rendezők igyekeztek mindkét fél kívánalmainak eleget tenni, a felosztás körüli vita mégis olyan mértékben elmérgesedett, hogy a probléma végül a nemzetközi politika porondjára is felkerült. Andrassy Gyula gróf külügyminiszternek, valamint Károlyi grófnak, mint a Császári Kiállítási Bizottság alelnökének be kellett

---

⁴⁷⁹Karl von Hasenauer (1833-1894), Osztrák építész. A bécsi világkiállítás főépítész is volt.

⁴⁸⁰Zeitschrift für Bildende Kunst, 19. szám, 1873. február 21., Die Weltausstellung in Wien. Die Architektur. 305–306.o.

⁴⁸¹Pemsel, Jutta (1989), Die Wiener Weltausstellung von 1873. Böhlau Verlag Wien, Köln, 38.o.

⁴⁸²Wiener Weltausstellungs- Zeitung, III. évfolyam, 1.szám, 1873. január 8., Zur Raumvertheilung in der Kunsthalle.

avatkoznia és a Német Birodalom Bizottsága előtt tisztázni a kényes szituáció részleteit, mert a helyzet már már politikai eszkalációval fenyegetett.⁴⁸³

A tények végül saját magukért beszéltek. A négy legnagyobb terem közül hármon, amelyek felső, illetve oldalsó megvilágítással voltak ellátva, három ország osztozhatott: Ausztria, a Német Birodalom és Franciaország. A fennmaradó negyedik, egyben utolsó nagyobb termen a többi ország osztozott. A kényes szituációról a Wiener Weltausstellungs-Zeitung újságírója berlini hírforrásokra utalva⁴⁸⁴ a következő gondolatokat osztotta meg olvasóival:

„A Művészeti Csarnok termei nem északi és déli fekvésűek, mivel az épület tagolása nem tökéletes északnyugati és dél-keleti tájolású. A felülről megvilágított termeknél egyáltalán nem jön szóba ez a kényes fekvés, mert ezek ugyanannyi fényt kapnak, az oldalmegvilágítással rendelkező termek egyik fele észak-nyugati, míg a másik fele dél-keleti fekvésű: az észak-nyugati fekvés mindenesetre előnyösebb, bár egy ilyen épületnél nem eshet minden terem egy és ugyanazon oldalra.”⁴⁸⁵

A Wiener Weltausstellungs-Zeitung áprilisi cikke már arról tanúskodik, hogy a Művészeti Csarnok körüli vita nyugvópontra jutott, így a termek felosztása már tényként és nem megoldandó kérdésként merült fel. A Művészeti Csarnok központi kiállítótermét tizenhat nagyobb és tizenhat kisebb teremre szabdalták fel.⁴⁸⁶ Mindehhez további négy sarokpavilon, felső megvilágítással, illetve még négy előcsarnok tartozott. Franciaország és Németország, a közöttük uralkodó feszült politikai helyzetnek köszönhetően, a legjobb feltételek mellett készülhetett a kiállításra. A két ország összesen nyolc nagy termet mondhatott a magáénak, a legjobb felülről való

---

⁴⁸³Wiener Weltausstellungs-Zeitung., III. évfolyam 14. szám, 1873. január 21., Über die Raum-und Lichtverhältnisse in der Kunsthalle. Beilage zu Nummer 14.der Wiener Weltausstellungs-Zeitung.

⁴⁸⁴Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 14. szám, 1873. január 21., Über die Raum-und Lichtverhältnisse in der Kunsthalle; Beilage zu Nummer 14. der Wiener Weltausstellungs-Zeitung.

⁴⁸⁵Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam 14. szám, 1873. január 21., Über die Raum-und Lichtverhältnisse in der Kunsthalle. Beilage zu Nummer 14.der Wiener Weltausstellungs-Zeitung.

⁴⁸⁶Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam 131. szám, 1873. április 20., Die Raumvertheilung in der Kunsthalle und in den Pavillons des amateurs. (Pavillon der Amateure).

megvilágítással, valamint további nyolc oldaltermet a műcsarnok elülső frontján. A központi terem bal oldalán lévő falfelületet Franciaország, a csarnok jobbán lévő pedig Németország műalkotásai foglalhatták el. Ezen kedvező feltételekkel szemben kissé paradox módon a világkiállításnak helyet adó Ausztria a kiállítótermek csekély számával rendelkezett. A negyedik felső megvilágítással rendelkező ún. nagy kiállítótermet, ami tulajdonképpen egy, a művészeti pavilonhoz kapcsolódó sarokterem volt, Magyarország birtokolhatta. Így az osztrák és magyar termek a német és francia kiállítótermekkel átellenben helyezkedtek el. Franciaország, Németország és Ausztria-Magyarország a Művészeti Csarnok termeinek a háromnegyedét birtokolta. A fennmaradó termeken nyolc nemzet és régió osztozott: Anglia, Hollandia, Belgium, Svájc, Spanyolország, Portugália, Észak-Amerika és Görögország. Az ún. Amatőrök Pavilonjában öt nemzet képviseltette magát: itáliai, dán, svéd, norvég és orosz művészek állították ki munkáikat,⁴⁸⁷ bár a magyar híradásokból megtudhatjuk, hogy a magyarok is képviseltették magukat ebben a kategóriában.⁴⁸⁸

A világkiállítás művészeti részének látogatásához feltétlenül szükséges lett volna egy jól szerkesztett katalógus, de 1873. május 2-án, a megnyitó napján a kinyomtatott 10000 példányból a kasszáknál nem volt fellelhető példány. A jegyárúsítók a felmerülő kérdésekre természetesen nem mindig tudtak válaszolni.⁴⁸⁹ A látogatóknak a katalógust egészen június 8-ig nélkülözniük kellett, annak megjelenéséig kénytelenek voltak a különböző nemzeti kiadványokból tájékozódni.⁴⁹⁰ Ezek azonban sok esetben nem nyújtottak megfelelő információkat: a rossz számozás miatt például ha a látogató a belga, vagy a svájci katalógusokból próbált tájékozódni, csalódnia kellett.^{491,492} A

---

⁴⁸⁷Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 101. szám, 1873. Január 8., Die Raumvertheilung in der Kunsthalle und in den Pavillons des amateurs.

⁴⁸⁸Világkiállítási Közlöny, 4. szám, A világkiállítási országos bizottmány szakosztályainak működése. IV. (művészeti) szakosztály, 1872. május 26.

⁴⁸⁹Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 146. szám, 1873. május 8., Weltausstellungs Notizen; Oesterreich–Ungarn, Der officielle General-Kataloge der Ausstellung.

⁴⁹⁰Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 146. szám, 1873. május 8., Weltausstellungs Notizen, Oesterreich–Ungarn, Der officielle General-Kataloge der Ausstellung.

⁴⁹¹Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 159. szám, 1873. május 24., Aus der Kunsthalle III.

hivatalos művészeti katalógus megjelenésével a problémákat csak részben sikerült a szervezőknek kiküszöbölniük. A Művészeti Csarnok térképe például olyan rosszul szerkesztett volt, hogy a kiállítás látogatói nem tudtak belőle tájékozódni.

A katalógus hiányosságáról a Neues Wiener Tagblatt újságírója fogalmazott a legszúrósabban: „Ha az általános katalógus rendszerezését követnénk, azt is mondhatnánk, hogy a déli sarkkör nyugatról északra tolódott. Ha ez igaz, akkor az osztrák katalógus főszerkesztőjének egy másik bolygón kellett lennie, amelyen Anglia Kínától északra található, ott, ahová mások Japánt helyeznék.”⁴⁹³ A kiállított művészeti munkák rossz számozása pedig további kritikára adott alkalmat. A legnagyobb skandallumot a hivatalos katalógus kapcsán Németország, Spanyolország és Portugália teljes kihagyása jelentette. A későbbi javított, hivatalos világkiállítási katalógust, amely 1873. augusztus 10-én jelent meg, a könnyebb használhatóság kedvéért két részre osztották. Az első egy tájékoztató áttekintést⁴⁹⁴ adott, s a borítólapja a kiállítási útvonal kalauzaként szolgált. A második részben pedig a megtekinthető munkák immár helyes számozását találjuk. A már végleges, hivatalos verzió mellett továbbra is fellelhetők voltak azonban a nem hivatalos katalógusok, melyek közül kiemelkedett Erst Lehmann művészeti katalógusa (Führer durch die Kunsthalle).⁴⁹⁵

5.2 Magyarország első önálló világkiállítási szereplése

A bécsi világkiállítás alkalmával a Közel- és Közép-Kelet mellet Magyarország elsőként vett részt önálló államként. A bécsi világkiállítás első ízben nyújtott alkalmat

---

⁴⁹²Neues Wiener Tagblatt, 157.szám, 1873. június 1., Vom Lesetisch. Neue Ausstellungskataloge. 4.o.

⁴⁹³Neues Wiener Tagblatt, 157. szám, 1873. június 1., Vom Lesetisch. Neue Ausstellungskataloge. 4.o.

⁴⁹⁴Neues Wiener Tagblatt, 157.szám, 1873. június 1., Vom Lesetisch. Neue Ausstellungskataloge 4.o.

⁴⁹⁵Lehmann, Ernst (1873), Führer durch die Kunsthalle der Weltausstellung in Wien. Alfred Hölder-Beck'sche Universitäts-Buchhandlung, Wien. 1873.

arra, hogy a magyar kiállítók, ezen belül is a művészek, önállóan immár hazájukat képviselve állíthassák ki műveiket.⁴⁹⁶ A Städtische Pressburger Zeitungból illetve Bárány Wenckheim Béla híradásából megtudhatjuk, hogy a magyar delegáció mintegy 4000 kiállítót számlált: az ország a mezőgazdasági terményeitől kezdve az ipari termékekig, a gyáripartól kezdve a képzőművészeti művekig igen széles palettán képviseltette magát.^{497,498} A kiállítók száma valamint kiállított termékeiknek a különböző szekciókban való szerepeltetése egyben a sajátos nemzeti karakter letéteményese is volt. Mindez hatalmas előrelépésként értékelhető, hiszen az 1867-es párizsi világkiállításon ugyancsak lett volna lehetőség ezen nemzeti jelleg kidomborítására, akár a műipari termékeket kiállító osztályt, akár csak az akkori nemzetközi zeneünnepélyt tekintve. Minderről Vajda Viktor a következőképpen emlékezett meg: „[...] a befolyásos körök csekélyelve a magyar dalárdaélet vagy fel nem fogva a dalárdaügy s általában a művészeti irányu jelentőségét, óvakodtak itt utasítást adni, mintha magyar emberben nem volna képesség művészet terén is érvényesülhetni vagy legalább megállhatni a többi nemzetek mellett.”⁴⁹⁹ A bécsi világkiállítás közönsége így elsőként láthatta egy csokorban az akkori magyar festőélet⁵⁰⁰ alkotásait.

Magyarország galériájának bejárata felett saját nemzeti címerét helyeztette el, termében saját nemzeti zászlaját és nemzeti címerét tűzette ki. A terem mérete az ország termelésének nagyságával és jelentőségével állt arányban, fogalmazott a Világkiállítási Újság.⁵⁰¹ A magyar nemzeti karakter érvényesült a nemzet finanszírozta és építette

⁴⁹⁶Städtische Pressburger Zeitung, 157. szám, 1873. július 10., Die ungarische Weltausstellungs-Commission.

⁴⁹⁷Städtische Pressburger Zeitung, 157.szám, 1873. július 10., Die ungarische Weltausstellungs-Commission.

⁴⁹⁸HHStA Kabinettskanzlei-Vortrag, 1873:4479. Bárány Wenckheim Béla király személye körüli miniszter előterjesztése az uralkodónak, Bécs, 1873. december 6.o.

⁴⁹⁹ Vajda Viktor (1870), Művészet és politika. Képek a magyar társadalomból. Pest, 136.o.

⁵⁰⁰ „The Vienna Universal Exhibition 1873: the art of Mihály Munkácsy in light of the German Criticism”, in: Conference proceedings, International conference of doctoral candidates, Ostrava, 2011. május 25.

⁵⁰¹Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 137. szám, 1873. április 27., Beilage: Ungarn in der Weltausstellung.

magyar pavilonban, amelynek építészeti terve Julius Koch munkáját dicsérte. A Pressburger Zeitung újságírója úgy értékelte, hogy a magyar részleg nemzeti karaktere teljes egészében fel- illetve megismerhető volt. Emellett több kisebb, a nemzeti karaktert szépen szimbolizáló épület^{502,503} kelt életre a kiállításon, amelyek a látogató közönség soraiban nagy tetszésre leltek.^{504,505} „Olyan magyar tárgyak kerültek kiállításra, amelyekben megnyilvánult az iparágak kozmopolita karaktere, miközben külső díszítésük a nemzeti karakter hordozójává vált, olyannyira, hogy a bécsi lapok mindezt nevelésügyi túlzásnak minősítették.”^{506,507} A bécsi világkiállítás magyar országos

---

⁵⁰²Biographische Lexicon der Wiener Weltausstellung 1873. (1873), első kötet, 21. o. „A nemzeti karaktert volt hivatott szimbolizálni a Magyar Csárda életre hívott épülete is, amely a látogató közönség soraiban nagy tetszésre lelt. Ennek ellenére a Borsszem Jankó 1873. áprilisi számában, Kiállítási Újság című rovatán belül jelent meg Kiváló építkezések címmel egy szarkasztikus, fanyalgó stílusban megírt cikk, amely a következőképpen emlékezik meg a világkiállítási csárdáról: „E nagyszerű épület igen előnyösen hat, azon ethnografiai hűsége által melylyel az igazi magyar csárdáktól tökéletesen elüt. Aki ezt látja, az rögtön fogja tudni, hogy minő nincs a magyar csárda, s ebből következtetheti, hogy minőnek kell tehát lennie.”

⁵⁰³Borsszem Jankó 6. évf, 284. sz., 1873. június 8.: A Közkiállításon; Vindobona és a Nagy Világ majd A közkiállításon címmel a következőképpen ítélik meg: „Egy atyánkfia (az ugynevezett Magyar Csárda előtt). De azért délibábot mégsem tudott die bigyeszteni a nímét!”

⁵⁰⁴Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 145. szám, 1873. május 7., Bilder vom Ausstellungsplatze, Pavillon der ungarischen Staatsvorst-Verwaltung; Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam. 223. szám, 1873. augusztus. 9., Bilder der Ausstellungsplätze. Die ungarische Csárda, (Das ungarische Weinhaus).

⁵⁰⁵Wiener Weltausstellungs-Zeitung, 3. évf, 137. sz, 1873. április 27., Beilage: Ungarn in der Weltausstellung.: „Magyarország galériájának bejárata felett saját nemzeti címerét helyeztette el, termében saját nemzeti zászlaját és nemzeti címerét tűzette ki. A terem mérete az ország termelésének nagyságával és jelentőségével állt arányban.”

⁵⁰⁶Städtische Pressburger Zeitung, 157. szám, 1873. július 10., Die ungarische Weltausstellungs-Commission.

⁵⁰⁷Borsszem Jankó, 1872. 5.évf, 243.szám, 1872. augusztus 25., A bécsi világkiállításra küldendő nemzeti tárgyak.

bizottsága Korizmic László⁵⁰⁸ vezetése alatt 1873. január 13.-án tartotta első ülését.⁵⁰⁹ Az ülésen olyan fontos kérdéseket tárgyaltak meg, mint a választmányi bizottság, 1873. évi költségvetése és a hivatalos katalógus nyelve. Az utóbbi kérdésben a választmány úgy döntött, hogy a kiadvány nem csak magyar, német és francia, hanem horvát nyelven is napvilágot lásson. Az előkészületi zsűri tagjai a már Pestre elküldött kiállításra szánt tárgyakat különböző kategóriákba sorolták. Ez alapján a negyedik, művészeti szekcióba a régebbi és modern művészet⁵¹⁰ alkotásai kerültek. A magyar Világkiállítási Közlöny 1872. április 25-i számából megtudhatjuk, hogy 1871. december 19-én Barabás Miklós ideiglenes elnöklete alatt titkos szavazással a szekció elnökévé Ráth Györgyöt választották meg. Jegyzője Greguss Ágost lett, a végrehajtó bizottság tagjaiul Keleti Gusztávot, Pulszky Ferencet választották. Hetente üléseztek a Képzőművészeti Társulat helyeiben.⁵¹¹ Ezen szekció zsűritagjainak névsorában olyan személyekkel

---

⁵⁰⁸Aggszentpéteri Korizmic László (1816-1886)) mezőgazdász, agrárpolitikus, az MTA tiszteletbeli tagja.

⁵⁰⁹Wiener Weltausstellungs-Zeitung. III. évfolyam. 1.szám, 1873. január 8. Ungarn. Pest (Das Executiv Comité der ungarischen Landes-Commission für die Wiener Weltausstellung)

⁵¹⁰Wiener Weltausstellungs-Zeitung. III. évfolyam. 1. szám, 1873. január 8., Ungarn. Pest: Das Executiv Comité der ungarischen Landes-Commission für die Wiener Weltausstellung, A bécsi világkiállítás magyarországi komissziójának végrehajtó bizottsága: 5. Zsűri: Hunfalvy János, Léderer Ábrahám, Zichy Antal für die Seitens der Volksschulen auszustellenden Objecte.; 2. zsűri: Lewin Jakab, Ney Ferenc für die Mittelschulenausustellenden Objecte; 3. zsűri: Hirschler Ignác, Sztoczek József, für die wissenschaftlichen Instrumente, tudományos műszerek; 4. zsűri: Hunfalvy János, Maday Isidor, Szalay István, für die Haus- und Nationalindustrie, házi és nemzeti gyáripár: 5. zsűri: Hausmann Alois, Keleti Gusztáv, grafika, für Zeichnungen u. Seitens der 4. Fachsecton: Alexy Károly, Perlaky Koloman, Pulszky Ferenc, Rath György, Schickendanz, Simonyi Antal, Telepy Károly (modern művészetek) in der bildenden Kunst der Gegenwart. zsűriében. Barabás Miklós, Keleti György, Kratzmann August, Szigeti Antal, Székely Bertalan, Than Mór, Gróf Waldstein János, a második zsűriben (Korábbi korok festészete) in der 2. Jury Malerei früherer Zeit. Almássy Pál, Doboczky Ignác, Hampel, Ipolyi Arnold, Römer Flóris, Forma Károly.

5. Bildende Kunst der Gegenwart, jelenkor művészete: Angerer Nándor, Doby Jenő, Finaly Henrik, Kanitz Félix, Lippert Frigyes, Gróf Wladstein János, Gróf Zichy Ferenc.

⁵¹¹Világkiállítási Közlöny, 2. szám, A világkiállítási országos bizottmány szakosztályainak működése. IV. (művészeti) szakosztály, 1872. április 25.

találkozhatunk, mint a Magyar Művészeti Egylet neves tagjai és pártolói: Ráth György, Telepy Károly, Pulszky Ferenc, valamint megtalálhatóak voltak a korabeli magyar festők legjobbjai is: Than Mór, Barabás Miklós, Székely Bertalan és az ismert művészeti kritikus, egyben festő Keleti Gusztáv.⁵¹² A magyar művészeknek, akik munkáikat a bécsi világkiállításon ki szeretnék volna állítani, már nagyon korán el kellett kezdeniük a kiállításra való előkészületi munkákat. A művészeti szakosztály az 1871. december 19-én megtartott ülésén úgy határozott, hogy a külföldön élő magyar művészekhez felszólítást intéznek a magyar osztályban való kiállítási szándékuk tárgyában. Többek között tudatva a művészekkel, hogy csak az 1862 óta elkészült műveikkel vehetnek ezen részt. További ösztönző erőként szerepelt a felhívásban, hogy a Képzőművészeti Társulat éves vásárlását kizárólag a kiállításra küldött művekből fogja fedezni, valamint engedményként szerepelt, hogy a kiállítás magyar szekciójában való képek szerepeltetése esetén, azok ugyanazokban a szállítási előnyökben fognak részesülni, mint a velük ugyanazon országban alkotó külföldi művésztársaik.⁵¹³ A bizottság 1872. május 12-én nyilvánosságra hozta a külföldön élő magyar művészekhez intézett egységes mintára megfogalmazott levelét.⁵¹⁴

---

⁵¹²Dr. Illéssy János, Pettkó Béla(1998), A Királyi Könyvek. 102. o.: Keleti (Komjátszegi) Gusztáv nemesi előnévének (Kelety) megváltoztatására 1901. január.1-jén kapott engedélyt.

⁵¹³Világkiállítási Közlöny, 2. szám, A világkiállítási magyar országos bizottmány szakosztályainak működése. IV. (művészeti) szakosztály, 1872. április 25.

⁵¹⁴Világkiállítási Közlöny, 3. szám, A világkiállítási magyar országos bizottmány, IV. (művészeti) szakosztálya felhívást intézett nevezetesebb hazai művészeinkhez és a hazai művész közönséghez. 1872. május 12.

„Tisztelt művész úr![...] a szakosztály pedig a maga részéről törekedni fog, hogy a művészeti czélokra szánt országos alapokból elsősorban a bécsi közkiállításon megjelent művek vásároltassanak.“ Világkiállítási Közlöny, 2. szám, A világkiállítási magyar országos bizottmány szakosztályainak működése. IV. (művészeti) szakosztály, 1872. április 25.

⁵¹⁴Világkiállítási Közlöny, 3. szám, 1872. május 12. A világkiállítási magyar országos bizottmány, IV. (művészeti) szakosztálya felhívást intézett nevezetesebb hazai művészeinkhez és a hazai művész közönséghez: „Tisztelt művész úr! [...] a szakosztály pedig a maga részéről törekedni fog, hogy a művészeti czélokra szánt országos alapokból elsősorban a bécsi közkiállításon megjelent művek vásároltassanak, minélfogva uraságodnak alapos kilátása lehet, hogy a mit nekünk beküld, az el is fog

Munkácsy Mihály szándéka a magyar kiállítóteremben való részvételre a szervezők számára sokáig rejtve maradt egy elkallódott levélnek köszönhetően, így a magyar művész hallgatása sokféle találgatásra adott okot. Olyannyira, hogy a budapesti Nemzeti Kaszinóban, mely a hetvenes években magyar kulturális élet egyik jeles színhelye is volt, jónéhányan szót emeltek Munkácsy magatartásával kapcsolatban. Ezaz itt több ízben jelenlévő nagybátyját, Reök Istvánt nagyon kellemetlenül érintette: „Tegnap ugyanis a Casinóban képz. m. egyesület Elnöke Ráth György és Than Mór interpelláltak, nem tudok e valamit arról, miért nem értesíted a bécsi kiállítás magyar bizottságát arról, ha valjon szándékozol e kiállítani te –is mint magyar 73 ban?”⁵¹⁵ A Magyar Művészeti Egyesület tagjai Munkácsy Mihály életében nagyon fontos, mondhatni döntő jelentőséggel bírtak pályakezdése idején. Reök István levele is utal erre:”[...] Azért kértelek, ha távol vagyis, mint e haza fia, melynek ha pályád még oly fényes volna-is, az első támogatást köszönheted–ne felejtkezzél meg e hazáról, e múltról.[...] Figyelmeztettelek egyebekre is, de arra különösen, hogy ha hazádat megtagadni nem akarod, ne felejtsd el azt, s ha nem, add koronkint hazafiúi érzésednek jelét. S íme te ily közmegbírálásra adsz okot, adott szavadat se váltván be oly egylettel szemben, mely első volt tehetséges méltánylásában és támogatásodban... Mondd, minő érzéssel jössz egyszer ismerőseid körébe haza, ha arcaikról, ha nem szavakban is, hogy t.i. hazádról megfélejtkeztél.”⁵¹⁶

Munkácsy Mihály nagybátyjának írt válaszlevelében gyorsan tisztázódott a Párizsban élő festő álláspontja: „[...] a 73 diki Bécsi kiállítás tárgyában feleltem én annak idejében a kérdéses levélre, sőt még magam is indítványoztam, hogy a magyar művészek külön állítsanak ki, és ezt a pétervari Zichy-vel tárgyaltuk is. Ő aztán fel szólalt Pesten levélben a mint tudom. Nem tudom mi lehet az oka, hogy erről Pesten semmit sem tudnak. Miután én nagyon is erősen készülök, csakis mint magyar

---

kelni. Ha pedig abban a helyzetben volna Ön, hogy külföldről kellene művét a bécsi kiállításba küldenie, szerencsések vagyunk Önt értesíteni, hogy onnan is bátran csak a magyar osztályhoz utasíthatja küldeményként, mert ez esetben is részesülni fog mindazokban a szállítási előnyökben melyben az Önnel egy helyben lakók.”

⁵¹⁵Czeglédi Imre ed. (1976), Levelek Munkácsyhoz, Munkácsytól, 1872. február 25., Reök István levele Munkácsy Mihályhoz. 50.o.

⁵¹⁶Czeglédi Imre ed. (1976), Reök István levele Munkácsy Mihályhoz., 1872. február. 25., 51.o.

kiállítani. [...] Nem szünök bíz én meg egy percre sem magyar és magyar művész lenni, és a mennyire módomban ál, mindenkor pártolom a magyar művészet érdekeit⁵¹⁷ A Világkiállítási Közlöny 1872. május 26-án pedig már arról tudósít, hogy a művészeti szekció május 9-én megtartott ülésén bemutatták azon művészek névjegyzékét, akik jelezték a magyar szekcióban való résztvételi szándékukat. Ezen a listán már Munkácsy Mihály nevével is találkozhatunk.⁵¹⁸ Majd Helszmann Imre február közepén kelt levele hálásan köszöni meg Munkácsynak a magyar szekcióban való szereplésének szándékát!⁵¹⁹

Munkácsy valóban gőzerővel készült, amit a „Zeitschrift für bildende Kunst” Munkácsyról szóló februári híradása is szépen alátámaszt: „Három másik, hasonló ártatlan témájú majdnem befejezett kisebb képét a festő Párizsban szeretné befejezni, ahol egy nagyobb kép megfestésén gondolkodik, aminek tárgya a festő egyéniségének felelne meg. Ez egy olyan jelenetet fog ábrázolni, amely a holdfényben egy városon keresztül szállított elítélteket ábrázol. A már elkészült vázlatok tanubizonysága szerint a kép nagyon lebilincselő hatású lesz.”⁵²⁰

A bécsi világkiállításra való készüléséről a festő beszámolt Kiss Károlyhoz címzett levelében is: „[...] Most egy nagy képet kezdtem meg, a bécsi világkiállításra szorgalmasan kell dolgoznom, ha el akarom készíteni. Címe Az éjjeli kalandorok.”⁵²¹ Amikor Munkácsy erre az elhatározásra jutott, döntésével egy egész ország előtt tisztelgett, ami nem maradt viszonzatlan az ország részéről. A festőre a továbbiakban nemzeti hősként tekintettek. Több magyar, de külföldi akadémián tanult művészünk

---

⁵¹⁷Czeglédi ed. (1976), Munkácsy Mihály levele Reök Istvánhoz. 52-53.o.

⁵¹⁸Világkiállítási Közlöny, 4. szám, A világkiállítási magyar országos bizottmány IV. (művészeti) szakosztálya. 1872.május 26.

⁵¹⁹Közli: Végvári Lajos, Munkácsy Mihály élete és művei. Budapest, 1958., 47.o.: Helszmann Imre levele Munkácsy Mihályhoz, 1873. február 13.

⁵²⁰Zeitschrift für bildende Kunst. Kunst-Chronik. Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst., VII. évfolyam, 8. szám, 1872. február 26., Personalnachrichten. Michael Munkacsy, 1872. február 26.

⁵²¹Farkas Zoltán (1952), Munkácsy Mihály válogatott levelei. Budapest, 55. sz. levél. Munkácsy Mihály levele Kiss Károlyhoz. Párizs, 1872. február 17.

számára nem volt egyértelmű műveiknek a magyar kiállítóteremben való szerepeltetése. Tekintve a hazai művészeti intézmények hiányosságait és a külföldi akadémiákhoz való nagyfokú elmaradását, jogosan érezhették, hogy műveik a magyar teremben nem találnak majd kedvező visszhangra. Félretették tehát patriotizmusukat és külföldi akadémiájuk képviselőiként állították ki műveiket. Szinyei Merse Pál, Karl von Piloty tanítványaként, mint a Müncheni Akadémia kiállítója sajnos a német éremtáblázatot gazdagította.^{522,523} A bécsi világkiállításon való részvétel sok festő számára szakmai, pénzügyi és társadalmi elismertséget is ígérhetett. Munkácsy Mihály műveinek a magyar pavilonban való szerepeltetése hazafias magatartásán túl azt is jelzi, hogy a festő az előbbieken felsorolt lehetőségeket a világkiállítás idejére már magáénak tudhatta és lépésével olyan nagy elődök példájának adózott, mint Szamossy Elek, Than Mór, Lotz Károly, a bécsi liberális gondolkodású Karl Rahl és a müncheni magyar professzorok: Liesen-Mayer Sándor és Wagner Sándor.

5.3 A magyar „festőelit” első közös fellépése

A magyar művészeti szakosztály erőfeszítései a minél nívósabb magyar művészeti kiállítás megszervezésére nem maradt hatástalan. A Világkiállítási Közlöny 1872. május 9-én közzétette, hogy a művészeti szakosztály május 31-én megtartott ülésén ötvenegy művész részvételére számíthatott, ami a hazai viszonyokat tekintve minden várakozást felülmúlt.⁵²⁴ Ha egy pillantást vetünk a kiállító magyar festők névsorára⁵²⁵, akkor

---

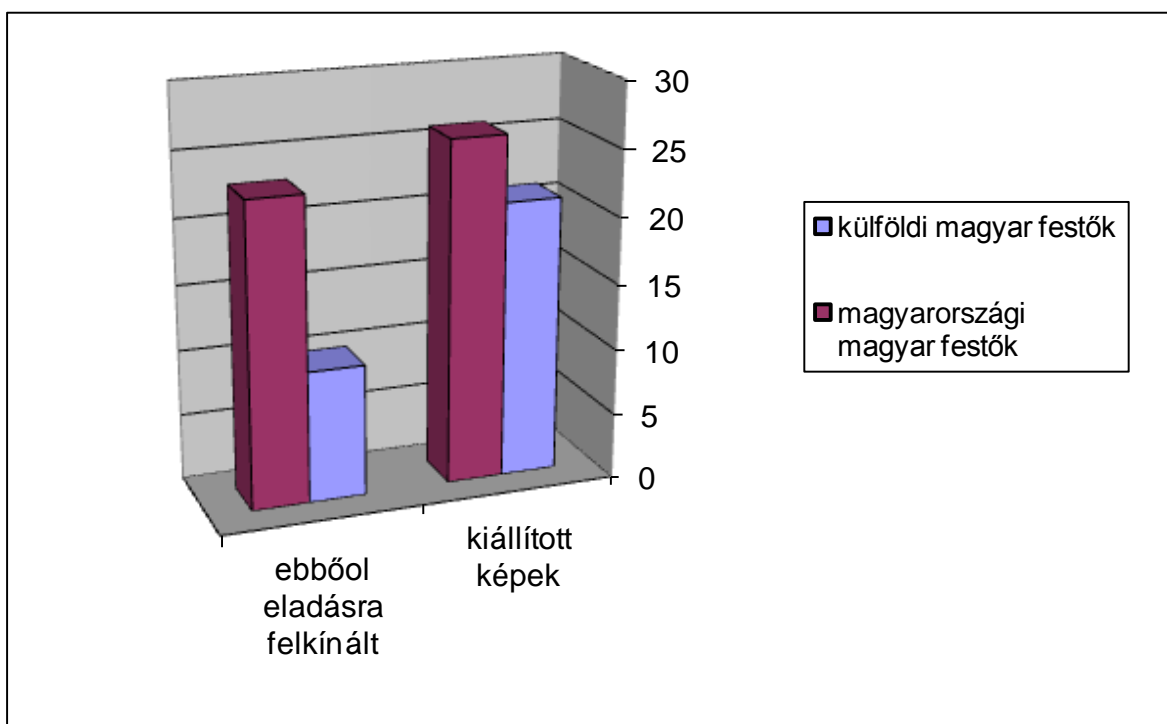
⁵²²Szinyei Merse Pál 1873. február 16-án kelt leveléből azonban az is kiderül, hogy szerette volna képét a Magyar Pavilonban kiállíttatni. Szinyei Merse Anna (1989), A Majális Festője Közelről. Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések, 224. sz. levél, Budapest, 182–183. o.

⁵²³Weltausstellung 1873.in Wien. (1873), Amtliches Verzeichniss der Austeller, Ehrenpreise.900-901., Szinyei Paul von, 452. o.

⁵²⁴Világkiállítási Közlöny. 5. szám, A világkiállítás magyar országos bizottsága, IV. (művészeti) szakosztály, 1872. június 9.

láthatóvá válik, hogy a magyar nagyközönségnek egy pillanatra sem kellett szégyenkeznie a világkiállítás publikuma előtt, hiszen Munkácsy neve mellett olyan híres festők nevét pillanthatták meg, mint Liezen-Mayer vagy Wagner, a kedvelt cári udvari festő Zichy Mihály, a már említett Lotz Károly, Than Mór vagy Székely Bertalan.

7. ábra A világkiállításon kiállított képek száma

Forrás: Weltausstellung 1873 in Wien. Kunst-Catalog. 1. Kiadás. 68-70.o.

⁵²⁵Honismertető-Magyarország a bécsi 1873-diki közkiállításon. Különleges katalógus. A gazdaság, ipar, tudomány és művészet kiállított tárgyaiból. II. rész. A kiállítók és tárgyaik lajstroma. Budapest, 1873.; Weltausstellung 1873 in Wien. Kunst-Catalog, 1 Auflage, 1873., 68-70.o.: Barabás Miklós, Baumgartner János, Brodsky Sándor, Bruck Lajos, Deutsch Ignác, Ebner Lajos, Gerhard A., Greguss János, Grim Rudolf vagy Rezső, Grosz Albert, Grosz Béla, Gschwindt Miklós, Guttmann János, Horovitz Lipót, Horovitz Ludwig, Ivanovics Katalin, Keleti Gusztáv, Kern Henrik, Kern Ármin, Kovács Mihály, Kratzmann Gusztáv, Liezen-Mayer Sándor, Ligeti Antal, Lotz Károly, Löschinger Zsigmond, Madarász Győző, Markó Ferenc, Markó Károly, Mészöly Géza, Molnár József, Munkácsy Mihály, Paál László, Pálik (Albert) Béla, Sajóssy Alajos, Schimmert S., Sikó Miklós, Székely Bertalan, Szoldatich Ferenc, Than Mór, Újházy Ferenc, Valentini János, Vastag György, Voitag György, Zahoray János, Zichy Mihály, Wagner Sándor, Weber Ferenc.

A magyar kiállítóművészek munkáit mutató táblázatban (2. ábra) szembetűnővé válik, hogy míg néhány festő csak nagyon kevés munkával szerepeltette magát, amelyek ráadásul nem voltak megvásárolhatók, addig más festők nagyszámú eladásra szánt munkával jeleskedtek.⁵²⁶

---

⁵²⁶Alexander Wagner: osztrák és magyar lista szerint: 1db., Abschied der Königin. Izabella királynő búcsúja.

Alexander Liezen-Mayer: osztrák és magyar lista szerint: 1db., Die Königinnen Maria und Elisabeth., Mária és Erszébet királynék Nagy Lajos sirjánál.

Markó Károly: osztrák és magyar lista szerint: 1db., Der Berg Appoggi nächst Florenz, Az arpeggi hegység Firenze mellett, eladó.

Markó Ferenc: osztrák és magyar lista szerint: 4db., Theissgegend, Tiszai tájkép, eladó; Am Ufer der Theiss, A Tisza partján, eladó; Am Ufer der Theiss, eladó, Tenne, Szérü, eladó.

Munkácsy Mihály: osztrák és magyar lista szerint: 4db., Nachtschwärmer, Éjjeli csavargók, Die Alte, Butter machend, Köpülő asszony, eladó; Männlicher Studienkopf, Férfi tanulmányfő, eladó; Wankende Heimkehr, Részeges férj hazatérése; Waldpartie im Herbst, Őszi erdőrészlet, eladó.

Zichy Mihály: osztrák lista szerint: 10db: Lebensbild, aquarell, Életkép; Porträtfigur, Arczképalak, szénrajz; Lebensbild, Életkép, szépiarajz, Sepiazeichnung; Der Todesengel, A halál angyala, ceruzarajz, Bleistiftzeichnung; Christus und die Priester, Krisztus és a papok, karton, eladó. Heinrich VIII., VIII. Henrik, Aquarell, a Wales-i herceg tulajdonában; Raphael Sanzio's Atelier, Raphael Sanzio műterme, Sepiazeichnung, Kartenspieler, Kártyajátékosok, Aquarell; Faust, Fauszt, Kohlenzeichnung, eladó; Luther und der Papst, Luther és a pápa Carton, eladó. Az alvó nő, Aquarell; Manfred a halállal küzd, öklét fenyegetőleg a magasra emelve, eladó.

Bertalan Székely: Osztrák lista szerint: 9db. kép, magyar szerint: 10db. kép: Die Waise, Az árva, eladó; Stelldichein, avagy Assonance, eladó, Tököli im Schlosse Árva seinen Sohn zur Flucht drängend, Az Árva várában haldokló Thököli kardját átadva fiait menekülésre inti, eladó; Die Japaneserin, Japán nő öltözködés közben, eladó; Leda, Léda és a hattyú szerelmes ölelésben, eladó, Die Witwe Az özvegy, eladó, Barmherzige Schwestern am Krankenbette, Irgalmas nénikék a gyermekágyas nyoszolójánál, eladó; Das wachsame Auge der Mutter, Az örködő anya, eladó; Ladislaus Posthumus unter Cilly's Bevormundung. Utószülött László királlyal, gyámja Czillej Ulrik, mi az ifjú király előtt szökdelő tánczosnékon gyönyörködik, aláírta Hunyady Lászlóhalálos ítéletét; Die vor dem Gewitter Flüchtenden. A zápor elől menekülők.

Azok a festők, akik nemzetközi szinten elismertségnek örvendtek, mint, Liesen-Mayer, Markó Károly, Zichy Mihály és Munkácsy Mihály, az első csoportba tartoztak. Ők elegendő képmegrendeléssel illetve eladással bírtak, nem kellett hajszolniuk a világkiállítás alkalmával az újabb megrendeléseket. Például Wagner és Liesen-Mayer Sándor a magyar szakosztályban csak egy- egy festmény állított ki. Markó Károly munkái Oroszországban ugyancsak nagy népszerűségnek örvendtek, ahogy a cári udvari festő Zichy Mihály művei is. Így nem meglepő, ha Markó megrendelői között olyan

---

Madarász Viktor(Győző), Osztrák lista szerint:2db.kép; Magyar lista szerint:4db. kép; Georg Dózsa, der Freiheitsmartyrer, Dózsa György a szabadság vértanuja, eladó; Thierry's Porträt, Thierry Amadé híres történetírónak, a magyar tud. Akadémia számára festett arczképe; Komárom megye főispánjának a megyei díszterem számára festett arczképe Porträt, Gabriel Bethlen unter seinen Gelehrten, Bethlen Gábor, a „pur si muove“ felett vitázó tudósok között verkäuflich. A magyar lista szerint nem eladó!

Than Mór: Osztrák és magyar lista szerint: 8db. kép, Nach der Marchfelder Schlacht, A Habsburg ház uralkodását megállapított „Marchfeldi“ csata után [1273], eladó, König Ladislaus der Kumane übergibt die Gefangenen an Kaiser Rudolph I. Kun László király átadja fogjait I. Rudolf császárnak, eladó; Porträt: Fr. Pulszky's Pulszky Ferenc arczképe Der Abendstern Az esti csillag, vagy napnyugta után [oder nach Sonnenuntergang], eladó, Christus am Kreuz, A keresztfeszített - napfogyatkozásnál verkäuflich; Beatrix und Dante, Dante és Beatrix, eladó, Dante und Virgil in der Unterwelt, Dante és Virgil az alvilágban, eladó, Die Nacht, Az éj.(Az esti csillag mellékdarabja) eladó,, Kartons für den Fries, die er für das Stiegenhaus des ungarischen Nationalmuseums malte. A Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőházába festett Fries kartonjai Nr. 8-12 összesen 4 darab.

Lotz Károly: Osztrák és magyar lista szerint:1db. kép, Die Einkehr des Wegelagerers, Betyár beszállása a csárdába, miután lovát a küszöbhez kötötte. eladó, Kartons für den Fries, die er für das Stiegenhaus des ungarischen Nationalmuseums malte, A Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőházába festett fries kartonjai, 1-7-ig, összesen 7 darab.

Barabás Miklós:Osztrák lista szerint: 2 db.kép, Weibliches Porträt, Női arczkép. Porträt., Portré.

Ligeti Antal: Osztrák lista alapján: 2db., magyar`alapján:3db., Aus den Umgegenden Jerusalems, Jeruzsálem szomszédságából, eladó Die Burg Vajda-Hunyad im restaurierten Zustande, Vajdahunyadi várkastély kijavított állapotában, eladó; Elhagyott táj a Libanonban, hiénak által körülcsatangolt nyitott sziklasírok, eladó.

Paál László: Osztrák és magyar lista szerint:1db. kép, Landschaft, Erdei tájkép borús estvilágításban, eladó. Weltausstellung 1873 in Wien.Kunst-Catalog. 1. Kiadás, Wien, 1873, 68-70.o.; Honismertető-Magyarország a bécsi 1873-diki közkiállításon. Különleges katalógus.A gazdaság, ipar, tudomány és művészet kiállított tárgyaiból. II. rész. A kiállítók és tárgyaik lajstroma.Budapest, 1873.

ismert művészetkedvelő nevével is találkozunk, mint a híres műgyűjtő Johann von Lichtenstein.⁵²⁷ A bécsi Ferdinand Waldmüller tanítvány Zichy Mihály a többi hírneves magyar festővel szemben több munkával képviseltette magát, bár ezen munkák nagy része nem eladó jelzéssel szerepelt, és ugyancsak szembetűnő, hogy közöttük kevés olajfestmény található. Akárcsak Zichy Mihály, Munkácsy Mihály első ízben tiszteleggetett műveivel hazája előtt ezen a nagy nemzetközi világkiállításon. Számukat számba véve látható, hogy alkotójuk e jeles alkalomnak ugyancsak nagy fontosságot tulajdonított. A festmények nagy része nem volt eladó, hiszen már a festő műtermében vevőre találtak,⁵²⁸ így őt a viszonylag nagy számú festmény kiállítására Zichy Mihályhoz hasonlóan patrióta érzelmei készítették.

A második csoportba azon magyar festők tartoztak, akik iskoláikat részben, illetve teljes egészében külföldön végezték, majd az ott szerzett tapasztalatokat Magyarországra hazatérve szerették volna kamatoztatni. Őket életszínvonalukat és pénzügyi viszonyaikat tekintve nagy szakadék választotta el külföldön élő és nemzetközi szinten nagyobb elismertséget élvező társaiktól. Ezen különbségek nagyobb részben abból fakadtak, hogy a műkedvelő és műértő közönség rangosabb megrendelői az arisztokrata⁵²⁹ és a tehetős nagypolgárság⁵³⁰ soraiból kerültek ki, akik elsősorban olyan

---

⁵²⁷Lützow, Carl Friedrich Arnold von (1889), K. K. Akademie der bildenden Künste. Katalog der Gemäldegalerie. – Akademie der bildenden Künste. Wien, 392.o.

⁵²⁸A bécsi világkiállításra készült huszonötös csoport művészeti katalogusának azon állítása, hogy Munkácsy Mihály Éjjeli csavargók című képe eladó lett volna a kiállítás alkalmával, sajnos nem helytálló. A művész levelezéséből kiderül, hogy már a műtermében 40 000 forintért megvásárolta és a felét előre a festőnek kifizette egy műkereskedő.

⁵²⁹Gróf Andrássy Gyula, Andrássy Aladárné, Batthyány Lajosné, Batthyány Gézőné, Károlyi Lászlóné, Teleki Sándorné, Pejacevich Márkné. In: Csányi Károly ed. (1907), A budapesti amateur gyűjtemények kiállításának lajstroma. A kiállítók névsora. Horváth Hilda (1993), Adalékok a század eleji magyar műgyűjtés történetéhez. In: Művészettörténeti Értesítő. Nr. 1-2., 27-39.o., Horváth Hilda (2000), Iparművészeti kincsek Magyarországon. 8. o.

⁵³⁰Cukorgyáros Hatvany-Deutsch család, Laczkó Fanny-Hatvany József felesége, Hatvany Károly, Hatvany-Deutsch Fanny. A dohánykereskedő és bankár Herzog Mór. In: Csányi Károly ed. (1907), A budapesti amateur gyűjtemények kiállításának lajstroma. A kiállítók névsora. Horváth Hilda (1993), Adalékok a század eleji magyar műgyűjtés történetéhez., Lengyel György (1986), Die ungarische

festményekért voltak hajlandók nagyobb összeget áldozni, amelyek a korszak népszerű és divatosnak számító festőinek ecsetjei alól kerültek ki. A hazai környezetben a festészetből megélni vágyó művészek nagy része természetesen a hazai viszonyok miatt kiesett ebből a körből és művészi tevékenysége mellett más kiegészítő munka segítségével igyekezett jövedelmét kiegészíteni. Az úgynevezett kenyérkereső foglalkozások (Ligeti Antal esetében például a Nemzeti Múzeum teremőrsége) állandó keresetet és létbiztonságot biztosítottak családjaik számára. Jó például szolgál Barabás Miklós, aki fényképészeti műtermének megnyitásával igyekezett egzisztenciát teremteni. Ebből adódóan azonban ezek a művészek kevés időt tölthettek művészetük gyakorlásával, amit a világkiállításra szánt képek csekély száma is tükröz. Ligeti Antal például csupán két képpel képviseltette magát, amelyek vázlatai még a festő fiatalkori külföldi tanulmányútjának éveiből származtak. Barabás Miklós pedig két a továbbra is legbiztosabb kenyérkeresetnek számító portrét állított ki.

A bécsi Karl Rahl professzor egykori tanítványai, Than Mór és Lotz Károly, mint hazai környezetben megélni szándékozó festők, szintén a második csoporthoz sorolandók. A Magyar Nemzeti Múzeum megrendeléseire készült freskók vázlatait állíttatták ki a világkiállítás alkalmával. Az állami megrendelés a két festő relatív hazai népszerűségére illetve a művészeti körökben való elismertségre utal. Azonban e két tényező tekintetében a két festő között korántsem volt ilyen kiegyenlített a viszony. Than Mór leveleiből megtudhatjuk, hogy a festő pénzszűkével küszködött, ezért a viszonylag sok, nyolc eladásra szánt képével igyekezett felhívni magára a figyelmet. Ellenben Lotz Károly a fent említett vázlatok mellett csupán egy képpel képviseltette magát. A világkiállításon Székely Bertalan volt az a magyar festő, aki a legnagyobb számban állíttatta ki festményeit, (a festő szénrajzait nem számítva) szám szerint kilencet, melyek kivétel nélkül eladóak voltak.

A második csoporthoz sorolandó Madarász Viktor festő is, aki dacára a külföldön elért sikereinek 1870-ben hazatért. Reményei ellenére nem sikerült beilleszkednie az akkoriban Keleti Gusztáv kritikái által erősen befolyásolt magyar művészmióbe.

Wirtschaftselite im 19. und zum Anfang des 20. Jahrhunderts: Lebensbahnen der Generationen. In: Bácskai Vera ed. Bürgertum und bürgerliche Entwicklung in Mittel- und Osteuropa. II. kötet, 591-694.o.

Pályaművei sorra elutasításra leltek, amit a művészettörténészek egyrészt a festészeti stílusváltozással, másrészt a nagy rivális, ugyancsak történeti tárgyú képeket alkotó, ugyanakkor a kor hivatalos festőjének számító Benczúr Gyula szerepével magyaráznak.⁵³¹ Az előbb említett okok mellett sokkal prózaibb az a tény, hogy a festőt forradalmi múltja hátráltatta az elismertség elérésében. A bécsi világkiállításon a magyar festők névlistájában Madarász Győző név alatt ugyanis Madarász Viktor műveivel találkozhatunk.⁵³² A névváltoztatás sok találgatásra adhat okot, hiszen a festő állandó kapcsolatokat ápolt a magyar emigrációval. Ugyanakkor a francia udvarban is kedvelték és Oroszországban is megfordult. Nem csoda, hogy szerteágazó kapcsolatai miatt a titkosrendőrség rendszeresen figyeltette.⁵³³

A a magyar és osztrák festők munkáinak témaválasztását összehasonlítva a következő megállapításokat tehetjük. A magyar festők kollégáikkal szemben még mindig az első és legelterjedtebbnek, illetve a legbiztosabb pénzforrásul szolgáló portréfestészetnek hódoltak, ami híven tükrözte a hazai művészeti viszonyokat. A portrékat az életképek és tájképek követték, ami arra utal, hogy a művészeti ízlés Magyarországon is lépést tartott a kor divatjával. Ezzel ellentétben az ausztriai festők legnagyobb számban tájképekkel, majd hajszállal lemaradva életképekkel képviseltették magukat a világkiállításon, a portréfestészet náluk már a harmadik helyre szorult vissza. A magyar szekcióban jelen lévő nagy számú történelmi témájú festmény tükrözte a téma magyar körökben való további népszerűségét, illetve a Eötvös József vallás és közoktatás miniszter által kezdeményezett történelmi témájú pályázatot. Az osztrák részben a historikus festmények alacsonyabb száma jelezte a műfaj popularitásának csökkenését és a korabeli népszerű genre előretörését. Érdekes módon a csendéletek száma mindkét

---

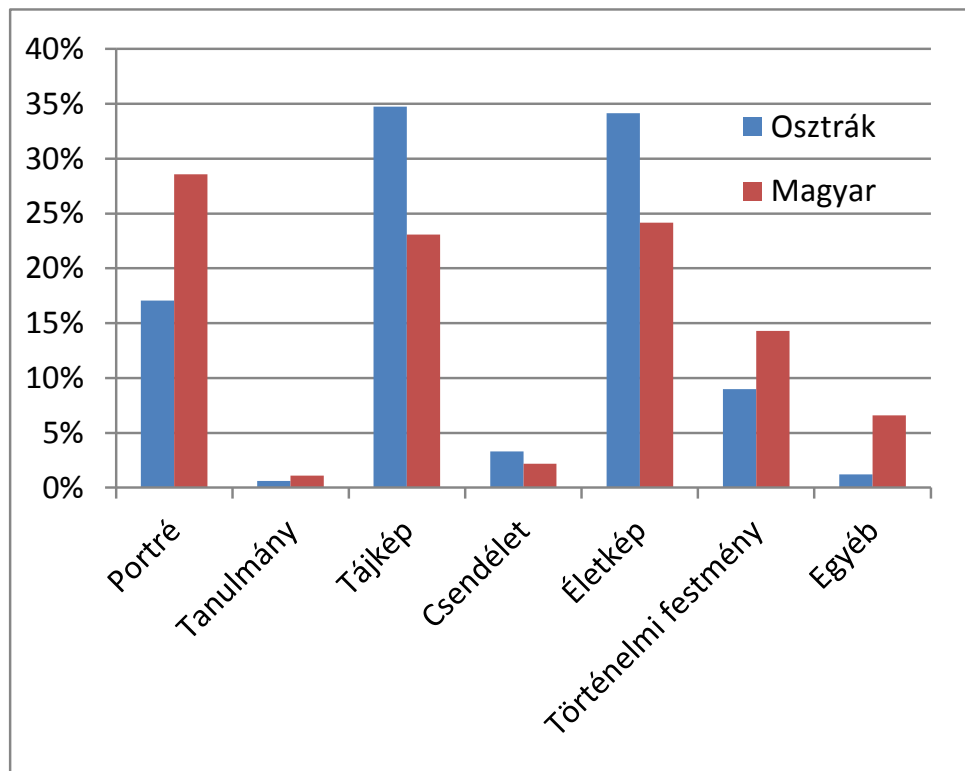
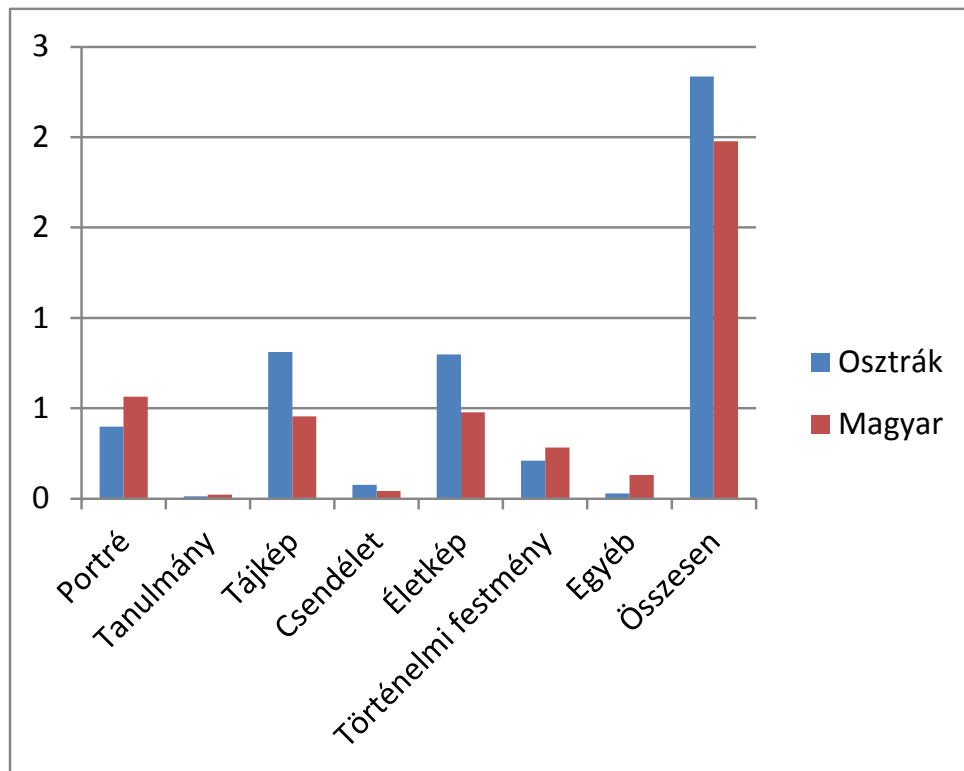
⁵³¹Tarján Tamás, Madarász Viktor halála. Rubiconline. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1917_januar_10_madarasz_viktor_halala/

⁵³²Weltausstellung 1873 in Wien.Kunst-Catalog. 1. Auflage. 68-70. o.: Dózsa György a szabadságharc vértanúja, térdkép erőteljes határozott tartással, a háttérben égő város. Thierry portréja, Komárom megye főispánjának a megyei díszterem számára festett arcképe, Bethlen Gábor, a „pur si muove“ felett vitázó tudósok között. Weltausstellung 1873 in Wien.Kunst-Catalog. 1. Auflage. 68-70.o.

⁵³³HHStA: BM. Akten. A 5478., Pest, 1865. szeptember 8.; Házi-, Udvari és Állami Levéltár, BM.Akták. A 5478., Pest.

félnél szinte megegyezett. A már említett kategóriákon kívüli képek sokszínűsége inkább a magyar kiállító művészeket jellemezte, műveik között szénrajzokat, aquarelleket és szépia rajzokat is találunk.

8. sz. ábra. A magyar és osztrák festők kiállított festményeinek darabszáma és aránya az összes kiállított műhöz viszonyítva

Forrás: Weltausstellung 1873 in Wien. Kunst-Catalog. 1. Auflage.

A bécsi világkiállítás hivatalos orgánuma, a Wiener Weltausstellungs-Zeitung adatai szerint összesen 4702 műalkotást állítottak ki a művészek,⁵³⁴ ami némileg kevésnek tűnik az „Offizielle Programme und Publicationen“ hivatalos listáját tekintve (6600)⁵³⁵ A kiállított magyar műtárgyak számát összehasonlítva más nemzetek által kiállított művek számával a magyaroknak több nemzetet sikerült megelőzniük. A fenti ábrán látható három százalék azt mutatja, hogy a hazai művészet relatív gyorsasággal kezdett felzárkózni a fejlettebbnek mondható európai nemzetekhez. A nagy történelmi intézményesült művészeti háttérrel rendelkező Béccsel szemben a művészeti intézményeket nélkülöző magyar művészek munkái az 1873-as világkiállításon már a nyugat-európai szintű művészeti fejlődéssel lépést tudtak tartani. 1870-ben Vajda Viktor alábbi idézetéből reális képet kaphatunk az akkori magyar művészeti akadémiát nélkülöző magyar állapotokról: „Ime, tanintézetek, taneszközök, mintaképek, műcsarnokok hiányában nálunk még most is kőfaragó a szobrász, mázoló a festész és a külföldre nem menekült s ujjal kimutatható néhány valódi művészünk, közöny és közrészvétlenség miatt, alig talál foglalkozást.”⁵³⁶

Mindez annak a felnövekvő Magyarországon alkotó festőnemzedéknek is köszönhető, akik az ezt megelőző világkiállításokon (1862, London; 1867, Párizs) még díjnyertes műveket nem tudtak felmutatni, a bécsin viszont már érmekkel büszkélkedhettek.

---

⁵³⁴Die Vereinigten Staaten von Nordamerika:16, Brasilien: 1, Frankreich: 1527, Schweiz: 198, Italien: 625, Monaco: 3, Schweden: 45, Norwegen: 71, Dänemark: 101, Niederlande: 167, Belgien: 296, Österreich: 811, Ungarn: 155, Russland: 437, Griechenland: 37, Türkei: 1, China: 2, England: 203. Wiener Weltausstellungs- Zeitung, III. évfolyam, 171. szám, 1873.június 8., Aus der Kunsthalle VI.

⁵³⁵Weltausstellung 1873. in Wien, 76. szám, Offizielle Programme und Publicationen.

⁵³⁶Vajda (1870), 128-129.o.: „A magyar festészeti akadémia nem létében ép oly hiába keresnénk festész-növendéket ...E körülmény azonban egyrészt a tehetségek és hivatottak kifejlődését akadályozza, csak a kontárságot, felületeséget és izetlenséget mozditja elő, és azért bátran állithatjuk, hogy nálunk nem egyéb kontárnál az ugynevezett művészek nagy tekintélyes része, mert legjobb esetben is csak ritka tanulónak nyílik alkalmja itt Pesten valamiben kiképezhetni magát és jó utmutatás és vezetés hiányában a félszegség és modorosság vesz erőt a növendékeken, mielőtt az izlés csak valamennyire is higgadásnak indulhatott volna.”

Művészeti munkájuk 1873-ra teljesedett ki, vált éretté, részben a Mintarajziskola tanáraiként is példaként állhattak a fiatal magyar festőnemzedék elé.⁵³⁷ Ernst Lehmann, ismert bécsi művészeti kritikus a következőképpen foglalta össze személyes benyomásait a kiállító magyar művészekről: „A magyar részleg a szemlélődő látogató számára egy éppen önállóvá fejlődő művészet lebilincselő színjátékát mutatja.”⁵³⁸ Véleménye szerint a magyar műrekek meg tudják ragadni alátogatók figyelmét, mert ellentétben más (nemzetek) műtárgyaival, ezek sajátos karaktert, nevezetesen a magyar népi karaktert hordozták. Összegzésként megállapítja: „[...] mivel a magyarokat sohasem sikerült teljesen elnyomni, a magyar művészeti fejlődés egyetlen más európai nemzeti művészethez sem hasonlítható.”⁵³⁹ Friedrich Pecht neves német kritikus azonban a Lehmann által előnynek titulált sajátos magyar karaktert hátránynak értékelte és Munkácsy Mihály Őszi erdőrézlet című képével kapcsolatosan ezen véleményének hangot is adott: „Ebből a festményből nagyfokú magyar barbarizmus sugárzik, ami inkább a hun birodalomra, mintsem a nemzet állítólagos lovagi múltjára emlékeztet: ebből az ábrázolásból Árpád fiait nehezen lehet megkedvelni. Ez a barbár vonás bizonyos mértékig a legjobb képen felfedezhető.”⁵⁴⁰

---

⁵³⁷Székely Bertalan 1871-től az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda tanára, majd 1890-től igazgatója. Lotz Károly 1885-től az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda, majd a nők számára építettett Festészeti Tanoda tanára. Kelety Gusztáv 1880-tól a Magyar Királyi Iparművészeti Tanoda igazgatója. Greguss János az Országos Magyar Királyi Mintarajztanoda tanára.

⁵³⁸Lehmann (1873), 121.o.

⁵³⁹Lehmann (1873), 121.o.

⁵⁴⁰Friedrich Pecht (1873), Kunst und Kunstindustrie auf der Wiener Weltausstellung 1873. Verlag der J. G. Tottalschen Buchhandlung. Stuttgart, 183–184.o.: „Spricht also auch ein sehr großes Stück magyarischen Barbarenthums aus dieser Malerei, die weit mehr an das Hunien – als an das angebliche Ritterthum der Nation glauben macht, so dass man die Söhne Arpads aus dieser Schilderung schwerlich sehr hoch schätzen lernen wird, so findet man gerade von diesem barbarischen Wesen mehr oder weniger in den meisten andern Bildern.“

5.4 Díjak a kortárs képzőművészetek csoportjában

A huszonötös csoport, azaz a kortárs művészetek zsűrije az elnök Grog Folliot de Crenneville-en és az alelnök Jean Louis Ernest Missioner-én, valamint herceg Ratiboron kívül 44 tagból állt.^{541,542} A nemzetek összetételének megfelelően a paletta meglehetősen színes volt: nyolc osztrák, hét francia, öt olasz, két magyar, két belga, két orosz, egy svájci, egy holland, egy spanyol, egy görög, egy svéd, egy dán és egy norvég zsűritag vett részt benne. A zsűri munkáját további tíz kiegészítő zsűritag segítette: öt francia, majd két magyar, két svájci és egy olasz. Amennyiben a tanácsadó vagy kiegészítő zsűritagokat is figyelembe vesszük, a magyar nemzetiségűek száma Franciaország, Ausztria és Olaszország után az előkelő negyedik helyet foglalta el. A magyar delegáltak között találjuk Pulszky Ferencet, a Nemzeti Múzeum igazgatóját, Ráth Györgyöt, a Magyar Királyi Legfelsőbb Bíróság bíróját, a bécsi műkereskedő Pozsonyi Sándort és a pesti építész Steinbach Imrét.⁵⁴³

A magyar művészek elnyert érmeiket tekintve tekintélyes pozíciót értek el a többi európai országgal való összehasonlításban.⁵⁴⁴ Tizennégy érmet nyertek el a festészeti kategóriában. Összesen, azaz más művészeti ágakat is beleértve, a magyar kiállítók huszonhat érmet mondhattak a magukénak. Az érmek összes számát tekintve a magyar kiállítók a művészet terén a nemzetek rangsorában a nyolcadik helyen végeztek. Magyarország ezzel az eredménnyel jóval Franciaország, Németország és Ausztria mögött, de Angliához és Oroszországhoz viszonylag közel teljesített.

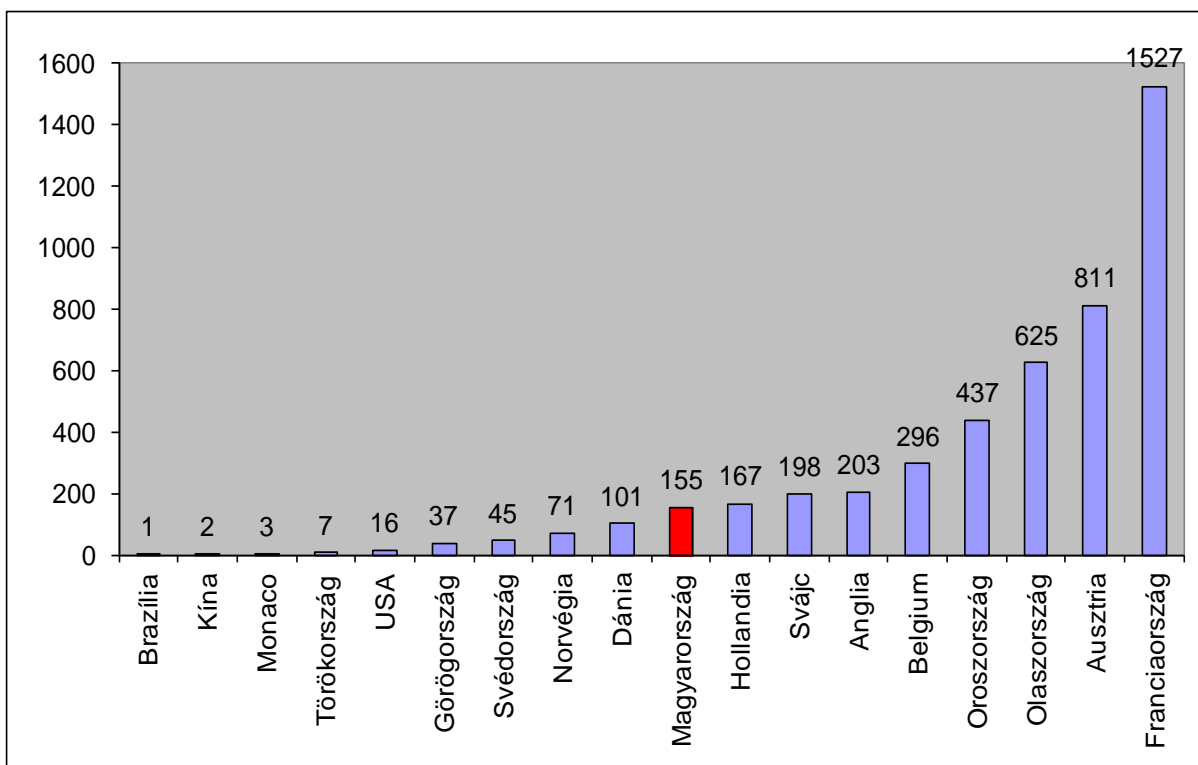
⁵⁴¹Weltausstellung 1873 in Wien. Liste der Mitglieder der internationalen Jury (1873), (Nach Gruppen alphabetisch geordnet), I.szám, 1873. június 20., Gruppe XXV. Bildende Kunst der Gegenwart, 57-59.o.

⁵⁴²Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 187. szám, 1873. június 28., Weltausstellung-Die Mitglieder der internationalen Jury.

⁵⁴³Weltausstellung 1873 in Wien. Liste der Mitglieder der internationalen Jury (1873), Gruppe XXV. Bildende Kunst der Gegenwart, 58-59.o.

⁵⁴⁴Wiener Weltausstellungs-Zeitung, III. évfolyam, 196. szám, 1873. július 6., Die Arbeiten der Jury.

9. ábra Az országonként elnyert kitüntetések száma

Forrás: Zeitschrift für bildende Kunst, 52. szám, 1873, Október 10. Sammlungen und Ausstellungen, Wiener Weltausstellung. 837.o.

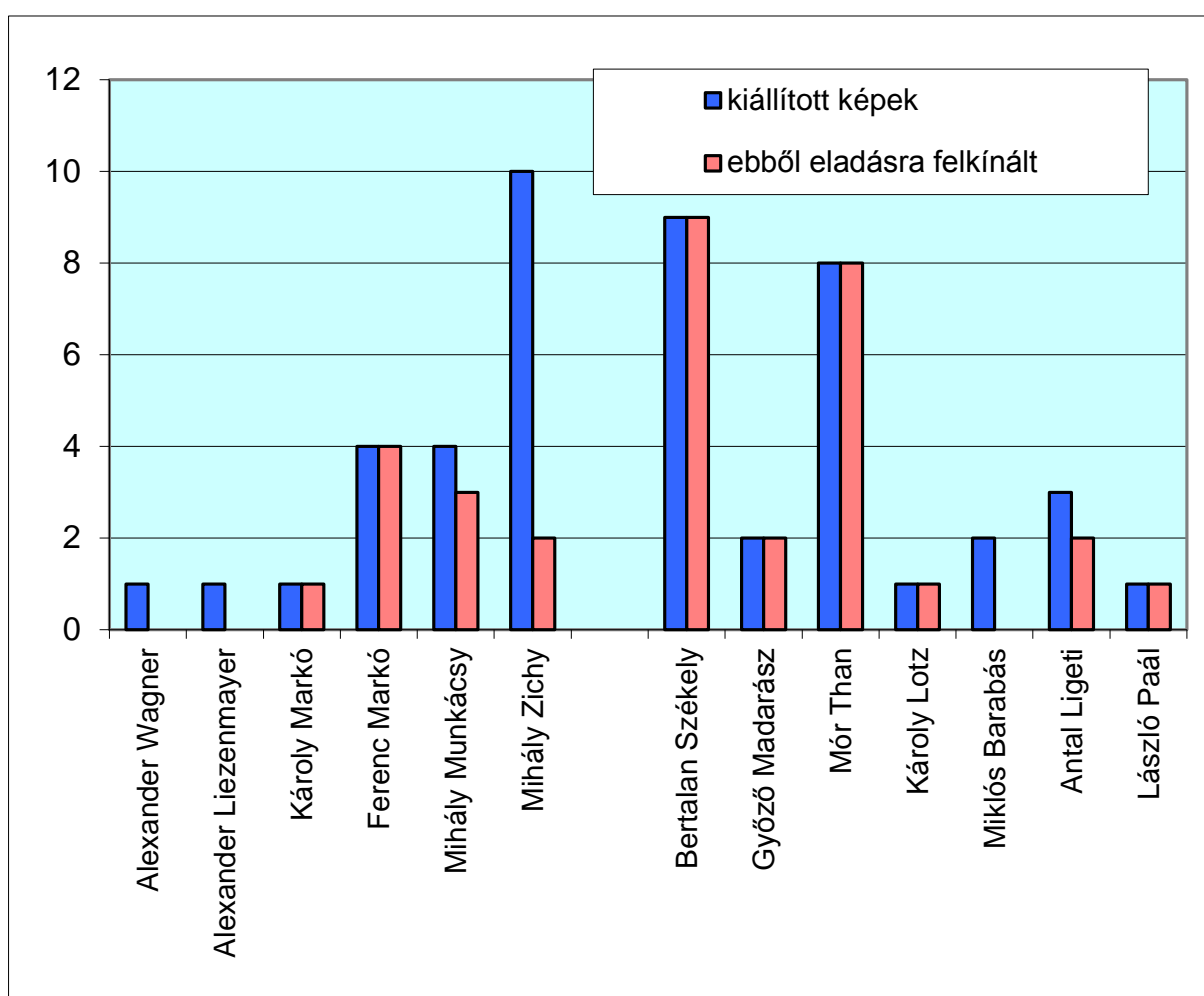
A magyar csoport kitüntetései nem kevesebb, mint tizennégy festő munkáját dícsérték: Munkácsy Mihály, Lotz Károly, Than Mór, Székely Bertalan, Horowitz Lajos, Ligeti Antal, Madarász Győző, Pálik Albert, Paál László, Zichy Mihály, Keleti Gusztáv, Mészöly Géza, Weber Ferenc és Greguss János, ami igen figyelemreméltó a résztvevők teljes létszámát tekintve.^{545,546}

⁵⁴⁵Städtische Pressburger Zeitung, 1873. augusztus 22., 192. szám, Weltausstellung 1873, An Ungarn verliehene Medaillen und Anerkennungsdiplome. Verzeichnis der Aussteller. Ehrenpreise.

⁵⁴⁶Kitüntetések a magyar mező-gazdaság, ipar, művészet és tudomány az 1873-iki bécsi világkiállításon. Budapest, 1874., 73.o.

A Világkiállítási Közlöny 1872. június 9-én közzétette, hogy a művészeti szakosztály május 31-én megtartott ülésén a visszajelzések alapján 51 művész részvételére számíthatott, ami minden várakozást felülmúlt. A magyar festők névsorában Munkácsy neve mellett megtalálható Alexander Liezenmayer vagy Alexander Wagner, illetve a kedvelt cári udvari festő Zichy Mihály, valamint Lotz Károly, Than Mór és Székely Bertalan neve is.

10. sz. ábra A világkiállításon magyar festők által kiállított és ebből eladásra felkínált képek száma

Forrás: Weltausstellung 1873 in Wien. Kunst-Catalog. 1. Kiadás. 68-70.o.

A magyar kiállítóművészek munkáit mutató diagrammon szembetűnő, hogy míg néhány festő csak kevés munkával szerepeltette magát, amelyek ráadásul a nem megvásárolható

kategóriába sorolandók voltak, addig más festők nagyszámú, eladásra szánt munkával jelentek meg a nagyközönség előtt. Ezen tények alapján két kategóriát különböztethetünk meg egymástól. Az elsőbe nemzetközi szinten elismert festőket sorolhatjuk, mint: Liesen-Mayer Sándor, Markó Károly, Zichy Mihály és Munkácsy Mihály. Ők elegendő képmegrendeléssel illetve eladással bírtak, nem szorultak a bécsi világkiállítás adta piaci előnyökre. Sokkal inkább a patrióta, hazafias magatartás dominált, amikor műveiket a Magyar Művészeti Szakosztály termében állíttatták ki. A második kategóriába azon hazai festők találhatók meg, akik otthoni csekély megrendelése mellett természetesen élni kívántak a világkiállítás adta nagy nemzetközi felvevőpiac lehetőségével és az előző csoporttal szemben rengeteg munkával szerepeltek. Pulszky Ferenc a Borsszem Jankó stílusában közölt mondatai tehát nem túloznak,⁵⁴⁷ amikor arra hívják fel az olvasó figyelmét, hogy a hazai művészeti életben művészeink kénytelenek feladni művészeti pályájukat feláldozva más, a mindennapi kenyeret biztosító foglalkozások oltárán, melynek egyike az egyre nagyobb teret hódító fényképészet is. Kiváló példája ennek Borsos József, aki a világkiállítás alkalmával nem állított ki festményt, hiszen ekkor már jó ideje fényképezésként dolgozott. A bécsi világkiállításon pedig „jó ízlés“ kategóriában elnyert világkiállítási éremmel jutalmazták.⁵⁴⁸

A bécsi világkiállítás keretében hét kategóriában lehetett medáliákat kapni.⁵⁴⁹ Az aranyérmek elkészítésére pályázatot írtak ki 1872. márciusában amelyre nemcsak

---

⁵⁴⁷Borsszem Jankó, 6. évf. 274. szám. 1873. március 30. Magyarország a világtárlaton; Népszerű felolvasások. III. Pulszky Ferencz. A Borsszem Jankó úságírója, Pulszky Ferenc előadása kapcsán a következőképpen emlékezett meg napjaik magyar építészetéről, szobrászatról és a festészetéről valamint annak érezhető hatásáról: „Napjainkban az építészetet a czukrász, a szobrászatot csak a gipszes olasz gyakorolja, míg a festészet a fotográfus kalitkájába szorult, melyre nézve az ókori Pindar így nyilatkozott: ez a fény árnya!”

⁵⁴⁸Farkas Zsuzsanna (2009) Embermásoló. Borsos József festőművész fényképeinek története. Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét, 1193.o.

⁵⁴⁹Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen. Nr. 76. XXI. 4.o.: 1. das Ehrendiplom der Weltausstellung in Wien, A bécsi világkiállítás díszoklevele; 2. die Fortschrittsmedaille, Haladásért járó érem; 3. die Verdienstmedaille, Érdemérem; 4. Kunstmedaille, Művészetért járó érem;

belföldi, hanem külföldi művészek is pályázhattak. Az alábbi érmekre lehetett a világkiállításon pályázni: „Die Kunstmedaille“, művészetért járó érem, majd a „Fortschritt medaille“, azaz az előrehaladásért járó éremért, amelyet azok a kiállítók kaphattak, akik valamely korábbi világkiállításokon részt vettek és azóta jelentős fejlődést mutattak.⁵⁵⁰ Azok a kiállítók, akik munkájukkal első ízben vettek részt világkiállításon, a jó ízlés kategóriájában nevezhettek „Medaille für guten Geschmack“. Minden érmet ugyanabból az anyagból készítettek, jelen esetben bronzból, amelyeknek mérete is megegyezett.^{551,552} A világkiállítás éremtervezésének pályázati felhívására⁵⁵³ a Bécsi Világkiállítási Lexikon adatai alapján sokan pályáztak. A zsűri tetszését végül Josef Tautenhain⁵⁵⁴ pályázata nyerte el a képzőművészeti érem megtervezésére, Rudolf

---

5. die Medaille für guten Geschmack, Jó ízlésért járó érem; 6. die Medaille für Mitarbeiter, Munkatársak számára járó érem; 7. das Anerkennungs-Diplom., Elismerő oklevél.

⁵⁵⁰Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen, 11.szám, Concours für die Anfertigung der Preismedaillen. (Verzeichnis der Mitglieder der Jury zur Beurteilung der Modelle.) 1.o.

⁵⁵¹Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen 11.szám, Concours für die Anfertigung der Preismedaillen. (Verzeichnis der Mitglieder der Jury zur Beurteilung der Modelle.) 2.o.

„A világkiállítási érmek előírásai a következők voltak: mind az öt érmen a császár portréjának kellett szerepelnie a következő bevéséssel: „I. Ferenc József Osztrák Császár, Cseh Király, Apostoli Magyar Király.“ Az érem hátlapját a nyertes pályamű díszítette, bár ezen fel kellett tüntetni a kategóriát, amelyben a sikert elérte. Az érem peremén a művészeti kategóriában a következő feliratnak kellett állnia: „Világkiállítás 1873 Wien“

⁵⁵²Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen, 11.szám, Concours für die Anfertigung der Preismedaillen, 3.o

„A zsűri döntését abszolút többségi szavazással hozta. A nyertes pályázatot tizenöt osztrák dukáttal honorálták.“

⁵⁵³Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen, 46.szám, Concours für die Anfertigung der Preismedaillen. (Verzeichnis der Mitglieder der Jury zur Beurteilung der Modelle.), 1.: „A világkiállítási érmek pályázói egy tizenkét tagú zsűri előtt mérettettek meg, akikből részarányosan hárman a világkiállítási bizottságból, hárman a Császári és Királyi Képzőművészeti Akadémiáról, továbbá hárman a Császári és Királyi Művészeti és Ipari Múzeumból illetve hárman a Képzőművészeti Egyletből delegáltak.“

⁵⁵⁴Josef Tautenhain (1837–1911), osztrák szobrász és éremkészítő.

Weyr⁵⁵⁵ pedig a Jó ízlésért, végül Karl Schwenzer⁵⁵⁶ pedig a „Für Fortschritt und für Mitarbeit“, azaz a „haladásért és a közreműködésért“ érmet tervezhette meg. Megemlítendő továbbá, hogy a magyarok a 27 nemzetközi zsűri 27 főcsoportjában összesen két elnökkel⁵⁵⁷, két alelnökkel és hatvankét zsűritaggal⁵⁵⁸ segítették a bécsi világkiállítás szakmai munkáját.

5.5 Munkácsy Mihály művészetének elismerése a Ferenc József Rend tükrében.

Munkácsy Mihály kiállított műveivel nemcsak a világkiállítás közönségének figyelmét, hanem a császári udvar kitüntetett kegyét is elnyerte. Világkiállítási éremmel jutalmazott munkája mellett az uralkodó további elismerésül a Ferenc József rendet/lovagkeresztet⁵⁵⁹ adományozta a fiatal festőnek. A Ferenc József Rendjel alapítása Ferenc József 1849. december 2.-i trónralépéséhez kötődik. A rend öt kategóriában létezett: nagykereszt, csillaggal övezett középkereszt, középkereszt,

---

⁵⁵⁵Rudolf Weyr (1847–1914), osztrák szobrász.

⁵⁵⁶Karl Schwenzer (1843–1904), württembergi király udvari éremkészítő.

⁵⁵⁷Gróf Zichy Henrik (1812–1892), a Sporon megyei mezőgazdasági egyesület elnöke, a nemzetközi zsűri 4. csoportjának (ipari élelmiszeri és élvezeti cikkek) elnöke; báró Orczy Béla (1822–1917), A császári és királyi külügyminisztérium osztályvezetője, a nemzetközi zsűri 20. csoportjának (parasztház belső berendezései) elnöke

Städtische Pressburger Zeitung, 143. szám, 1873. június 24., Die ungarischen Jury–Mitglieder der Wiener Weltausstellung.

⁵⁵⁸Städtische Pressburger Zeitung, 143. szám., 1873.június 24., Die ungarischen Jury–Mitglieder der Wiener Weltausstellung.

⁵⁵⁹Képes Kiállítási Lapok, Új folyam, 1873. december 21., 135.o.

valamint tiszti és lovagkereszt.⁵⁶⁰ A rendjel kizárólag művészek, gyárosok, iparosok, politikusok és a polgárság kiemelkedő egyéniségeinek volt adományozható.⁵⁶¹

A magyar külügyminiszter által a Ferenc József érdemrendre javasolt magyar kiállítókat a következő mondatokkal ajánlotta az uralkodó figyelmébe: „[...] az érintettek önzetlen patriotizmust mutattak, amennyiben a kedvezőtlen pénzügyi és kereskedelmi viszonyok között nem a pénzügyi hasznot nézték, hanem egyedül az ország érdekeit tartották szem előtt.” A kitüntetésjavaslatok összeállításakor a miniszter nemcsak a kiállításon elért érdemeket, hanem az érintettek társadalmi státuszát is figyelembe vette. Ezen túlmenően azokat az egyéneket, akik a kereskedelem, ipar és mezőgazdaság területén elért jelentős szolgálataik miatt már korábban is kitüntetésre érdemesnek találtattak.

Munkácsy Mihály kitüntetésének megindoklásául a következő mondatot olvashatjuk a magyar kereskedelemügyi miniszter felterjesztésében: Munkácsy Mihály híres, Európában is elismertnek számító festő.⁵⁶² Megemlítendő, hogy Munkácsy Mihályon kívül Lotz Károlynak és Telepy Károlynak,⁵⁶³ a Magyar Művészeti Egylet Titkárának ugyanezt a kitüntetést adományozták, akik ennek köszönhetően Munkácsyval együtt az Osztrák Császári Ferenc József Rend lovagjai lettek.⁵⁶⁴

---

⁵⁶⁰Schwarz, Walter A. (2005), *Vergänglicher Glanz... „Altösterreichs Orden. Katalog zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchiv und der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde (ÖGO) anlässlich deren 15-jährigen Bestandsjubiläums*, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, 5. mai bis 7. oktober 2005., Österreichischer Staatsarchiv, 28.o.

⁵⁶¹Schwarz (2005), 9.o.

⁵⁶²Báró Orczy Béla magyar királyi miniszter a következőképpen indokolta Munkácsy Mihály a Ferenc-József lovagi kereszt kitüntetésre való felterjesztését: Munkácsy európai jelentő festő. Magyar Országos Levéltár. Fond: K.21. 1880–9751. Báró Orczy Béla Ö Felsége személye körüli magyar királyi miniszter előterjesztése.

⁵⁶³HHStA: Archiv Franz – Joseph- Ordens. Kt.23. ,1873:641, F.J.O. Revers von Michael Munkácsy. 1874 február 21. Paris, 1,5, 6.o.

⁵⁶⁴HHStA.Kabinettskanzlei – Vorträge, Franz-Josephs- Orden. 1873: 4479., 1873. december 6.

6. Munkácsy Mihály avagy művészi hírnév és nemesség

Munkácsy Mihály festőművész pályájának felívelése a Siralomház című festményének megalkotásával (1868) vette kezdetét, melyet 1870-ben a Párizsi Szalonon aranyérmel tüntettek ki. Három évvel később, 1873-ban a bécsi világkiállítás alkalmával Munkácsy Mihály már európai hírnévvel elismert, divatos festőnek számított, melyet a műértő, illetve a művészet iránt érdeklődő laikus közönség festménymegrendelése híven tükröztek. A siker visszhangja töretlenül emelte Munkácsy Mihály művészetének súlyát a művészvilágban. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Weimari Egyetem professzorainak sorába emelte volna a festőt (Pauwels professzor helyére), felkínálva egy professzori katedrát, amit a festő utóbb nem fogadott el, székhelyének továbbra is Párizs városát választva.⁵⁶⁵ A bécsi világkiállítás első ízben nyújtott alkalmat arra, Andrássy Gyula fellépésének illetve az 1867-es kiegyezési politikának köszönhetően, hogy a magyar kiállítók, ezen belül is a művészek, önállóan immár hazájukat képviselve állíthassák ki műveiket. A bécsi világkiállítás közönsége így elsőként láthatta egy csokorban az akkori magyar festőelit alkotásait. Munkácsy Mihály leveleiből kitűnik, hogy a kiállításon magyarként való részvétel a művész számára megkérdőjelezhetetlen volt. Patrióta magatartása már tanulóévei alatt is sok külsőségben megnyilvánult, Münchenben például olyannyira, hogy ez egynémely magyar festőtársa számára egyenesen megbotránkoztató volt. Több magyar, de külföldi akadémiákon tanult művészünk számára műveiknek a magyar kiállítóteremben való szerepeltetése nem volt egyértelmű. Tekintve a magyar művészet hazai intézményeit, a külföldi akadémiákhoz

---

⁵⁶⁵Zeitschrift für bildende Kunst (1872), Kunst Chronik, Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst, Personalnachrichten „B. Michael Munkacsy in Düsseldorf hat einen Ruf als Professor und Lehrer der Großherzoglichen Kunstschule in Weimar erhalten und angenommen. Er wird dort die Stelle des ausscheidenden Professor Pauwels übernehmen.“, 66-67.o.

képest való nagyfokú elmaradásátt⁵⁶⁶, jogosan érezhették, hogy műveik megítélése azaz ezeknek a magyar teremben való szerepeltetése nem lel sem ez alkalommal, sem a későbbiekben jó visszhangra.

Félretették tehát patriótizmusukat és külföldi akadémiajuk képviselőiként állították ki műveiket. Ezen festők közül kiemelhető. Szinyei Merse Pál, aki a műveit jutalmazó éremmel a német éremtáblázatot gazdagította.⁵⁶⁷ Egy pillatást vetve a magyar kiállító festőművészek névsorára, a magyar küldöttségnek egyáltalán nem volt miért szégyenkeznie, hiszen Munkácsy neve mellett megtalálható a két müncheni professzor, Alexander Wagner és Alexander Liezenmayer, valamint a kedvelt cári udvari festő Zichy Mihály továbbá a Magyarországon nagy művészi tekintéllyel bíró Lotz Károly, Than Mór és Székely Bertalan neve is.⁵⁶⁸

Munkácsy Mihály számára a bécsi világkiállításon való részvétel komoly próbatételt jelentett, hiszen festményeinek a magyar teremben való kiállításával saját honfiai előtt is tisztelegni kívánt, nagyon szomjazva a hazai elismerő szavakat, amelyek nem is vártak sokáig magukra. Munkácsyn kívül a világkiállításon éremmel kitüntetett festőművészek névsora (Lotz Károly, Than Mór, Székely Bertalan, Horowitz Lajos, Ligeti Antal, Madarász Viktor, Pálik Albert, Paál László, Zichy Mihály, Keleti Gusztáv, Meszöly Viktor, Weber Ferenc és Gregus János.) nem kevesebb, mint 13 festő művészetét

---

⁵⁶⁶Ivett Polenyák (2010), Die Rolle des Mäzenatentums im Spiegel der österreichischen und ungarischen Kunstvereine im 19. Jahrhundert. 466-478. o. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe, Prague.

⁵⁶⁷Verzeichnis der Aussteller. Ehrenpreise., 900 bis 901 Szinyey Paul von, deutsches Reich, Königr. Bayern, München, Malerei, 452.o.

⁵⁶⁸Barabás Miklós, Baumgartner János, Brodszky Sándor, Bruck Lajos, Gerhard A., Greguss János, Grim Rudolf, Gross Albert, Grosz Béla, Guttmann János, Horovitz L., Horovitz Leopold, Horovitz Ludwig, Ivanovits Katharina, Keleti Gusztáv, Kern Hermann, Kovács Mihály, Kratzmann Gusztáv, Alexander Liezenmayer, Ligeti Antal, Lotz Károly, Löschinger Zsigmond, Madarász Viktor, Markó Ferenc, Markó Károly, Mészöly Viktor, Munkácsy Mihály, Paál László, Palik Albert, Sajossy Alajos, Schimmert S., Siko Miklós, Székely Bertalan, Szoldatich Ferenc, Than Mór, Ujházy Ferenc, Valentini János, Vastag György, Voitag György, Zahoray János, Zichy Mihály, Alexander Wagner, Weber Ferenc.

dícsérte, ami igencsak figyelemremeltő a résztvevők teljes létszámát tekintve.⁵⁶⁹ A császári udvar ugyancsak felfigyelt a fiatal magyar festőre, Munkácsy Mihályra és elismerésének kifejezésekként kitüntetésben részesítette, ami a Ferenc József Rendjel adományozásában nyilvánult meg.

A világkiállítások sorában a bécsit a párizsi követte 1878-ban, amin Munkácsy „Milton” című híres festményével szerepelt. A festményt éremmel jutalmazták mintegy utat nyitva ezzel a további kitüntetések sorának. Ezek közül is kiemelkedő a Habsburg-ház részéről megnyilvánuló azon kegy, amelynek köszönhetően a Vaskorona Harmadosztályú Rendjelet adományozták a festőnek. Indoklásul pedig a következő mondatot olvashatjuk az adományozó okiratban: „Művészi tevékenységének elismerésül.”⁵⁷⁰ A Vaskorona rendjelet még első Napóleon császár alapította 1805. június 5-én, megemlékezve ezzel milánói koronázására, amit I. Ferenc császár 1816. január elsején új néven Osztrák Vaskorona Érdemrendre neveztetett át és ezentúl már nem csak civileknek, hanem katonák számára is adományozhatóvá tette.⁵⁷¹ Munkácsyt már 1878. szeptember 10-én a Bécsi Képzőművészeti Akadémia tiszteletbeli tagjává választották.⁵⁷²

A párizsi aranyérmet nyert híres festménye, a Milton, 1879-ben lett Bécsben kiállítva. Munkácsy Mihály festménye a bécsi közönség körében is nagy sikert aratott és ezúttal sem került el a császári ház figyelmét, amelynek fényét a császárné személyes érdeklődése még tovább emelt. Egy korabeli híradásból megtudhatjuk, hogy a császárné Goess grófnő társaságában hosszan időzött Munkácsy kiállított festménye előtt.⁵⁷³

---

⁵⁶⁹Städtische Pressburger Zeitung (1873), Weltausstellung 1873, An Ungarn verliehene Medaillen und Anerkennungsdiplome. Nr. 192., 22. August 1873. Verzeichnis der Aussteller. Ehrenpreise.

⁵⁷⁰MOL. Fond: K.21., 1880-9751. K.21. 1880–9751. Bárány Orczy Béla Ö Felsége személye körüli magyar királyi miniszter előterjesztése.

⁵⁷¹Schwarz (2005), 26.o.

⁵⁷²HHStA. Kabinetsskanzlei–Vorträge 1878: 4252.

⁵⁷³Magyar Nemzeti Galéria, „Die Kaiserin im Künstlerhaus“ 2092/75, 1879. „Die Kaiserin, eine besondere Verehrerin des ungarischen Malers, besuchte Vorgestern in Begleitung der Gräfin Goeß das

Munkácsy Mihály pályájának szokatlanul gyors felívelése, majd ezzel egyetemben gyors megjelenése az európai jelentőségű festők sorában, szinte példanélküli a magyar művészettörténelemben, hiszen Munkácsy művészete nem csak egy-egy európai országban, hanem egész Európában ismertté vált. Az immár Fortuna kegyeltjének számító és ennek fényében fürdő magyar festő szokatlan kéréssel fordult a császári házhoz, amire nemigen volt példa sem művészi, sem pedig civil körökben. Egy olyan folyamodványt nyújtott be a minisztériumba, amelynek értelmében a neki ajánlott Vaskereszt érdemrendet magyar nemesi címre cserélné.^{574,575} A folyamodványra reagálva báró Orczy Béla a király személye körüli miniszter előterjesztésében elismeri, hogy az alapszabályok az osztrák lovagi rend birtoklása ellenére sem jogosítják fel a kérelmezőt a magyar nemesség becserélésére, azonban Munkácsy Mihály érdemeire tekintettel továbbítja illetve támogatja a kérelmező kívánságát az alább idézett mondatokkal:

„Minthogy azonban folyamodó a művészet terén tényleg oly kiváló érdemeket szerzett, hogy neve világszerte ismeretes, és a haza díszére való honfiak sorába méltán számítható, - minthogy továbbá Munkács városa is a 3/. alatti főispán jelentése szerint oda nyilatkozott, hogy a munkácsi előnév adományozása ellen észrevétele nincsen, sőt folyamodót a város díszpolgárává is megválasztani fogja,- az említett ministeriumvezetője méltányosnak véli, hogy folyamodó – a munkácsy előnévvel járó magyar nemességgel leendő kitüntetés céljából Felségednek melegen ajánltassék.”⁵⁷⁶

Künstlerhaus und verweilte längere Zeit vor dem erwähnten Kunstwerke, über welches sich die hohe Frau in den lebhaftesten Ausdrücken der Bewunderung äußerte.“

⁵⁷⁴ MOL. Fond: K. 21., 1880- 9751, 18.o.

⁵⁷⁵ Polenyák Ivett (2011), „Munkácsy Mihály, avagy művészi hírnév és nemesség“, In: Antos B., Tamás Á. (eds): Szemelvények ötszáz év magyar történelméből, Szegedi Tudományegyetem, Szeged.

⁵⁷⁶ MOL. K.21. 1880–9751. „[...] Folyamodásának azon kérelme- hogy a rendi alapszabályok folytán magyar nemesi rangra emeltessék- az e részben meghallgatott magyar belügyi ministerium vezetőjének m. hó 24 én 4865 szám alatt kelt s 2/. Alatt hódolatteljesen die rekesztett hivatalos átirata szerint nem teljesíthető ugyan–mert az említett rend birtoka a magyar nemességre igényt nem ad, s az alapszabályok az osztrák lovagi rendnek a magyar nemesség általi helyettesítését sem állapíthatják meg. Minthogy azonban folyamodó a művészet terén tényleg oly kiváló érdemeket szerzett, hogy neve világszerte

A szokatlan kérelem illetve ennek legfelsőbb, minisztériumi szinten való támogatása, majd a kérés teljesítése híven tükrözi Munkácsy Mihály európai hírnevét és a felsőbb magyar társadalmi körökben is érzékelhető popularitását. 1880. augusztus 7-én Munkácsy Mihály átvehette a királyi nemes levelet Párizsban⁵⁷⁷, bár az engedélyt hivatalosan már 1880. december 11-én jóváhagyták.⁵⁷⁸ Munkácsy a párizsi nagykövet közreműködésével köszönte meg a császári kegyet⁵⁷⁹, amit a követség továbbított a császárnak.⁵⁸⁰

A nemesi címhez adományozott címer híven tükrözi tulajdonosa művészi érdemeit. Az adományozott címer vagy címerpajzs vertikálisan két egyenlő részre van osztva. A címer jobb oldali része vörös, míg a bal oldali része kék színű. A címermező közepén a nyugat-európai mintáknak megfelelően címerábra, egy griff található. A griff ábrázolásának célja a címer tulajdonosának a tetteinek a megörökítése. A griffmadár, melynek feje, nyaka és szárnyai egy sastól, a fennmaradó részei pedig egy oroszántól származnak, a tulajdonos bátorságát hivatott szimbolizálni. Az aranyozott griff a címerekben tipikus testtartásban került ábrázolásra Munkácsy címerében: a hatsó lábán állva az elülsőt előre nyújtja és nyitott csőrén keresztül piros nyelvét kinyújtja. Ezen testtartás ábrázolása hivatott kifejezni Munkácsy rátermettségét, bátorságát, hősiességét, melynek eredménye a nemzetközi művészvilágban való elismertsége. A címeren égitestek (csillagok illetve egy félhold) is láthatóak, amelyek így az univerzumot, azaz a festő nemzetközi elismertségét hivatottak tükrözni. A Munkácsy címer esetében egy nyitott sisakról, ún. rostélyos sisakról beszélhetünk. A 18–19. századi bécsi udvari szabályoknak megfelelően Munkácsy a többi nemeshez hasonlóan egy sisakot kapott,

---

ismeretes, és a haza díszére való honfiak sorába méltán számítható, - minthogy továbbá Munkács városa is a 3/. Alatti főispán jelentése szerint oda nyilatkozott, hogy a munkácsi előnév adományozása ellen észrevétele nincsen, sőt folyamodót a város díszpolgárává is megválasztani fogja,-az említett ministeriumvezetője méltányosnak véli, hogy folyamodó–a munkácsy előnévvel járó magyar nemességgel leendő kitüntetés céljából Felsőgednek melegen ajánltassék.“

⁵⁷⁷MOL. K21., 1880–9751. Elismervény.

⁵⁷⁸HHStA: Gesandtschaftsarchiv 5113 Szám/ eln. 21/12 880.Budapest, 1880. december 16.

⁵⁷⁹HHStA: 5113 Szám/ eln. 21/12 880.Munkácsy Mihály levele.Paris, 1881. január 16.

⁵⁸⁰HHStA: Gesandtschaftsarchiv, 384 szám/el. Budapest, 1881. február 5.

szemben a grófoknak és báróknak járó kettő illetve három sisakkal. A sisakdísz azonos a pajzson látható címerképpel, azaz a griff madárral. Más nemesi címerekhez hasonlóan a sisak felett egy színes levélformájú koronával ellátott díszítés található. Összefoglalásképpen megállapítható, hogy Munkácsy címere a bécsi udvar heraldika szabályait követi, de egyben megfelelően tükrözi a festőművész egyedi jegyeit is. Az okiratban szereplő Munkácsy előnév használatát immár hivatalosan is engedélyezte a belügyminisztérium, melyet ezeddig a művész csak művésznévként használt, de mint az okirattól kiderül, Munkács városa büszkán hozzájárult ehhez.⁵⁸¹ Művésznévének vagyis immár nemesi neve a szülővárosához fűződő szeretetből illetve patriotizmusából fakadt, amiről a festő saját maga beszélt első és egyben legjelentősebb életrajzírójával, F. Walter Ilges-szel.^{582,583}

A bécsi közönségnek az 1873-as világkiállítás után kilenc évet kellett várnia, hogy ehhez hasonló nemzetközi kiállítást tekinthessen meg. Az 1882-ben megnyílt Bécsi Művészeti Ház termeiben több, mint 500 műre került a nagyközönség elé. A munkák Belgium, Svédország, Hollandia, Dánia, Anglia, Spanyolország, Norvégia, Franciaország, Olaszország és Németország művészeinek munkáit dicsérték. Munkácsy Mihálynak feltűnően sok alkotása volt látható. Ezzel kapcsolatban egy korabeli kritikus igen találóan jegyezte meg, hogy a kiállítás tulajdonképpen egy Munkácsy kiállításnak is beillett volna.⁵⁸⁴ Munkácsy Mihály művészete nemzetközi szinten és ismét Bécsben megmérettetett, amely a töretlenül emelkedő hírnevű festőt „Krisztus Pilatus előtt” című

---

⁵⁸¹MOL. K.21. 1880–9751. Báró Orczy Béla magyar királyi miniszter előterjesztése.

⁵⁸²Ilges, F. Walter (1899), M. Von Munkacsy, Verlag von Velhagen & Klasing, Bielefeld und Leipzig, 28.o.

⁵⁸³Sajnos a magyar Munkácsy monográfiák írói méltánytalanul figyelmen kívül hagyták Ilges munkásságát, amire az egyetlen magyar ázat talán annak gót betűvel megírt német nyelvű könyve, hiszen a magyar monográfiák kilencvenkilenc százaléka az ötvenes évek után íródott, a Szana Tamás által megírt első magyar monográfia pedig csak nagyvonalakban példálózik a fentebb említett munkával. Ezt a hiányt doktori dolgozatomban pótoltam.

⁵⁸⁴Kunst Chronik. (1882), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. 1882, Sammlungen und Ausstellungen. Österreichischer Kunstverein, 257.o.

festményével a kiállítás aranyérmével jutalmazta ezzel is méltan sorolva Európa legnagyobb festőfejedelmei közé.

7 A Kunsthistorisches Museum kupolaképe

A Habsburg-udvar felkérésére sokat kellett Munkácsynak várnia. A „Siralomház“ sikere után tizenhat évnek kellett elteltie. Hans Makart halála után bízták rá a Kunsthistorisches Museum mennyezetképének a megfestését. Hohenlohe herceg, főudvarmester 1886 novemberében kelt levelében Bécsbe invitálta a festőt, hogy ennek művészeti kivitelezését és pénzügyi kereteit megbeszéljék.⁵⁸⁵ A megbízólevélben pontosan leírták a mű méreteit, nagyságát, szélességét, valamint elkészültének határidejét.⁵⁸⁶ Előírták a mennyezetfestmény kompozícióját csakúgy, mint a múzeum többi díszítőfestményét is a kivitelező festők számára. Hans Makart, Munkácsy Mihály bécsi barátja nyerte el a megbízást eredetileg, de a kép megfestésében betegsége, majd halála megakadályozta. A mennyezetképet 12, fülkébe helyezett kisebb kép szegélyezi. Ezeket a kisebb festményeket Makart még be tudta fejezni, a mennyezetképnek pedig elkészítette a vázlatait.⁵⁸⁷

Makart vázlatai szerint a kupolába helyezendő festmény többek között minden idők festőiskolái közül tízet szimbolizál: „Hans Makart professzor, aki ezt a feladatot magára vállalta, ennek a megrendelésnek a szerves részét képező 12 félkör alakú festményt készített, de a nevezett mennyezeti festményről csak egy vázlatot hagyott maga után. Ezekből 10 kép minden idők legkiválóbb festőiskoláinak a képviselőit ábrázolja. Az elkészítendő mennyezetfestménynek az ábrázolt személyek méretét tekintve és általában

---

⁵⁸⁵HHStA., Obersthofmeisteramtsakten Kt. 1113 r. 50/9/1, 1886:4929.: „Lieber Herr Munkácsy, mit großer Freude hab ich erfahren, daß Sie wären, die Ausführung des Deckengemäldes im Kunsthistorischen Museum zu Wien auszuführen.“

⁵⁸⁶„Die Bildfläche:10.119 Meter auf 10.879 Meter.[...] die Bildrahmen im Maaß von 10.985 auf 10. 225 Meter.[...] von Mittelpodest der Stiege bis zum gegen Mittelbildes 17.069 Meter betrug. [...] Das Gemälde musste bis Ende d. J. 87 fertig an Ort und Stelle sein.“ HHStA., Obersthofmeisteramtsakten Kt. 1113 r. 50/9/1, 1886:4929.

⁵⁸⁷HHStA., Obersthofmeisteramtsakten Kt. 1113 r. 50/9/1, 1886:4929.

véve is a félkör alakú festményeihez kell lehetőség szerint kapcsolódnia.⁵⁸⁸ Ez a hivatalos megbízatás bizonyítja, hogy Munkácsynak Hans Makart vázlatait kellett felhasználnia a festmény megfestéséhez! A Kunsthistorisches Museumban megfestendő képekről pedig a Bécsi Főépítészegyesület döntött. Makart tervezett festményeinek a vázlatát már ismerte a bécsi művészetért lelkesedő közönség, hiszen azokat még 1885-ben egy kiállítás alkalmából a „Város szépészet“ pavilonjában kiállították.⁵⁸⁹ Munkácsy Mihály 1887-ben tekintette meg Makart vázlatait, melyekről elismerően nyilatkozott.⁵⁹⁰ Az Allgemeine Kunst–Chronik közlése szerint báró Karl von Hasenauer személyesen mutatta meg a félkör alakú festményeket és felhívta Munkácsy figyelmét arra, hogy a körkép, ami Rembrandt idejét és iskoláját hivatott bemutatni, és amihez Makart a nagyszerű németalföldi Belvedere-ben található kiváló önarcképét használta fel, túlságosan sötét és a mester feje az ábrázolt távolsághoz képest nem emelkedik ki élesen a háttérből.⁵⁹¹ Munkácsy a főépítész kérésének ellenére azonban nem változtatott

---

⁵⁸⁸HHStA., Obersthofmeisteramtsakten Kt. 1113 r. 50/9/1, 1886:4929.: „[...] Professor Hans Makart, welchem diese Aufgabe übertragen war, hatte 12 Lünetten Bilder, die einen integrierenden Theil dieser Bestellung bildeten, vollendet, für das genannte Deckenbild aber nur eine Skizze hintergelaßen. Von diesen Bildern symbolisieren 10 die Repräsentanten der hervorragendsten Malerschulen aller Zeiten und zwei die (pervertieren?) der bildenden Künste. Genannte Lunettenbilder kommen zur Verwendung in Folge dieser müßte das auszuführende Deckengemälde sich sowohl in der Größe der Figuren, als auf im Übrigen der Lünettenbilder möglichst anschließen. Letzte sind in der Deckung bei der Hofmuseum in Aufbewahrung ebenso Makart`s Skizze zum Deckengemälde.“

⁵⁸⁹Die Kunst in Oesterreich–Ungarn. (1885), Makart und kein Ende. Januar 1885, 54.o.: „[...]Der reiche Sinn für Form und Farbe und eine überquellende Phantasie hat Makart auch hier nicht verlassen, wo es galt, die Aphoteose des grossen Malerfürsten in enger, räumlicher Begrenzung darzustellen.“

⁵⁹⁰Allgemeine Kunst–Chronik. (1890), Munkácsy und Makart. XIV. Bd. Nr. 22. zweites Oktoberheft 1890., 598.o.: „Dass der sterben musste! So wie er, trifft`s doch kein Anderer!“

⁵⁹¹Allgemeine Kunst–Chronik. (1890), Munkácsy und Makart. XIV. Bd. Nr. 22. zweites Oktoberheft 1890., 598.o.: „Baron Hasenauer zeigte Munkácsy auch die Lünettenbilder und machte Munkácsy darauf aufmerksam, dass der verstorbene Maler „das Rundbild, welches die Zeit und Schule Rembrandt`s versinnbildlichen soll, und für welches Makart das im Belvedere befindliche, ausgezeichnete Selbstporträt des großen Niederländers verwendete, viel zu dunkel gerathen der Kopf des Meisters hebt sich für die Entfernung nicht scharf genug aus dem Untergrunde hervor.“

Makart eredeti elképzelésein!⁵⁹² Saját műtermében három különböző vázlatot készített a megfestendő mennyezetképhez, melyeket barátai is megtekinthettek.

„A képem tárgya a reneszánsz, egy allegória, ami megengedi, hogy a képi ábrázolás számára fontos minden fajta anyagot harmonikusan egyesítsen. A középpontban a művészet gényusa áll majd, egy nagy női alak szélesre tárt szárnyakkal egy pálmalevéllal a kezében. Mögötte fog sorakozni a híret terjesztő Hírnév és egy pokolfajzat, az Irigység. Ez a központi csoport, amire a hangsúlyt helyezem, kiemelkedik egy fényes felhőből, ami a kék égboltot ragyogóan megtöri. Balra ez alatt tervezem elhelyezni Medici Lorenzot, amint a Lorenzo művészdvara által körülvett Michel Angelonak nyújtja a kezét. A gényusz alatt elhelyezkedő középső csoport Tiziant és kedvenc tanítványait ábrázolja, ecsettel és palettával a kézben. Tizian a természetre utal, ami minden művészet és ábrázolás kiapadhatatlan forrása. A két női alak megmutatja szép alakját. A háttérben lombosít és virágok láthatók, színes madarakkal és pillangókkal. A természet szédítő gazdagsága és változatossága Tiziant a kép jobb részén ábrázolt, ámuló tanítványaival szemben mutat egy világos víziót. Az alsó csoport, több művész kíséretében Sixtus pápát ábrázolja. Ezek a mennyezetfestményem főbb jellemzői. Természetesen nem beszélek a részletekről, az angyalokról, felhőkről és díszítésekről, amik benépesítik a festményt és változatossá teszik azt.”⁵⁹³

Látható, hogy a megfestésre kerülő festményen kevés változtatás történt az eredeti vázlatokhoz képest. A kompozíciót érintetlenül hagyta csak a háttérbe került néhány leegyszerűsített virágzó ág. A „Reneszánsz apotheozisa“ című képét 1890-ben fejezte be. Maga a festő illetve az ugyancsak nagy hírnévnek örvendő Angeli is elismerően

---

⁵⁹²Allgemeine Kunst–Chronik. (1890), Munkácsy und Makart. XIV. Bd. Nr. 22, Zweites Oktoberheft 1890., 598.o.: „Ich werde doch nicht Makart austreichen. Wenn ich`s vielleicht anders gemacht hätte, hätte ich`s vielleicht anders gemacht, aber nun es ist so ist, muss es so bleiben!“ Én nem fogom Makartot kitörölni, Ha én talán másképpen csináltam volna, én másképp csináltam volna, de ez most így van, és így is kell, hogy maradjon!”

⁵⁹³Allgemeine Kunst–Chronik. (1890), Munkácsy und Makart. XIV. Bd. Nr. 22, Zweites Oktoberheft 1890., 598.o.

nyilatkozott a képről, amit Munkácsy feleségéhez címzett leveléből ismerhetünk meg.⁵⁹⁴ A festményért járó honoráriumot (16. 892. forint 50 krajcár) 1889. augusztus 15-én utalták ki Munkácsy számára.⁵⁹⁵ A Párizsi Salon közönsége is megcsodálhatta a festményt 1890-ben. A francia kritikusok elismerően nyilatkoztak a kiállított műről, amit a Salon aranyérme, valamint a Becsületrenddel (Kommandeur der Ehrenlegion) való kitüntetés is bizonyít. A császári elismerés sem váratott sokáig magára, Munkácsy Mihályt a „Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft”, kitüntetés a Művészetért és Tudományért Érdemrenddel jutalmazták. Ferenc József, 1887. augusztus 20-án alapította a „Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft” kitüntetést. Ebben az elismerésben azok a művészek is részesülhettek, akik nők voltak vagy nem voltak a Monarchia polgárai.^{596,597} 1887-ig csak hírneves személyeknek adományozták.⁵⁹⁸ A medál egyik

---

⁵⁹⁴Ilges (1899), 97.o.: „Der Plafond macht sich in der That gut und all’ unsere Furcht wegen Perspektive und Architektur war unbegründet. Auch Angeli, der den Plafond in Paris gesehen und seine Frucht betreffend der Architektur ausgesprochen hat, ist völlig zufrieden gestellt und gesteht, daß ich mich nicht getäuscht habe....kurz und gut, ich hoffe, daß ich Erfolg und mich nicht umsonst gequält haben werde.“

⁵⁹⁵Wiener Stadtbibliothek. N. 161.972. Munkácsy Mihály.

⁵⁹⁶Wiener Allgemeine Zeitung (1887), Sechsuhr–Abendblatt. Nr. 2685., 20. August 1887. Wien, 1-2.o.

⁵⁹⁷Wiener Allgemeine Zeitung (1887), Morgenblatt. Nr. 2686.Inland-Das Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft. 21. August 1887, 2.o.

⁵⁹⁸Professor an der Akademie der bildenden Künste in Wien, Maler, Heinrich v. Angeli, Präsident der Akademie der Wissenschaften in Wien und Director des Haus -, Hof- und Staatsarchivs Alfred Ritter v. Arneth, Direktor der ungarischen Meisterschule für Malerei in Budapest, Professor Julius Benczur, Präsidenten der statistischen Central–Comission Karl Freiherr Czörnig v. Czernhausen, Großwardeiner Domherrn, Titular- Abte und Sekretär der ungarischen Akademie der Wissenschaften Dr. Wilhelm Fraknoi; emeritierten Wiener Universitäts Professor Hofrathe Dr. Joseph Hyrtl, ungarischen Ministerialrathe und Director des ungarischen landesstatistischen Bureau Karl Keleti, Minister a. D. Alfred Freiherrn v. Kremer, Director der Krakauer Kunstakademie, Maler Jan Matejko, emeritirten Wiener Universitäts–Professor Hofrathe Dr. Franz Ritter v. Miklosic, Maler Michael Munkacsy, Budapester Universitäts–Professor und Vorstand des dortigen Seminars für Geschichte Dr. Franz Salamon, Wiener Universitäts–Professor und Vorstand des Instituts für österreichische Geschichtsforschung Hofrathe Dr. Theodor Ritter v. Sickel, emeritirten Wiener Universitäts–Professor Dr. Lorenz Ritter v. Stein und dem Präsidenten des Reichsgerichtes Minister a. Dr. Joseph Unger. Quelle: Wiener Allgemeine Zeitung. Mittagblatt. Nr. 2685., 20 August 1887. Für Kunst und Wissenschaft., 1.o.

oldalán Ferenc József mellképe látható az alábbi mondattal: „Franciscus Josephus I. Austriae Imperator Rex Bohemiae etc. et Hungariae Rex Apostolicus“. A másik oldalon „literis et atribus“ felirat található.⁵⁹⁹ Az 1887-ben kitüntetett személyek névsorát augusztus 18-án, Ischlben hozták nyilvánosságra. Munkácsy neve mellett a következő méltató mondatot olvashatjuk: „Michael Munkácsy, dessen Ruf als Maler weltberühmt geworden ist.“⁶⁰⁰ Munkácsy Mihály, aki festőként lett világhírű.

Az „Aphotheose der Renaissance“ című festménye az Allgemeine Kunst–Chronik kritikusának a tetszését is elnyerte. „[...] A legnagyobb művét hozta el nekünk. Vajon a legjelentősebbet is? Erről Párizsban azt vallják, hogy igen. Párizsban, ahol a képet már kiállították és ahol a mestert a Szalon nagydíja mellett a „Kommandeur der Ehrenlegion“ kitüntetésben is részesítették.“⁶⁰¹

---

⁵⁹⁹ Magyar Nemzeti Galéria, Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft. 2454/1929.

⁶⁰⁰ HHStA.Obersthofmeisteramtsakten. (OHEA) Kt. 1113, r. 50/ 9/1 1886: 4929.

⁶⁰¹ Allgemeine Kunst–Chronik. (1890) Munkácsy und Makart. XIV. Bd. Nr. 22., zweites Oktoberheft 1890., 597.o. : „[...] Er hat uns sein größtes Werk gebracht. Ob auch sein bedeutendstes? Darüber herrscht in Paris, wo das Werk bereits ausgestellt war und dem Meister nebst der großen Medaille des Salons die Ernennung zum Kommandeur der Ehrenlegion eingebracht hat, [...] Ein Hymnus in Farben auf die „Wiedergeburt der Kunst“, das ist das Deckengemälde.“

8. Összefoglalás

E dolgozat célja az volt, hogy az eddigi, főleg a művészettörténeti megközelítés által dominált, Munkácsy Mihály életét és munkásságát bemutató szakirodalmat elsődleges forrásokra támaszkodó tényekkel kiegészítse. A disszertáció célja volt az is, hogy a szakirodalmat társadalom-, kultúr- és eszmetörténeti szempontokkal gazdagítsa és ezáltal közelebb hozza egymáshoz a művészettörténészeket és történészeket.

Kutatásunk középpontjában a Munkácsy Mihály Bécsben eltöltött időszakának alapos tanulmányozása állt, ami Munkácsyra mély nyomott hagyott és ami későbbi munkásságában is visszatükröződött. Munkácsy művészi fejlődésének megértéséhez elengedhetetlen, hogy az eddig nem kutatott bécsi évet alaposabban is megismerjük. Kutatásunk másik célja pedig a Munkácsy művészeti tevékenységével kapcsolatosan fennálló nem tisztázott vagy félreértett kérdések újboli megvizsgálása volt.

Ezen célokat remélhetőleg teljesítettük. A dolgozatban dokumentáltuk Munkácsy bécsi tartózkodását, amit a korábbi irodalom elhanyagolt vagy figyelmen kívül hagyott. Ez az első kísérlet arra, hogy Munkácsy levelei alapján az 1865-ös évet rekonstruáljuk.

Bécs Munkácsy későbbi életében is fontos szerepet játszott. A szakirodalomban megfogalmazott állítással ellentétben, miszerint Munkácsy művészi tevékenységét a Habsburg-udvar nem értékelte, megmutattuk, hogy a császári udvar Munkácsy művészetét igen nagyra értékelte, ami számos kitüntetésben nyilvánult meg. Még magyar nemesi címet is kapott. A legmagasabb császári megtisztelés jeleként Munkácsy készíthette el a Bécsi Művészettörténeti Múzeum mennyezetfreskóját. A szakirodalom szerint a mennyezetfestmények Munkácsy virtuozitását mutatják. Mindenesetre a császári megbízás eredeti példányai azt igazolják, hogy Munkácsynak az elhunyt Hans Makart vázlatai alapján kellett dolgoznia.

Összegzőképpen megállapítható, hogy a fiatal Munkácsy előtt a művészetek világa Bécsben nyílt ki, amikor 1865-ben Than Mór ajánlólevelét Karl Rahlnek átadta. A Bécsi Akadémia szelleme jelentős hatással volt a fiatal ember fantáziájára. A régi velencei iskola és a nagy olasz festők, mint például Tiziano és Michel Angelo, festési technikája nagyban befolyásolták Munkácsy fejlődését. A bécsi tanulmányok Munkácsy későbbi életére is nagy hatást gyakoroltak. 21 évvel később Munkácsy visszatért Bécsbe, ahol egy, a művészi pályafutását megkoronázó megbízást teljesített, amit a Rahltól tanult stílusban vitelezte ki.

Bibliográfia

Levéltári anyagok

Házi, Udvari és Állami Levéltár (Haus-, Hof- und Staatsarchiv)

HHStA. Obersthofmeisteramtsakten. Kt. 1113, r. 50/ 9/1 1886: 4929.

HHStA., Obersthofmeisteramtsakten Kt. 1113, r. 50/ 9 / 1, 1886:4929. Schreiben in Briefform. G. V. C. Prinzen zu Hohenlohe an den Maler Munkácsy.

HHStA: 5113 Szám/ eln. 21/12 880. Brief von Mihály Munkácsy. Paris am 16 Januar 1881.

HHStA: Archiv Franz – Joseph- Ordens. Kt.23. ,1873:641, F.J.O. Revers von Michael Munkácsy. 21. Februar 1874. Paris.

HHStA: Archiv Franz - Joseph- Ordens., Kt.23, 1873:641.,1, 5., 6.o.

HHStA: Archiv Franz -Joseph- Ordens. Kt.23. 1873:641. No. 641/ V. K. Revers von Karl von Telepy. 12. Januar 1874. Budapest

HHStA: BM. Akten. A 6059., Mór Than. 24. Februar 1862. Pest.

HHStA: Gesandtschaftsarchiv 5113 Szám/ eln. 21/12 880. am 16 Dezember 1880. Budapest.

HHStA: Gesandtschaftsarchiv, 384 szám/el. am 5 Februar 1881. Budapest.

HHSA: Kabinetsskanzlei – Vorträge 1878: 4252. Professoren – Kollegium der Akademie der bildenden Künste in Wien.

HHStA: Kabinettskanzlei – Vorträge, 1880:4747. Verleihung des ung. Adels mit dem Prädikat von Munkács.

HHStA: Kabinettskanzlei – Vorträge, 1873:4479. Franz-Josephs- Orden.

ÖSTA. HHStA. Oberstkämmeramt. Kt.703, r. 59/1, 1887:668. Prinzen zu Hohenlohe an den Maler Munkácsy, die Anfertigung des Deckengemäldes im Kunsthistorischen Museum zu Wien.

Bécsi Városi és Tartományi Leveltár (Wiener Stadt- und Landesarchiv)

Wiener Stadt- und Landesarchiv. Material des Wiener Künstlerhauses. Nachlass von Karl Rahl.

Wladimir Aichelburg Manuskript zu den noch nicht gedruckten Bänden des Werkes „Das Wiener Künstlerhaus 1861 - 2001“

Magyar Nemzeti Galéria

Magyar Nemzeti Galéria, Adattár. 2092/75, 1879. „Die Kaiserin im Künstlerhaus.”

Magyar Nemzeti Galéria, Adattár. 2454/1929. „Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft“. 2454/1929.

Magyar Nemzeti Galéria, Adattár. 2811/ 1929/4.F. Walther Ilges: Aus dem Nachlasse Munkácsy. Sonderdruck aus „Deutsche Revue“ Juli 1901., 3.o.

Magyar Nemzeti Galéria, Adattár. 2811/ 1929/6.F. Walther Ilges: Aus dem Nachlasse Munkácsy. Sonderdruck aus „Deutsche Revue“ Juli 1901. 3.o.

Magyar Országos Levéltár

Magyar Országos Levéltár–MOL. Fond: K. 21., 1880- 9751.

Magyar Országos Levéltár–MOL. Fond: K. 21., 1880- 9751., 18.o.

Magyar Országos Levéltár–MOL. K.21. 1880 – 9751. Bárány István Ö Felsége személye körüli magyar királyi miniszter előterjesztése.

Magyar Országos Levéltár–MOL. K21., 1880 – 9751. Elismervény.

Magyar Országos Levéltár–MOL. R227. Mihály Munkácsy levele unokahúgaihoz. 1865. március 10. (das richtige Datum wurde von der Verfasserin ausgeforscht)

Magyar Országos Levéltár–MOL. R227. Mihály Munkácsy levele AngyalGyulához, 1871.

Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet

Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató IntézetMDK.C.-I.-13/140.4.
Dezső Rózsaffy: „Az igazi Munkácsy“, Petrovics emlékkönyv. Budapest, 1934.

Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet. Lektorai jelentés dr. Czeglédi Imre A Lieb és a Reök-Röck család története című tanulmányáról, MKCS C-I-92/3 (1-2)

Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató IntézetMDK-C-I-13/140,1.
Rózsaffy : Munkácsi élete és művészete című előadás kézírata. 13/144 1–50. Munkácsy Mihály élete és művészete. Írta: Rózsaffy Dezső.

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár, Levél Ormos Zsigmondtól, Pesty Frigyeshez. 1858 – 1884, é. n.(Berlin Augusztus 20 kán 1858.)

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Levelek Munkácsy Mihálytól, unokahúgaihoz– Reök Júlia, Sarolta, Ilka und Gabriella. 1864. december 24.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Telepy Károly levele, Jókai Mórnak 1858.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK. Kézirattár. Fond VIII/764. Ormos Zsigmondlevele Pulszky Ferencnek.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár. Levelestár 1900/20., Ormos Zsigmond levele Pulszky Ferencnek.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár. Levelestár 1898/22, Ormos Zsigmond levele Pulszky Ferencnek.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár. Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 1. sz. levél., 1865. február 12.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 2. levél.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 3. sz. levél, 1865. március 15.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 4. sz. levél, 1865. április 15.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 5. sz. levél.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 6. sz. levél, 1865. október 20., Gerendás.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 8. sz. levél, 1865. december 11. Békéscsaba.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 9. sz. levél, 1866. november 20.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 10. sz. levél

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 11. sz. levél, 1867., München.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 12. sz. levél, 1867. április 8.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 13. sz. levél, 1867. május 9.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 14. sz. levél, 1867. október.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 15. sz. levél (im Brief ist kein Jahr angegeben) 1867. München nach der Forschungsarbeit der Autorin.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 16. sz. levél.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 19. sz. levél, 1867. december 6., München.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 22. sz. levél (im Brief ist kein Jahr angegeben) 1868. München.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 23. sz. levél, 1868. Düsseldorf.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 24. sz. levél, 1868. Düsseldorf.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 25. sz. levél, 1868. december 7.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 26. sz. levél, 1868. december.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 27. sz. levél, 1869. január 10.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 28. sz. levél, 1869.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 29. sz. levél, 1869. április 20.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 30. sz. levél, (Jahr ist nicht angegeben) 1869 Düsseldorf

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 32. sz. levél, 1869. Düsseldorf.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 34. sz. levél, 1869. Düsseldorf.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 35. sz. levél, (im Brief ist kein Jahr angegeben), 1870 Düsseldorf.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 36. sz. levél, (im Brief ist kein Jahr angegeben), 1870, Düsseldorf.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 37. sz. levél, Paris, 1870. május 31.

Országos Széchényi Könyvtár–OSZK., Kézirattár, Levelestár. Munkácsy Mihály levele Ligeti Antalnak. 1864. december 27.

Bécsi Városi és Tartományi Könyvtár (Wiener Stadt- und Landesbibliothek).

Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Handschriftabteilung. I. N. 75962. Brief von Mór Than an seinem Freund Hoffman.

Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Handschriftabteilung. Brief von Mór Than an seinem Freund Hoffman. I. N. 75962.

Wiener Stadt- und Landesbibliothek. N. 161.972. Munkácsy Mihály.

Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Handschriftenabteilung. I. N. 75961. Brief von Mór Than an seinem Freund.

Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Handschriftenabteilung. I.N. 75.75966. Brief von Mór Than an seinem Freund I. N. 75965.

Wiener Stadt- und Landesbibliothek. Handschriftenabteilung. I.N. 75967. Brief von Mór Than an Hoffman.

A Bécsi Szépművészeti Akadémia egyetemi levéltára (Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien)

Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien, – Matrikel der im Studienjahr 1864/65 in der Meister- u.Vorbereitungsschuler für Maler, Bildhauer in der in der Architektur, Landschafts, Schule für kleinere Plastik, und Kupferstecherschule aufgenommenen Zöglinge.

Korabeli művek

Bömches, Friedrich (1874), Bericht über die Weltausstellung zu Wien. Im Jahre 1873. Herausgeben durch die Küstenländische Austellungs Comission in Triest.

Daun, Berthold (1909), Die Kunst Des XIX. Jahrhunderts Und Der Gegenwart. Verlag von Neufeld & Renius, Berlin.

Csányi Károly (Ed.) (1907), A budapesti amateur gyűjtemények kiállításának lajstroma. A kiállítók névsora. Országos Magyar Iparművészeti Múzeum.

D. von Vincenti (1876), 262-263.o

Förster, Franz (1873), Illustrierter Wiener Fremdführer. 1873. Praktischer Wegweiser mit besonderer Berücksichtigung. Der Weltausstellung und aller Sehenswürdigkeiten und Grossem, ausführlichem Plane der Stadt, ferner Plänen. Wien.

Frauberger, von Heinrich (1873), Biographische Lexicon der Wiener Weltausstellung 1873. Erster Band. Herausgeber Engel und Rotter. Wien.

Friedrich, Pecht (1877), Deutsche Künstler im Neunzehnten Jahrhundert. Studien und Erinnerungen. Nördlingen, Beck.

Gerő Ödön (1904), Budapest. „Uránia” Népszerű tudományos felolvasások 12. Hornyásky Viktor Császári és Királyi Udvarának Könyvnyomdája.

Gelléri Mór (1885), A kiállítások története, fejlődése és jövőbeli rendszerezése. Budapest.

Gill, Perry–Colin Cunningham (1999), Academies, Museums and Canons of Art. New Haven–London, Yale University Press, in association with The Open University.

Haack, Friedrich, (1905), Die Kunst des XIX. Jahrhunderts, Paul Neff Verlag -Carl Büchle, Stuttgart.

Hevesi, Ludwig (1909), Altkunst–Neukunst. Wien 1894 – 1908. Verlangsbuchhandlung Carl Konegen, Wien.

Hevesi, Ludwig von (1903), Oesterreichische Kunst in Neunzehnten Jahrhundert. E. A. Seemann, Leipzig.

Honismertető-Magyarország a bécsi 1873-diki közkiállításon. Különleges katalógus. A gazdaság, ipar, tudomány és művészet kiállított tárgyaiból. II. rész. A kiállítók és tárgyaik lajstroma. Budapest, 1873.

Ilges, F. Walter (1899), M. Von Munkacsy, Verlag von Velhagen & Klasing, Bielefeldund Leipzig.

Lauser, Wilhelm, (1885), Die Kunst in Oesterreich–Ungarn. II. Jahrgang.-Jahrbuch der „ Allgemeinen Kunst – Chronik“, Makart und kein Ende. Verlag von Carl Graeser. Wien., 54.o.

Lehmann, Ernst (1873), Führer durch die Kunsthalle der Weltausstellung in Wien. Alfred Hölder- Beck'sche Universitäts-Buchhandlung, Wien.

Lützow, Carl Friedrich Arnold von (1873), Kunst und Kunstgewerbe auf der Wiener Weltausstellung. E. A. Seemann, Leipzig.

Lützow, Carl Friedrich Arnold von (1889), K. K. Akademie der bildenden Künste. Katalog der Gemäldegaleri –Akademie der bildenden Künste. Wien.

Lützow, Carl Friedrich Arnold von (1900), Katalog der Gemäldegalerie. In zweiten Auflage neu bearbeiten von Josef Denjač und Eduard Gerisch, Verlag der K. K. Akademie der Bildenden Künste. Wien.

Lyka Károly (Ed.) (1902), Művészet, Régi magyar mecénások. I. évf. 3. szám.

Malonyai Dezső (1898), Munkácsy Mihály élete és munkái. Singer és Wolfner. Budapest.

Mayer, August George (1882), Erinnerungen an Carl Rahl.: ein Beitrag zur Kunstgeschichte Wiens (1847–1865), Comissions Verlag, Von Lehmann &Wenzel.

Meyer (1873), Meyers Reisebücher Wien. Weltausstellung 1873. Führer durch die Kaiserstadt und auf den Besuchtesten Routen. Österreich – Ungarn. Unter besonderer Berücksichtigung der Welt-Ausstellung. Hildburgmausen Bibliographisches Institut

Munkácsy, Michel von (1897), Erinnerungen. Die Kindheit. Mit einem Vorwort von Boyer d'Agen, Autorisierte Übersetzung aus dem Französischen von F. Walter Ilges. F. Fontane & Co., Berlin.

Munkácsy Mihály (1897), Souvenirs: L'enfance, préface par Boyer D'Agen, Callman Lévy, Paris.

Munkácsy Mihály (1950), Emlékeim. Hungária, Budapest.

Pecht,Friedrich (1877), Deutsche Künstler des neunzehnten Jahrhunderts. Studien und Erinnerungen von Friedrich Pecht. Erste Reihe. Nördlingen.

Pecht, Friedrich (1873), Kunst und Kunstindustrie auf der Wiener Weltausstellung 1873. Verlag der J. G. Tottalschen Buchhandlung. Stuttgart.

Pecht, Friedrich (1894), Aus Meiner Zeit, Lebenserinnerungen. Verlaganstalt für Kunst und Wissenschaft. Vormalig Friedrich Bruckmann. Zweiter Band. München.

Schauff Napomuk János (1794), Allgemeine Begriffe von Künsten und Künstlern angewendet auf die bildende Künste. Pozsony.

Vajda Viktor (1870), Művészet és politika. Képek a magyar társadalomból. Pest.

Weltausstellung 1873 in Wien. (1873) Liste der Königlich–Ungarischen Regierungs–Comissionen.(In alphabetischer Ordnung), (Anhang zur Liste der inländischen Comissionen) Kaiserlich–Königliche Hof- und Staatsdruckerei Wien

Weltausstellung 1873 in Wien. Kunst-Catalog. (1873), 1 Auflage. Wien.

Weltausstellung 1873 in Wien. Liste der Mitglieder der Internationalen Jury (1873), (Nach Gruppen alphabetisch geordnet), I. Ausgabe, Ausgaben am 20 Juni 1873.

Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen. Nr.76.

Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen, Nr. 46. Concours für die Anfertigung der Preismedaillen.(Verzeichnis der Mitglieder der Jury zur Beurteilung der Modelle.) 1.o.

Weltausstellung 1873. In Wien. (1873), Amtliches Verzeichniss der Aussteller welchen von der Internationalen Jury Ehrenpreise. Verlag der General–Direction. Druck der Kaiserlich–Königlichen Hof- und Staatsdruckerei Wien.

Folyóiratok

Allgemeine Kunst–Chronik. (1886), X. Band., Nr.34. Die Kunst in den Ungarischen Provinzstädten.- Die Jugendarbeiten. Drei Porträts – in Fünfkirchen (1864.,) 21. Aug. 681–683.o.

Allgemeine Kunst–Chronik.⁶⁰² (1890), XIV. Band. Nr.22., Munkácsy und Makart zweites Oktoberheft. 598.o.

Allgemeine Kunst–Chronik. Allgemeine Literatur–Chronik–Beilage zur Allgemeine Kunst–Chronik. (1886), X. Band, Nr.35., Berühmt gewesen.713–714.o.

Budapesti Szemle⁶⁰³ (1891), LXV. évf. Antal Ligeti: Munkácsy Mihály ifjúsága. 321–344.o.

Magyar Salon (1886), V. kötet, 6. szám. Ed.:Fekete József, Hevesi József. Zsilinszky Mihály: Munkácsy Gyerekkorából.

Kunst–Chronik. Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. 17. Jahrgang, Nr.15., 1882, Die internationale Kunstausstellung in Wien. 233.o.

Lyka Károly (1904), Művészet (1835), XI.évf., 130.o.

Lyka Károly (1904), Művészet (1841), III.évf., 103.o.

Lyka Károly (1904), Művészet, III. évf., 3. szám, Bayer József: A Pesti Műegylet kezdeményezői és első megtámadói.

Oesterreichische–Ungarische Revue⁶⁰⁴ (1865), III. Jg., V. Bd., Kunst und Kunstverein in Ungarn.

Oesterreichische Ungarische Revue (1865), III. Jg.,IV. Bd. Kunst und Kunstvereine in Wien. 243–252.o.

Recensionen und Mittheilungen über bildende Kunst (1863), Biographische Skizze von Friedrich Hottner: Karl Rahl.

---

⁶⁰² Allgemeine Kunst–Chronik,

⁶⁰³ Budapesti Szemle 1840–1892.

⁶⁰⁴ Oesterreichisch–Ungarische Revue, 1886–1894. Monatschrift für gesamten Kulturinteresse der Österreichischen–Ungarischen Monarchie.

Waldheim's Illustrierte Blätter (1864), Die Festung Kufstein und ihr berüchtigter Insasse, 165-166.o.

Zeitschrift für bildende Kunst, (1892), XXVII. Bd. III. Das Kunsthistorische Hofmuseum in Wien. 101–102.o.

Zeitschrift für bildende Kunst, Kunst Chronik, (1882), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. Preisverteilungen. Preisverteilung bei der internationalen Ausstellung in Wien. 650.o.

Zeitschrift für bildende Kunst, Kunst Chronik, (1882), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. Nr.12., Munkacsy „Cristus vor Pilatus“ 195-196.o.

Zeitschrift für bildende Kunst, Kunst Chronik, (1882), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. Nr. 15.–, Die Internationale Kunstausstellung in Wien. 233–236.o.

Zeitschrift für bildende Kunst, Kunst Chronik, (1882), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. 17.Jg. Nr. 16., Österreichischer Kunstverein – Munkácsy „Cristus vor Pilatus“, 257–260.o.

Zeitschrift für bildende Kunst, Kunst- Chronik. (1882), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. 17. Jg., Nr. 15., Die internationale Kunstausstellung in Wien. 233.o.

Zeitschrift für bildende Kunst. (1871), VII: Jg, Nr.4.,–Personalnachrichten - Michael Munkácsy in Düsseldorf. 1.Dezember, 65–67.o.

Zeitschrift für bildende Kunst. (1872), VII. Jg., Nr.7., 12 Januar, - Wiener Weltausstellung-(Preismedaillen), 132–134.o.

Zeitschrift für bildende Kunst. Kunst – Chronik (1872), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. VII. Jg., Nr.8, 26. Februar 1872.

Zeitschrift für bildende Kunst. Kunst – Chronik. (1870), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. V. Jg., Nr.1., Der „Salon“ von 1870. 1 Juli 1870, 149–152.o.

Zeitschrift für bildende Kunst. Kunst-Chronik. (1870), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. V. Jg., Zwei neue Bilder von Hans Makart. 193.o.

Zeitschrift für bildende Kunst. Kunst-Chronik. (1870), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. V. Jg., Kunstvereine, Sammlungen und Ausstellungen. B. Düsseldorf. 94.o.

Zeitschrift für bildende Kunst. Kunst-Chronik. (1870), Beiblatt zur Zeitschrift für bildende Kunst. V. Jg., Nr.16., Vermischte Kunstinrichten.–Michael Munkácsy hat für sein Bild „Die letzte tage eines Verurteilten“ im Pariser Salon eine Medaille erhalten. 3 Juni, 137.o.

Újságok

(Nr.1. inclusive 90.) Kaiserlich–Königliche Hof und Staatsdruckerei. 1873.

Fremdenblatt⁶⁰⁵ (1865), XIV. Jahrgang, Nr.187. Wien, 9. Juli 1865.

Neue Freie Presse⁶⁰⁶ (1865), Nr.190., Karl Rahl, 11. Juli.1865.

Neue Freie Presse (1865), Nr.309., Karl Rahl, 10. Juli 1865.

Neue Freie Presse (1865), Nr.313., Karl Rahl, 13.Juli.1865.

Neues Wiener Tagblatt⁶⁰⁷ (1873), Nr.157., Vom Lesetisch. Neue Ausstellungskataloge. Juni 1873., 4.o.

Ost–Deutsche Post⁶⁰⁸ (1865), Nr.189., Karl Rahl, 10. Juli. 1865.

Ost–Deutsche Post (1865), Nr.191., Rahl's Leichenbegängniss, 13.Juli.1865.

---

⁶⁰⁵ Fremdenblatt, von 1.7. 1847 bis 23. 3. 1919 erscheinender Tageszeitung in Wien.

⁶⁰⁶ Neue Freie Presse 1864–1938.

⁶⁰⁷ Neues Wiener Tagblatt 10. März 1867–7 April 1945.

⁶⁰⁸ Ost-Deutsche Post, 1848 – 1866.

Städtische Pressburger Zeitung⁶⁰⁹ (1873), Nr.157., Die ungarische Weltausstellungs-Commission, 10. Juli 1873.

Städtische Pressburger Zeitung (1873), Nr.192., Weltausstellung 1873, An Ungarn verliehene Medaillen und Anerkennungsdiplome. Verzeichnis der Aussteller. Ehrenpreise. 22. August 1873.

Städtische Pressburger Zeitung (1873), Nr.143.,–Die Ungarischen Jury – Mitglieder der Wiener Weltausstellung, 24. Juni 1873.,1–2.o.

Städtische Pressburger Zeitung (1873), Nr.190., Weltausstellung12. Aug. 1873., 2.o.

Städtische Pressburger Zeitung (1873), Nr.192., Weltausstellung 1873., 22. August1873., 2.o.

Weltausstellung 1873 in Wien. Offizielle Programme und Publicationen. Nr.76.

Wiener Abendpost (1865), Nr.155., Beilage zur Wiener Zeitung10.Juli 1865., 619.o.

Wiener Abendpost (1865), Nr.81., Beilage der Wiener Zeitung.–Samstag, 8. April. 1865., 322.o.

Wiener Allgemeine Zeitung (1882), Nr.886., Preisvertheilung der internationalen Kunst–Ausstellung, 10. Aug. 1882., 5.o.

Wiener Allgemeine Zeitung (1882), Nr.875, Sechsuhr–Abendblatt, Preis–Zuerkennung der internationalen Kunstausstellung. 5. Augustus 1882. 6.o.

Wiener Allgemeine Zeitung (1882), Preisvertheilung der internationalen Kunst - Ausstellung. Nr. 884., 14. August 1882, 2.o.

Wiener Allgemeine Zeitung (1882), Tagesbericht, Internationale Kunst – Ausstellung. Nr.872., 2. August 1882, 5.o.

---

⁶⁰⁹ Städtische Pressburger Zeitung, 14.7.1764 bis 1929. Die erste periodische Zeitung war in Ungarn.

Wiener Allgemeine Zeitung (1887), Nr.2685., Sechsuhr–Abendblatt. 20. August 1887., Wien, 1-2.o.

Wiener Allgemeine Zeitung (1887), Nr.2686., Morgenblatt. Inland- Das Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft., 21. August 1887. 2.o.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jahrgang, Nr.187., Weltausstellung Die Mitglieder der internationalen Jury., 28 Juni 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.1., Zur Raumvertheilung in der Kunsthalle.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.1., Über die Raum–und Lichtverhältnisse in der Kunsthalle.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.145., Bilder vom Ausstellungsplatze, Das ungarische Weinhaus, 7. Mai, 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.146, Weltausstellungs-Notizen, Oesterreich – Ungarn, 8. Mai 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.159., Aus der Kunsthalle III., 24 Mai 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.171, Aus der Kunsthalle VI., 8. Juni 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.196, Die Arbeiten der Jury, 6. Juli 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.223, Bilder vom Ausstellungs Platze. Die ungarische Csárda, (Das ungarische Weinhaus), 9. August, 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg.,Nr.176. Wien, Bilder vom Ausstellungsplatze XXXVIII. Die Kunsthalle. 15. Juni 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.1., Vorbereitungen zur der Wiener Weltausstellung. Oesterreich–Ungarn, (Hohe fürstliche Gäste.) 8.Jänner 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg. Nr.137. Beilage: Ungarn in der Weltausstellung. 27. April 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung(1873), III. Jg., Nr.101., Franz Josef I., Kaiser von Österreich, König von Ungarn und Böhmen. 8. Jänner 1873.

Wiener Weltausstellungs-Zeitung. (1873), III. Jg., Nr.1., Ungarn. Pest (Das Executiv Comité der ungarischen Landes-Commission für die Wiener Weltausstellung)

Wiener Weltausstellungs-Zeitung (1873), III. Jg., Nr.130., Die Raumvertheilung in der Kunsthalleund in den Pavillons des amateurs.

Wiener Zeitung (1864), Nr.149.,Zur Tagesgeschichte, 16 Juni. 1864., 878.o.

Wiener Zeitung (1865),. Nr. ,Zur Tagesgeschichte, 11. februar 1865., 465.o.

Szabó László (1989), A művészeti oktatás kérdése Magyarországon a 19. század elején. Ars Hungarica, 1989, 2. szám. 133-146.o.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam. 277. szám, 1873. április 20., High Life Bécsből; Beust, a lantos búcsúja Bécestől; Bécsi kiállítás.

Borsszem Jankó, 5. évfolyam, 214. szám, 1872. február 4., Katinka grófnő.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 295. szám, 1873. augusztus 31., Közkiállítási szótár.

Borsszem Jankó 6. évfolyam, 284. szám., 1873. június 8., A Közkiállításon; Vindobona és a Nagy Világ

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 296.szám, 1873. augusztus 31., Közkiállítási szótár.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 302. szám, 1873. október 12., Están es Sanyi a bécsi közkiállításon.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 304. szám, 1873. október 26., A Kiállításból.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 274. szám, 1873. március 30., Magyarország a világtárlaton; Népszerű felolvasások. III. Pulszky Ferencz.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 295. szám, 1873. augusztus 24., Están és Sanyi a bécsi közkiállításon

Borsszem Jankó, 1872. 5.évfolyam, 243.szám, 1872. augusztus 25., A bécsi világkiállításra küldendő nemzeti tárgyak.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 277. szám, 1873.április 20., Németh Imre a közkiállításon. m. k. biztos.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 300. szám, 1873. szeptember 28., Están és Sanyi a bécsi közkiállításon.

Borsszem Jankó, 6. évfolyam, 295. szám, 1873. augusztus 24., A Közkiállításról.

Másodlagos források

Aichelburg, Wladimir (1986), Das Wiener Künstlerhaus 1861–1986. 125 Jahre in Bilddokumenten. Kunstverlag Wolfrum, Wien.

Bachler, Karl (1972), Gemalte Theatervorhänge in Deutschland und Österreich. Bruckmann, München.

Bakó Zsuzsa, Sz. KürtiKatalin, Ónody, Magdolna (2005), Munkácsy, Neografia, Szlovákia, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen.

Bakó Zsuzsanna (2012), Munkácsy. Magic & Mystery. Kinizsi Nyomda Kft., Debrecen.

Bakó Zsuzsanna (2008), Munkácsy Mihály. Magyar Nemzeti Galéria, Kossuth Kiadó, Budapest.

Dr. Bakó Zsuzsanna (1994), Munkácsy Békéscsabán. Munkácsy Mihály Emlékház.

Bauer, Franz J. (2004), Das „lange“ 19. Jahrhundert.(1789–1917) Profil einer Epoche. Philipp Reclam jun., Stuttgart.

Benkő Samu (1974), Napló 1846. A fiatal Kemény Zsigmond naplója. Magyar Helikon, Budapest.

Bényi László-B. Supka Magdolna, (1953) Zichy Mihály. Művelt Nép Könyvkiadó. Budapest.

Biedermann, Birgit (2001), Bürgerliches Mäzenatentum Im 19. Jahrhundert. Die Förderung Öffentlicher Kunstwerke Durch Den Kunstverein für Die Rheinlande Und Westfalen. Michael Imhof Verlag. Petersberg.

Blaskóné Majkó Katalin, Szőke Annamária ed. (2002), A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest.

Bled, Jean Paul (2002), Wien. Residenz, Metropole, Hauptstadt. Kapitel 5., Die Altstadt Und Die Vorstädte. Böhlau Verlag. Ges. m. b. H. & Co. KG., Wien–Köln–Weimar.

Boetticher, Friedrich von (1974), Malerwerke des Neunzehnten Jahrhunderts, Zweite Band,- Erste Hälfte. (Mayer–Rybkowski) Boetticher's Verlag, Drezden.

Bömches, Friedrich (1874), Bericht über die Weltausstellung zu Wien. Im Jahre 1873. Herausgeben durch die Küstenländische Austellungs Comission in Triest.

Bonriot, Roger (1994), L'Influence de Gustave Courbet Sur La Peinture Allemande De La Seconde Moitié Du XIXe Siècle. Edition du Musée Courbet, á l'occasion de l'exposition: «les oeuvres de Courbet en visite á Hüfingen», ville jumelée.

Blaskóné Majkó Katalin, Szőke Annamária ed. (2002), A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig. Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest.

Cennerné Wilhelm B. Gizella (1982), Than Mór 1828–1899., A Realizmus magyar mesterei. Képzőművészeti Kiadó, Budapest.

Czeglédi Imre (Ed.) (1976), Levelek Munkácsyhoz, Munkácsytól. Bibliotheca Bekesiensis 12., Békéscsaba.

Czeglédi Imre (1975), Munkácsy Békéscsabán. Békéscsaba Város Tanácsa. Békéscsaba.

Farkas Zoltán (1941), Munkácsy Mihály. Országos Magyar Szépművészeti Múzeum.

Farkas Zoltán (1943), Munkácsy Mihály, Szikra Nyomda, Budapest.

Farkas Zoltán ed. (1952), Munkácsy Mihály válogatott levelei. Művelt Nép Könyvkiadó.

Farkas Zsuzsanna (2009) Embermásoló. Borsos József festőművész fényképeinek története. Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét.

Fleischer Gyula (1935), Magyarok a Bécsi Képzőművészeti Akadémián. Budapest.

Gergely András (1998), 19. Századi Magyar Történelem. 1790–1918. Korona Kiadó,

Budapest.

Genthon István (1935), Az új magyar festőművészet története 1800-tól napjainkig. Magyar Szemle Társaság. Budapest.

Gergely András (Ed.) (2003), Magyarország Története a 19. Században, Osiris Kiadó. Budapest.

Gerlach, Peter (1994), Vom realen Nutzen idealer Bilder, Kunstmarkt und Kunstvereine. (Vorträge gehalten bei dem Interdisziplinären Kolloquium „Kunstvereine: Gründungsgeschichte, Wirken und Wirkungsgeschichte 2, 150. Jahrestag des Kölner Kunstvereines. Köln 6.-8.10. 1989.) Aachen.

Gosztonyi Ferenc (Ed.) (2005), Munkácsy A Nagyvilágban. Munkácsy In The World. Magyar Nemzeti Galéria - Szemimpex Kiadó. Budapest.

Günter Natter (1990), Kaiserliche Ankaufspolitik und staatliche Kunstförderung, In: Gott erhalte Österreich. Religion und Staat in der Kunst des 19. Jahrhunderts. Ausstellung in Schloss Halbturn.

Gyáni Gábor, Kövér György, (1998), Magyarország Társadalomtörténete. A reformkortól a I. Világháborúig. A művelődés rétegei. Osiris Kiadó, Budapest.

F. Széphelyi György (1977) Lektori Jelentés, Budapest.

H. Kohut Mária (1971), Források Budapest Történetéhez 1873–1919., A Főváros Levéltárának forráskiadványa, Kossuth Nyomda, Budapest.

Hanák Péter (1988), A Kert és a Műhely, Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Hanák Péter ed. (1975), Magyarország az Osztrák-Monarchiában. Magyarország a Monarchiában. Túlsúly vagy függőség. 291-339.o. Budapest.

Henszlmann Imre (1990), Válogatott képzőművészeti írások. (Ed.) Tímár Árpád, MTA. Művészettörténeti Kutató Csoport, Budapest.

Horváth Hilda (1993), Adalékok a század eleji magyar műgyűjtés történetéhez. In: Művészettörténeti Értesítő. Nr. 1-2., 27-39.o.

Horváth Hilda (2000), Iparművészeti kincsek Magyarországon. 8. o.

Johnston, M. William (1980), Österreichische Kultur-und Geistesgeschichte. Gesellschaft und Ideen im Donauraum 1848 bis 1938, Wien, Köln, Graz.

Julius, Mirko und Gerstenbrand, Alfred (1965), Geschichte um das Wiener Künstlerhaus, Das Haus und die Feste, Die Haus Herren, Die Gäste. Erzählt von Mirko Jelusich Gezeichnet von Alfred Gerstenbrand, Verlag Kremayer & Schiriau /Wien.

Kárai Petra, Veszprémi Nóra (2009), München magyarul. Magyar művészek Münchenben 1850–1914. Anagraphic, Paukler Nyomda, Budapest.

Kismarty Lechner Jenő (1961), Lechner Ödön. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest.

Klusacek, Christine, Stimmer Kurt (1991)Josefstadt. Mohl Verlag, Wien.

H. Kohut Mária (1971), Források Budapest Történetéhez. 1873–1919.,A Főváros Levéltárának Forráskiadványa, Kossuth Nyomda, Budapest.

Kletecka, Thomas (2010), Paradigmawechsel in der österreichischen Kunstförderung des 19. Jahrhunderts. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe.

Kövér György (Ed.), (1998), Magyarország Társadalomtörténete I.–II. A reformkortól az első világháborúig. Szöveggyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kövér György (1998), A piacgazdaság kiteljesedése. In: Gergely András (Ed.), A 19. Századi Magyar Történelem 1790-1918., 343-374.o.

Langensteinm York (1983), Der Münchner Kunstverein im 10. Jahrhundert: Ein Beitrag zur Entwicklung des Kunstmarktes und des Ausstellungswesens, München: UNI-Druck.

Lázár Béla (1944), Munkácsy Mihály: 1844–1944, emlékek és emlékezések a művész születésének századik évfordulójára. Folio, Budapest.

Lengyel György (1986), Die ungarische Wirtschaftselite im 19. und zum Anfang des 20. Jahrhunderts: Lebensbahnen der Generationen. In: Bácskai Vera ed. (1986), Bürgertum und bürgerliche Entwicklung in Mittel- und Osteuropa. II. kötet. Magyar Tudományos Akadémia. Közép- és Kelet-Európai Kutatási Központ. Budapest.

Lhotsky, Alphons (1941), Festschrift Des Kunsthistorischen Museums in Wien. 1891–1941. Verlag Ferdinand Berger Horn, Wien.

Lyka Károly (1922), A táblabíró világ művészete: Magyar művészet 1800–1850. Singer és Wolfner, Budapest.

Lyka Károly (1926), Michael von Munkácsy. Eligius Verlag, Budapest.

Lyka Károly (1927), Kis könyv a művészetről. Singer és Wolfner, Budapest.

Lyka Károly (1942), Nemzeti Romantika. Magyar Művészet, 1850–1867. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest.

Lyka Károly (1942), Magyar Művészet 1800–1850: A táblabíró-világ művészete. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest.

Lyka Károly (1964), Munkácsy (1844–1900), A művészet Kiskönyvtára. Budapest.

Lyka Károly (1964), Munkácsy 1844–1900, A Művészet Kiskönyvtára. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest.

Lyka Károly (1928), Zichy Mihály emlékezete. Budapesti Szemle. 210. kötet. 608. Szám.

Magyar Történeti Társulat (1952), Emlékkönyv. Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. II. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Markowitz, Irene (1969), Die Düsseldorfer Malerschule. Malerei. Band 2., Düsseldorf.

Nipperdey, Thomas (1972), Verein als soziale Struktur in Deutschland im späten 18. und frühen 19. Jahrhundert. In Hartmut Boockmann (ed): Geschichtswissenschaft und Vereinswesen im 19. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte historischer Forschung in Deutschland.

Pemsel, Jutta (1989), Die Wiener Weltausstellung von 1873. Böhlau Verlag, Wien, Köln.

Perneckzy Géza (1970), Munkácsy. Corvina Verlag. Budapest.

Polenyák Ivett: Die Rolle des Mäzenatentums im Spiegel der österreichischen und ungarischen Kunstvereine im 19. Jahrhundert. Die englischen und deutschen Vorläufer. 466-468.o. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe, Prague.

Polenyák Ivett (2011), Munkácsy Mihály és Carl Rahl kapcsolata, (1865). In: Strausz Péter–Zachar Péter Krisztián ed. (2011), Történelmi Emlékezet és Identitás. 128–144.o.

Pölöskei Ferenc (1995), Az 1867-es Kiegyezés Alternatívái. Korona Kiadó, Budapest.

Pukánszky Béla (2000), Német Polgárság Magyar Földön. Kisebbségkutatás Könyvek. Utánnymás. Első kiadás, 1940. Lucidus, Budapest.

Rabinovsky Máriusz (1952) A művészeti oktatás kezdetei Magyarországon. In: A Magyar Művészeti Munkaközösség Évkönyve 1951. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest.

Radnóti József (1929), Pesti pénzoligarchák. 107.o.

Révész Emese (2005), A magyar historizmus, A polgári és állami műpártolás új formái, Corvina, Budapest.

Romsics Ignác (1995), Magyarország Története a XX. Században. Osiris Kiadó, Budapest.

Sas Andor (1927), Szabadalmas Munkács Város Levéltára. 1376-1850. A régi városi archívum történetének, anyagának ércsoportosítási rendjének ismertetése. Kiadja Munkács városa. Munkács.

Scheffler, Karl (1927), Europaeische Kunst im neunzehnten Jahrhundert. Band 1., Cassirer, Berlin.

Schaeffer, August (1917), 50 Jahre Wiener Künstler-Genossenschaft unter Kaiser Franz Joseph I, Manuscript, Stadtbibliothek Wien.

Schmidt, Rudolf (1951), Das Wiener Künstlerhaus. Eine Chronik 1861–1951. Gesellschaft Bildender Künstler Wiens. Künstlerhaus Wien.

Schwarz, Walter A. (2005), Vergänglicher Glanz...“Altösterreichs Orden. Katalog zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchiv und der Österreichischen Gesellschaft für Ordenskunde (ÖGO) anlässlich deren 15-jährigen Bestandsjubiläums, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, 5. Mai bis 7. Oktober 2005. Hrsg. Vom Österreichischen Staatsarchiv.

Sedelmeyer, Charles (1914), Michael von Munkácsy. Paris.

Sinkó Katalin (2009), Nemzeti Képtár. In: Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve 2008. XXVI, No. 11.

Sinkó Katalin (1995), A művészi siker anatómiája 1840–1900. In: Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században. Kiállítási katalógus. Magyar Nemzeti Galéria. Budapest.

Sinkó Katalin (1981), A Magyar műgyűjtés 1850 után – a magángyűjteményi kiállítások tükrében. In: Válogatás magyar magángyűjteményekből. Kiállítási katalógus. Magyar Nemzeti Galéria. Budapest, 1981. október–november, 11- 29.o.

Szabó László (1989), A művészeti oktatás kérdése Magyarországon a 19. század elején. Ars Hungarica, 1989, 2. szám.

Székely András (1977), Mihály Munkácsy. Mit siebzehn farbigen Tafeln und dreißig einfarbigen Abbildungen, Henschelverlag- Berlin, Corvina–Budapest, Arkady-

Warsawa.

Székely András (1979), Munkácsy. Corvina Verlag, Budapest.

Szerb Antal (1994), A magyar irodalom története. Budapest: Magvető. 11. Kiadás.

Színyi József (1893), Magyar Írók Élete És Munkái, II.kötet, Engel Gyula, 1310-1311.o.

Szívós Erika (2009), A magyar képzőművészet társadalomtörténete. 1867-1918.,

Szögi László, Kiss Mihály József (2003), Magyarországi diákok a bécsi egyetemeken és akadémiákon. 1849 – 1867. Budapest.

Szvoboda Dománszky Gabriella (1999), Az Eszterházy Képtár a magyar fővárosban: Tanulmányok Budapest múltjából, XXVIII. Budapest. 219-261.o.

Szvoboda Dománszky Gabriella (2001/2-3). A Pesti Műegylet története. Budapesti Negyed.

Szvoboda Dománszky Gabriella (1986), A budapesti falképfestészet vázlatos áttekintése (1803-1903). Művészettörténeti Értesítő, 1986., 3-4. szám.

Urbanitsch, Peter (2010), Musikmäzenatentum in Wien im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts. In: Milan Hlavačka, Magdaléna Pokorná and Tomáš W. Pavlíček eds. (2010), Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe.

Varga József (1977), Az élet szobra. Ady Endre Képzőművészeti írásai. Corvina Kiadó, Budapest.

Végvári Lajos (1958), Munkácsy Mihály élete és művei. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Végvári Lajos (1961), Munkácsy. Corvina, Budapest.

Végvári Lajos (1983), Munkácsy Mihály 1844–1900. Képzőművészeti Kiadó, Budapest.

Vörös Károly, Spira György (1978), Budapest Története. A Márciusi Forradalomtól az Őszirozsás Forradalomig. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Vörös Károly (1979), Budapest legnagyobb adófizetői 1873-1917. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Wagner, Walter (1967), Die Geschichte der Akademieder Bildenden Künste in Wien. Wien: Brüder Rosenbaum.

Wittman Zsuzsa-Velledits Lajos (1994), Munkácsy Mihály festőtechnikája és anyagai. In: Munkácsy Mihály (1844-1900), Nemzetközi Tudományos Emlékezés.

Zádor Anna ed. (1962), Magyar Művészet 1800-1945. A magyarországi művészet a XIX. század első felében. A nemzeti művészet kezdetei.

Kézikönyvek és lexikonok

Bán Péter (1989) Magyar Történelmi Fogalomtár II. Gondolat Kiadó, Budapest.

Brockhaus Entzyklopädie (1993), Vierundzwanzig Bänden Fünftehnter Band, Noe–Nor, Neunzehnte, völlig neu bearbeitete Auflage, F.A. Brockhaus Mannheim.

Czeike, Felix (2004), Historisches Lexikon Wien: in 5 Bänden, Band 3-4., Wien: Kremayr & Scheriau, 1992–1997.

Czerny, Wolfgang (1993), Dehio–Handbuch, Wien II. bis IX. Bezirk, Wien: A. Schroll. 323–340.o.,VIII. Bezirk–Josefstadt., Wickenburggasse. 367–368.o.

Lexikon der Kunst (1989), Malerei, Architektur, Bildhauerkunst, Herder Freiburg, Basel, Wien.

Lexikon der Kunst (1993), Architektur, Bildende Kunst, Angewandte Kunst, Industrieformgestaltung, Kunsttheorie, Band V., Mosb–Q., E. A. Seemann Verlag , Leipzig.

Mayer, Stefan und Musger, August (1975), Österreichisches Biographisches Lexikon 1815 – 1950, Redigiert von Eva Obermayer – Marnach, VI. Band, Herausgeben von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.

Paffrath, Hans (1998), Lexikon der Düsseldorfer Malerschule 1819–1918. Band 2., Haach–Murtfeldt, München: Bruckmann.

Thieme–Becker Künstlerlexikon. (1934), XXV., Bd., Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antik bis zur Gegenwart. Munkácsy Mihály. 271–272.o., Begründet von Ulrich Thieme und Felix Becker. Herausgeben von Hans Vollmer, Leipzig, Verlag von E. A. Seemann,

Zádor Anna, Genthon István (Ed.), (1967), Művészeti Lexikon. 3. kötet, L–Q., Akadémiai Kiadó, Budapest.

Saját publikációk

Polenyák, Ivett (2010), Die Rolle des Mäzenatentums in Österreich – Ungarn im Spiegel der Kunstvereine, in: Hlavacka, M., Pokorná, M., T.W. Pavlícek (eds): Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in the 19th and 20th Centuries in Central Europe. The Institute of History Prague, Prága, 2010, 466-478 o.

Polenyák, Ivett (2011), Munkácsy Mihály, avagy művészi hírnév és nemesség, in Antos B., Tamás Á. (eds): Szemelvények ötszáz év magyar történelméből, Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2011, 51-59 o.

Polenyák, Ivett (2012), Munkácsy Mihály és a korabeli magyar festőelit az 1873- as bécsi világkiállításon, AETAS, 27(1), 159-176 o.

Polenyák, Ivett (2012), The Influence of the Venetian School on the development of Hungarian painting arts, as intermediated, in: Conference proceedings, International Institute of Social and Economic Sciences, Palermo, Sicily, 2012, április 15-18. ISBN: 978-80-905241-0-1, 254-259 o.

Polenyák, Ivett (2012), The Vienna Universal Exhibition 1873: the art of Mihály Munkácsy in light of the German Criticism, in: In: Brisova, K., Knejp J. (eds) Changes of Central Europe Since the middle of 18th century to present, conference proceedings, International conference of doctoral candidates, Ostrava, 37-45 o.

Polenyák, Ivett (2012), Munkácsy Mihály és Karl Rahl kapcsolata (1865) - Történeti rekonstrukció a bécsi anyagok tükrében, in: Történelmi emlékezet és identitás. Tanulmányok, Heraldika Kiadó, 2012, 128-144 o.